

DOKTORI DISSZERTÁCIÓ

IZING MÁTÉ ANTAL
2026

BUDAPESTI CORVINUS EGYETEM
NEMZETKÖZI KAPCSOLATOK ÉS POLITIKATUDOMÁNYI DOKTORI ISKOLA

A magyarországi működőtőke-befektetések etnikai és gazdaságföldrajzi összefüggései Szlovákiában

doktori értekezés

Izing Máté Antal

Témavezető:
DR. JENEY LÁSZLÓ
egyetemi docens
BCE Gazdaságföldrajz és Városfejlesztés Tanszék

**BUDAPEST
2026**

© 2026 MÁTÉ ANTAL IZING

Tartalomjegyzék

I. Bevezetés	1
II. A gazdasági etnocentrizmus társadalmi tőkén belüli sajátosságai	6
II.1. Az általános társadalmi tőke fogalma és erőforrásai	6
II.2. Hasonlóságok és különbségek a társadalmi, a kapcsolati és az etnikai tőke között	14
II.3. Az etnikai kapcsolati tőke szerepe a gazdaságban, a gazdasági etnocentrizmus	25
III. A kutatás információs módszertani háttere	28
III.1. Kitekintés: kutatási előzmények a gazdasági etnocentrizmus témakörében	28
III.2. A kutatási információ és módszertani háttere	30
IV. A Magyarországról Szlovákiába érkező FDI gazdaságföldrajzi összefüggései.....	33
IV.1. A Szlovákiába érkező tőkebefektetések általános jellemzői.....	33
IV.1.1. Szlovákia exportorientált gazdaságpolitikája az EU-csatlakozást követően	33
IV.1.2. Magyarországi nagyvállalatok szlovákiai tőkebefektetéseinek vállalati szintű sajátosságai.....	47
IV.1.3. Regionális (közép-európai) működőtőkeáramlás Szlovákiába	58
IV.2. Magyarországról Szlovákiába érkező FDI idő- és térbeli változása	70
IV.2.1. A Szlovákiába irányuló magyar tőkebefektetések karakteres periódusai 1990-től napjainkig	94
IV.2.2. Szlovákia regionális gazdasági fejlődésének ismertetése	106
IV.2.3. A népességetoszlás és a működőtőke térszerkezeti különbségei Szlovákiában.	117
V. Gazdasági etnocentrizmus Szlovákia egyes régióiban	122
V.1. Etnikai térszerkezet, a magyarság demográfiájának térbeli és időbeli változása Szlovákiában	122
V.2. A magyar népesség eloszlása és a magyarországi működőtőke térszerkezeti összefüggései Szlovákiában	133
V.3. A gazdasági etnocentrizmus megjelenése Szlovákiában.....	140
V.3.1. "Puha" gazdasági jelenlét Szlovákiában a szlovák-magyar gazdaság kapcsolatrendszerében.....	147
V.4. A magyar–magyar etnikai kapcsolati tőke sajátosságai a Kárpát-medence többi nagytérségében	159
V.4.1. Erdély	162
V.4.2. Délvidék	168
V.4.3. Kárpátalja	173
VI. Összefoglalás.....	176
VII. Irodalomjegyzék	183
VIII. Mellékletek	200

I. Bevezetés

*„Nincsenek kis nemzetek, csak kishitűek,
nincsenek kis emberek, csak kicsinyhitűek.”*
TELEKI PÁL, geográfus, miniszterelnök

A globalizálódó világgazdaságban az államhatárok elmosódásával, a közlekedés fejlődésével, a határokon átívelő mozgások intenzívvé válásával az egyes országok közötti gazdasági együttműködések egyre nagyobb szereppel bírnak (SAVANYA P. 2013), s ez különösen igaz lehet a Kárpát-medencére, amelyen több állam osztozik, azonban tájegységei történelmi és etnikai szempontból ezernyi szállal kötődnek egymáshoz. A határokon átívelő mozgások révén azonban már nemcsak a külföldi működőtőke vándorol az országhatárokon át, hanem az kihat a befogadó ország társadalmának az identitására is (KOVÁLY K. 2019).

A Kárpát-medencét alkotó gazdasági terek fejlődésében az 1990-es évtizedben lezajlott politikai változások és gazdasági átrendeződések eltérő irányú folyamatokat váltottak ki. A piacgazdaság fokozatos és nehézségekkel terhes térhódítása a Kárpát-medence valamennyi országában erőteljes területi differenciálódáshoz vezetett (HARDI T. 2009). A korábbi gazdasági szerkezet összeomlása, az új gazdaság kiépítése eltérően érintette az egyes térségeket, a területi különbségek növekedésnek indultak, a rendszerváltoztatás előnyei sem mutatkoznak meg térben egyenletesen. A Kárpát-medence országainak EU-tagsága távlatosan a hajdani, évszázadokon keresztül formálódott integrációs kapcsolatok modern formában történő újjászerveződését eredményezheti (LELKES, 2014). A térség geopolitikai helyzete, az integrációra való érettség változatos formái miatt természetesen a kívánatos állapot elérése hosszú évtizedekre ad feladatokat politikusnak, kutatónak, gazdasági szakembernek egyaránt (PÉTI M. – SZABÓ 2015). A határon átívelő kapcsolatokban zajló paradigmaváltás, az interregionális együttműködés új típusú, intézményesült szervezeti, elsősorban lokális, járás- és településközi, eurorégiós formái hozzájárulhatnak a vidékfejlesztési szempontból halmozottan hátrányos helyzet és a perifériajelleg felszámolásához Magyarországon. A gazdasági, területfejlesztési célok mellett Magyarországnak egyúttal nemzetpolitikai érdeke is a magyar vállalkozások sikeres Kárpát-medencei működése.

Kuttor Dániel és Ocskay Gyula szerzőpáros határtípiológiája rávilágított arra, hogy Magyarország kapcsolatrendszere az ezredfordulót követően átalakult. Azokkal az országokkal, amelyekkel immár schengeni határ köti össze – ilyen például Szlovákia is –, látványosan fejlődtek a kétoldalú kapcsolatok. Azonban más relációban inkább a stagnálás vagy éppen a leépülés volt jellemző (KUTTOR D. – OCSKAY GY. 2015). Hazánk nemzetsztratégiai

érdeke, hogy a határainak valamennyi szomszédos ország irányában inkább a híd- és ne a barrier szerepe erősödjön.

A kis- és középvállalatok transznacionális tevékenységeinek intenzívebbé válásával, az elméletek újabb csoportja jelent meg, melyekben a személyes kapcsolatok fontosságát hangsúlyozták (IMRE, 2013). A beruházási tevékenység ajtót nyit regionális együttműködéseknek, amelyek jelentős mértékben befolyásolják egy adott térség gazdasági kapcsolatait, kereskedelmi hálózatának alakulását. Ezen hálózatok fő mozgatórugói a személyes kapcsolati hálók, ez által befolyással vannak az egyes vállalatok telephelyeinek területi elhelyezkedésére is (KOVÁLY K. 2019).

A nemzetközi és hazai gazdaságföldrajzi, közgazdasági és társadalomtudományi kutatások sok aspektusban rámutattak arra, hogy a társadalmi – és ezen belül a kapcsolati – tőke a vállalkozások egyik alapvető, elemi erőforrása, s ez különösen igaz a Kárpát-medence sajátos etnikai térszerkezetére. Noha a hazai szakirodalomban, a politikában és a közéletben a külföldi magyar kisebbségekkel kapcsolatos tanulmányok a rendszerváltoztatás óta egyre hangsúlyosabban jelennek meg, azonban ezek jellemzően az őshonos külföldi magyar közösségek demográfiai, politikai és jogi aspektusaiban születnek. A magyar kisebbségek gazdasági helyzetét fókuszba helyező kutatások azonban jóval szerényebb számban állnak rendelkezésünkre (KISS T. 2010; PÉTI M. et al. 2020). Mindez még hangsúlyosabb a többségében magyarlakta térségek, települések viszonylatában, ahol a magyar közösségek jelentős, akár domináns szerepet töltenek be jövőképük, fejlesztési törekvéseik kialakításában és megvalósításában. Ezeknek a térségeknek ráadásul kiemelt jelentősége van a magyarság hosszú távú megmaradása szempontjából is, ezért társadalmi–gazdasági helyzetük célzott kutatása nemzetstratégiai szempontból alapvető fontosságú (BORBÉLY M. 2024).

A kifejezetten a külföldi magyar népesség gazdasági helyzetét felmérő kutatások elsősorban a képzettségi és foglalkoztatási viszonyokon, a társadalom rétegzettségén keresztül adtak betekintést a határon túli magyar közösségek társadalmi-gazdasági színvonalába (KISS T. 2010; CSATA Zs. 2017). Ezek a külföldi magyarság társadalmi–gazdasági pozícióinak megismerése szempontjából alapvető fontosságú elemzések jobbra a vizsgált nemzetrészek összmagyarságára vonatkozóan tesznek érvényes megállapításokat, ugyanakkor Borbély Mátyás által megfogalmazott kritika (BORBÉLY M. 2020), hogy ezen kutatások jellemzően kimerülnek az egyes határon túli régiók középszintű közigazgatási terület egységeinek (járások, megyék) társadalomstatisztikai elemzésében. Jelen disszertáció ennél részletesebb területi bontású elemzésekre és a határon inneni és túli „magyar–magyar” gazdasági kapcsolatok kvantitatív és kvalitatív vizsgálatára szolgáltat példát Magyarország és Szlovákia példáján keresztül.

Noha a két ország kölcsönösen rendkívül fontos gazdasági partnerei egymásnak, azonban

kapcsolódó külgazdasági elemzések is alátámasztják, hogy jóval kevesebb szó esik a határon átvívelő „magyar–magyar” kapcsolatok szerepéről, a gazdasági etnocentrizmus és a kapcsolati tőke súlyáról, változásáról Szlovákia függetlenedésétől napjainkig. A kapcsolati tőke felhasználásával a gazdasági szereplők előnyre tehetnek szert, például az információáramlás felgyorsulása vagy egyéb tranzakciós költségek csökkentése révén. Ugyanakkor ennek negatív hozadéka is lehet. A Kárpát-medence más térségeire már számos vizsgálat készült e kérdés kutatására, Erdély esetében Csata Zsombor, Kárpátalja vonatkozásában pedig Kovály Katalin publikációban (CSATA ZS. 2014; KOVÁLY K. 2018). Közös megállapításuk, hogy a kárpátaljai magyar vállalkozók körében a formális alapon szerveződő etnikai kapcsolati tőke az elmúlt évtizedekben felértékelődni látszik. Kovály Katalin 2019-ben megjelent doktori disszertációjának egyik legfontosabb konklúziója, hogy a vizsgált kelet-közép-európai befektetők egyelőre nem használják ki kellő mértékben meglévő etnikai kapcsolati tőkéjüket. Kulcskérdéssé válhat a jövőben, hogy a posztszocialista térségben szocializálódott vállalkozók képesek lesznek-e közelíteni a nyugati vállalkozói kultúrához, és ezzel egyidejűleg a hatékony fejlődés útjára lépni, vagy megragadnak a kényszeredettség állapotában, ahol a bizalmatlanság és a bizonytalanság dominál.

Szlovákia függetlenné válásakor az ország társadalmának és gazdaságának széttagozottságával is meg kellett küzdenie. A gazdasági felzárkózás viszonylag gyorsan végbemehetett, rövid idő alatt az Európai Unió egyik legjobban teljesítő kelet-közép-európai állama lett, az ország nem csak az EU, hanem az eurózóna tagjává is vált. Mindez meghozta számára azt a gazdasági függetlenséget, amelyet a csehszlovák éra alatt nem tudott megvalósítani (SZIGETHY-AMBRUS N. 2023a). Napjainkban a kelet-közép-európai térség egyik prosperáló, dinamikusan fejlődő országa. Felmerül, hogy a Magyarország és Szlovákia közötti gazdasági kapcsolatrendszerben hazánk ki tudja-e aknázni a két ország közötti „magyar–magyar” társadalmi–etnikai kapcsolatokat. Megítélésem szerint a „magyar tőke” nemzetközi, kelet-közép-európai áramlásának vizsgálata nemzetgazdasági és nemzetstratégiai kihívások kontextusában kiemelten fontos jelenetösséggel bír.

Jelen doktori disszertáció elsődlegesen arra a kérdésre keresi a választ, hogy kimutathatók-e összefüggések Szlovákia etnikai térszerkezete és a Magyarországról érkező működőtőke-befektetések között? Ennek megválaszolásához először is elengedhetetlen az etnikai tőke és az etnocentrizmus fogalmának, az általános társadalmi tőkén belüli sajátosságainak, gazdasági szerepének tisztázása.

További alkérdésként merül fel, hogy más közép-európai országokkal folytatott gazdasági versenyben Magyarország egyáltalán sajátos földrajzi közelségének, történelmi

kapcsolatainak megfelelő szerepet tölt-e be az északi szomszédja prosperáló gazdasági környezetébe irányuló tőkebefektetésekben. Az erre irányuló kutatás koncepcionális kereteit az idő- és térspecifikus gazdasági folyamatok és azok hatótényezőinek elemzése jelenti a független Szlovákia létrejöttétől napjainkig.

A mintegy félmillió magyar kisebbséggel rendelkező Szlovákiába áramló magyar tőkebefektetések elemzése felveti az etnikai tőke lehetőségét. Jelen doktori disszertáció további alkérdésként választ keres arra, hogy kimutatható-e összefüggés járási (okres) vagy regionális (kraj) szinten a magyar érdekeltségű cégek letelepedése és a magyarság helyi meghatározó etnikai szerepe között.

Köszönetnyilvánítás

Elcsépett szófordulatként hangzik, valójában lehetetlen szóban kifejezni: nem lehetett volna sikeres a doktori tanulmányom feleségem, *Brigi* támogatása nélkül, aki a doktori képzés első évétől ott volt mellettem, és mindenben támogatott. Jelenleg három hónapos kisfiunk, *Ábel* is hozzájárult a maga módján – kiegyensúlyozott, vidám, éjszakákat átalvó babaként – a doktori készítéséhez.

Szintén hálával tartozom szüleimnek, *Édesanyámnak* és *Édesapámnak*, illetve *Nagyszüleimnek*, akik a világra rendkívül nyitott emberként neveltek. Támogattak abban, hogy mindig mindent kérdőjelezzek meg. S mint ismeretes, egy doktori értekezés is kérdésfelvetésekkel és kritikus szemléletmóddal indul, így szüleim nélkül ezen könyv már csak ezért is üres lapokból állna.

Tanárszakos hallgatóként a doktori képzést megelőzően kutató módszertanról keveset tanultam az egyetemen, így a kutatói világ rejtelseibe ebben jártas barátaim vezettek be. Köszönöm ezt *dr. Kolcsár Ronald András* és *Uhljár Péter* kutatógeográfus barátaimnak, akik az SPSS vagy az éppen az ArcGIS megismerésében segítettek.

A pedagóguspályámon kezdő tanárként is kiváló mentorok terelgettek, akiket nem csupán kollégaként, hanem mára támogató barátként tudhatok magam mellett: *Szaszákné Tóth Judit* és „*Judit, innen átvettük*” *Nagy Tibor* barátaim, akik a tanári pályán és azon túl is mindenben segítenek, támogatnak. Támogató, baráti munkahelyi közeg nélkül pedig aligha készült volna el e dolgozat.

Végül, de nem utolsó sorban a tanárszakos hallgatói, majd a doktoranduszi tanulmányaim során elért sikerekben – legyen szó OTDK-helyezésről, számtalan pályázat elnyereléséről, vagy jelen doktori kutatásról – hálával tartozom *dr. Kovács Csabának*, a Szegedi Tudományegyetem

Társadalomföldrajz Tanszéke egyetemi adjunktusának és *dr. Jeney Lászlónak*, a Budapesti Corvinus Egyetem Gazdaságföldrajz és Városfejlesztés Tanszéke egyetemi docensének minden szakmai és emberi támogatásért.

Köszönöm a családomnak és minden barátomnak, szakmai mentoraimnak a támogatást, biztatást!

II. A gazdasági etnocentrizmus társadalmi tőkén belüli sajátosságai

Az etnikai tőke egy sajátos formája tágabban értelmezett társadalmi tőkének. Az etnikai tőke, és a hozzá szorosan kapcsolódó gazdasági etnocentrizmus vizsgálatához először is elengedhetetlen általánosságban a társadalmi tőke fogalmának elemzése, mely utóbbi egyik legismertebb interpretációja Bourdieu nevéhez fűződik. Megközelítésében az egyéni és a csoporttagságból fakadó erőforrásokra épít. Ugyanakkor más szerzők (például Coleman vagy Putman) más megközelítés szerint értelmezik a társadalmi tőke fogalmát.

II.1. Az általános társadalmi tőke fogalma és erőforrásai

Csak abban az esetben ítéltető meg helyesen a társadalmi világ működése és struktúrája, ha a tőke fogalmát minden lehetséges megjelenési formában használjuk, és nem kizárólag közgazdaságtani értelemben, hívja fel a figyelmet Pierre Bourdieu, kinek nevéhez két tőketípus bevezetése fűződik, a kulturális tőke és a társadalmi tőke (BOURDIEAU, P. 2010). A társadalmi tőke meghatározása az alábbiak szerint hangzik:

„A társadalmi tőke azon aktuális és potenciális erőforrások összessége, amelyek a kölcsönös ismeretségek vagy elismerés többé-kevésbé intézményesült viszonyai tartós hálózatának birtoklásához kapcsolódnak, vagy másként kifejezve, olyan erőforrásokról van szó, amelyek az egy csoporthoz való tartozáson alapulnak.” (BOURDIEAU, P. 2010, p. 156.)

Bourdieu (2018) a társadalmi tőkével kapcsolatban kiemeli, hogy kapcsolatok és viszonyok adják az alapját, azonban ezek megőrzéséhez és reprodukálásához meghatározott munka szükséges. A munka ebben az értelemben egyes esetekben megvalósulhat szórakoztató jelleggel is, például amikor az egyén valamilyen szabadidős célzatú eseményen, rendezvényen vesz részt. Példaként hozza fel az egyetemi életet, melyet kétféleképpen is megélhetünk. A kulturális tőkét a diákok tanulással sajátíthatják el az egyetemen, melyre megfelelő időt kell szánniuk. Ugyanakkor a társadalmi tőkéhez arra van szükség, hogy a diák aktívan részt vegyen az egyetem társas életében, például sportrendezvényeken, diáklklubokban, klubesteken, ahol több diáktársával közösen szerez élményt, és ezáltal olyan társadalmi tőkéhez juthat, amely hosszú távra szól és jelentős.

Ahhoz, hogy a társadalmi tőke újratermelődjön, Bourdieu szerint elengedhetetlen, hogy az egyén időt és energiát fordítson a kapcsolatainak fenntartására, mégpedig folyamatosan – ez más nézőpontból gazdasági tőkét igényel (BOURDIEAU, P. 2010). Továbbgondolva ezt a

gondolatmenetet, a társas kapcsolatok fenntartása révén az egyén olyan erőforrásokhoz juthat, akár tudatosan, akár nem tudatosan, amelyek a számára hosszabb távon előnyt jelenthetnek.

A társadalmi tőke nem minden esetben kötöttségek nélküli, gyakran előfordul az intézményesülése. Egy csoport tagjai például felvehetnek egy nevet, akár családnevet, törzsi nemet vagy nemesi címet, és ezt a nevet alkalmazzák a csoportjukra, mellyel kifejezik, hogy egymáshoz és a csoporthoz tartoznak. A társadalmi tőke esetén is beszélhetünk cseréről, ami jelentheti tényleges anyagi javak vagy pedig szimbolikus javak cseréjét, azonban a csere csak abban az esetben történhet meg, ha elismert kapcsolatokhoz kötődik. Ez pedig arra utal, hogy a kapcsolatok száma és minősége az, ami meghatározza a társadalmi tőke nagyságát. A szolidaritás is fontos szerephez jut a társadalmi tőke vonatkozásában. Ezen tőketípus esetén megfigyelhető továbbá, hogy az egyének nem mindig tudatosan építik a kapcsolatukat, ezzel a társadalmi tőkét, amely a gazdasági tőkéjük növekedését eredményezheti. Az előzőeken túl a véletlen is gyakran hatással van a társadalmi tőke alakulására, amikor a véletlennek köszönhetően találkozunk egyes emberekkel, például a munkahelyünkön, a lakóhelyünkön vagy akár egy baráti társaságban (BOURDIEAU, P. 2010). Folyamatos cserekre van szükség ahhoz, hogy a társadalmi hálózatokat fenntarthassuk, és ebben a cserefolyamatban a csere tárgya lehet például kommunikáció vagy ajándékozás is.

James S. Coleman a társadalmi tőke fogalmát az oktatás társadalmi kontextusával összefüggésben vizsgálta. Személyek közötti viszonyokhoz fűződő tőkeként tekint a társadalmi tőkére, és az alábbiak szerint utal a keletkezésére: „... az emberek közötti viszonyok úgy változtak meg, hogy elősegítsék a cselekvést” (COLEMAN, J. S. 1998, p. 17). Coleman szerint a társadalmi tőke definíciója az alábbiak szerint foglalható össze:

„A társadalmi tőkét funkciója definiálja. Nem egyetlen létező, hanem olyan különböző létezők sokfélesége, amelyeknek két közös vonásuk van: mindegyik a társadalmi struktúra valamely aspektusa, és megkönnyíti a struktúrán belül lévő egyének bizonyos cselekvéseit. Mint a tőke többi formája, a társadalmi tőke is termelő, vagyis lehetővé teszi bizonyos, máskülönben elérhetetlen célok elérését.” (COLEMAN, J. S. 1990, p. 302.)

Egy olyan kapcsolatrendszerként tekint a társadalmi tőkére, mely erőforrásként hasznosítható és három alaptípusra bontható: megkülönbözteti a kötelezettségeket–elvárásokat, az információs csatornákat és a normákat–szankciókat. Különböző társadalmi szervezetek, ideológiák vagy társadalomszerkezeti sajátosságok határozzák meg, hogy egy-egy kapcsolathálónak mekkora a zártsága és stabilitása, melyek meghatározzák, hogy milyen feltételekkel teremthető meg a társadalmi tőke, és az milyen feltételekkel őrizhető és változtatható meg. A szerző szerint az oktatás eredményessége összhangban áll az emberi tőke

felhalmozásával, és ezeket nagyban meghatározza, hogy milyen a kapcsolat jellege a gyermekek és a szülők között, és milyenek az iskolában található közösségek. A szerző a társadalomelmélet kiemelt fogalmaként tekint a társadalmi tőkére, és ezzel összefüggésben úgy gondolja, hogy arra hatással vannak a hatalmi viszonyok, valamint különböző szervezetek is. Összességében tehát két vonatkozást hangsúlyoz Coleman, az egyik szerint az egyéni cselekvést előnyösen befolyásolja a társadalmi tőke, másrészt pedig a közjószág jellegét is kiemeli, abból adódóan, hogy az előnyökből nem csak azok részesülhetnek, akik létrehozzák a társadalmi tőkét (COLEMAN, J. S. 1994). Ennek az az oka, hogy ezen előnyökből nehéz bárkit is kizárni.

Míg Coleman szerint a cselekvő aktorokkal kapcsolatos interakciós állnak a társadalmi tőke a középpontjában, Bourdieu elméleténél az előrelépés lehetősége attól függ, hogy a különböző társadalmi osztályok milyen saját kulturális erőforrásokkal rendelkeznek. Az egyének közötti kapcsolatok tehát azok, amelyek meghatározzák a társadalmi tőkét. Coleman szerint a társadalmi tőke létrehozásakor különböző tartalmakat osztanak meg egymással az egyének például érzelmi tartalmakat, amelyek pozitívan befolyásolják az egyének életét, és akár olyan társadalmi erőforrásokra is szert tehetnek általuk, melyek más közösségekhez köthetik őket (TÓTH J. 2022).

Robert D. Putnam kollektív jelenségként tekint a társadalmi tőkére, amelynek megjelenése közösségekhez kötődik, és amit mérhetünk a civil aktivitás, a kölcsönösség, a bizalom és a kapcsolatok szintjével is (PUTNAM, R. D. 1993). Makroszintű, közösségi jelenségként írja le a társadalmi tőkét, mely egyben kollektív erőforrás, mely a társadalmi együttműködés elősegítéséhez járul hozzá. Olyan jellemzők összességeként tekinthetünk a társadalmi tőkére, mint például a bizalom, a kölcsönösségen alapuló normák vagy a társadalmi hálózatok, melyek lehetővé teszik az összehangolt cselekvést az adott közösség tagjai számára. Eszerint az értelmezés szerint nem kizárólag az egyéneknek biztosít előnyöket a társadalmi tőke, hanem hatással van a közösség egészének a működésére is.

Putnam a *Bowling Alone: America's Declining Social Capital* című tanulmányában foglalkozik a társadalmi tőkével, melyben felhívja a figyelmet arra is, hogy a XX. század második felében nagyban csökkent a civil aktivitás és a közösségi részvétel az Amerikai Egyesült Államokban, ami a társadalmi tőke erózióját is magával hozta (PUTNAM, R. D. 1993). Putnam több empirikus példát bemutat a tanulmányában, hogy szemléltesse, miként járul hozzá a társadalmi bizalom csökkentéséhez a formális és az informális közösségi hálózatok gyengülése, amelyek végeredményben a demokratikus intézmények működését is negatívan befolyásolják.

Putnam két típusát különbözteti meg a társadalmi tőkének, melyeket megköti társadalmi tőkének (bonding social capital) és áthidaló társadalmi tőkének (bridging social capital) nevez. A megköti társadalmi tőke elsősorban homogén csoportokon belül értelmezhető, és zárt, erős kapcsolatokon alapszik, amelyek erősítik a szolidaritást és a kohéziót a csoporton belül. Az áthidaló társadalmi tőke pedig heterogén csoportokhoz kötődik, azokat köti össze, és így lehetővé teszi, hogy különböző társadalmi csoportok működjenek együtt. Emellett az információ áramlását és az erőforrás megosztását is elősegítheti ezen heterogén csoportok között. Az előzőekből is látható, hogy a csoporton belüli támogatáshoz járul hozzá a megköti társadalmi tőke, míg a társadalmi integrációt és a gazdasági, társadalmi mobilitást generál az áthidaló társadalmi tőke (FÜZÉR K. 1995).

Putnam meghatározása szerint tehát mind az intézményi hatékonysággal, mind pedig a gazdasági teljesítménnyel kapcsolatban áll a társadalmi tőke (FARKAS Z. 2013). A szerző azon a véleményen van, hogy azon társadalmakban, melyekben a civil kapcsolati hálók erősebbek, és ahol a társadalmi bizalom szintje magasabb, számos pozitív hatást tapasztalhatnak a társadalom tagjai. Ezen hatások közé tartozik a hatékonyabb együttműködés, az alacsonyabb tranzakciós költségek, továbbá az is, hogy a gazdasági fejlődés kedvezőbb feltételekkel rendelkezik. Mindez azt mutatja, hogy nem kizárólag társadalmi vagy kulturális jelenséggént értelmezhetjük a társadalmi tőkét, hanem az előzőeken túl a gazdasági folyamatokra is alapvetően hatással van.

A fentiekből is látható, hogy a társadalmi tőke fogalma több megközelítéssel rendelkezik (ADLER, P. S. – KWON, S. W. 2002). Ezenkívül a társadalmi tőkével kapcsolatban jellemző vitatéma az is, hogy tekinthető-e egyáltalán tőkének, mint például az emberi tőke, a fizikai tőke vagy a gazdasági tőke. A társadalmi tőkének széles szakirodalma van, koncepcióját különböző tanulmányokban alkalmazták, melyek például a családokkal, a fiatalok viselkedési problémáival, az iskoláztatással és az oktatással, a közegészségüggyel, a közösségi élettel, a demokráciával, a kormányzással, a gazdasági fejlődéssel és a kollektív cselekvés általános problémáival foglalkoznak. A szervezeti sikert is magyarázták a társadalmi tőkén keresztül.

Összefoglalva elmondható, hogy a társadalmi tőkét a tőke egyik olyan típusának tekinthető, melyet egy személy, egy szervezet vagy egy etnikai csoport (nemzetiség, nemzet) használhat fel a fejlődés előmozdítására (OLADIPO, T. D. 2023). Míg a tőke más formái kézzelfoghatóak, addig ez a társadalmi tőkére nem mondható el. Maga a tőke fogalma olyan erőforrásokat vagy eszközöket jelent, melyek felhasználhatók és vagyonná vagy fejlődéssé alakíthatók. Bármilyen vagyon, fizikai készpénz vagy eszközök formájában megjelenhet a tőke, mely tükrözi egy személy, szervezet vagy etnikai csoport pénzügyi erejét, és amely fejlesztésre

vagy beruházásra használható, ilyen például a fizikai tőke és az emberi tőke.

A társadalmi tőke azért is speciális tőketípus, mert a megfelelő tőke rendelkezésre állása nem feltétlenül biztosítja a fejlődéshez szükséges feltételeket (FUKUYAMA, F. 1995). Ennek az oka, hogy az erkölcsi környezet hiánya megnehezíti az emberi tőke számára, hogy a tőke más formáit fejlődéssé alakítsa. Ezzel összhangban elmondható, hogy a társadalom által megbecsült erkölcsi értékek és társadalmi normák következményekkel járnak a társadalom fejlődésére nézve. Fukuyama szerint a társadalmi tőke a normákról és azok társadalomban betöltött szerepéről szól:

A társadalmi tőke egyszerűen úgy definiálható, mint egy csoport tagjai között megosztott informális értékek vagy normák bizonyos halmazának megléte, amelyek lehetővé teszik a csoportok között az együttműködést.” (FUKUYAMA, F. 1995, p. 26.)

A társadalmi tőke azokra a normákra utal, amelyeknek egy közösséget kellene meghatározniuk, és azokra az előnyökre, amelyek mindenki számára jelentkeznek, ha betartják ezeket a normákat (ADLER, P. S. – KWON, S. W. 2002). Ez a megközelítés kiemeli a jóakarat, a közösség, az együttérzés és a társas érintkezés szerepét. A társadalmi normák és az erkölcsi szabályok elengedhetetlenek a társadalmi és mindennapi életben a társadalmi stabilitás, valamint a csoportok és egyének harmonikus együttélése szempontjából.

Mindez azon az elgondoláson alapul, mely szerint a társadalmi élet egyetlen formája sem maradhat fenn, ha csak nem biztosítottak a megfelelő feltételek a társadalmi együttműködés eléréséhez (LANRE-ABASS, B. 2001). Ebből adódóan a normákra úgy tekintünk, hogy nagyban meghatározzák az intézmények működését és a politikai rendszert alkotó egyének és csoportok közötti együttműködést. A társadalom tisztességétől függ, hogy mennyire rögzülnek a normák, ami pedig meghatározza a lehetséges társadalmi együttműködés mértékét is. A normák fontos szerephez jutnak abban is, hogy meghatározzák, hogyan viszonyulnak az emberek egymáshoz a társadalomban. Ez abból adódik, hogy vannak, akik kölcsönösen előnyös feltételek mellett és bizonyos előnyök elérése céljából élnek együtt.

A normákhoz való ragaszkodás ugyanakkor irányítja és korlátozza is az egyéneket az egymáshoz való viszonyulásban (FUKUYAMA, F. 1995). Ugyanakkor közös alapot biztosít azáltal, hogy keretet ad az egyének cselekedeteihez, és ezeken a kereteken keresztül biztosítja a társadalom minden tagja iránt a kölcsönös tiszteletet. Nem minden norma segíti elő ugyanakkor a társadalmi együttműködést. Azon normák, melyek támogatják a társadalmi együttműködést, olyan hagyományos értékekhez kapcsolódnak, mint például az őszinteség, a kötelezettség és a kölcsönösség és hasonlók.

Azok a normák, melyek nem erősíti a társadalmi együttműködést, nem tekinthetők társadalmi tőkének (PUTNAM, R. D. 2000). A normáknak ugyanis biztosítaniuk kell, hogy egy adott csoport tagjai jól kijöjjenek egymással. Ezenfelül lehetővé kell tenniük azt is, hogy egy adott csoport tagjai kapcsolatba léphessenek más csoportok tagjaival. A normák tehát nem erősíthetik a csoport tagjai és a kívülállók közötti elkülönülést. Az elkülönülés ugyanis azt eredményezni, hogy kevésbé tudnának együttműködni egymással a két csoport tagjai. Az együttműködés hiánya azt hozná magával, hogy a fejlődést elősegítő együttműködés sem tudja megvalósulni. A normák a vezetők irányításában is fontos szerephez jutnak. Az egyes politikai közösségek vezetőinek megfelelő értékrenddel kell rendelkezniük, amely lehetővé teszi számukra, hogy a társadalmi elvárásokkal összhangban végezzék feladataikat.

Stanley A. Renshon szerint ugyanakkor a vezetői tőke a társadalmi tőke egyik fő eleme, amely nélkülözhetetlen bármely politikai rendszer jólétéhez (RENSHON, S. A. 2000). Elgondolása szerint a társadalmi tőke két összetett elemből áll, az állampolgári tőkéből és a vezetői tőkéből. Az állampolgári tőke azt határozza meg, hogy milyen az egyének kapcsolata egymáshoz, az intézményeikhez és a vezetőjükhöz, a vezetői tőke pedig a kompetenciát, a jellemet, a feddhetetlenséget és a teljesítőképességet foglalja magában. Egy demokráciában a politikai vezető személye, tulajdonságai és cselekedetei nagyban meghatározzák a demokrácia gyakorlatainak, intézményeinek és értékeinek alakulását. Ahhoz, hogy a demokrácia támogassa az adott társadalom fejlődését, olyan értékekre van szükség, mint a szabadság, az egyenlőség, a jogállamiság, a függetlenség és a hatalmi ágak szétválasztása.

A társadalmi normák és az erkölcsi értékek mélyen gyökerező meggyőződéseken, nem pedig kényszeren alapulnak (ARROW, J. K. 2000). Ebből adódik, hogy a társadalmi tőke a társadalmi struktúrák és a társasági élet fejlesztésének képességén alapul. Az előzőekből következik, hogy a társadalmi szférából kell megoldást keresni az adott közösség problémáira. Az emberi közösségekben különböző szférák léteznek, mint például a társadalmi, az oktatási, a gazdasági, a civil társadalmi, a vallási és a katonai szféra. Ezek a szférák azonban nem kizárólagosak, hanem átfedésben vannak egymással és hatással vannak egymásra.

A gazdasággal kapcsolatos jelentős értékek a bizalom, valamint az együttműködésre való hajlandóság és képesség, ugyanis ezek pozitívan éreztetik hatásukat a termelékenységre nézve (SOLOW, R. M. 2007). A társadalmi tőke és a gazdaság összefüggését tekintve elmondható, hogy az egyének cselekedeteit a társadalmi kontextus alakítja, irányítja és korlátozza, továbbá, hogy a normák és a hálózatok nemcsak a társadalom, hanem a gazdaság működésében is fontosak.

A bizalom az egyik olyan norma, mely a társadalmi szférában keletkezik és nagy hatással

van a gazdasági teljesítményre (FUKUYAMA, F. 2004). Ennek az az oka, hogy egy szervezet létrehozása és működtetését nem kizárólag a tulajdonjogok, a szerződések és a kereskedelmi jog határozza meg, hanem a közösség erkölce is jelentős hatással van rá. A bizalom, ha társadalmi tőkeként birtokoljuk, hozzájárul a tranzakciós költségek csökkentéséhez. Ezáltal hatékonyabbá teszi a gazdaságot a túlzott szabályozás, a szerződések száma és a bürokrácia csökkentése révén, melyek a gazdasági teljesítmény fő meghatározóivá válnának a bizalom hiánya esetén.

Ronald Lake és Robert Huckfedt kiemeli, hogy a társadalmi tőkének van olyan típusa, mely elősegíti a politikai elköteleződést. Ez a politikai szakértelem és az egyén társadalmi kapcsolatainak hálózatán belül rendszeresen kommunikált információk eredményeként jön létre (LAKE, R. – HUCKFEDT, R. 1998). A társadalmi tőke ezen típusa növeli az egyén részvételének valószínűségét a politikában, mely lehetővé teszi számára, hogy olyan módon is bekapcsolódjon a politikába, ahogyan egyébként nem tenné. Ennek az elgondolásnak azonban az a hiányossága, hogy a politikailag releváns társadalmi tőkét azokra a következményekre korlátozza, melyek a társadalmi hálózatok közötti kommunikáció és az azokból származó információk következményei a politikai tevékenységek szempontjából. Ugyanakkor van a kommunikáció mellett más olyan tényező is, ami a társadalmi szférában keletkezik, és hatással van a politikai szférára. Ilyen például, hogy az egyének szavazási módját meghatározza, hogy képesek-e annak eldöntésére, hogy az egyes politikai jelöltek megbízhatóak-e. A társadalmi tőke és a politikai részvétel között összetett kapcsolatot azonosíthatunk, ugyanis összefügg a társadalmi hálózatokkal, az információáramlással, az oktatással és a szegénység csökkentésével is.

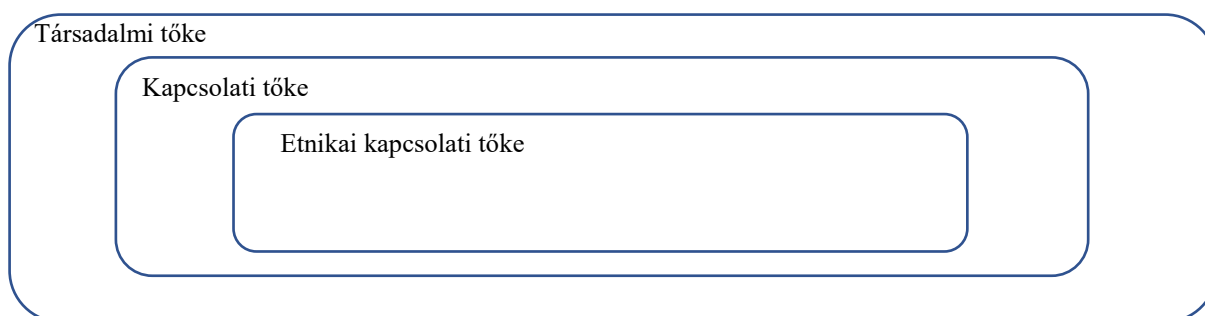
A társadalmi tőke elméleti megközelítései eltérő ontológiai és analitikus kiindulópontokból indulnak, ami a fogalom alkalmazhatóságát és gazdasági értelmezését is differenciálja. Bourdieu koncepciója alapvetően hatalmi és erőforrás-eloszlási perspektívából közelít: a társadalmi tőke az egyén vagy csoport stratégiailag mobilizálható kapcsolati erőforrása, amely más tőketípusokká (gazdasági, kulturális tőkévé) konvertálható. E megközelítés erőssége, hogy rávilágít a társadalmi egyenlőtlenségek újratermelődésére, ugyanakkor kevésbé reflektál a kollektív szintű intézményi hatásokra.

Coleman ezzel szemben funkcionális megközelítést alkalmaz: a társadalmi tőke a társadalmi struktúrák azon aspektusa, amely megkönnyíti a cselekvést. Az ő értelmezésében a társadalmi tőke nem elsősorban hatalmi erőforrás, hanem koordinációs mechanizmus. Míg Bourdieu hangsúlyozza a konvertálhatóságot és a társadalmi pozíció jelentőségét, Coleman a normák, kötelezettségek és információs csatornák működésére helyezi a hangsúlyt. A két

megközelítés közötti különbség abban ragadható meg, hogy Bourdieu inkább versenylogikát, Coleman pedig inkább együttműködési logikát feltételez.

Putnam tovább tágítja a keretet, amikor a társadalmi tőkét kollektív, makroszintű jelenséggént értelmezi, mely a demokratikus intézmények hatékonyságát és a gazdasági teljesítményt is befolyásolja. Az ő bonding–bridging tipológiája különösen releváns a jelen doktori kutatás középpontjában álló etnikai kapcsolati tőke vizsgálatában, mivel rámutat arra, hogy a zárt, megkötő hálózatok stabilitást és kohéziót biztosítanak, de egyúttal korlátozhatják az innovációt és az interetnikus együttműködést. Itt jelenik meg az első komoly elméleti feszültség: ami mikroszinten biztonságot és alacsony tranzakciós költséget eredményez, az makroszinten akár szegmentációhoz és gazdasági fragmentációhoz is vezethet.

Az etnikai kapcsolati tőke elmélete (PORTES, A. 1998; LIGHT, I. – GOLD, S. J. 2000) tovább specializálja ezt a kérdést. Az etnikai hálózatok egyszerre töltenek be védelmi és erőforrás-teremtő funkciót. Alacsony intézményi bizalom mellett – ami a posztszocialista térségekben gyakran jellemző – az etnikai alapú bizalmi hálózatok csökkenthetik a bizonytalanságot és elősegíthetik a vállalkozásalapítást. Ugyanakkor a túlzott zártság strukturális bezáródást és versenykorlátozást eredményezhet. Így az etnikai kapcsolati tőke kettős természetű: egyszerre integráló és exkluzív.

1. ábra: A társadalmi, kapcsolati és etnikai kapcsolati tőke rendszerezése
Forrás: BOURDIEU, P. 1986 alapján a szerző szerkesztése

A gazdasági etnocentrizmus ehhez kapcsolódóan már nem pusztán erőforrás-struktúra, hanem attitűd és döntési mechanizmus. Míg a társadalmi tőke önmagában értéksemleges, addig az etnocentrikus gazdasági magatartás normatív irányultságot hordoz: a csoporthoz tartozás a gazdasági preferenciák meghatározójává válik. Itt az elméleti dilemmát az jelenti, hogy a csoporton belüli bizalom erősödése együtt járhat a csoportközi bizalom gyengülésével.

A fenti elméleti irányzatok ütköztetése alapján megállapítható, hogy a társadalmi, kapcsolati és etnikai tőke nem pusztán egymásra épülő kategóriák, hanem eltérő működési

logikák mentén értelmezhetők.

A jelen disszertáció szempontjából kulcskérdés, hogy az etnikai kapcsolati tőke a Kárpát-medence térszerkezeti viszonyaiban inkább tranzakciós költségcsökkentő erőforrásként, vagy inkább piaci szelekciót torzító mechanizmusként jelenik-e meg. Az empirikus vizsgálat e kettősség feltárására vállalkozik.

Összegzésként megállapítható, hogy a társadalmi tőke fogalma rendkívül komplex, és az egyes dimenziói eltérő hangsúllyal jelennek meg a különböző elméleti megközelítésekben. Bourdieu a hangsúly az egyének és a csoportok közötti kapcsolatban megtalálható erőforrásokra és ezek újratermelésére koncentrál, míg Coleman meghatározásában a társadalmi struktúrák cselekvést elősegítő funkciója a hangsúlyos. Putnam és Fukuyama pedig a normák, a bizalom és a közösségi együttműködés szerepét emeli ki. Valamennyi definíció közös pontja ugyanakkor, hogy olyan nem materiális erőforrásként tekintenek a társadalmi tőkére, amely alapvetően befolyásolja az egyének a közösségek és intézmények működését és a gazdasági, politikai folyamatok hatékonyságát.

II.2. Hasonlóságok és különbségek a társadalmi, a kapcsolati és az etnikai tőke között

A társadalmi tőke hasznosíthatóságával és tényleges működésével összefüggésben jelent meg a kapcsolati tőke (relational capital) fogalma (NAHAPIET, J. – GHOSHAL, S. 1998). Ez egy olyan specifikus dimenziót takar a társadalmi tőkén belül, melynek középpontjában az egyének és a csoportok közötti kapcsolatok minősége, intenzitása és stabilitása áll. A kapcsolati tőke azt jelenti, hogy az egyéneknek vannak saját kapcsolathálói és viszonyrendszereik, melyek segítik őket az anyagi helyzetük és a társadalmi státuszuk erősítésében, és ezeket gazdasági tőkévé tudják konvertálni.

A kapcsolati tőke egyrészt utal a kapcsolatok számára, azonban ennél lényegesebb, hogy az egyes kapcsolatok funkcióját és tartalmát is magába foglalja (ADLER, P. S. – KWON, S. W. 2002). A kapcsolati tőke szempontjából fontos fogalmak az együttműködés, a kölcsönösség és a bizalom. Az ezekhez kötődő normák és korábbi tapasztalatok nagyban meghatározzák a kapcsolati tőke milyenségét. Olyan nem materiális erőforrásként tekinthetünk tehát a kapcsolati tőkére, amely társadalmi interakciók következményeként jön létre, és az általa elérhető legfőbb előny abból ered, hogy az együttműködés költségeit csökkenti, és a koordinációt megkönnyíti.

A kapcsolati tőke fontos jellemzője, hogy nem különbözik jobban a többi tőketípustól, mint azok egymástól (SIK E. 2005). Az egyes tőketípusok összehasonlíthatók különböző

szempontok alapján. Ez alapján látható, hogy az elidegeníthetőség és a mérhetőség szempontjából a kapcsolati tőke az emberi tőkéhez hasonlít, míg a romlékonyság és a rugalmasság esetében a fizikai tőkéhez és az emberi tőkéhez (1. táblázat).

	pénztőke	fizikai tőke	emberi tőke	kapcsolati tőke
elidegeníthetőség	eladható (valutaváltás), elcserélhető, adományozható (1%-os adó), örökölhető, kollaterálisként használható (letéti)	eladható, elcserélhető (lakás), adományozható (pl. az önkormányzat földet ad egy beruházás részére), örökölhető	megvehető (iskolai bizonyítvány, oklevél), elcserélhető (tanár, közös tanulás), adományozható (gyereke nevelés, önkéntes oktatása), örökölhető (bourdieu-i rekonverzióval ³¹)	megvehető (korruptió, klientúraépítés), elcserélhető (kaláka), adományozható (segítség), örökölhető (intergenerációs kaláka, szülő üzlete ³⁰)
mérhetőség	teljes mértékű, specializált szakmák méri minden rezdülését (pl. alkusz, bróker, pénzváltó, kockázattertelő)	teljes mértékű értékelést speciális szakmák képviselői végzik (pl. vagyonértékelés, amortizáció, ingatlanértékelés)	csak becsülhető, de léteznek már standard mérési módok (elvégzett osztályszám, iskolaértékelés pl. a továbbtanulók aránya alapján, PISA)	csak becsülhető, kísérletek standard mérési technikák kialakítására (Fischer-féle névgenerátor)
romlékonyság	devalváció, infláció, fizikai pusztulás	hosszú ideig tartós (fizikailag még akkor is, amikor a könyvelés már leírta)	hosszú ideig tartós ³¹ (szakmai ismeretek, nyelvtudás, etikett)	hosszú ideig tartós (rokonság beleszületve, barátság örök), de vannak rövid távú formái is ³²
rugalmasság	„mindent” (a szerelem kivételével) meg lehet szerezni általa	van, ami csak arra jó, amire létrehozták (célgép), van, ami mindenre alkalmas (föld)	van, ami csak arra jó, amire létrehozták (nyelvtudás), van, ami mindenre alkalmas (testbeszéd)	van, ami csak arra jó, amire létrehozták (szavazatszerzés), van, ami mindenre alkalmas (testvér)

1. táblázat: Az egyes tőketípusok jellemzői
 Forrás: SIK E. 2005, p. 34. alapján saját szerkesztés

Ahhoz, hogy a kapcsolati tőke kialakuljon, elsődlegesen időre van szükség, ugyanis létrejöttének feltételei a rendszeres interakciók, ami megköveteli azt is, hogy az egyén energiát fektessen a kapcsolatai fenntartásába és megőrzésébe (COLEMAN, J. S. 1990). Amennyiben sikerül a kapcsolatokat hosszú távon fenntartani, az nagyban elősegíti, hogy az egyén olyan informális csatornákhöz férjen hozzá, melyek révén különböző előnyökre tehetnek szert intézményi, gazdasági vagy akár társadalmi szinten. Hogy a kapcsolatok mennyire sűrűek és milyen stabilak, hatással van arra is, hogy egyes helyzetekben mennyire lehet erőforrásként mobilizálni a kapcsolati tőkét.

A különböző kapcsolati és társadalmi tőkefajták viszonya egy piramishoz hasonlítható (2. ábra). A strukturális társadalmi tőke található a piramis alján az információs hálózatokkal és információs csatornákkal, valamint a megköti és áthidaló (összekötő) társadalmi tőkével (CSATH M. 2021). Erre épül a második szint a kognitív társadalmi tőkével, mely a megosztott információkat, a közös értékeket, az attitűdöket és a meggyőződéseket tartalmazza. A piramis csúcán pedig a kapcsolati tőke helyezkedik el, melynél a kulcsszavak a bizalom, az együttműködés és a tisztelet az adott hálózatok tagjai között. A vállalkozások számára is kiemelten fontos a kapcsolati tőke, az úgynevezett humán vagyon erősítése és a kapcsolati tőke szintjének elérése. Ezek révén ugyanis javítani tudják versenyképességüket, és hasonlóképpen hatással vannak az adott szervezet eredményességére például a megújulásra való képességen vagy az innováción keresztül.

2. ábra: A társadalmi tőke és a kapcsolati tőke viszonya
Forrás: CSATH M. 2021 alapján saját szerkesztés

A kapcsolati tőke hálózati jellegének megértését nagyban segíti, ha a társadalmi hálózatok elméletén keresztül vizsgáljuk, ugyanis így az egyéni erőforrások magyarázata mellett a társadalmi átmenetek és a társadalmi változások is fontos szerephez jutnak (LOORBACH, D. – ROTMANS, J. 2006). A kapcsolati tőkét a társadalmi hálózatok szerkezetével összefüggésben értelmezhetjük. A társadalmi hálózatok elmélete Granovetter nevéhez fűződik, aki elkülöníti egymástól a gyenge kötések és az erős kötések a társadalmi hálózatokban. Az erős kötések az egyén családjához és közeli barátaihoz kötődnek, ezek elsősorban biztonságot és érzelmi támogatást nyújtanak a számára, míg a gyenge kötéseknek az új lehetőségek elérésében és az információáramlásban van fontos szerepe. A kapcsolatok intenzitásán túl a kapcsolati tőke hatékonyságát a kapcsolatok hálózati helyzete és sokfélesége is nagyban meghatározza. Az

elmélet arra az elgondolásra épül, hogy a társadalmi problémák megoldásához strukturális átalakulásokra vagy pedig átmenetekre van szükség. Az átmenet egy olyan változási folyamatot jelent, ami hosszú távú, és amelynek során egy társadalom vagy a társadalom egy alrendszere alapvetően megváltozik.

A társadalmi csoport és a társadalmi hálózat közötti különbségeket elemző ábra alapján található a szerveződési formák, a társulás, az egyesülés és a társadalmi hálózat (3. ábra). Ezek felett láthatjuk az adott szerveződési forma főbb alkotórészeit. A társulás esetén a társadalmi viszonyok külsőlegese, míg az egyesülésnél belsőleges társadalmi viszonyokat tapasztalhatunk, ebben az esetben a társadalmi kapcsolatok is szorosak. A társadalmi hálózat esetén kvázi társadalmi viszonyok a jellemzőek, míg az egyéneket laza kapcsolatok kötik egymáshoz.

Társadalmi kapcsolatok	Szoros kapcs.		Laza kapcsolatok
Társadalmi viszonyok	Külsőleges (egybeesési vagy ellentétes)	Belsőleges (azonossági)	Kvázi-viszonyok (azonossági)
Szerveződési formák	Társulás	Egyesülés	Társadalmi hálózat
	Társadalmi csoport		

3. ábra: A társadalmi hálózat és a társadalmi csoport közötti kapcsolat
 Forrás: FARKAS Z. 2022, p. 183.

A társadalmi kapcsolatok különböző szerveződési formákban jelenhetnek meg, melyet egyrészt a kapcsolatok szorossága, másrészt pedig a normatív egyenlőség határoz meg (FARKAS Z. 2021). Szoros társadalmi kapcsolat esetén kizárólag mellérendeltségi kapcsolatról beszélhetünk, ez a szerveződési forma a társadalmi egyesülés (2. táblázat).

kapcsolatokat létrehozó szabályrendszer szempontjából	normatív egyenlőség szempontjából	
	mellérendeltségi kapcsolatok alkotják	főlé- és alárendeltségi kapcsolatok alkotják
szoros társadalmi kapcsolatok alkotják	társadalmi egyesülés	–
laza társadalmi kapcsolatok alkotják	partnerségi társadalmi hálózat	hűségi társadalmi hálózat

2. táblázat: A főbb szerveződési formák a társadalmi kapcsolatok esetén
 Forrás: FARKAS Z. 2021, p. 185.

A laza társadalmi kapcsolatok esetén azonban léteznek mellérendeltségi és főlé- és

alárendeltségi kapcsolatok is: az első csoportban a partnerségi társadalmi hálózatokat találhatjuk, míg az utóbbihoz tartoznak a hűségi társadalmi hálózatok. A mellérendeltségi kapcsolatok esetén az erkölcsi szabályokat a felek együttesen, konszenzus alapján hozzák létre, és a jövőben együttesen is tartják fent.

Az átmenetekhez innovációs rendszerekre van szükség, ami többféleképpen megvalósulhat. Ennek leggyakoribb módja, amikor a különböző innovációk együtt fejlődnek, és ezek hatással vannak a társadalmi–technikai rendszerekre, és így változásra kényszerítik azokat. A társadalmi–technikai rendszerek azonban nem autonóm módon működnek, hanem a társadalmi csoportok tagjai működtetik őket (GEELS, F. W. 2004). Emellett azonban megvannak a saját jellemzőik, és a csoportok gyakran kölcsönösen függenek egymástól, melyben fontos szerepe van az interperszonális interakciónak. Ezek az interakciók az interperszonális hálózatokban történnek, és segítenek abban, hogy az egyes szereplők mikroszintű fejlesztéseit magasabb szintű mintákhoz kapcsoljuk általuk.

Granovetter elmélete arra az elgondolásra épül, hogy a kisebb interakciókban megnyilvánuló kapcsolatok erőssége révén leírhatók különböző makrojelenségek, például az innovációk terjedése, a társadalmi mobilitás, a közösségek szerveződése és a társadalmi kohézió (GRANOVETTER, M. 1983). Az, hogy mennyire erősek az interperszonális kapcsolatok, függ az érzelmi intenzitásuktól, az időtől, amit az egyének az adott kapcsolatban eltöltöttek, továbbá a kölcsönös szolgáltatásoktól is.

A gyenge kötések olyan kapcsolatokra utalnak, melyek véletlenszerűen gyengék, például a távoli ismerősökkel való kapcsolatok, ugyanakkor ezek is hatással lehetnek az egyénre (BURT, R. S. 2004). Az erős kötések esetén erősebb kapcsolatokról van szó, melyek jellemzői közé tartozik továbbá a stabilitás, a nagyobb gyakoriság és a belsőségesség, például a közeli barátokkal való kapcsolatok. A „gyenge kapcsolatok ereje” elmélet szerint a gyenge társas kapcsolatok az erős kapcsolatoknál nagyobb valószínűséggel kötik össze a különböző csoportok tagjait. Ezzel összefüggésben elmondható az is, hogy ha ezek az úgynevezett gyenge kapcsolatok nem léteznének, az alcsoportok eseténben szétszórtság lenne a jellemző, ami negatívan befolyásolná az információk széles körű terjedését. A gyenge kötéseknek tehát áthidaló szerepe van a különböző társadalmi hálózatok között, és ebből adódóan fontos szerepük van az információk terjesztésében. Például az ötletek és innovációk terjedése esetén elmondható, hogy nagyobb számú embert érnek el, és nagyobb távolságot tesznek meg az egyes társadalmi csoportok között abban az esetben, ha gyenge kötésekön keresztül jutnak el a másik csoporthoz. Amikor azonban egy új ötlet terjedése kizárólag erős kötésekön keresztül történik, nagyobb a valószínűsége, hogy csak mindössze néhány kisebb csoportot ér el.

Az előzőeken túl a kötések erőssége elméletet a társadalmi mobilitás szempontjából is alkalmazhatjuk. Abban az esetben, amikor valaki munkahelyet vált, nemcsak az egyik kapcsolati hálóból lép a másikba, hanem kapcsolatot is teremt a két kapcsolati háló között. Kifejezetten igaz ez jól meghatározott és korlátozott méretű szakmai csoportok esetében. Összességében tehát a gyenge kötések fontos szerepet játszanak a társadalmi kohézió kialakításában, ugyanakkor az erős kötésekre is szükség van a stabilitásból és a nagyobb gyakoriságból adódóan (LIN, N. 2001). Ugyanakkor az erős kötések is fontos szerepet töltenek be a társadalmi hálózatokban, csak máshogyan éreztetik a hatásukat. A gyenge kötések ugyanis a ritka interakciókból következően nagyobb valószínűséggel lesznek az új információk forrásai, míg az erős kötések általában olyan interakciókhoz kapcsolódnak, melyek a másik félhez is közel állnak, és ebből adódóan olyan információkat foglalnak magukba és közvetítenek, melyekkel a másik fél már egyébként is rendelkezik (BURT, R. S. 1992).

Az etnikai kapcsolati tőke a kapcsolati tőke egy sajátos megjelenési formája, melynek középpontjában azon kapcsolathálózatok állnak, amelyek az etnikai hovatartozáshoz kötődnek, az mentén szerveződnek (PORTES, A. – SENSENBRENNER, J. 1993). Olyan erőforrásokat sorolunk az etnikai kapcsolati tőkéhez, amelyek valamilyen közös nyelvi, identitásbeli, kulturális vagy történelmi elemeken alapulnak, és amelyek támogatják az együttműködést egy adott etnikai közösségen belül.

Az etnikai kapcsolati tőke kifejezetten fontos egyes társadalmi helyzetekben, amikor az egyén korlátozottan fér hozzá formális intézményi csatornákhöz (LIGHT, I. – GOLD, S. J. 2000). Ebben az esetben az állami vagy piaci intézményekkel kapcsolatos hiányosságokat az etnikai alapú hálózatok tudják pótolni, mégpedig különböző területeken, például a pénzügyi forrásokhoz való hozzáférés, a vállalkozás indítása vagy akár a munkaerőpiaci integráció. Az etnikai kapcsolati tőke két fő szerepet tölthet be egyszerre: egyrészt védelmi szerepe van, másrészt pedig az erőforrás teremtését segíti elő.

Az etnikai kapcsolati tőke számos erőforrást rejt magában, például az informális normákkal és az információs szankciókkal kapcsolatos szabályok, a segítségnyújtás (melynek a kölcsönösség az alapja) és a magasabb bizalmi szint a csoporton belül (PORTES, A. – SENSENBRENNER, J. 1993). Ezen erőforrások pozitív hatást hozhatnak magukkal, például hatékonyabbá tehetik a gazdasági tranzakciókat abból következően, hogy csökkentik a bizonytalanságot.

Számos pozitív hatása mellett ugyanakkor az etnikai kapcsolati tőke káros hatásokkal is rendelkezik (PORTER, 1998). Amennyiben például az egyes etnikai hálózatok túlságosan zártak, az erősíti a csoporton belül az összetartást, azonban ezzel párhuzamosan megakadályozza, hogy

a csoport tagjai a csoporton kívüli kapcsolatokat alakítsanak ki. Ez társadalmi elszigetelődést eredményezhet, és a gazdasági mobilitás területén is éreztetetheti negatív hatásait. A fentiekből következik, hogy az etnikai kapcsolati tőke egyrészt erőforrásnak, másrészt pedig korlátként is tekinthető.

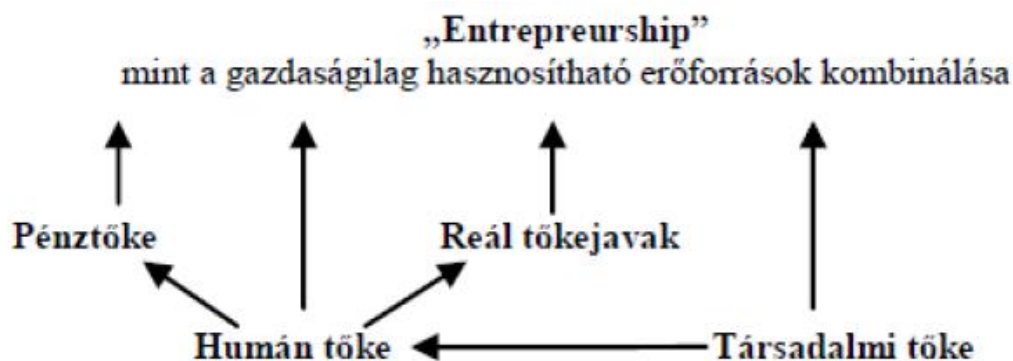
Az etnikai kapcsolati tőkét is értelmezhetjük megkötő (bonding) és áthidaló (bridging) dimenzióban (PUTNAM, R. D. 2000). A szolidaritás és az identitás erősítését segíti elő a homogén csoportokon belül a megkötő kapcsolati tőke, míg az áthidaló etnikai kapcsolati tőke olyan kapcsolatok kialakulását támogatja, melyek különböző etnikai csoportok között alakultak ki. A gazdasági együttműködés kiszélesítésében és a társadalmi integrációban szintén fontos szerep jut az áthidaló dimenzióknak. Ugyanakkor fontos kiemelni, hogy a megkötő etnikai kapcsolati tőke önmagában nem negatívum abból következően, hogy fontos szerepe van a védelemben és az identitás erősítése szempontjából. Ugyanakkor hosszú távon korlátozhatja a gazdasági és a társadalmi mobilitást, amennyiben nem egészítik ki áthidaló kapcsolatok.

A kapcsolati tőke és az etnikai kapcsolati tőke a társadalmi tőke különböző megjelenési formái, melyek sajátosságai közé tartozik, hogy mind az egyének, mind pedig a csoportok számára releváns gazdasági és társadalmi lehetőségeket foglal magában (COLEMAN, J. S. 1990). Ezek az erőforrások fontos szerephez jutnak egyrészt a társadalmi kohézió fenntartásában, másrészt pedig meghatározzák az intézményi működés és a gazdasági együttműködés hatékonyságát.

Gazdasági szempontból a kapcsolati tőke vizsgálata azért releváns, mert a gazdasági tevékenységek nem elszigetelten valósulnak meg, hanem társadalmi kapcsolatokon keresztül (ADLER, P. S. – KWON, S. W. 2002). A gazdasági eredményeket ugyanis nagyban meghatározzák azon társadalmi kapcsolatok jellemzői – ezen belül például azok minősége –, és ez megfigyelhető az intézmények együttműködése, a vállalkozások működése és bármilyen pénzügyi tranzakció esetén. Mindez azt bizonyítja, hogy a kapcsolati tőke nem kiegészítő tényezőnek minősül, hanem egy jelentős erőforrás a gazdaság teljesítmény szempontjából.

A társadalmi tőke értelmezhető az „entrepreneur” és az „entrepreneur társadalmi aktivitása” vonatkozásában (SAVANYA P. 2013). Ebben a megközelítésben kollektív tudatformának tekinthetjük a társadalmi tőkét, ami az egyéni humántőke gyarapodását segíti elő. Az előzőeken túl a kölcsönös bizalom megalapozásához is hozzájárul, emellett a tanulással és a tudásátadással kapcsolatban támogatja a tranzakciós költségek csökkentését és az egyének között az együttműködés lehetőségét. Összességében tehát közvetlen és pozitív hatása van a humán tőkére, és ezen keresztül a gazdasági tevékenységek eredményére is. A társadalmi tőke kihat a humán tőkére, és ezen keresztül a pénztőkét és a reál tőkejavakat is befolyásolja, és

ezen keresztül, de közvetlenül is hatással van az „entrepreneurshipre” is, mely azon erőforrások összességét, illetve kombinálását takarja, melyek gazdaságilag is hasznosíthatónak számítanak (4. ábra).

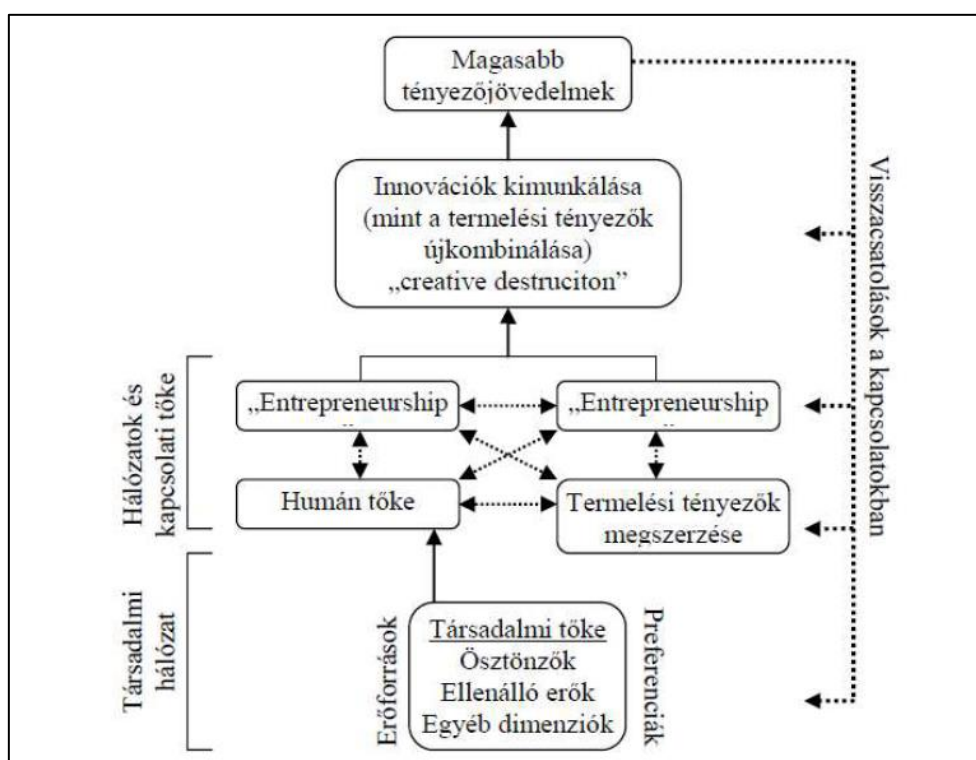
4. ábra: A társadalmi tőke hatásai
Forrás: SAVANYA P. 2013, p. 148.

Az opportunista viselkedés valószínűsége csökkenhet abban az esetben, ha a gazdasági tevékenységek nagyban függenek a kapcsolati tőkéktől (WAITE, P. – WILLIAMS, P. 2009). Ez azt is jelenti, hogy amennyiben a gazdasági tevékenységek társadalmi szempontból beágyazottak, nagyobb valószínűséggel alakulnak ki stabil intézmények. A gazdasági kapcsolatoknak egyrészt van egy formális alapja szerződéseken keresztül, másrészt azonban fontos szerephez jutnak a társadalmi hálózatok is, elsősorban az olyan interakciók, melyek ismétlődnek, és melyeket nagyfokú bizalom jellemez. A kapcsolati tőke így tud hozzájárulni a tranzakciós költségek csökkentéséhez, miközben csökkenti azokat a kockázatokat, melyek egyrészt bizonytalanságból, másrészt pedig információhiányból fakadnak.

Az információáramlás is segíti a kapcsolati tőke jelentőségének megértését gazdasági szempontból (MU, J. et al. 2008). Az egyének és a szervezetek is a kapcsolati hálózatokon keresztül hozzáférhetnek olyan információkhoz, melyekhez a formális csatornákon keresztül egyáltalán nem, vagy csak késve tudnának hozzájutni. Ezek az információk szólhatnak többek között piaci trendekről, technológiai innovációkról, üzleti partnerekről vagy akár valamilyen piaci lehetőségről is. Az információáramláson keresztül tehát a hatékonyabb tőkeallokációt segíti elő a kapcsolati tőke az erőforrások szempontjából, továbbá támogatja, hogy az innovációk gyorsabban terjedjenek. A szervezetek közötti információmegosztás és tudásmegosztás kedvelt kutatási terület, melynek középpontjában az a kérdés áll, hogy hogyan történik a tudás és az információk megosztása egy hálózatban található vállalatok esetén, és milyen következményei vannak a folyamatnak arra nézve, aki megosztja a tudást és az

információt. A kapcsolati tőke, ezen belül is a bizalmon alapuló kapcsolatok fontos szerephez jutnak a szervezetek közötti interakciós folyamatokban, és hozzájárulnak a tudásáramlás felgyorsításához is, mégpedig csatornákon keresztül. A kezdeti kapcsolatok kiépítésében a szervezeteket a gyenge kapcsolatok segítik, míg az erős kapcsolatok abban támogatják őket, hogy jobb minőségű és részletesebb tudást szerezhessenek meg.

Mind a társadalmi tőke, mind pedig annak kapcsolati dimenziója, azaz a kapcsolati tőke lehet megtartó jellegű a gazdasági folyamatokban, kifejezetten az innováció vonatkozásában (SAVANYA P. 2013). Ez abból következik, hogy hatással van a felek kockázatviselési képességére és azon bizonytalanságokra is, melyek nem a felek egymás közötti kapcsolatából erednek. Habár csökkentik ezen bizonytalanságokat, azonban teljesen nem képesek őket megszüntetni. Az innovációs folyamatok során a szervezetek megosztják a saját erőforrásaikat a közös célok elérését szem előtt tartva, és így hozzájárulnak a termelői többlethez.

5. ábra: Az innovációs folyamatok és a társadalmi tőke
Forrás: SAVANYA P. 2013, p. 153.

A bizalomnak kiemelkedő szerepe van a gazdasági együttműködések szempontjából (FALCONE, R. – CASTELFRANCHI, C. 2011). Ez is a kapcsolati tőke jelentőségét hangsúlyozza, ugyanis annak legfőbb eredménye lehet a bizalom kialakulásának és fenntartásának támogatása, mely elősegíti a hosszú távú együttműködések megvalósulását még abban az esetben is, ha a formális

mechanizmusok negatívan hatnak rájuk, például azért, mert kevésbé hatékonyak, vagy azért, mert túlságosan költségesek. Azokban a társadalmakban, ahol a bizalmi szint magas, jellemzőbb az együttműködés, és ez pozitívan befolyásolja a gazdasági teljesítményt és az intézményi stabilitást is. A bizalomnak kettős szerepe van: egyrészt segíti a szervezet saját céljaihoz megfelelő partnerek kiválasztását, másrészt pedig hozzájárul az adott szervezet kiválasztásához a potenciális partnerek közül.

A kapcsolati tőkének három altípusa van, melyek mindegyike nagy jelentőséggel bír gazdasági szempontból (CSIZMADIA Z. 2014). Az első altípus a pozicionális tőke, mely stratégiai megfontolásból jön létre, amikor az egyén tudatosan optimalizálja a kapcsolatait a kedvező hatások érdekében – ezen típus esetén a hasznok és előnyök az információ, valamint a társas élet területén tapasztalhatók. A második altípus a bizalomtőke, melyhez annak következtében jut hozzá az egyén, mert más egyének vagy más szervezetek megbízhatónak tartják, ebből adódóan a kockázatos tranzakciós esetén tapasztalhat előnyöket. A harmadik altípus pedig a kötelezettségtőke. Ez egyrészt azokat a kötelezettségeket takarja, melyekkel az egyénnek mások tartoznak, másrészt pedig az ezen kötelezettségek révén elérhető hasznokat és erőforrásokat, így ezen altípus fő előnyei a szolidaritás és a segítség.

A fentiekben bemutatott altípusok megkülönböztetése Essner nevéhez fűződik. Más szerzők más koncepció alapján írják le a kapcsolati tőkét. Coleman elmélete szerint két típust különíthetünk el egymástól, az információs potenciált – ami megfelel Essner koncepciójában a pozicionális tőkének; valamint a kötelezettségeket és elvárásokat, amelyek pedig a bizalomtőkével és a kötelezettségtőkével állnak összefüggésben. Portes és Sennett ugyanakkor a kapcsolati tőke vonatkozásában a kölcsönös csere szerepét emelte ki, ami Essner kötelezettségtőkéjével áll összefüggésben (KISFALUSI D. 2013).

Gazdasági szempontból a kapcsolati tőke tehát nemcsak az egyének szintjén értelmezhető, hanem a szervezetek szintjén is (NAHAPIET, J. – GHOSHAL, S. 1998). A kapcsolati tőke ugyanis fontos szerephez jut a különböző stratégiai szövetségek, klaszterek és a vállalatok közötti hálózatok szempontjából. Azon kapcsolatok, melyeket stabilitás és bizalom jellemez, nagyban hozzájárulnak az innovációs kapacitások, a közös tanulás és az erőforrásmegosztás támogatásához. Ahogyan jelen disszertáció már korábban is hangsúlyozta, a tudásmegosztás szempontjából a kapcsolati tőke kiemelten fontos szerepet tölt be a szervezeteken belül és a különböző szervezetek között is.

A kapcsolati tőkéből ugyanakkor nem egyforma arányban részesednek a felek (BURT, R. S. 1992). A strukturális lyukak elmélete Burt nevéhez fűződik, és arra utal, hogy amennyiben úgynevezett lyukak vannak a társadalmi hálózatokban, azaz nincs kapcsolat a csoportok között,

az azon szereplők számára biztosít versenyelőnyt, akik ezekben a lyukakban helyezkednek el, és képesek arra, hogy összekapcsolják ezen csoportokat. A helyzetükből adódóan ezek a szereplők olyan erőforrásokhoz és információkhoz is hozzáférhetnek, mely mind innovációs lehetőségeikre, mind pedig gazdasági lehetőségeikre pozitív hatással van.

Jelen alfejezet számos előnyt elemzett, melyekre a kapcsolati tőke révén tehetnek szert az egyének és a szervezetek. Ugyanakkor a kapcsolati tőke hatására nem csak pozitív gazdasági hatásokkal találkozhatunk, előfordulhat az is, hogy túlságosan zárttá válnak a különböző kapcsolati hálózatok, ami azt eredményezheti, hogy a kapcsolatok hatására a verseny korlátozottá válik, nehezebbé válik a piacra történő belépés, vagy akár az érintett felek a gazdasági erőforrások egyenlőtlen elosztását is tapasztalhatják. Amennyiben a belső kapcsolatok túlságosan erősek, az megakadályozhatja új szereplők megjelenését, és azt is, ahogyan a szervezet az innovációkhoz viszonyul, és ezzel negatívan befolyásolja annak gazdasági eredményességét (PORTES, A. 1998). Ezek a negatív hatások abban az esetben válhatnak kifejezetten hangsúlyossá, amikor etnikai alapon szerveződik a kapcsolati tőke.

szerző	a társadalmi tőke erőforrása	fő mechanizmus	gazdasági implikáció	relevancia a disszertáció szempontjából
BOURDIEU, P.	tőke mint konvertálható erőforrás a társadalmi térben	kapcsolati háló mobilizálása, tőkekonverzió	gazdasági tőkévé alakítható kapcsolati erőforrás	az etnikai kapcsolati tőke konvertálhatóságának elméleti alapja
COLEMAN, J. S.	társadalmi struktúra funkcionális eleme	normák, kötelezettségek, információs csatornák	tranzakciós költségek csökkentése, koordináció	a gazdasági együttműködés és FDI mögötti kapcsolati mechanizmus magyarázata
PUTNAM, R. D.	kollektív közjószág jellegű erőforrás	bizalom és hálózati sűrűség	intézményi hatékonyság, regionális teljesítmény	bonding vs. bridging releváns az etnikai térszerkezet vizsgálatához
FUKUYAMA, F.	informális normák és erkölcsi rend	bizalom mint gazdasági koordinációs mechanizmus	alacsonyabb bürokrácia, versenyképesség	az alacsony intézményi bizalom mellett működő etnikai hálózatok értelmezése
PORTES, A. – SENSENBRENNER, J.	etikailag szerveződő kapcsolati erőforrás	szolidaritás, kölcsönösség, informális szankció	vállalkozásindítás, informális tőkefelhalmozás	közvetlen elméleti keret a transznacionális etnikai kapcsolati tőkéhez
ADLER, P. S. – KWON, S. W.	hálózati erőforrás és hozzáférési struktúra	kapcsolatok minősége és elérhetősége	tudásmegosztás, innováció, versenyképesség	FDI-hálózatok és térségi együttműködések értelmezése
RENSHON, S. A.	állampolgári és vezetői tőke integrációja	intézményi és vezetői bizalom	demokratikus stabilitás közvetett gazdasági hatással	politikai környezet és gazdasági kapcsolati hálók összefüggése

3. táblázat: A társadalmi tőketípusok megközelítéseinek összehasonlítása és relevanciája a disszertáció szempontjából

Forrás: a szerző saját összeállítása

II.3. Az etnikai kapcsolati tőke szerepe a gazdaságban, a gazdasági etnocentrizmus

A kulturális és társadalmi etnocentrizmus közgazdasági értelmezése az úgynevezett gazdasági etnocentrizmus, ami azt az attitűdöt takarja, melynek során az egyének és a csoportok által hozott gazdasági döntések alapja a kulturális, a nemzeti, vagy pedig az etnikai hovatartozásuk (HOOGHE, M. et al. 2006). Etnocentrikus gazdasági magatartás esetén az egyének és a csoportok azokat a gazdasági szereplőket részesítik előnyben, akik szintén a saját csoportjukhoz tartoznak, és ezzel párhuzamosan bizalmatlanok és elutasítóak azok irányába, akik más csoportokhoz tartoznak, és ez meghatározza a gazdasági döntéseiket.

A gazdasági etnocentrizmus megjelenhet a fogyasztói magatartásban, a szervezetek közötti együttműködésekben, a piaci döntésekben, és az erőforrásokhoz való hozzáférést is befolyásolhatja (PORTES, A. – SENSENBRENNER, J. 1993). Mindezekből látható, hogy szoros kapcsolatban van a társadalmi tőkével és annak kapcsolati dimenziójával abból adódóan, hogy az etnikai alapon szerveződő kapcsolati hálózatok meghatározzák, hogy az egyes egyének és szervezetek milyen információhoz, milyen tudáshoz, milyen támogatásokhoz vagy milyen egyéb gazdasági lehetőségekhez férhetnek hozzá.

Az etnikai sokszínűség mind pozitív, mind pedig negatív hatással lehet a gazdaságra (CSATA ZS. 2015). A pozitív hatások közé tartozik többek között a társadalmi lojalitás megjelenése és a kreativitás támogatása, míg a negatív hatásokra jó példa az, hogy amennyiben egy adott közösség túlságosan zárt, akkor nem tud kialakulni az együttműködés másokkal, és inkább opportunista viselkedést tanúsítanak az egyének és a szervezetek, melynek hatására a tranzakciós költségek megemelkedhetnek.

A tranzakciós költségek csökkentése az, ahol a kapcsolati tőke a legfontosabb szerephez jut gazdasági szempontból egy adott etnikai közösségen belül (ORBÁN A. – SZÁNTÓ Z. 2005). Ez abból adódik, hogy azon közösségekben, melyeknek nincs megfelelő minőségű kapcsolati tőkéje, magasak a tranzakciós költségek, melyek az információ beszerzéséhez, a szerződések megkötéséhez, a szerződések ellenőrzéséhez, az alkukhoz vagy a társaságokhoz kötődnek. Azokban a közösségekben viszont, melyek megfelelő minőségű kapcsolati tőkével rendelkeznek, az informális kapcsolati hálózatok minimalizálni tudják a bürokráciát és az egyes munkafolyamatok ellenőrzését, és ezeken keresztül az adott hálózat tagjainak kisebb időráfordítást és kisebb pénzügyi ráfordítást kell nyújtani, ami gazdasági versenyelőnyt nyújthat a számukra.

A különböző kultúrákban máshogyan hasznosulhat a kapcsolati tőke. Azon kultúrákban,

melyek kollektivista szemlélettel rendelkeznek, kifejezetten jól hasznosult a kapcsolati tőke, erre példa az olasz és a görög kultúra, melyekben a szülők és a gyermekeik kifejezetten erősen kötődnek egymáshoz (GIORGAS, D. 2000). Kisebb mértékben hasznosul ugyanakkor a kapcsolati tőke azon társadalmakban, melyek individualisták, például a németeknél vagy a magyaroknál. Az, hogy erős etnikai közösséget alakítsanak ki, a bevándorló közösségek számára is fontos, ugyanis helyzetükből adódóan társadalmilag elszigetelten élnek, és ezen elszigeteltség csökkentésében és a különböző gazdasági problémákkal való megküzdésben is segíti őket, ha a saját etnikai közösségük biztosít számukra lehetőségeket. Az előzőeken túl az erős kollektív identitástudat is hozzájárul ahhoz, hogy egy adott közösség hatékonyabban használja fel az etnikai kapcsolati tőkét.

Az etnikai kapcsolati tőke közvetítő szerepet tölt be a gazdasági etnocentrizmus szempontjából. Ez azt jelenti, hogy az olyan kapcsolatok, amelyek etnikai alapon szerveződnek, a csoporton belül az egyének és a szervezetek bizalmat és kölcsönösséget tapasztalnak. A kölcsönösség és a bizalom hatására a tranzakciós költségek csökkennek, melyek pozitívan befolyásolják a gazdasági együttműködést is. Az alacsony intézményi bizalommal rendelkező társadalmi környezetekben kifejezetten fontosak ezek a kapcsolatok, és abban az esetben is, amikor nem működnek megfelelően a formális piaci mechanizmusok, így informális csatornákon keresztül tudnak a szervezetek versenyelőnyre szert tenni (LIGHT, I. – GOLD, S. J. 2000). A gazdasági etnocentrizmushoz kötődő pozitív hatások leginkább a csoportokon belül tapasztalhatók, mégpedig két területen: egyrészt a gazdasági stabilitás szempontjából, másrészt pedig az erőforrás-megosztás vonatkozásában. Az etnikai kapcsolati tőke segítheti a vállalkozások létrehozását és fenntartását is, könnyebbé teheti a tőkéhez jutást, és az adott közösségen belül a munkaerőpiaci integrációt is támogathatja. Az etnikai vállalkozások sikerességét az informális csatornák biztosítják, melyekben az etnikai hálózatoknak van fontos szerepe (WALDINGER, R. et al. 2006).

A gazdasági etnocentrizmus és az etnikai kapcsolati tőke esetén is elmondható, hogy az általa elérhető számos előny mellett lehetnek negatív következményei is (PORTES, A. 1998). Az etnikai alapon szerveződő hálózatok túl zárttá válhatnak, ami azt eredményezi, hogy csak a csoporton belül jellemző a szolidaritás, és kizárják a kívülállók. Ez a piaci versenyt is negatívan befolyásolja, ugyanis az innovációra való képességet csökkentheti, és hosszú távon akár a gazdasági szegmentáció kialakulását is eredményezheti. Amennyiben egy közösség túlságosan zárt, nem tudnak létrejönni áthidaló kapcsolatok, melyek a gazdasági integráció miatt kifejezetten fontosak lennének.

A fentiek alapján elmondható, hogy mind a gazdasági etnocentrizmus, mind pedig az

etnikai tőke kettős természetű. Egyrészt biztosítani tudják a stabilitást és az erőforrásokat az adott közösség számára, másrészt azonban korlátokat is támaszthatnak az innováció és a gazdasági együttműködés elé. Az, hogy etnikai kapcsolati tőke milyen tényleges következményekkel jár, különösen azokban a térségekben releváns, melyek etnikailag sokszínűnek számítanak. Ilyen például a Kárpát-medence, ahol a történelméből adódóan számos népcsoport élt és él egymás mellett.

III. A kutatás információs módszertani háttere

A gazdasági viselkedés etnikai meghatározottságának vizsgálatára a magyar és a Kárpát-medencei szakirodalomban több, egymást kiegészítő módszertani megközelítés alakult ki. A korábbi kutatások egy része nem közvetlenül a gazdasági etnocentrizmust operacionalizálta, hanem a társadalmi és kapcsolati tőke etnikai dimenzióit, illetve ezek gazdasági következményeit vizsgálta. Gödri a magyarországi bevándorlócsoporthoz köthető körben elemezte a kapcsolati tőke szerepét, kérdőíves adatfelvételre támaszkodva, és elemzésében megkülönböztette a kapcsolatok rendelkezésre állását azok tényleges mobilizálásától (GÖDRI, 2007). Az etnikai kapcsolati tőke kvantitatív vizsgálatához további módszertani előzményt jelentenek Albert és Dávid kutatásai, amelyekben a kapcsolati tőke sajátosságait etnikai metszetben, roma és nem roma népesség összehasonlításával vizsgálták (ALBERT – DÁVID, 2004).

III.1. Kitekintés: kutatási előzmények a gazdasági etnocentrizmus témakörében

Az etnikai kapcsolatok gazdasági jelentőségének elméleti értelmezéséhez fontos kiindulópontot jelent Orbán és Szántó (2005) társadalmi tőkével foglalkozó munkája. A szerzők a társadalmi tőke különböző megközelítéseit rendszerezik, és rámutatnak arra, hogy a kapcsolatok gazdasági erőforrásként is értelmezhetők. E megközelítés a jelen kutatás szempontjából azért releváns, mert az etnikai közösségen belüli kapcsolatok és az ezekhez társuló bizalom csökkenthetik a gazdasági tranzakciók költségeit. A kapcsolati tőke így többek között az információszerzés, a szerződéskötés, az ellenőrzés és az alku tranzakciós költségeinek csökkentésében tölthet be szerepet (ORBÁN – SZÁNTÓ, 2005).

A gazdasági etnocentrizmus közvetlen empirikus mérésének egyik legfontosabb Kárpát-medencei előzményét Csata és Deák (2010) erdélyi vizsgálata jelenti. A szerzők a gazdasági etnocentrizmust olyan hipotetikus gazdasági tranzakciós helyzeteken keresztül operacionalizálták, amelyekben a válaszadóknak magyar, illetve román gazdasági partnerrel kapcsolatos preferenciáikat kellett kifejezniük. Az egyes válaszokból összevont gazdasági etnocentrizmus-mutatót képeztek, amely 0 és 6 közötti értéket vehetett fel. Az Etnobarométer 2008 adatfelvételére épülő elemzésben 587 fő adatait vizsgálták, majd regressziós modell segítségével azt is elemezték, hogy milyen társadalmi és kapcsolati tényezők növelik a gazdasági etnocentrizmus valószínűségét. Eredményeik szerint az erdélyi magyarok körében a

románokkal szembeni bizalmatlanság, a többségi nemzettel fenntartott kapcsolatok alacsony intenzitása, valamint a székelyföldi lakóhely is összefüggött az etnocentrikusabb gazdasági magatartással (Csata & Deák, 2010).

Čvirik szlovákiai empirikus vizsgálata a gazdasági etnocentrizmus egy speciális formáját, a fogyasztói etnocentrizmust a nemzetközi szakirodalomban elterjedt CETSCALE segítségével operacionalizálják, lehetőséget teremtve annak kvantitatív mérésére, hogy a fogyasztók milyen mértékben részesítik előnyben a hazai gazdasági szereplőkhöz, termékekhez vagy szolgáltatásokhoz kapcsolódó választásokat (ČVIRIK, 2019).

A gazdasági-etnikai kapcsolatok és a külföldi működőtőke összefüggéseinek vizsgálatához közvetlen módszertani előzményt jelent Imre Gabriella kutatása. Imre (2014) a Kárpátalján megjelenő magyar tőkebefektetéseket vizsgálta, különös figyelmet fordítva arra, hogy a beruházások háttérében a profitszerzési szempontok mellett milyen szerepet játszottak az informális és személyes kapcsolatok. Kutatásában kérdőíves adatfelvételt alkalmazott a Kárpátalján befektető magyarországi vállalatok körében, amelyet előzetes interjúk egészítettek ki. A vizsgálat azért különösen releváns jelen kutatás számára, mert a magyarországi és határon túli gazdasági szereplők közötti kapcsolatok jelentőségét nem kizárólag makrogazdasági adatokból vezeti le, hanem a befektetési döntések mögött meghúzódó motivációk vizsgálatával egészíti ki (IMRE, 2014).

Az erdélyi szakirodalomban Csata (2015) az etnicitás és a gazdaság kapcsolatát szélesebb gazdaságszociológiai keretben vizsgálta. Megközelítésében az etnikai sokszínűség gazdasági hatása nem tekinthető eleve pozitívnak vagy negatívnak, hanem annak következményei a társadalmi és intézményi környezettől, valamint az etnikai csoportok közötti kapcsolatok jellegétől is függenek. A túlzottan zárt közösségek korlátozhatják a más csoportokkal való gazdasági együttműködést, miközben az etnikai kapcsolatokhoz kötődő társadalmi lojalitás, bizalom és együttműködés gazdasági erőforrásként is működhet (CSATA, 2015).

A kárpátaljai kutatások közül Kovály (2019) munkája különösen fontos módszertani előzmény. Kovály az etnikai kapcsolati tőke vállalkozások működésében és térszerveződésében betöltött szerepét vizsgálta, és ennek során kvantitatív és kvalitatív módszereket kombinált. A kutatás kvalitatív részében vállalkozókkal, gazdasági szervezetek képviselőivel és szakértőkkel készített félig strukturált interjúkat, a vállalkozói minta kialakításában pedig hólabda-mintavételt alkalmazott. A vizsgálat nem kizárólag magyar vállalkozókra terjedt ki, hanem más etnikai háttérű befektetőket is bevont, ami lehetővé tette az etnikai kapcsolati tőke összehasonlító értelmezését. A kutatás fontos módszertani tanulsága, hogy az etnocentrikus gazdasági magatartás értékelésekor nem elegendő pusztán a tényleges üzleti partnerek etnikai

hovatartozását vizsgálni, hanem azt is figyelembe kell venni, hogy a gazdasági szereplő számára rendelkezésre állt-e azonos etnikumú alternatív partner (KOVÁLY, 2019).

A bemutatott szakirodalmi előzmények alapján a gazdasági etnocentrizmus és az etnikai kapcsolati tőke vizsgálata többféle módszer kombinációjával végezhető el. A kapcsolati tőke elméleti megközelítése (ORBÁN & SZÁNTÓ, 2005), a kapcsolati hálózatok és azok mobilizálásának kérdőíves vizsgálata (GÖDRI, 2007), az etnikai kapcsolati tőke összehasonlító elemzése (Albert & DÁVID, 2004), a gazdasági etnocentrizmus indexalapú mérése és regressziós elemzése (CSATA & DEÁK, 2010), a befektetői motivációk vizsgálata (IMRE, 2014), valamint a kvalitatív interjúkra és vegyes módszertanra épülő megközelítés (KOVÁLY, 2019) egymást kiegészítő módszertani keretet kínál. Ezek alapján jelen kutatásban indokolt a gazdasági etnocentrizmus többdimenziós értelmezése, amelyben az etnikai alapú gazdasági partnerpreferencia, az intraetnikus bizalom, az etnikai kapcsolati beágyazottság, valamint a tényleges gazdasági magatartás egyaránt vizsgálható.

III.2. A kutatási információ és módszertani háttére

A kvantitatív elemzés több, egymásra épülő módszertani lépésből áll. A leíró statisztikai elemzés a vizsgált változók alapvető jellemzőinek feltárását szolgálja, különös tekintettel az FDI-áramlások, a külkereskedelem és a makrogazdasági indikátorok időbeli alakulására. Ezt követően időszorelemzésre kerül sor, amely lehetővé teszi a trendek, ciklikus mozgások és strukturális töréspontok azonosítását, különösen az európai integráció és a gazdasági válságok kontextusában.

A kutatás központi elemét a többváltozós ökonometria modellezés képezi, amelynek célja a működőtőke-befektetések determinánsainak feltárása. A modellek a gazdasági, földrajzi és etnikai változók együttes hatását vizsgálják, ami lehetőséget teremt az oksági összefüggések empirikus tesztelésére. Kiemelt figyelmet kap annak elemzése, hogy az etnikai térszerkezet milyen mértékben magyarázza a befektetések területi eloszlását.

A térbeli dimenzió vizsgálata térstatisztikai és térinformatikai módszerek alkalmazásával történik. A térbeli koncentráció, a regionális egyenlőtlenségek és a klaszterképződés elemzése lehetővé teszi a gazdasági és etnikai mintázatok összevetését. A vizualizáció és térbeli modellezés ArcGIS és QGIS szoftverek segítségével valósul meg.

A módszertani keret kiegészül hálózatelemzési megközelítéssel, amely a gazdasági kapcsolatok struktúráját vizsgálja. Ez különösen releváns a határon átnyúló gazdasági kapcsolatok és az etnikai alapú kapcsolati tőke működésének feltárásában.

A kvantitatív elemzés nemzetközileg elismert, hivatalos statisztikai adatbázisokra támaszkodik. A doktori kutatás elsődleges adatforrása az Európai Unió Statisztikai Hivatala (Eurostat), mely a bruttó hazai termék (GDP) adatait, külkereskedelmi statisztikákat és egyéb makrogazdasági indikátorokat szolgáltatta a vizsgálatokhoz. A makrogazdasági változók kiegészítő forrása a Nemzetközi Valutaalap World Economic Outlook (IMF WEO) adatbázisa is, mely inflációs mutatókat, államadósság-adatokat és egyéb stabilitási indikátorokat biztosított. A bilaterális FDI-áramlások elemzéséhez a kutatás az Egyesült Nemzetek Kereskedelmi és Fejlesztési Konferenciájának (UNCTAD) statisztikáira támaszkodott. A kereskedelmi szerkezet vizsgálatához az Observatory of Economic Complexity (OEC) adatbázisa szolgált alapul. A területi bontású FDI- és népességadatok a Szlovák Köztársaság Statisztikai Hivatala (ŠÚ SR) adatállományaiából származnak.

A doktori kutatás alapvetően szekunder statisztikai elemzésekre épülő információs háttérhez hozzájárult a kvalitatív módszertan is, melynek alapját félig strukturált interjúk (1. sz. melléklet) jelentették. Az interjúfonálhoz elkészített kérdéssort az *1. számú melléklet* tartalmazza. Az interjúalanyokat öt vállalkozás munkatársa vagy tulajdonosa képezték, akik Magyarországon már működő vállalkozásuknak hozták létre telephelyét Szlovákia valamely részein. A kvalitatív adatközlések célja, hogy a disszertáció kvantitatív elemzéseit kiegészítve teljes képet nyerhessünk a két ország gazdasági kapcsolatrendszeréről, különös tekintettel a Magyarországról Szlovákiába áramló tőke működésének jellegéről. Egy építőipari, egy pozsonyi biztosítási szolgáltatásokat nyújtó és egy logisztikai cég kiválasztásakor arra törekedtem, hogy a vállalkozások tevékenységi köre, telephelyének településtípusa, a térség magyar nemzetiségének aránya is eltérő térségtípusokat reprezentáljon.

adatközlő gazdasági tevékenységi köre	adatközlő szlovákai telephelyének székhelye	interjúfelvétel időpontja
építőipari és kereskedelmi vállalkozás	Diószeg	2026. 02. 27.
biztosítási szolgáltatásokat nyújtó vállalkozás	Pozsony	2026. 03. 03.
logisztikai, fuvarozási vállalkozás	Pozsony	2026. 03. 01.
pénzügyi, banki szolgáltatásokat nyújtó vállalkozás	Kassa	2026. 07.14.
vendéglátóipari, szálláskiadással foglalkozó vállalkozás	Besztercebánya	2026.08.02.

Az anonim adatközlések 2026. február 27. és augusztus 2. között történtek személyes vagy online videóhívásos formában. Az adatközlők anonimitásának természetes oka, hogy az interjúalanyok több esetben szenzitív információkat osztanak meg, hiszen nemzetiségi, etnikai kérdésekről beszéltek, és üzleti információkat is megosztottak. Az interjúk eredményeit a

kvantatív adatok elemzésének összevetésével, integrált módon elemzem a disszertáció V. fejezetében.

Összességében a kutatás integrált, többmódszeres kvantitatív keretrendszert alkalmaz, amely egyesíti az idősoros, ökonometriai, területi és hálózati megközelítéseket. Ez a komplex módszertani struktúra lehetővé teszi a Szlovákiába irányuló tőkebefektetések időbeli dinamikájának, makrogazdasági determinánsainak, földrajzi koncentrációjának és térségi kapcsolati szerkezetének egyidejű, multidimenzionális vizsgálatát, mely empirikus megalapozottságot biztosította a doktori kutatáshoz. A kutatás egy komplex, multidimenzionális kvantitatív és kvalitatív elemzési keretet alkalmaz, amely integrálja az idősoros, ökonometriai, térbeli és hálózati megközelítéseket. Ez a módszertani struktúra lehetővé teszi a működőtőke-befektetések dinamikájának, térszerkezeti sajátosságainak és gazdasági determinánsainak egyidejű vizsgálatát, ezáltal biztosítva a kutatás empirikus megalapozottságát és analitikai mélységét.

IV. A Magyarországról Szlovákiába érkező FDI gazdaságföldrajzi összefüggései

A doktori kutatás empirikus vizsgálati kerete primer és szekunder adatelemzésen alapuló kvantitatív statisztikai megközelítést és kvalitatív információgyűjtést együttesen alkalmaz. Az elemzés célja Szlovákia közép-európai gazdasági kapcsolatrendszerének feltárása, különös tekintettel a Magyarországról Szlovákiába irányuló tőkeáramlások időbeli, térbeli és strukturális sajátosságaira. A vizsgálat időhorizontja 1990 és 2025 közötti időszak éves bontásban. A kutatás több szintű módszertani struktúrát alkalmaz, mely a leíró statisztikai elemzésektől a többváltozós ökonometriai modellezésen át a térbeli és hálózati megközelítésekig terjed.

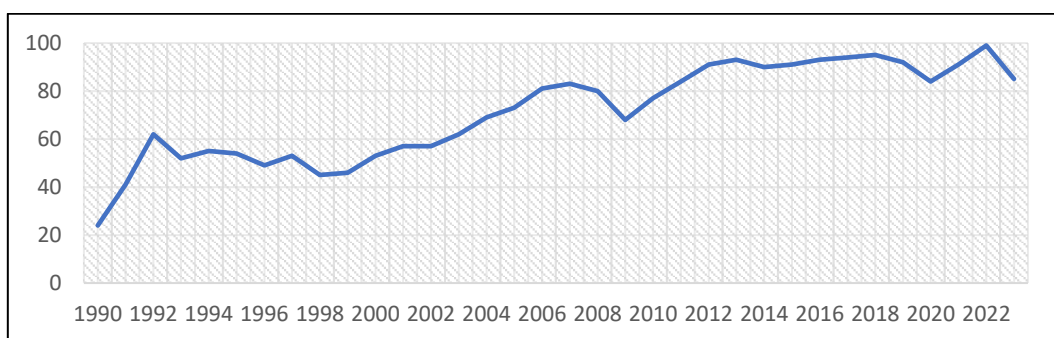
IV.1. A Szlovákiába érkező tőkebefektetések általános jellemzői

Szlovákia egy kis méretű, nyitott gazdaság számos egyedi sajátossággal, ami meghatározza a világ gazdaságban elfoglalt helyét és szerepét is. A globalizáció következményeként a nemzetgazdaságok működését ma már nem értelmezhetjük kizárólag önmagában, hanem a nemzetközi gazdaságban betöltött szerepükkel összhangban vizsgálhatjuk. Ez a megállapítás a kis, nyitott gazdaságokra is igaz, melyeknél a külkereskedelmi integráció nagyban meghatározza az adott gazdaság fejlődési pályáját. Ezenkívül a működőtőke beáramlása és a nemzetközi intézményi beágyazottság is hatással van a gazdaságra. Azokat az országokat tekinthetjük kis, nyitott gazdaságnak, amelyek a világpiaci kamatszinteket, és az árakat nem tudják befolyásolni érdemben méretükből adódóan, ugyanakkor a nemzetközi tőkemozgásoktól és a külső kereslettől erősen függenek, mégpedig aszerint, hogy a GDP-nek több, mint fele realizálódik a külkereskedelemben (BLAHÓ A. – KUTASI G. 2016).

IV.1.1. Szlovákia exportorientált gazdaságpolitikája az EU-csatlakozást követően

Szlovákiában első jelentős gazdasági növekedési ugrás már 1990 és 1991 között történt, amikor 62,5 százalékra nőtt az export és az import GDP-hez viszonyított aránya. A következő néhány évben kis mértékű csökkenés és stagnálás figyelhető meg, míg 1998-ban az arány elérte a 45,5 százalékot. Ez a mintázat a legtöbb posztoszocialista ország statisztikájában megjelenik, a vasfüggöny lehullását követő aktív kereskedelmi színvonal után csökkenés következik be. Az

azóta eltelt időszakban növekvő tendencia figyelhető meg, habár a 2008-as gazdasági világválság itt is éreztette hatását, és 2009-ben 68,1 százalékra esett vissza az export aránya a GDP-hez képest, míg egy évvel korábban 80,2 százalék volt. 2025-ben 85,5 százalék az arány, míg eddigi maximumát 2022-ben érte el, 99,1 százalékkal. Összességében tehát az elmúlt évtizedekben egyre inkább nyitotta Szlovákia a gazdaságát, amely 2000 óta megfelel azon feltételnek, hogy az export a GDP legalább felét tegye ki, így nyitott gazdaságnak tekinthető (WORLD BANK 2025).

6. ábra: Az export és az import összegének GDP-hez viszonyított aránya Szlovákiában 1990 és 2024 között
Adatforrás: OEC WORLD 2023

Šikulová rámutat arra, hogy a külföldi működőtőke meghatározó szerepet játszik a szlovák gazdaság teljesítményében és fejlődésében, miközben a befektetések ágazati és regionális megoszlása jelentős területi különbségeket mutat, ezért az FDI térbeli struktúrájának vizsgálata a szlovák gazdaság regionális folyamatainak értelmezésében is alapvető jelentőségű (ŠIKULOVÁ, 2014). Ugyanakkor, a szerző egy másik publikációja szerint a Szlovákiába irányuló külföldi működőtőke volumenét és szerkezetét az ország befektetési vonzereje, a közép- és kelet-európai országokkal – különösen a V4-ekkel – fennálló versenyhelyzete, a gazdaság specializációja, valamint a beruházási ösztönzők rendszere egyaránt befolyásolja (ŠIKULOVÁ, 2015).

A kis, nyitott gazdaságokat általában exportvezérelt növekedési modell jellemzi, amelyben a növekedés leginkább a feldolgozóiparnak köszönhető. A modell azon az elgondoláson alapul, hogy a kisebb méretből adódóan a belső piac korlátozott, emiatt külső kereslet szükséges ahhoz, hogy a tartós növekedést biztosítani lehessen. A termelési kapacitások célja ebből adódóan tehát változik, és arra összpontosít, hogy a gazdaság bekapcsolódhasson a nemzetközi értékláncokba, míg háttérbe szorul a hazai fogyasztók kielégítése. Ez a modell lehetőséget biztosít a gyors konvergenciára abból következően, hogy hozzájárul a méretgazdaságossági előnyök kihasználásához, segíti a technológiai transzfert, és

a termelékenység gyors emelkedéséhez is hozzájárul. Mindezek hatására a felzárkózó gazdaságok közelebb kerülhetnek a fejlettebb országokban található jövedelmi szinthez (BOHLE, D. – REGAN, A. 2021).

A nyitott gazdaságnak azonban megvan az a veszélye, hogy a külső keresleti sokkokkal szemben rendkívül sérülékeny. A globális értékláncokba való integráció mélysége és a külföldi működőtőke szerepe is hatással van arra, hogy mennyire lesz sikeres az exportvezérelt modell. Azokat a termelési egységeket, melyeket a multinacionális vállalatok hoztak létre, általában magas exporthányad jellemez, ezért a külső piacok konjunkturális alakulása közvetlenül meghatározza a gazdasági növekedést egy adott országban. A függőség a külső sokkokkal szembeni a kis méretű, nyitott gazdaságok strukturális sajátossága abból adódóan, hogy a nagyobb méretű, diverzifikáltabb gazdaságokat a GDP ingadozások mértéke kevésbé befolyásolja. Amennyiben kis méretű, nyitott gazdasággal rendelkezik egy ország, a különböző külső sokkok (például a geopolitikai feszültségek, az ellátási láncok megszakadása, a globális recesszió vagy a pénzügyi válság) az adott nemzetgazdaságba gyorsan és mélyen átgyűrűznek (CZELLENG Á. 2022).

Az exportvezérelt modellben a hozzáadott érték legnagyobb része a magasabb szinteken realizálódik a termelési láncban, például a stratégiai irányításban, a márkamenedzsmentben, vagy a kutatás-fejlesztésben, azonban ezek rendszerint nem a kis méretű, nyitott nemzetgazdaság területén találhatók. Ráadásul abban az esetben korlátozott marad a hazai hozzáadott érték aránya, amikor az adott gazdaságban elsősorban összeszerelő tevékenységet végeznek, és köztes termék-előállítással foglalkoznak, ugyanis ebben az esetben külföldre áramolhat a nyereség legnagyobb része. Ebből adódóan az exportvezérelt növekedés egyrészt jó lehetőséget jelent a kisebb gazdaságok számára a felzárkózásra, másrészt azonban hosszú távon strukturális kihívás a számukra a gazdaságuk szerkezetéből adódóan (NAVARRO-GARCIA, A. et al. 2013).

Az előzőeken túl az ágazati koncentrációra is érzékeny az exportorientált modell. Amennyiben egyetlen iparághoz kötődik az export döntő része, például az autóiiparhoz, a teljes gazdaságra aránytalanul nagy hatást gyakorol a keresletben vagy a technológiában bekövetkezett valamennyi változás. Ebben az esetben a gazdaságpolitika is szűkebb mozgástérrel rendelkezik, ami kifejezetten igaz abban az esetben, ha korlátozott az adott ország monetáris politikája. A fentiek alapján tehát elmondható, hogy a kis méretű, nyitott gazdaságokat az exportorientáció segítheti a gazdasági felzárkózásban, azonban ennek feltétele, hogy a hazai hozzáadott érték arányának folyamatos növelésére törekedjenek, az exportstruktúrájukat diverzifikálják, és hogy az innovációs kapacitásaikat erősítsék.

Amennyiben ezek a feltételek nem teljesülnek, az nagyobb makrogazdasági sérülékenységgel, valamint jelentős külső függőségi viszonyokkal jár (BOHLE, D. – REGAN, A. 2021).

A globális gazdaság működésének megértését segíti Wallerstein világrendszer elmélete, amelyben három típusra osztja az országokat: megkülönbözteti a centrumországokat, a félperiféria, valamint a perifériaországokat is (WALLERSTEN, I. 2004). A centrumországokban fontos szerepet tölt be a technológia, valamint itt magas hozzáadott értékű tevékenységeket végeznek, míg az alacsonyabb hozzáadott értékű tevékenységek a perifériákon zajlanak. Az egyes típusok között aszimmetrikus függőségi viszony alakul ki, a periféria vásárolja a centrumok által készített termékeket, ugyanakkor a periféria munkaerőjét, valamint az ott található nyersanyagokat a centrum területek használják. A harmadik típust, a félperifériát, átmeneti helyzet jellemzi: a perifériához képest fejlett iparral rendelkeznek, ugyanakkor strukturálisan függenek a centrumterületektől. A három típus közötti kapcsolatrendszer alapján azok a fogyasztási termékek, melyek nagy profitot biztosítanak az előállítója számára, azok a fejlettebb centrumterületekről áramlanak a félperifériára és a perifériára, míg a munkaerő és a nyersanyag is olcsón a periféria felől áramlik a félperiféria, valamint centrumterületek felé (7. ábra).

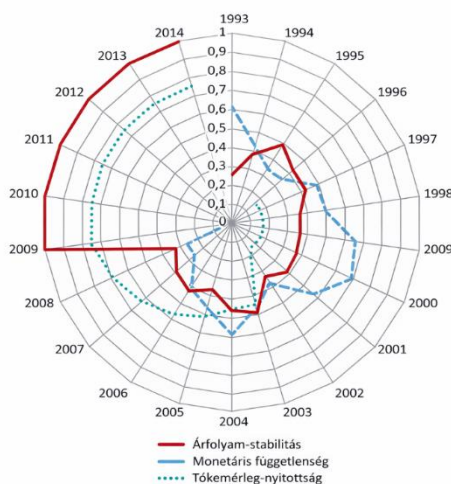

7. ábra: A világrendszerek elmélete
Forrás: ELTE GEOGO é.n., 6. p.

Szlovákia Wallerstein világrendszer-elméletének kategóriái alapján – ahogy a kelet-közép-európai országok általában – a félperiférikus országok jellemzőit mutatja, leginkább a német gazdaságtól függ. Az ezredfordulót követően a függő piacgazdaság jellemzi a Kelet-Közép-Európában található országokat, melyekben az exportorientált feldolgozóipar, a multinacionális vállalatok és a külföldi működőtőke jut fontos szerephez. Szlovákiába a legtöbb

beruházás Nyugat-Európából érkezett, ezen belül is Németországból, és ebből következően a termelési struktúrát nagyban meghatározta a német ipari rendszer. Az integráció a kereskedelmi szint mellett a technológia és a szervezetek szintjén is megjelenik, ugyanis mind Szlovákiában, mind pedig Kelet-Közép-Európában számos vállalkozás volt a német gépipar és azon belül az autópipar beszállítója. Szlovákiában az autópipar fontos szerepet tölt be a gazdaságban, ebből adódóan a Németországtól való függés még erőteljesebb volt. Az országban nagy számmal voltak jelen német és más nyugat-európai vállalatok, melyek elősegítették a termelékenység növekedését, és az ipar modernizációját is támogatták, azonban az ágazati koncentráció hatására nőtt a ciklikus érzékenység a szlovák gazdaságban. Szlovákia példája is jól szemlélteti, hogy a félperiférián található országok speciális helyzetben vannak, egyrészt részei az európai termelési hálózatoknak, és gyors gazdasági felzárkózás valósul meg ezeken a területeken, másrészt azonban az innovációs és a stratégiai fejlődési pályák korlátozottan tudnak csak alakulni hosszabb távon (NÖLKE, A. – VLIEGENTHART, A. 2009).

A trilemma-indexek alapján az 1993 és 2014 közötti adatokat alapul véve elmondható, hogy az Európában található kis méretű, nyitott gazdaságokat két csoportba oszthatjuk aszerint, hogy hogyan alkalmazkodtak a nemzetközi pénzügyi integrációhoz. Szlovákia ez alapján a B-típusba tartozik, Görögországgal, Portugáliával, Észtországgal, Szlovéniával és Ausztriával együtt. Ezekben az országokban a pénzügyi nyitottság következményei a devizaárfolyamstabilitás és a pénzügyi integráltság, míg a monetáris függetlenség nem jellemző. Az A-típusú országoktól az különbözteti meg, hogy ott a monetáris függetlenség alakult ki a pénzügyi nyitottság következményeként, a devizaárfolyamstabilitás azonban nem (MAGAS I. 2018).

8. ábra: A trilemma index Szlovákiában 1994 és 2014 között
Forrás: MAGAS I. 2018, 24. p.

A trilemma indexnek tehát három eleme van, a monetáris függetlenség, a deviza-árfolyam stabilitás, valamint a pénzügyi integráció. Szlovákia az euró bevezetésével fokozatosan feladja monetáris függetlenségét. Az országban 2004-ben kezdődő az eurózónába való beilleszkedés folyamata 2009-re ért véget, azonban még az euró bevezetését követően sem vált teljesen nyitottá a tőkeérlel Szlovákiában (MAGAS I. 2018).

A kelet-közép-európai országokban, és így Szlovákiában is a modernizációban fontos szerepet töltött be a külföldi működőtőke a rendszerváltoztatás után. Az FDI-alapú növekedési modellt a multinacionális vállalatok betelepülése és a külső tőkebevonás jellemzi. Az a célja, hogy megtörténjen a technológiaátadás, hogy növekedjen a foglalkoztatás, és hogy a gazdasági modernizáció gyorsabban menjen végbe. Azonban fontos kiemelni azt, hogy az adott hazai gazdaság függő helyzetben van, ugyanis nem a hazai beruházások vannak többségében, hanem a multinacionális vállalatok (GÁL Z. 2019).

Szlovákiában az FDI-on alapuló növekedésben is fontos szerepe volt az autógyári beruházásoknak, a vállalatok közül a Volkswagen Group, a Stellantis és a Kia Corporations voltak a legjelentősebbek. Az egy főre jutó autógyártó kapacitás Szlovákiában a legnagyobb, ami az exportorientációt támasztja alá. Az értékeket nézve elmondható, hogy a termelés ezer lakosra nézve 180–205 autó között alakult 2024–2025-ben. A 2024-es évben 993 ezer autót gyártottak az országban, és a négy legnagyobb autógyártó, nevezetesen a Volkswagen, a Stellantis, a Kia és a Jaguar Land Rover a gyártás közel felét, és a GDP nagyjából egytizedét adta (EUROPEAN ALTERNATIVE FUELS OBSERVATORY 2025).

A globális értékláncok megközelítése azon az elgondoláson alapul, hogy több ország között oszlanak meg a termelés egyes fázisai. A globális értékláncokat tehát a feldarabolódás jellemzi, ami azt jelenti, hogy földrajzilag szétszórtan helyezkednek el egymáshoz képest a termelési lánc egyes elemei, mint például a kutatás-fejlesztés, az alkatrészek gyártása, a termék összeszerelése és a marketingtevékenység. (GEREFFI, G. 2018)

A kelet-közép-európai országokban az alkatrészgyártás és az összeszerelés a jellemző tevékenység, míg a centrumországokban történik a kutatás-fejlesztés és a stratégiai irányítás is. Szlovákiában az alkatrészgyártás és az összeszerelés folyamatai is az autógyárhoz köthetők, és nemzetközi vállalati hálózatok keretein belül, azok részeként végzik ezen tevékenységeket. Az autógyár ugyanakkor az exporton belül is a legnagyobb részt teszi ki, amelynek hatására az export és a GDP aránya magas lesz, ami pedig ciklikus érzékenységet eredményez (ÉLTETŐ A. – SZIJÁRTÓ N. 2018).

Szlovákia 2009-ben az eurózóna tagjává vált. Az euró bevezetésének hatására csökkent az árfolyamkockázat, és ezzel párhuzamosan nőtt a befektetői bizalom, ami erősítette az ország

tőkevonzó képességét. Az euró bevezetésének azonban negatív hatása is volt, mégpedig az önálló monetáris politika mozgásterének csökkentése, ami a kis méretű, nyitott gazdaságoknál kifejezetten kritikus lehet a függőségi viszonyokból adódóan, ugyanis így kevésbé tudnak a külső ciklusokhoz alkalmazkodni. A 2008-as gazdasági világválság is bebizonyította, hogy Szlovákia és a hasonló nemzetgazdaságok az exportorientáció és az FDI-tól való függőség miatt nagyban függenek a globális kereslettől és annak ingadozásaitól, ami sérülékenységet eredményezhet válsághelyzetben (KORCSMÁROS E. et al. 2019).

Összességében elmondható, hogy Szlovákia kis, nyitott gazdaság, melyre jellemző az intézményi, a kereskedelmi és a tőkepiaci, integratív beágyazottság. Az FDI nagyban meghatározza a gazdaság fejlettségét, ezenkívül exportorientáció jellemzi, melyek hatására a gazdaság gyors növekedésnek indult, azonban strukturális függőségek is jellemzik, elsősorban a nyugat-európai, ezen belül pedig a német gazdaságtól. Hošková szerint a működőtőke területi elhelyezkedését regionális megközelítésben vizsgálva hangsúlyozza, hogy a külföldi befektetők telephelyválasztását több, térben differenciált tényező alakítja, ezért az FDI regionális eloszlása egyben a fogadó ország területi fejlődésére és regionális különbségeire is hatást gyakorolhat (HOŠKOVÁ, 1997). Ugyanakkor, Kožiak a külföldi működőtőke szlovákiai területi eloszlását Gini-együttható és Herfindahl-index segítségével vizsgálva jelentős regionális koncentrációt azonosított, és rámutatott arra, hogy az FDI térben egyenlőtlen elhelyezkedése nem feltétlenül mérsékli, hanem hozzájárulhat a szlovákiai regionális fejlettségi különbségek fennmaradásához (KOŽIAK, 2010). A fejlettebb és kedvezőbb telephelyi adottságokkal rendelkező térségek nagyobb mértékben képesek külföldi tőkét vonzani, miközben a kevésbé fejlett régiók befektetési lemaradása fennmarad. a fejlettebb és kedvezőbb telephelyi adottságokkal rendelkező térségek nagyobb mértékben képesek külföldi tőkét vonzani, mi közben a kevésbé fejlett régiók befektetési lemaradása fennmarad. Vagyis az FDI önmagában nem feltétlenül mérsékli a regionális különbségeket, hanem koncentrált elhelyezkedése miatt azok fennmaradásához vagy erősödéséhez is hozzájárulhat. Ezen jelenséget más szlovákiai szerzők is megerősítették, alátámasztották tanulmányaikban (pl. TÁNCOŠOVÁ, 2012; BEDNÁRIKOVÁ, 2021).

Az intézményi integráció az Európai Unióhoz és az eurózónához való csatlakozást takarja. Szlovákia az EU-tagság hatására teljes mértékben hozzáfért az egységes piachoz, ami az áru, a tőke, és a szolgáltatás szabad áramlását biztosítja valamennyi tagország számára. A csatlakozás hatására megerősödött az ország exportorientált növekedési modellje. Ez abból következik, hogy a vállalatok számára kiszámítható és stabil kereteket nyújtott a belső piac (MOKRA, L. – KOVACIKOVA, H. 2023). A közös piac által biztosított stabilitás a szabályozásokra

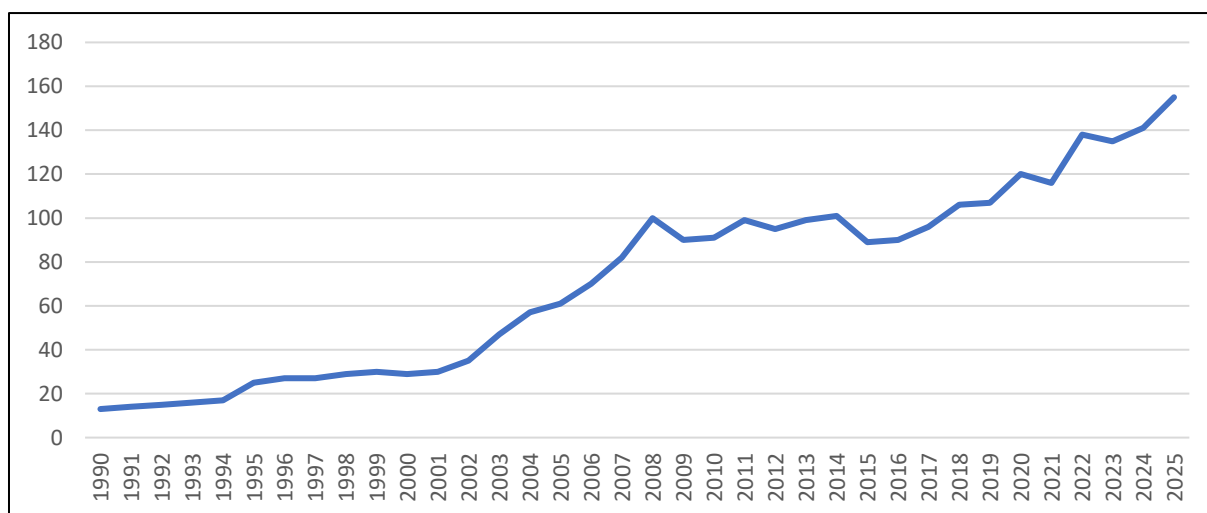
és a piacra is kiterjed. Az intézményi integráció hatással volt a kereskedelmi döntések mellett a beruházási döntésekre is, ugyanis az ország vonzóbbá vált a külföldi befektetők számára annak hatására, hogy alacsonyabb volt a tranzakciós kockázat az európai uniós tagsággal járó jogi környezet miatt. Az Európai Unióhoz történő csatlakozás gazdasági hatásait két részben elemzem: először az első tíz évet, azaz a 2004 és 2014 közötti időszakot, majd az a 2015-től napjainkig eltelt időszakot. Szlovákia csatlakozási tárgyalásai az Európai Unióval nagy hatással voltak a külkereskedelem növekedésére, már 2004 előtt, azaz a csatlakozást megelőzően is az ország legnagyobb külföldi partnerei az Európai Unió tagjai közül kerültek ki (IMERI, A. – BAJUSOVÁ, Z. 2014).

2012-ben a szlovák áruk 84%-át az Európai Unióba exportálták, az alábbi megoszlásban: Németország 21,3%, Csehország 14%, Lengyelország 8%, Magyarország 7,2%, Franciaország 5,4%, Ausztria 6,7%, Olaszország 4,6%, Egyesült Királyság 3,9%. A fő exporttermékek 2010-ben a gépek és szállítóeszközök (56%), a nyersanyagok (22%) és a vegyi anyagok (3%) voltak. 2012-ben az import 64%-a az Európai Unió tagállamaiból származott: Németország 16,6%, Lengyelország 3,6%, Csehország 9,6%, Ausztria 2,3%, Magyarország 3,6%, Olaszország 3%, míg jelentős partnerei volt Szlovákiának az import területén Oroszország 9,9%, Dél-Korea 9,4% és Kína 6,2% is. A fő importtermékek ekkoriban a gépek és szállítóeszközök (43%), a nyersanyagok (20%) és a vegyi anyagok (6%) voltak. Az áruk és szolgáltatások exportja 2000 és 2012 között folyamatosan nőtt, kivéve az 2009-es évet, amikor a világgazdasági válság az Európai Unióban is válságot eredményezett és az exportot mintegy 20%-kal visszavetette. Az áruk és szolgáltatások exportjának növekedése 2000 és 2012 között kimagasló, 311% volt, a 2012-es érték 68,3 milliárd eurót tett ki (IMERI, A. – BAJUSOVÁ, Z. 2014).

A külföldi közvetlen tőkebefektetéseket és a GDP alakulását tekintve elmondható, hogy az Európai Unióhoz, az Észak-atlanti Szerződés Szervezetéhez, valamint (NATO) és a Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezetéhez (OECD, 2022) tartozás hatása is nagyban érzékelhető az alakulásukon. A külföldi közvetlen befektetések Szlovákiában 2000 és 2012 között mintegy 200%-kal nőttek, ezen időszakon belül az FDI legmagasabb értékét 2006-ban érték el 5,8 milliárd USD-vel, a legalacsonyabbat pedig 2009-ben mínusz 6 millió USD-vel. A más országokban befektető szlovák vállalatok FDI-je 2010-ben volt a legmagasabb ezekben az években, 946 millió USD, és 2012-ben a legalacsonyabb, mégpedig mínusz 73 millió USD. A reál GDP 2000-ben nagyjából 20 milliárd USD volt, és a 2012-es 92 milliárd USD-hez képest négy és félszeresére nőtt. A GDP legmagasabb értékét 2011-ben érte el 96 milliárd USD-vel. Az egy főre jutó GDP is négy és félszeresére nőtt. A külföldi közvetlen befektetések GDP-hez viszonyított aránya nagyon alacsony volt az EU-tagság előtt, majd már

a csatlakozási tárgyalások hatására, 2002-ben 24%-kal a magasabb lett. A szlovák vállalatok GDP-hez viszonyított külföldi közvetlen befektetései más országokban 2006-ban voltak a legmagasabbak (IMERI, A. – BAJUSOVÁ, Z. 2014).

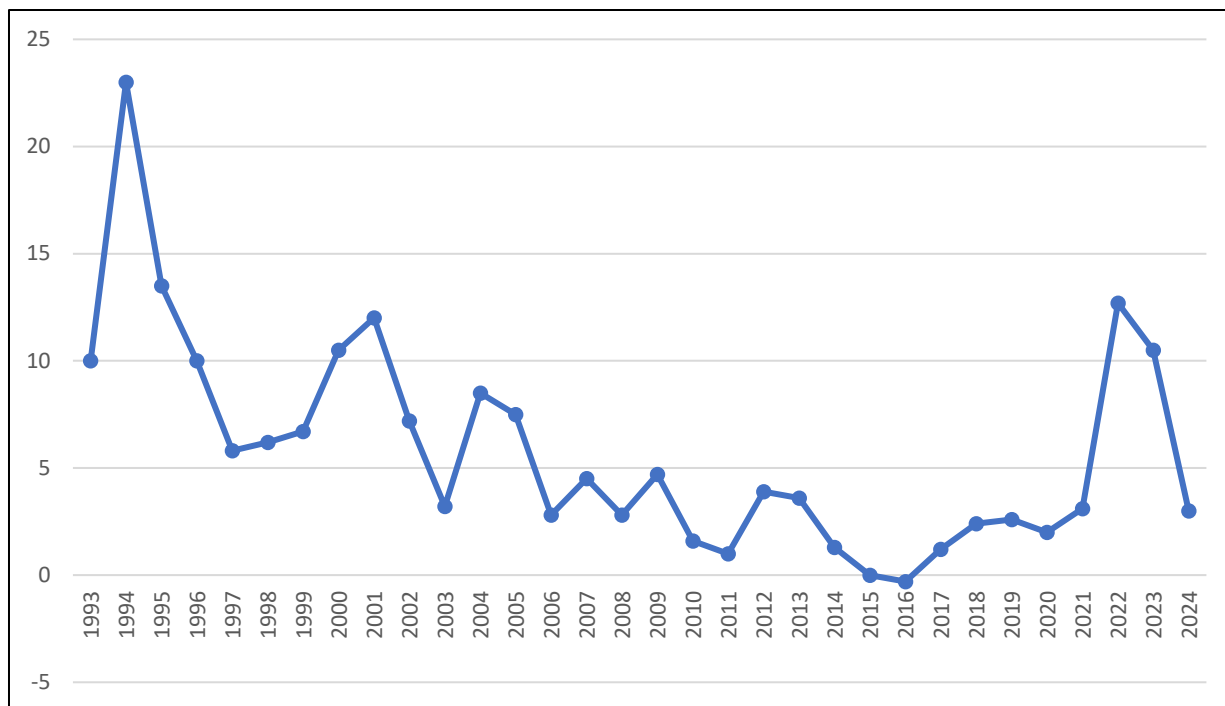
A vizsgált időszakban összességében a külföldi közvetlen befektetések az autóiparban, az elektronikában, a vegyiparban, a kohászatban és a fém-, gumi-, műanyag- és gépiparban voltak jelen. Szlovákia a geostratégiai helyzetének és az adórendszerének köszönhetően volt vonzó a külföldi befektetők számára, továbbá a jól képzett és költséghatékony munkaerő, valamint az európai piacokhoz való közelsége is erősítette vonzerejét. Ebben az időszakban számos területen történtek beruházások: a kutatás-fejlesztés, a tervezés, az innováció, a technológiai központok, az információs és kommunikációs technológiák, a szoftverfejlesztés, valamint turizmus területén. A főbb befektetők az Egyesült Államokból, Németországból, Japánból, Koreából, Franciaországból, Spanyolországból és Hollandiából érkeztek (IMERI, A. – BAJUSOVÁ, Z. 2014).

9. ábra: A GDP alakulása Szlovákiában 1990 és 2024 között (milliárd USD)

Forrás: OEC World, 2023 adatai alapján saját szerkesztés

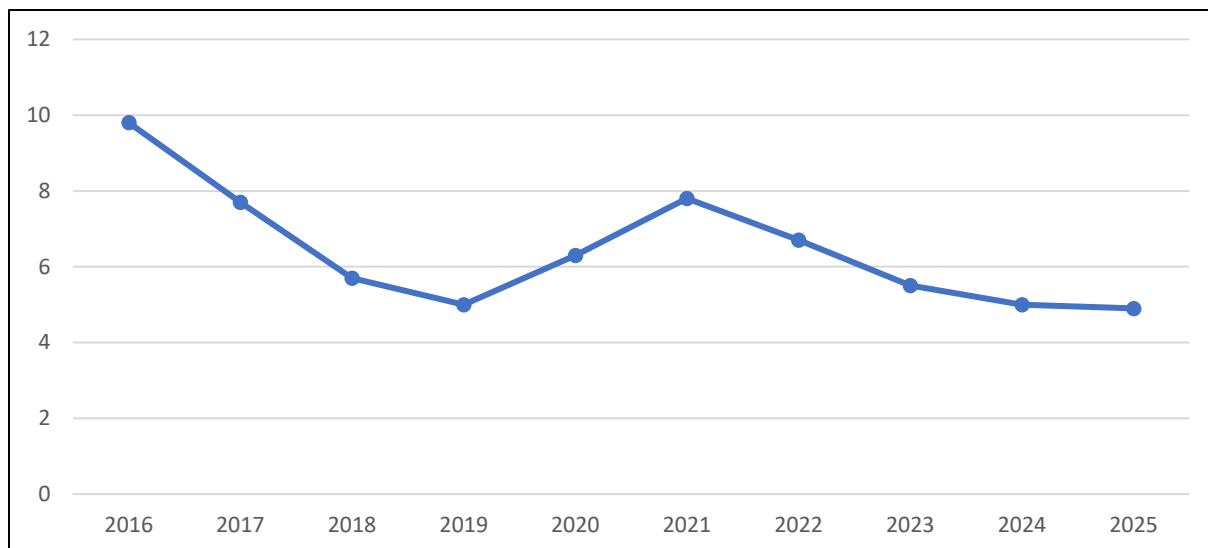
Szlovákia főbb makrogazdasági mutatóit vizsgálva is az Európai Unióhoz való csatlakozás pozitív hatásait azonosíthatjuk. A 9. ábra azt mutatja be, hogy hogyan alakult a GDP az országban 1990-től 2024-ig. A 2004-es csatlakozás időpontjában 57,22 milliárd USD volt a GDP, ezt követően emelkedő tendencia figyelhető meg, néhány kisebb mértékű visszaeséssel. Az utolsó három vizsgált évben is emelkedés figyelhető meg, 2024-ben pedig elérte a GDP eddigi maximumát, ami 140,93 milliárd USD volt (WORLD BANK 2025b).

10. ábra: Az infláció százalékos változása Szlovákiában 1990 és 2024 között
 Forrás: WORLD BANK 2025c adatai alapján saját szerkesztés

A kilencvenes évek elején 1993-ban volt egy nagyobb kiugrás, amikor 23,3%-os növekedés történt az előző évhez képest. Az ezredfordulót követő években többnyire 5% alatti volt az éves infláció, azonban 2022-ben ismét nagyobb emelkedés történt, az előző évi 12,8%-ára nőtt az infláció (WORLD BANK 2025c).

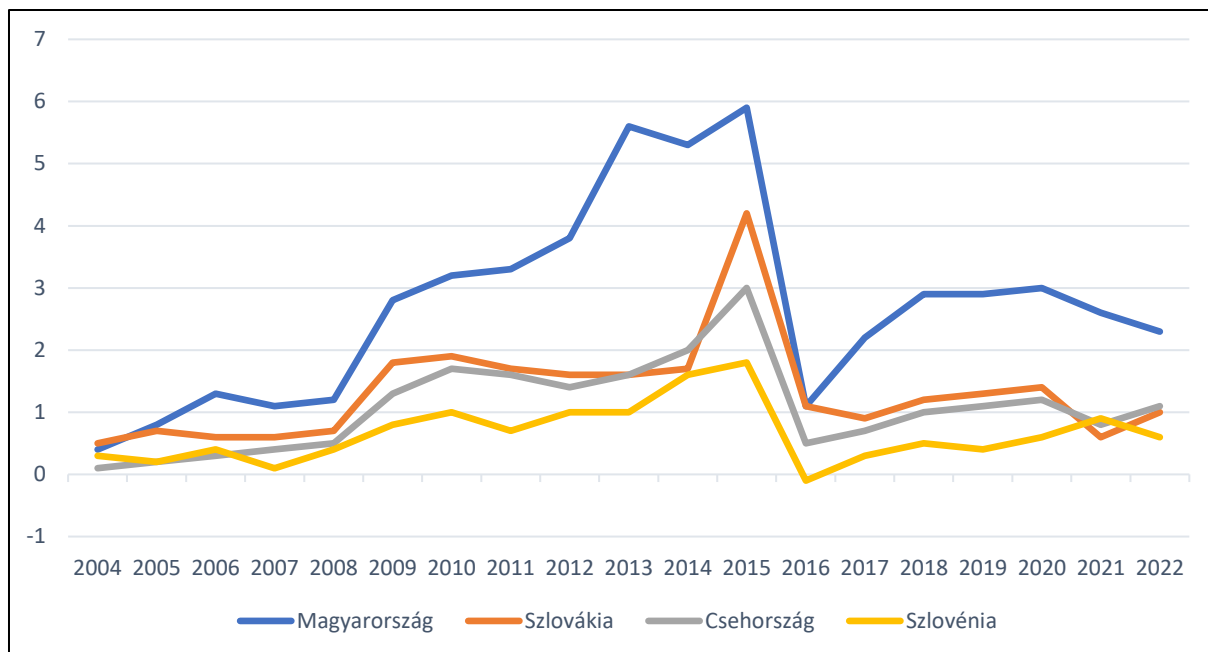
Az utolsó makrogazdasági mutató, melyen az Európai Unióhoz történő csatlakozás hatásait vizsgálom, a munkanélküliségi ráta. A csatlakozás évében, 2004-ben a munkanélküliségi ráta 18,1% körül volt Szlovákiában. Ezen mutatószámot tekintve is javulás azonosítható a csatlakozást követően: a 11. ábra 2016-tól kezdődően mutatja a munkanélküliségi ráta alakulását, mely 12 évvel a csatlakozás után 10,9%-os volt, majd csökkenő tendencia volt megfigyelhető 2020-ig, amikor 5% környékére csökkent a ráta. Ekkor azonban ismét jelentősebb ugrás történt, és 7-8% között mozgott a ráta, a COVID-19 következményeként. 2021-től kezdődően ismét fokozatos csökkenés figyelhető meg, és habár az utolsó vizsgált évben ismét emelkedés látható, összességében elmondható, hogy az elmúlt néhány évben 5% körüli értéken stagnált (TRADING ECONOMICS, 2026a).

11. ábra: A munkanélküliségi ráta alakulása Szlovákiában 2016 és 2026 között (%)

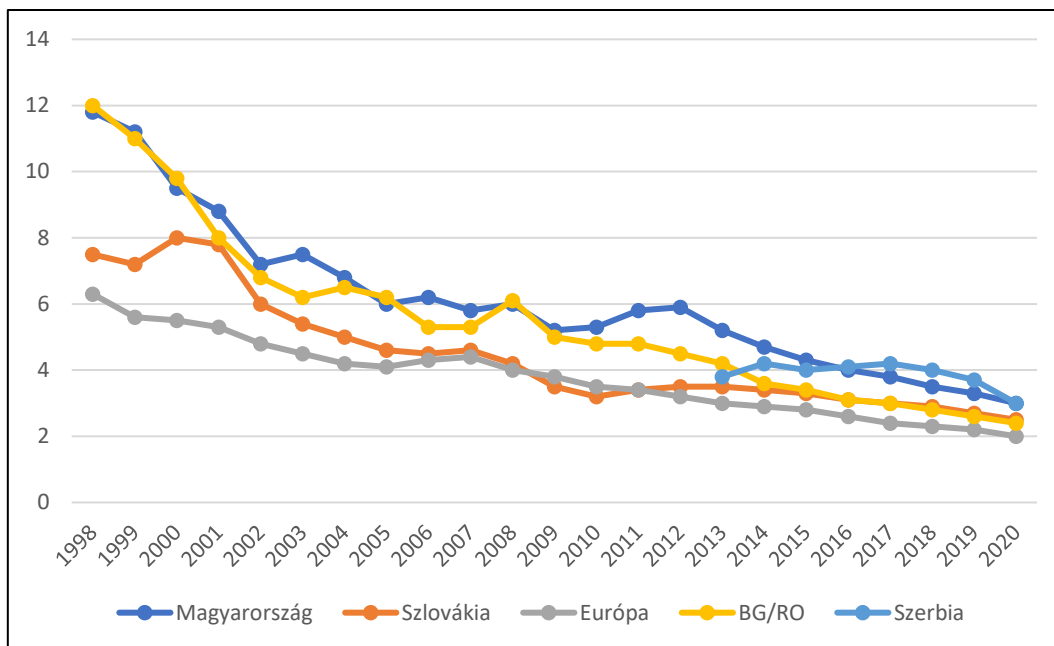
Forrás: Trading Economics (2026a)

A két évtizedes uniós tagság kifejezetten pozitív hatással volt a szlovák gazdaságra. Ezt támasztják alá az országba áramló közvetlen európai uniós kifizetések, melyekkel az unió a tagországok közötti gazdasági és társadalmi kohézióját kívánja fokozni. Az EU tagállamai, különösen a viszonylag kevésbé tehetősek, ezért számos kifizetésben részesülnek. A 12. ábrán látható, hogyan alakultak a Szlovákiának járó nettó kifizetések 2004 és 2022 között. Szlovákia már az Európai Unióhoz történő 2004-es csatlakozás előtt is kapott már előcsatlakozási finanszírozást, azonban a csatlakozást követően jelentősen megemelkedtek a nettó kifizetések. Összességében Szlovákia a 2004 és 2022 közötti időszakban több mint 24 milliárd euró nettó támogatást kapott. Ez fejenként közel 4500 eurót jelent a teljes időszakban, ami hónapokra lebontva 20 euró. A 2022-es GDP-hez viszonyítva a támogatás összegét elmondható, hogy habár Magyarország több támogatást kapott, mint Szlovákia, azonban mind Szlovéniánál, mind pedig Csehországnál több kifizetést kapott az ország (GERTLER, P. et al. 2023).

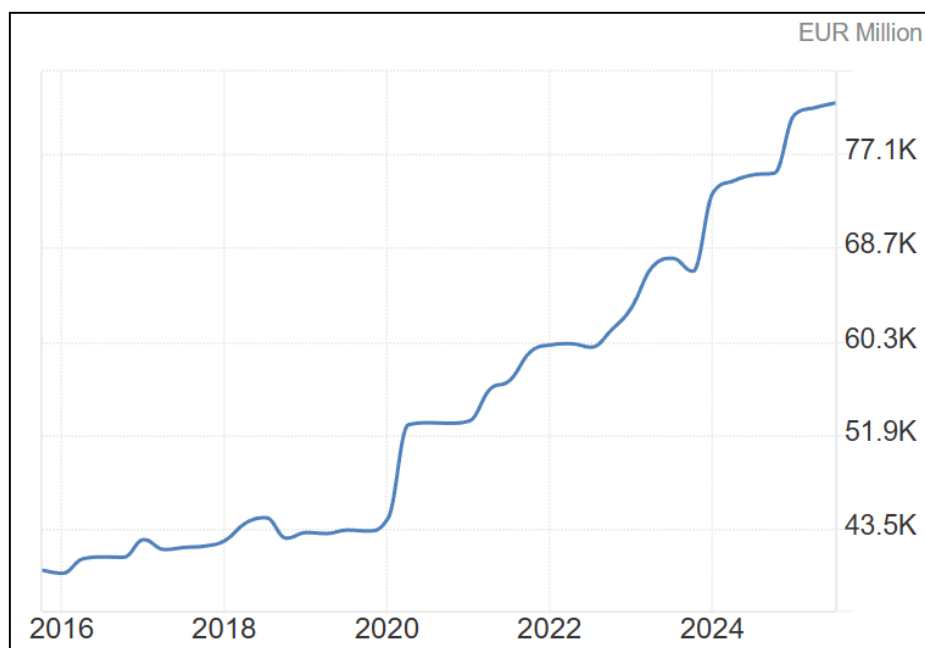
12. ábra: A közvetlen európai uniós kifizetések a GDP százalékában a csatlakozás óta eltelt időszakban (%)
 Forrás: GERTLER, P. et al. 2023 adatai alapján saját szerkesztés

Az államadósság alakulásán is jól mérhető a csatlakozás hatása. A kis, nyitott gazdaságok, ahogyan Szlovákia is, mindig nagymértékben ki voltak téve az államadósság finanszírozási költségeiből fakadó ingadozásoknak. A magasabb kockázati prémium az államadósságra is negatív hatással van. A kockázatot azonban nemcsak a túlzott adósságszintek jelentik, hanem a fiskális kilátások bizonytalansága is, amelynek több oka lehet, a meggyengült intézményektől kezdve akár az is, hogy a politika döntéshozók nem működnek együtt egymással, és mindezekkel párhuzamosan nőnek a negatív fiskális kilátásokkal kapcsolatos várakozások. A 13. ábra mutatja, hogy hogyan alakult az implicit kamatláb a fennálló államadósságra. Az Európai Unió egészére nézve, valamint a három másik vizsgált ország mellett Szlovákiára nézve is elmondható, hogy az ezredforduló óta eltelt időszakban jelentősen csökkent a kamatláb, mely Szlovákia esetén a csatlakozás időpontjában már 6,0% alatti volt, és 2020-ra már 2,0% körülre csökkent. Szlovákia nominális államadóssága meghaladja a 70 milliárd eurót, ezért a kamatlábak csökkenése évi 700 millió eurós, azaz fejenként 130 eurós megtakarítást jelent (GERTLER, P. et al. 2023).

13. ábra: Az implicit kamatláb a fennálló államadóságra nézve 1998 és 2022 között (%)
 Forrás: GERTLER, P. et al. 2023 adatai alapján saját szerkesztés

Az államadósság mértékét tekintve ugyanakkor növekedést figyelhetünk meg az elmúlt tíz évet tekintve (14. ábra). 2016-ban 39,8 ezer millió euró volt a szlovák államadósság, azonban ezt követően évről évre emelkedett, és 2020 végén már elérte az 53 ezer millió eurót. Azóta dinamikusan emelkedik tovább, és a legutóbbi adatok alapján, 2025 végén 81,6 milliárd euró volt az államadósság értéke (TRADING ECONOMICS, 2026b).

14. ábra: Az államadósság alakulása Szlovákiában 2016 és 2026 között
 Forrás: Trading Economics (2026b) adatai alapján saját szerkesztés

A kereskedelem hatásait vizsgálva elmondható, hogy gazdasági szempontból az európai integráció hajtóereje mindig is az egységes piacból származó előnyök és a termelési tényezők szabad mozgása volt. A szlovák gazdaság, amely hagyományosan nagyon nyitott a kereskedelemre, nagyban profitált az egységes piacból. Szlovákia kereskedelmi nyitottsága, azaz a kereskedelem GDP-hez viszonyított aránya kifejezetten magas. A nagyon magas kereskedelmi integráció ugyanakkor azzal is együtt jár, hogy a szlovák gazdaságot különösen súlyosan érintheti az egységes piacról való kilépés. A kereskedelem hozzáadott értéke alapján nagyjából a szlovák GDP 36%-ára lenne hatással az egységes piachoz való hozzáférés esetleges elvesztése hosszú távon. Ez a hatás nem jelentkezne azonnal, és a kereskedelem végül rendeződne, de valószínűleg költséges késedelmekkel járna, melynek hatására a kereskedelmi partnerek középtávon alternatív megoldásokat kezdenének keresni. Az egységes piachoz való hozzáférés hosszú távon a szlovák GDP közel 15%-át teszi ki. Szlovákia nagymértékben függ a kereskedelemtől, mivel intenzívebb importra van szüksége egy egységnyi export előállításához. Szlovákiában a 2004-es csatlakozást követően jelentősen megnőtt a kereskedelem nyitottsága, ennek hatására nőtt az uniótól való függőség is (GERTLER, P. et al. 2023).

Szlovákia 2009 óta már az eurózónának is tagja, ugyanis ebben az évben január 1-jén bevezette az eurót. A közös valuta stabilizálta a makrogazdaságot, ugyanis a fő külkereskedelmi partnerekkel szemben megszűnt az árfolyamkockázat, emellett a befektetői bizalom is nőtt. Az euró bevezetésének három fő előnye van, melyek Szlovákia példáján is azonosíthatók, ezek a csökkenő árfolyamkockázat, az alacsonyabb kamatszintek, továbbá az integrált pénzügyi piacok. Azonban, ahogy már korábban is említésre került, a közös valutával Szlovákia elveszítette a monetáris autonómiáját, ami strukturális kockázatokat hoz magával (EUROPEAN CENTRAL BANK 2019).

Az euró bevezetése azonnali költségmegtakarítást eredményez, valamint a kockázatokat is csökkenti, ami tartósan pozitív hatással lehet a bruttó hazai termékre. A legfontosabb közvetlen előny azonban az euróban történő kereskedés tranzakciós költségeinek megszűnése, amelyek Szlovákia is tapasztalt, mely ez unió egyik legnyitottabb gazdasága, amelyben a külkereskedelmi forgalom meghaladja a GDP 160%-át. Ennek a kereskedelemnek több, mint négyötödék európai országokkal folytatja, és az elszámolás is euróban történik. Az euró bevezetése a makrogazdasági hatásokon kívül az állampolgár életében is érezteti hatását. A vállalkozások profitálnak a legtöbbet az euróból, amely azonnal csökkentette a tranzakciós költségeiket és eltörölte az árfolyamkockázatokat. Az euróra való átállás egyszeri közvetlen

költségeit már az első év után fedezték a költségmegtakarítások. Az euró a nemzetközi kereskedelemre és a gazdasági növekedésre van a legjelentősebb hatással, amely közvetlenül növeli a vállalkozások jövedelmezőségét. Az euró közvetlen hatásait vizsgálva elmondható, hogy 2011-re az euró bevezetése becslések szerint körülbelül 10%-kal növelte az egy főre jutó reál GDP-t Szlovákiában (ZUDEL, B. – MELIORIS, L. 2016).

Szlovákiában az exportorientáció több tényezőre vezethető vissza: egyrészt az autóipar miatt erős a feldolgozóipar, másrészt az unió belső piaca is ezt erősíti, valamint a kedvező földrajzi elhelyezkedése is hozzájárul, illetve az ország számos multilaterális kereskedelmi kapcsolattal rendelkezik. A 2024-es adatok alapján a legtöbb export Európába kerül Szlovákiából, mégpedig a teljes export 87%-a, Ázsiába 6,9%-a, Amerikába 5,3%-a. Az európai export értéke 99,9 milliárd USD volt 2024-ben. Ha országokra lebontva vizsgáljuk, azt láthatjuk, hogy – ahogyan már a korábbi fejezetekben is hangsúlyozásra került – a legfőbb partner az exportot tekintve Németország, de kerül a teljes export 21%, ami értékben 24,7 milliárd USD-t tesz ki. Csehország található a második helyen 12%-kal, míg a harmadik fő exportterülete Magyarország 7,8%. A legjelentősebb országok még az exportot tekintve Lengyelország 7,6%-kal, Ausztria 5,3%-kal, Franciaország 4,7%-kal, az Egyesült Királyság 4,4%-kal, Olaszország 4,3%-kal, az Egyesült Államok 4,2%-kal, Románia 2,6%-kal, Kína 2,4%-kal, míg Spanyolország 2,3%-kal. Ha az értékeket vizsgáljuk, a Csehországba kerülő export értéke 14,01 milliárd USD, a Magyarországra kerülő 8,98 milliárd USD, a Lengyelországba kerülő 8,74 milliárd USD, az Ausztriába kerülő 6,16 milliárd USD, a Franciaországba kerülő 5,44 milliárd USD, az Egyesült Királyságba kerülő 5,01 milliárd USD, az Olaszországba kerülő 5,01 milliárd USD, az Egyesült Államokba kerülő 4,84 milliárd USD, a Romániába kerülő 3,04 milliárd USD, a Kínába kerülő 2,77 milliárd USD, míg a Spanyolországba kerülő 2,62 milliárd USD (TRADING ECONOMICS, 2026c).

IV.1.2. Magyarországi nagyvállalatok szlovákiai tőkebefektetéseinek vállalati szintű sajátosságai

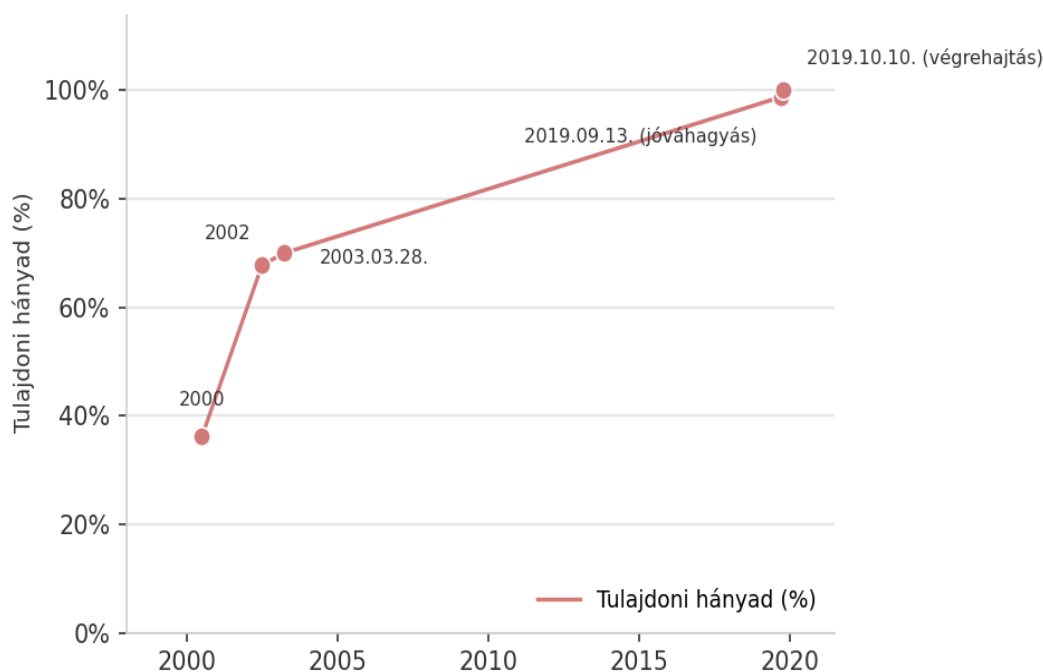
A Magyarországról Szlovákiába irányuló működőtőke-befektetések vizsgálata nem korlátozható kizárólag az aggregált FDI-állományok és áramlások elemzésére. A két ország közötti tőkekapcsolatok tényleges szerkezetének megértéséhez szükséges azoknak a vállalati stratégiáknak a feltárása is, amelyek révén a magyarországi gazdasági szereplők megjelentek, tartósan beágyazódtak, illetve egyes esetekben kivonultak a szlovák piacról. Ez azért is lényeges, mert a magyar tőkekihelyezés nem tekinthető homogén folyamatnak: az egyes

vállalkozások eltérő időpontban, eltérő ágazati környezetben, különböző tulajdonosi stratégiák mentén és különböző piaci súllyal kapcsolódtak be Szlovákia gazdaságába. A disszertáció korábbi eredményei is arra utalnak, hogy a Magyarországról Szlovákiába irányuló FDI alakulása nem magyarázható kizárólag a makrogazdasági konjunktúrával, hanem jelentős szerepet játszanak benne a vállalati stratégiák, a termelési hálózatok, valamint a földrajzi és kapcsolati közelségből fakadó tényezők. A magyar tőke szlovákiai jelenléte a rendszerváltozást követően több, egymástól elkülöníthető periódusban alakult ki. Az 1993 és 2003 közötti időszakot még viszonylag mérsékelt tőkebeáramlás jellemezte, míg az európai uniós csatlakozáshoz közeledve, majd azt követően a két ország gazdasági integrációjának elmélyülése a határon átnyúló tőkekapcsolatoknak is kedvezett. A 2009 utáni periódus már differenciáltabb képet mutat: a magyar vállalati jelenlét mellett egyaránt megfigyelhetők további tulajdonosi konszolidációk, új vállalatfelvásárlások és piaci kivonulások. E folyamat jelentőségét mutatja, hogy a disszertációban felhasznált adatok szerint a magyar vállalatok szlovákiai FDI-állománya 2020-ban 2,56 milliárd eurót tett ki, és 2023-ban is meghaladta a 2 milliárd eurót.

A jelen alfejezet e folyamat vállalati szintű sajátosságait vizsgálja. A részletes kvantitatív elemzés középpontjában a MOL Nyrt. Slovnaftban megvalósított befektetése áll, mivel ehhez áll rendelkezésre olyan több időpontot átfogó, ellenőrizhető tulajdonosi és pénzügyi adatsor, amely leíró statisztikai, korrelációs és trendvizsgálatok elvégzését is lehetővé teszi. A MOL–Slovnaft-eset összehasonlítási keretét az OTP Banka Slovensko szlovákiai jelenléte és kivonulása, továbbá egyes további magyar vállalati érdekeltségek biztosítják. Az elemzés során ezért nem egyszerű vállalati rangsor felállítása a cél, hanem annak feltárása, hogy milyen különböző vállalati alkalmazkodási és tulajdonosi stratégiák figyelhetők meg a magyar tőke szlovákiai jelenlétében. A rendelkezésre álló adatállomány korlátai miatt az alkalmazott statisztikai mutatók alapvetően leíró jellegűek; nem oksági kapcsolatok bizonyítását, hanem a dokumentált időbeli folyamatok számszerű jellemzését szolgálják. A jelenlegi ábramagyarázat is ezt a vállalati esettanulmány-alapú megközelítést alkalmazza, és a MOL–Slovnaft tulajdonosi, illetve pénzügyi idősorát helyezi a vizsgálat középpontjába.

Az elemzésében betekintést nyújt arról, hogyan alakult a Szlovákiába irányuló, Magyarországról származó tőkekihelyezés (működőtőke-befektetés, FDI). Az alfejezetben olyan vállalatot/ esetet tartalmaz tételes, önálló munkalapon, amelyre nézve létezik legalább egy többelemű, azonos mutatóra vonatkozó, forrással alátámasztott adatsor - vagyis amelyen érdemi statisztikai számítás (átlag, szórás, CAGR, korreláció, trend) ténylegesen elvégezhető. Ez alapján a fókuszban a MOL Nyrt. szlovákiai Slovnaft-befektetése áll: (a) a tulajdoni hányad

1992-2021 közötti, 5 adatpontos időszaka, és (b) a Slovnaft/Skupina SLOVNAFT árbevétel- és eredményadatainak 2015-2025 közötti, 8, illetve 7 adatpontos időszaka. Kontextusként szerepel továbbá a szlovákiai (nem kizárólag magyar) teljes beáramló FDI-állomány NBS-féle, 3 adatpontos (2003, 2006, 2007) időszaka is, amelyen szintén végezhető korrelációs/trendszerzés.

15. ábra: MOL Nyrt. tulajdoni hányadának alakulása a szlovák Slovnaft (1992-2021)
Forrás: ŠÚ SR és Slovnaft alapján saját szerkesztés

Az ábra a MOL Nyrt. Slovnaft-beli részesedésének lépcsőzetes növekedését mutatja öt dokumentált időpontban: 2000-ben 36,2%, 2002-ben 67,8%, 2003 márciusában 70%, 2019-ben (a jóváhagyás időpontjában) 98,72%, majd a 2019. október 10-i rendkívüli közgyűlési határozattal végrehajtott kisorozvényesi kivásárlás (squeeze-out) nyomán 100%. Az oszlopok közötti időintervallumok nem egyenletesek, mivel az ábra kizárólag azokat az éveket ábrázolja, amelyekhez konkrét, nyilvánosan dokumentált tranzakció vagy tulajdoniarány-adat köthető.

A tulajdoni hányad alakulása alapján a MOL szlovákiai terjeszkedése nem egyszeri felvásárlásként, hanem közel két évtizeden át tartó, több lépcsőből álló tulajdonosi konszolidációs folyamatként értelmezhető. A 2000. évi 36,2%-os belépést mindössze két év alatt a többségi irányítás megszerzése követte, vagyis a kezdeti befektetés viszonylag rövid idő alatt stratégiai kontrollá alakult. A 2003-ban elért mintegy 70%-os részesedés után ugyanakkor hosszabb stabilizációs időszak következett, majd 2019-ben a kisebbségi tulajdon teljes kivásárlásával zárult le a tulajdonosi koncentráció folyamata. A dokumentált adatpontok szerint a MOL részesedése 2000 és 2019 között 63,8 százalékponttal növekedett. Az időszor magas év–

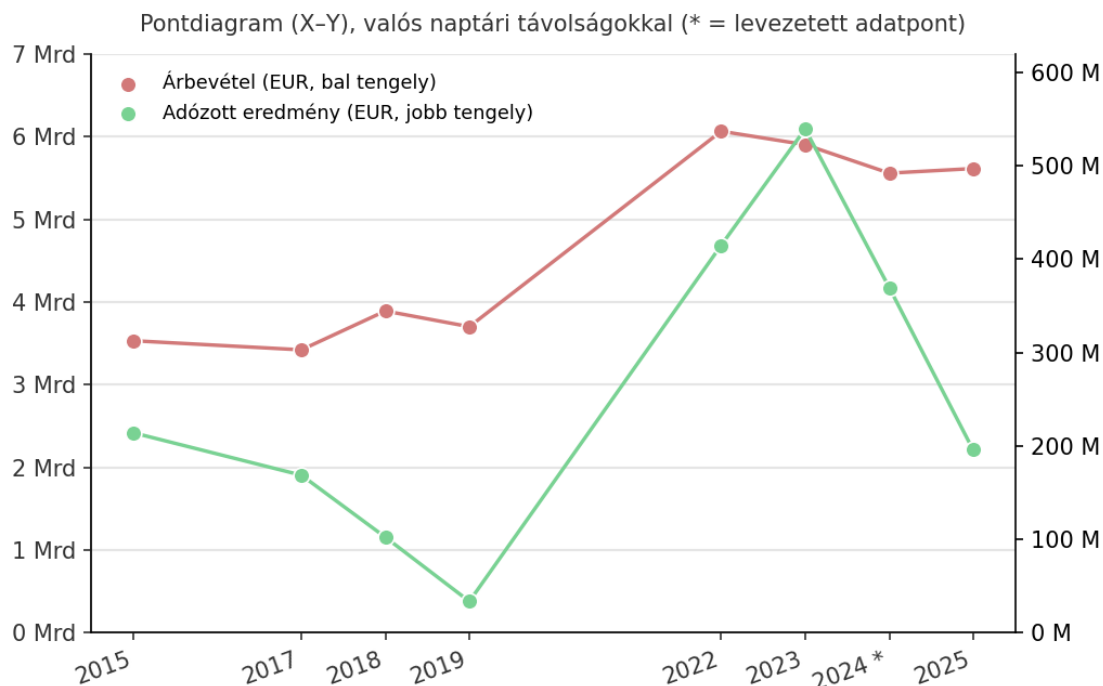
tulajdoni hányad korrelációja ($r = 0,911$) és $R^2 = 0,830$ értéke a hosszú távú növekedési irányt jól szemlélteti, ugyanakkor a kis elemszám miatt e mutatók elsősorban leíró értékűek.

Gazdaságföldrajzi szempontból a folyamat azért különösen jelentős, mert a Slovnaft megszerzésével nem egyszerűen egy szlovákiai vállalat került magyarországi vállalatcsoport ellenőrzése alá, hanem a MOL egy olyan, stratégiai jelentőségű finomítói és petrokémiai termelési kapacitást integrált vállalati hálózatába, amely a szlovák gazdaság egészében is kiemelkedő súllyal rendelkezik. A befektetés ezért a magyar FDI egyik olyan esete, ahol a tőkekihelyezés tartós szervezeti és termelési integrációhoz vezetett. Az NBS adatai szerint a tranzakció makroszinten is érzékelhető volt: 2003-ban Magyarország kifejezetten a MOL–Slovnaft részesedésszerzés következtében vált Szlovákia második legjelentősebb FDI-forrásországává. Ez arra utal, hogy egyetlen nagyvállalati tranzakció egy viszonylag kisebb küldő ország bilaterális FDI-pozícióját is érdemben képes módosítani.

A magas korreláció ($r = 0,911$) és determinációs együttható ($R^2 = 0,830$) statisztikailag alátámasztja, hogy a MOL tulajdoni hányadának alakulása az idő előrehaladtával szorosan, közel lineárisan növekedett; ez azonban öt megfigyelésen – köztük két azonos évi adatponton – alapuló leíró, nem oksági jellegű illusztráció. Tartalmilag az ábra egy diszkrét, tranzakcióvezérelt konszolidációs folyamatot mutat (kezdeti részesedésszerzés → többségi irányítás → további növelés → teljes körű kivásárlás), nem pedig folyamatos, szerves tulajdoni bővülést

Statisztikai mutatók (MOL–Slovnaft idősor)
Pearson-korreláció (év vs. tulajdoni hányad): $r = 0,911$
Determinációs együttható: $R^2 = 0,830$
Lineáris trend meredeksége: 0,0251 %pont/év
Átlagos tulajdoni hányad a megfigyelt években: 74,5% (szórás: 26,3 %pont)
Elemzés: $n = 15$

A 16. ábra a Slovnaft-csoport árbevételeit és adózott eredményét mutatja be 2015, 2017, 2018, 2019, 2022, 2023, 2024 és 2025 éveire; 2021 az ábráról hiányzik, mert erre az évre nem áll rendelkezésre önálló forrásból közölt eredményadat. A 2024. évi érték csillaggal jelölt, mivel az a 2025. évi FinStat.sk-kiadványból (a bejelentett százalékos változásból) levezetett, nem elsődleges forrásból közvetlenül idézett érték.

16. ábra: A Slovnaft-csoport árbevétele és adózott eredménye (2015-2025)

Forrás: ŠÚ SR alapján saját szerkesztés

Az árbevétel és az adózott eredmény közötti $r = 0,793$ értékű pozitív korreláció azt mutatja, hogy a vállalat üzleti volumenének változásai jelentős mértékben együtt mozognak a profitabilitással, az összefüggés azonban korántsem determinisztikus. A 0,629-es determinációs együttható azt jelzi, hogy a két változó közötti lineáris kapcsolat számottevő, ugyanakkor az eredmény alakulásának jelentős hányada olyan tényezőkkel függ össze, amelyeket az árbevétel önmagában nem ragad meg.

Különösen fontos ebből a szempontból az árbevétel és az eredmény eltérő volatilitása. Míg az árbevétel a vizsgált időszakban viszonylag stabilabb vállalati méretmutatóként viselkedett, az eredmény lényegesen nagyobb kilengéseket mutatott. Ez a finomítói és petrokémiai tevékenység sajátosságaival is összhangban állhat, mivel az üzemi teljesítményt a termékárak és értékesített mennyiségek mellett a nyersolaj beszerzési ára, a finomítói árresek, az energiaárak, az adóterhek és az egyszeri tételek is jelentősen módosíthatják. Az ábra ezért arra is rámutat, hogy a külföldi működőtőke vállalati teljesítményének értékelésekor az árbevétel önmagában nem alkalmas a befektetés jövedelemtermelő képességének teljes körű megragadására.

Statisztikai mutatók (csak a mindkét mutatóra elsődleges adattal rendelkező évekre)
Árbevétel és eredmény korrelációja (CORREL / PEARSON): $r = 0,793$
Determinációs együttható: $R^2 = 0,629$
Árbevétel átlaga: kb. 4,71 milliárd EUR (szórás: 1,17 milliárd EUR) [javítva 2026.07.18. audit nyomán - ld. Slovnaft pénzügyi idősor lap, D47/D48]
Eredmény átlaga: kb. 254,7 millió EUR (szórás: 171,0 millió EUR)
Elemzés: $n = 8$

Az árbevétel és az eredmény között közepesen erős pozitív együttmozgás mutatható ki ($r = 0,793$; $R^2 = 0,629$, azaz a megfigyelt években az eredmény varianciájának mintegy 63%-a statisztikailag együtt jár az árbevétel varianciájával), de az eredmény relatív ingadozása (szórás/átlag) jelentősen meghaladja az árbevételét, ami arra utal, hogy az eredményt az árbevételnél lényegesen erősebben befolyásolják egyéb – itt nem mért – tényezők (pl. finomítói árás, egyszeri tételek, különadók).

Az árbevétel 2015 és 2025 között 3,53 milliárd euróról 5,61 milliárd euróra emelkedett, ami mintegy 59%-os nominális növekedést jelent a két végpont között. Az ebből számított évi 4,75%-os összetett növekedési ütem arra utal, hogy a Slovnaft a teljes vizsgált évtizedet tekintve bővülő nominális üzleti volumen mellett működött. A magas, $r = 0,867$ értékű idő–árbevétel korreláció és az $R^2 = 0,752$ determinációs együttható megerősíti a hosszabb távú növekedési irányt, azonban az idősort több rövidebb távú visszaesés is tagolja.

Különösen markáns strukturális elmozdulás figyelhető meg 2019 és 2022 között, amikor az árbevétel mintegy 3,7 milliárd euróról több mint 6 milliárd euróra emelkedett. A 2022-es maximumot követő mérséklődés ellenére az árbevétel 2025-ben is érdemben meghaladta a 2010-es évek második felének szintjét. Ez arra utal, hogy a vállalat nominális gazdasági súlya a teljes időszakot tekintve nem csökkent, még akkor sem, ha az éves teljesítmény jelentős külső piaci és konjunkturális ingadozásoknak volt kitéve.

A hosszú távú trend a MOL szlovákiai befektetésének tartósságát is alátámasztja: a teljes tulajdonosi konszolidáció nem egy zsugorodó vagy marginálissá váló vállalati érdekeltséget érintett, hanem a szlovák gazdaság egyik nagy árbevételű vállalkozását. Ez a MOL–Slovnaft-esetet a magyar tőkekihelyezés stratégiai jelentőségű példájává teszi.

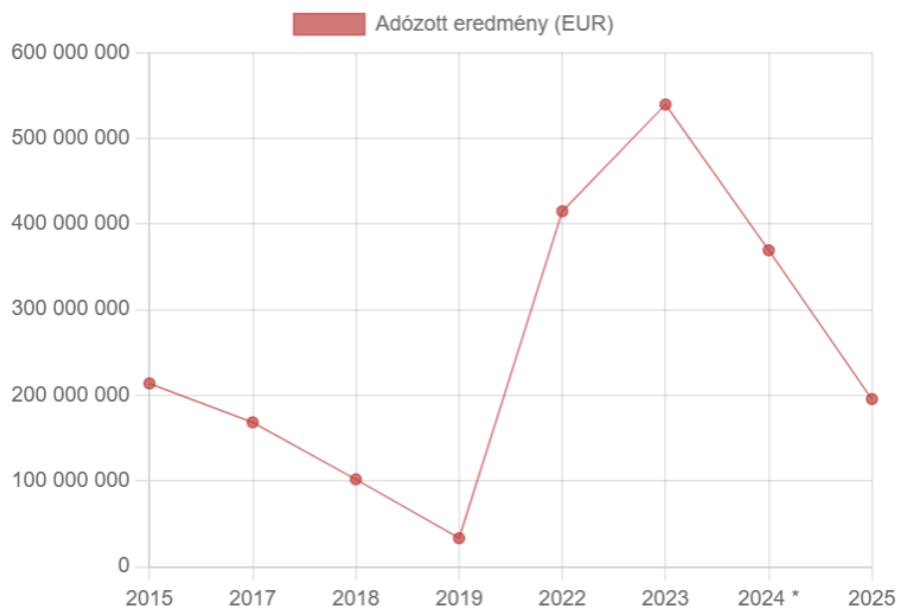
Statisztikai mutatók (Slovnaft pénzügyi idősor munkalap, D19–D33)
CAGR (2015–2025): 4,75%
Lineáris trend meredeksége (SLOPE): kb. 284,5 millió EUR/év
Pearson-korreláció (év vs. árbevétel): $r = 0,867$; $R^2 = 0,752$
FORECAST (2026, lineáris extrapoláció): kb. 6,22 milliárd EUR

A 75,2%-os determinációs együttható arra utal, hogy a tízéves árbevétel-idősor variáciájának mintegy háromnegyede magyarázható egy egyszerű lineáris időtrenddel, annak ellenére, hogy az idősor nem monoton (2017-ben és 2019-ben, majd 2023 után visszaesés is megfigyelhető). A 2026-ra vonatkozó FORECAST-érték kizárólag ennek a lineáris trendnek a meghosszabbítása, amint azt a munkafüzet is explicit módon rögzíti, statisztikai illusztráció, nem vállalati vagy piaci előrejelzés.

A 17. ábra profitidőszora legfontosabb sajátossága nem egy egyszerű növekedési vagy csökkenési trend, hanem az egymást követő, nagy amplitúdójú jövedelmezőségi ciklusok megjelenése. Az adózott eredmény 2015 és 2019 között több mint 80%-kal csökkent, ezt követően azonban 2022–2023-ban nagyságrendi fordulat következett be, és 2023-ban az eredmény meghaladta az 539 millió eurót. A 2024–2025. évi ismételt visszaesés azt mutatja, hogy a 2022–2023-as magas profitabilitás nem tekinthető egyszerű lineáris növekedési pálya részének.

A mintegy 67%-os relatív szórás különösen magasnak tekinthető az árbevétel hozzávetőleg 24%-os relatív szórásához képest. Ez módszertanilag is lényeges eredmény: míg az árbevétel megfelelő mutatója lehet a vállalat gazdasági méretének, az adózott eredmény sokkal érzékenyebb az adott időszak gazdasági és szabályozási környezetére. A két mutató ezért nem helyettesítheti egymást a magyar FDI gazdasági súlyának értékelésében.

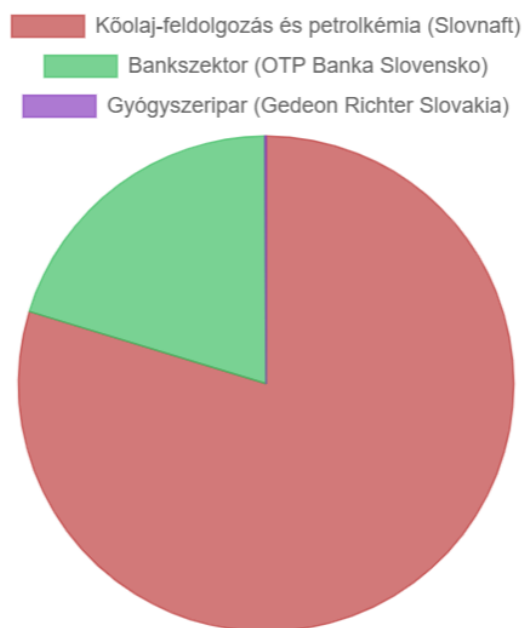
További fontos következtetés, hogy a teljes tulajdonosi kontroll 2019-es kialakulását követő időszakban a vállalat eredményessége sem egyenletesen javuló, sem egyenletesen romló pályát nem mutatott. Ez óvatosságra int azzal kapcsolatban, hogy a tulajdonosi koncentráció és a vállalati jövedelmezőség között közvetlen oksági kapcsolatot feltételezzünk.

17. ábra: A Slovnaft adózott eredménye (2015-2025)
 Forrás: ŠÚ SR és Slovnaft alapján saját szerkesztés

Az eredmény 2015 és 2019 között folyamatosan csökkent (214 millió EUR-ról 33,4 millió EUR-ra), majd 2022–2023-ban jelentősen emelkedett (414,97, illetve 539,56 millió EUR-ra), mielőtt 2024–2025-ben ismét visszaesett (369,4, majd 195,79 millió EUR-ra). Az eredmény tehát lényegesen volatilisabb, mint az árbevétel, ami arra utal, hogy a Slovnaft profitabilitását az árbevétel alakulásánál nagyobb mértékben befolyásolják konjunkturális (pl. finomítói árrés), egyszeri (pl. beruházási, adózási) tényezők. A 2022. évi eredményadatra vonatkozó forráskonfliktust (egy elszigetelt forrás 1 milliárd EUR feletti, három egybehangzó forrás 414,97 millió EUR-os értéket közöl) a munkafüzet és jelen dokumentum is explicit módon jelzi; az ábra a három konvergens forráson alapuló, tényadatként kezelt értéket ábrázolja.

A rendelkezésre álló, forrásolt esetek három, egymástól jól elkülöníthető ágazatot fednek le (energetika/petrolkémia, pénzügyi szolgáltatások, gyógyszeripar), ami arra utal, hogy a Magyarországról Szlovákiába irányuló, dokumentálható vállalati tőkekihelyezés nem egyetlen ágazatra koncentrálódott. Az ábrán belüli arányok azonban az eltérő referenciaévek miatt nem értelmezhetők egységes, adott évre vonatkozó piaci súly-összehasonlításként.

18. ábra: Azonosított magyar vállalati jelenlét szektorális megoszlása (2015-2025)
 Forrás: ŠÚ SR és NBS alapján saját szerkesztés

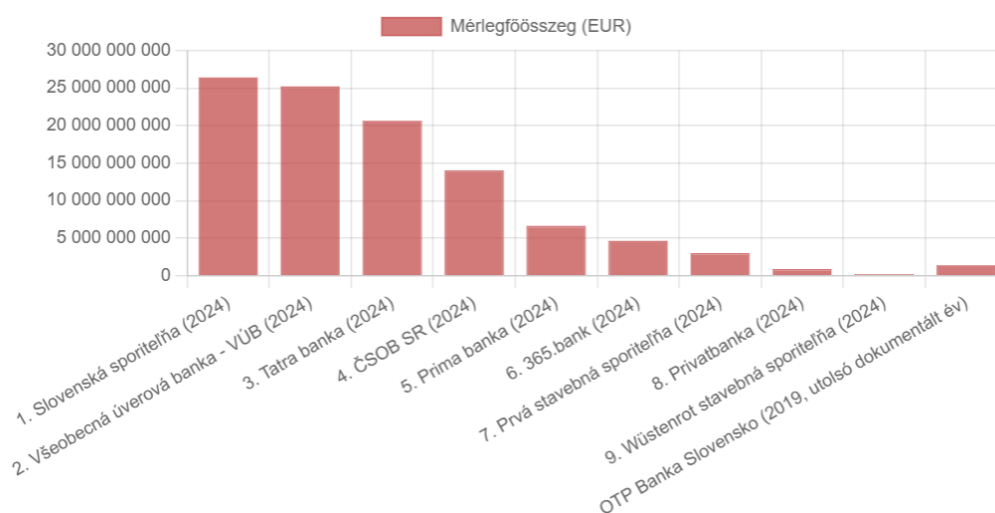
A korrelációs együtthatók alapján a vizsgált idősorok többségében erős pozitív együttmozgás azonosítható, de az egyes kapcsolatok tartalma eltér egymástól. A MOL tulajdoni hányada és az idő közötti magas korreláció a tulajdonosi konszolidáció irányát fejezi ki, míg a Slovnafit árbevétele és az idő közötti kapcsolat egy hosszabb távú nominális vállalati növekedési tendenciát ír le. Az árbevétel és az eredmény közötti $r = 0,793$ -as kapcsolat ezzel szemben két gazdasági teljesítménymutató együttmozgását méri, tehát tartalmilag más jellegű kapcsolat, mint az időtrendek.

Ebből következően a Pearson-együtthatók közvetlen rangsorolása csak korlátozottan értelmezhető. A magasabb r nem feltétlenül jelent nagyobb gazdasági jelentőséget vagy erősebb oksági hatást. A korreláció minden esetben az együttmozgás statisztikai mértékét fejezi ki, és önmagában nem bizonyít kauzális kapcsolatot. Ez különösen lényeges a disszertáció szempontjából, amelyben a tőkekihelyezések magyarázata többváltozós: a vállalati stratégia, a gazdasági környezet, a térbeli közelség és a kapcsolati hálózatok együttes szerepével kell számolni. A disszertáció módszertani kerete maga is több szinten, leíró, ökonometria, térbeli és hálózati megközelítésekkel vizsgálja az FDI-t.

Ábrázolt Pearson-korrelációk
MOL tulajdoni hányad vs. év: $r = 0,911$
Slovnaft árbevétel vs. eredmény: $r = 0,793$
Slovnaft árbevétel vs. év: $r = 0,867$
NBS aggregát FDI-állomány vs. év: $r = 0,998$

Mind a négy vizsgált kapcsolat erős pozitív korrelációt mutat, ami összhangban áll a magyar tőkejelenlét és a szlovákiai összesített FDI-állomány dokumentált, egyértelműen növekvő trendjével a megfigyelt években. A 7. ábránál leírt korlát itt is érvényes: az NBS-sor ($r = 0,998$) magas értéke $n = 3$ miatt óvatosan kezelendő, míg a MOL- és Slovnaft-sorok nagyobb elemszámuk miatt érdemibb bizonyító erővel bírnak.

Az OTP Banka Slovensko 2019. évi 1,422 milliárd eurós mérlegfőösszege és kb. 1,8%-os piaci részesedése a szlovák bankszektor egészéhez, valamint a piacvezető Slovenská sporiteľňa méretéhez viszonyítva egy közepes méretű, a szektor felső szegmensétől jól elkülönülő szereplőt jelez. Ez alátámasztja az Összehasonlítás munkalapon rögzített megállapítást, mely szerint az OTP Banka Slovensko szlovákiai jelenléte – a MOL/Slovnaft-esettel ellentétben – nem vezetett a piac meghatározó szereplőjévé váláshoz a kivonulást megelőző időszakban sem.

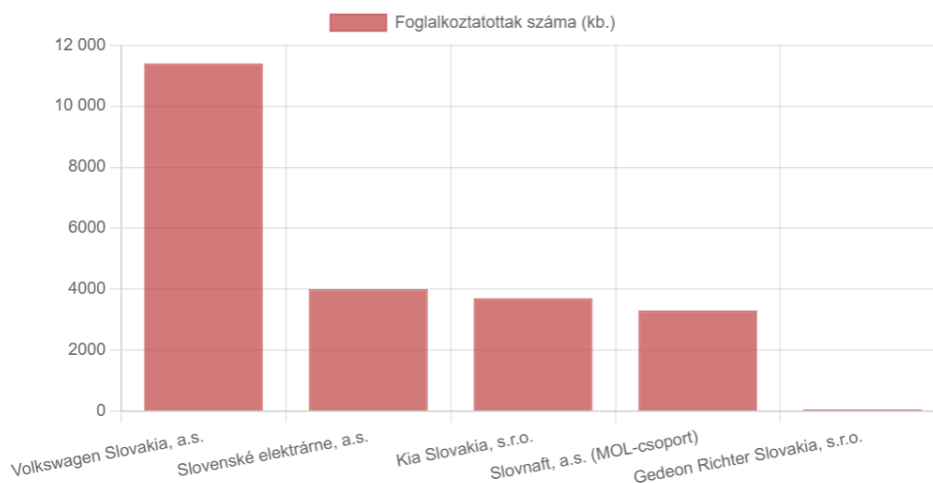
19. ábra: Szlovák bankok mérlegfőösszege, az OTP Banka Slovensko (2019) kiemelésével
 Forrás: ŠÚ SR Slovnaft alapján saját szerkesztés

Az OTP Banka Slovensko esete jól szemlélteti, hogy a magas tulajdoni hányad nem azonos a befogadó ország piacán elért magas gazdasági súllyal. Bár az OTP közel teljes tulajdonosi ellenőrzéssel rendelkezett szlovákiai leánybankja fölött, a bank 2019-es, mintegy

1,422 milliárd eurós mérlegfőösszege és hozzávetőleg 1,8%-os piaci részesedése jelentősen elmaradt a legnagyobb szlovákiai bankokétól. A jelenlegi ábramagyarázat is arra jut, hogy az OTP a kivonulást megelőzően sem vált a piac meghatározó szereplőjévé.

A MOL–Slovnaft és az OTP Banka Slovensko összevetése ezért a tulajdonosi jelenlét két külön dimenziójának elválasztására is lehetőséget ad: egyrészt vizsgálható a befektető kontrolljának intenzitása, másrészt a befektetés befogadó gazdaságon belüli relatív súlya. A kettő között nem szükségszerű az együttmozgás. Az OTP magas tulajdoni részesedés mellett korlátozott piaci súlyt ért el, míg a Slovnaft esetében a tulajdonosi kontroll egy országos jelentőségű nagyvállalat feletti irányítással párosult. Ez a különbség fontos magyarázó eleme lehet annak is, hogy a két befektetés hosszú távú vállalati stratégiája miért alakult eltérően.

A Slovnaft foglalkoztatotti létszáma (kb. 3300 fő) jelentősen elmarad a legnagyobb szlovákiai gyártó- és exportvállalatok (pl. Volkswagen Slovakia, kb. 11 400 fő) létszámától annak ellenére, hogy a Slovnaft árbevétel alapján a Trend TOP 200 rangsorban a legnagyobb szlovákiai gyártók között a 3. helyen áll. Ez a diszkrepancia (viszonylag alacsony létszám magas árbevétel mellett) összhangban áll a finomítói-petrolkémiai tevékenység tőkeintenzív, kevésbé munkaerő-intenzív jellegével.

20. ábra: Szlovák bankok mérlegfőösszege, az OTP Banka Slovensko (2019) kiemelésével
 Forrás: ŠÚ SR és Slovnaft alapján saját szerkesztés

A foglalkoztatotti létszám és a vállalati árbevétel együttes értelmezése jól érzékelteti a különböző iparágak eltérő tényezőintenzitását. A Slovnaft mintegy 3300 fős foglalkoztatása jelentősen elmarad például a Volkswagen Slovakia hozzávetőleg 11 400 fős létszámától, miközben árbevétel alapján a Slovnaft a szlovák vállalati szektor élmezőnyében helyezkedik

el. A jelenlegi dokumentum ezt a finomítói-petrolkémiai termelés tőkeintenzív jellegével hozza összefüggésbe.

A jelenség FDI-szempontról arra hívja fel a figyelmet, hogy a külföldi beruházások gazdasági jelentőségét nem célszerű kizárólag a közvetlenül létrehozott munkahelyek számával mérni. Egy nagy tőkeintenzitású vállalat a közvetlen foglalkoztatásához képest kiemelkedő árbevételt, exportteljesítményt és beszállítói keresletet generálhat. A Slovnaft gazdasági súlya ezért a közvetlen munkaerőpiaci hatás mellett a termelési, külkereskedelmi, logisztikai és beszállítói kapcsolatokon keresztül is értelmezendő.

A MOL–Slovnaft-eset ennek megfelelően jól példázza, hogy a külföldi működőtőke térségi hatása nem kizárólag foglalkoztatási csatornán keresztül érvényesül. A befektetés szerepe a befogadó gazdaságban függ a vállalat tőkeintenzitásától, beszállítói kapcsolataitól, exportorientációjától és a nemzetközi vállalati hálózatban elfoglalt pozíciójától is.

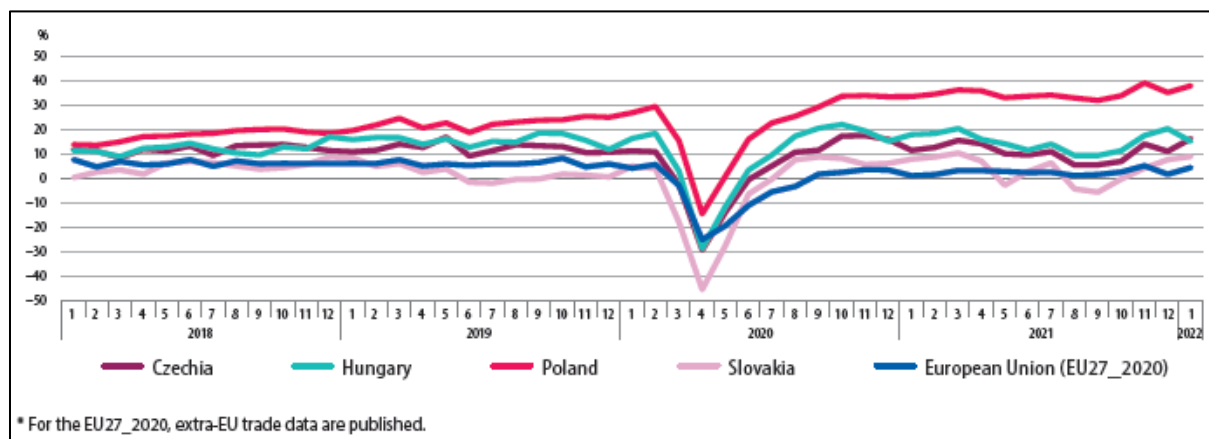
IV.1.3. Regionális (közép-európai) működőtőkeáramlás Szlovákiába

A V4, azaz a Visegrádi országok 1991-ben alakult, és négy ország sorolható ide: Szlovákia mellett Csehország, Magyarország és Lengyelország. A V4 célja, hogy elősegítsék ezen négy ország európai integrációját. Az 1991 óta eltelt években mind a négy ország az Európai Unió tagjává vált, így ezt a célt sikerült elérni. A V4 létrejöttének volt köszönhető, hogy a csatlakozási tárgyalások és a visegrádi együttműködés fő céljának elérésére irányuló erőfeszítések közelebb hozták ezt a négy közép-európai országot, ugyanis felismerték, hogy az uniós szintű hatékony együttműködés csak akkor lehetséges, ha a visegrádi együttműködés mélyebben intézményesül (SIMIONESCU, M. et al. 2017).

A V4 csoport ezen eredeti célja tehát az Európai Unióhoz való csatlakozással teljesült, de az együttműködés területei további területekre is kiterjednek, melyek az uniós együttműködéssel kapcsolatosak. A V4 országok tevékenységeinek alapját a Kromerizi nyilatkozat képezte. A visegrádi együttműködés első sikere 2004 után a schengeni rendszerhez történő csatlakozás volt, ezt követően a külpolitika volt a fő tevékenységi terület. A V4 csoport érdekébe azok a területek tartoznak, amelyekben mind a négy államnak közös érdeke van. Ezek gyakran olyan kérdéseket ölelnek fel, amelyeket az államok a régió sajátos aspektusaira vagy közös preferenciáira hivatkozva határoznak meg, ilyen például az energiabiztonság, a keleti szomszédokkal való jó kapcsolat kialakítása, vagy akár a kötelező kvótarendszer elfogadásának közös elutasítása. A V4 országok azonban nem rendelkeznek stabil vagy állandó irányvonallal az Európai Unión belül, és az eltérő érdekek is negatívan hatnak a csoport koherenciájára

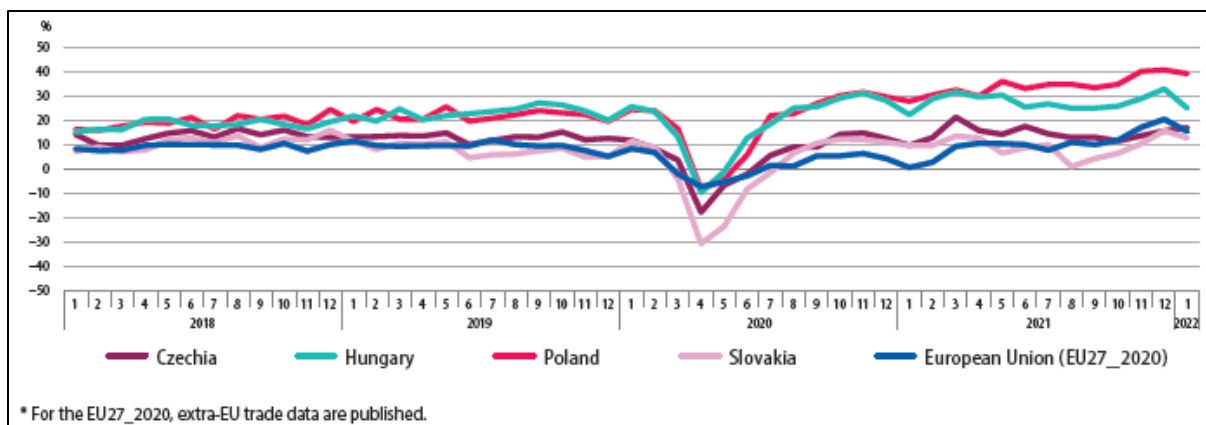
(BAUEROVA, H. 2018).

A következő két ábrán azt elemzem, hogy hogyan alakult az export a V4 országokban, valamint az Európai Unió átlagában. A 2020-as év elején, a COVID-19 hatására jelentős visszaesés figyelhető meg uniós-szerte, és a négy visegrádi országot tekintve is. A legnagyobb visszaesés azonban Szlovákiában történt, azonban itt – ahogyan a többi vizsgált országban is – a következő években újra stabilizálódott az export értéke. A termékeket tekintve elmondható, hogy Szlovákiában az export közel kétharmada, 60%-a az autóiparhoz, illetve a gépiparhoz kötődik, további 31%-a pedig minden egyéb, az országban gyártott terméket magába foglal az autóipar kivételével. Az étel, ital és dohány kategória 4%-ot tesz ki, az ásványi vagy bányászati tüzelőanyagok 2%-ot, míg a fennmaradó export az egyéb kategóriába tartozik (KSH 2022).

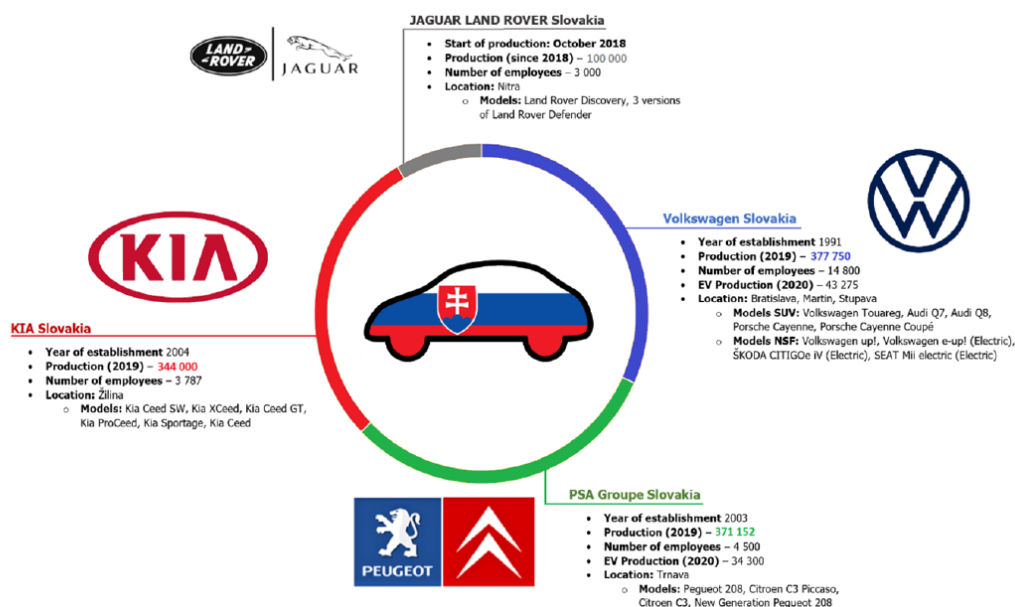
21. ábra: Az termékexport volumenváltozása a V4 országokban 2019 és 2022 között
Forrás: KSH (2022)

Az importot vizsgálva azt láthatjuk, hogy az Európai Unióban kisebb mértékű volt a 2020-as csökkenés a tagországok átlagát tekintve, ugyanakkor a V4 országokban jelentősebb visszaesés volt megfigyelhető: Magyarországon a legkisebb mértékű, és ehhez hasonló mértékű Lengyelországban, míg a legnagyobb csökkenés a szlovák importot tekintve történt. Ha a kifejezetten az Európai Unióból történő importot vizsgáljuk, ott már nagyobb a 2020-as csökkenés az unió szintjén is, azonban így is Szlovákiában csökkent a legjobban az import mértéke, az előző évhez képest közel 40%-kal. Az importált termékek között a legjelentősebb részt az autóipari és gépipari termékek teszik ki, 49%-kal, majd az egyéb, az országban gyártott termékek 34%-kal. Az ásványi és bányászati tüzelőanyagok aránya 7%, az ételek, italok és dohánytermékek csoportjába tartozóké 6%, míg a nyersanyagok mindössze 3%-ot tettek ki a 2021-es adatok alapján (KSH 2022).

22. ábra: Az import alakulása a V4 országokban 2019 és 2022 között
Forrás: KSH 2022

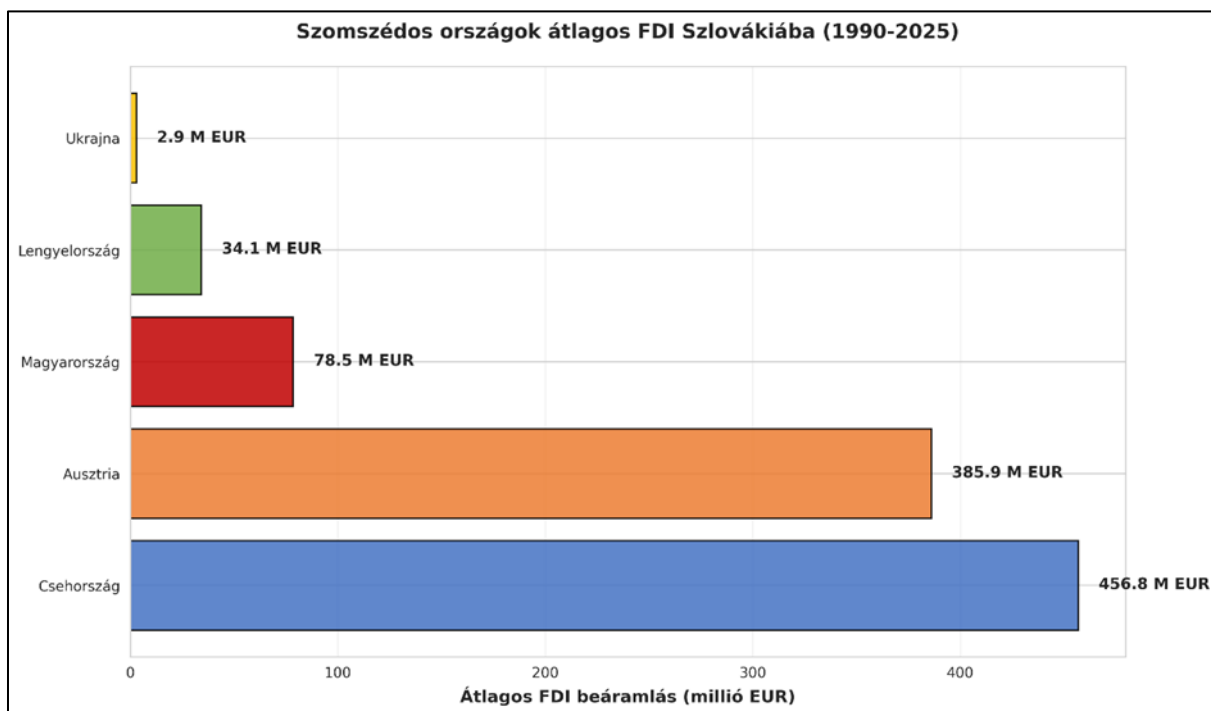
A globális értékláncokba a szlovák gazdaság mélyen beágyazódott, a közép-kelet-európai térség többi országához hasonlóan, a kis méretű, nyitott gazdaságok ezen értékláncokban betöltött szerepük általában kifejezetten összeszerelő vagy köztes tevékenységekre terjed ki. Szlovákia mély beágyazottsága az autógyártásban és a gépiparban betöltött tevékenységeinek köszönhető, és végtermék előállításával is foglalkoznak, és leginkább Németországhoz kötődik. Ahogy a korábban már ismertetésre került, az egy főre jutó autógyártás kifejezetten magas az országban, és a GDP nagyjából egytizede az autógyártáshoz köthető (TÖRÖK L. 2022).

23. ábra: A szlovák autógyártás négy főszereplője
Forrás: THEISEN, N. – HUBATKA, S. 2021, p. 6.

A 23. ábra mutatja be a szlovák autógyártás négy főszereplőjét. A KIA Slovakia 2004-ben

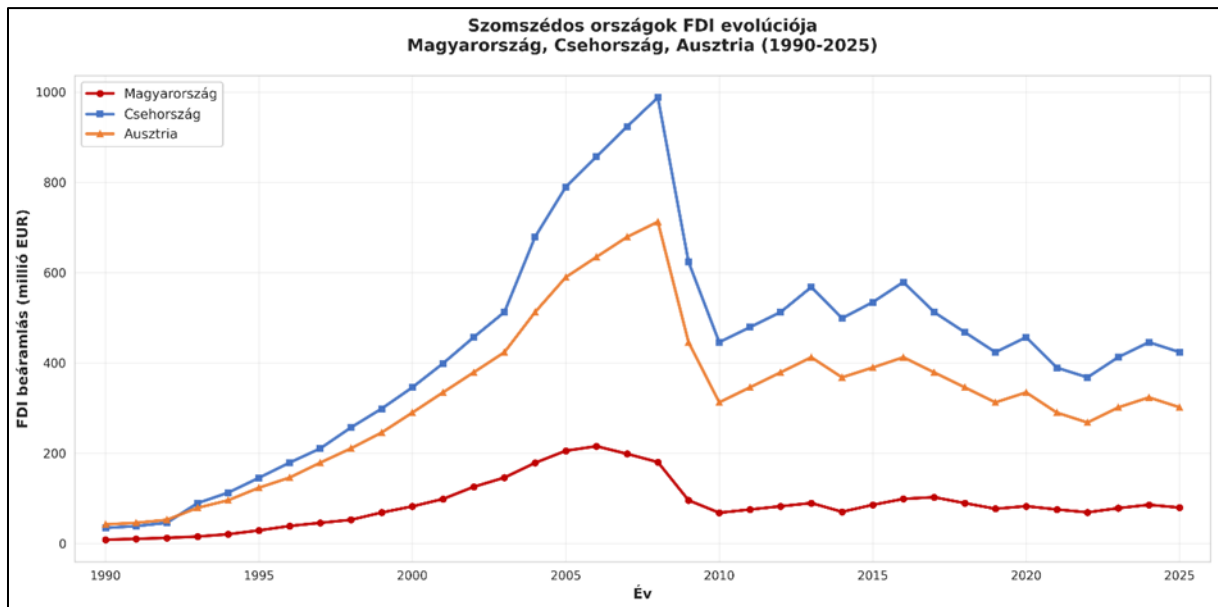
alakult, 2019-ben 344.000 autót gyártott. A vállalat székhelye Zsolna városban van, és 3787 főt foglalkoztat. Az itt gyártott modellek a Kia Ceed, a Kia Sportage, a Kia ProCeed, a Kia Ceed GT, a Kis XCeed, valamint a Kia Ceed SW. A Jaguar és a Land Rover Slovakia 2018 októberében kezdte meg a gyártást, azóta 100.000 terméket gyártott. Nyitrán van a vállalat székhelye, 3000 főt foglalkoztat, a Land Rover Defender három típusát, valamint a Land Rover Discoveryt gyártják itt. A Volkswagen Slovakiát 1991-ben alapították, 377.750 terméket gyártott 2019-ben, 14.800 főt foglalkoztat. A cég három városban található, Pozsonyban, Stomfán és Túrócszentmártonban. A negyedik vállalat a PSA Groupe Slovakia, mely 2003-ban alapították, és 371.152 terméket gyártott 2019-ben. 4500 főt foglalkoztat és Nagyszombaton található a székhelye (THEISEN, N. – HUBATKA, S. 2021).

24. ábra: A szomszédos országokból Szlovákiába kihelyezett működőtőke aggregált átlaga 1990-2025 között
Adatforrás: Eurostat, UNCTAD

A 24. ábra a szomszédos országok Szlovákiába irányuló FDI-beáramlásának 1990–2025 közötti időszakra számított aggregált átlagát mutatja. Az ábra alapján megállapítható, hogy a regionális FDI rendkívül magas fokú koncentrációt mutat: Csehország és Ausztria együttesen a teljes szomszédos országokból származó FDI több mint 90%-át biztosítják. Csehország vezető szerepe (átlagosan 456,8 millió euró) nem csupán földrajzi közelséggel, hanem a történeti-intézményi kontinuitással is magyarázható, amely a Csehszlovákia felbomlását követően is fennmaradó gazdasági és vállalati kapcsolatokban testesül meg. Ausztria hasonlóan

jelentős súlya (385,9 millió euró) elsősorban a tőkeerős osztrák multinacionális vállalatok régiós expanziós stratégiájához köthető. Ezzel szemben Magyarország, Lengyelország és Ukrajna hozzájárulása marginális, ami arra utal, hogy a földrajzi közelség önmagában nem determinálja az FDI-kapcsolatok intenzitását, és a regionális integráció mélysége országonként jelentősen eltér.

25. ábra: A szomszédos országokból Szlovákiába kihelyezett működőtőke 1990-2025 között
Adatforrás: Eurostat, UNCTAD

Az ábra Magyarország, Csehország és Ausztria Szlovákiába irányuló FDI-beáramlásának idősoros alakulását szemlélteti. Az idősorok egyértelműen kirajzolják a 2000-es évek közepéig tartó intenzív felfutási szakaszt, amelyet a közép-kelet-európai térség EU-csatlakozása, valamint a globális értékláncokba való gyors integráció támogatott.

A szomszédos országokból Szlovákiába kihelyezett működőtőke hő térképe 1990-2025 között

Forrás: Eurostat, UNCTAD alapján saját szerkesztés

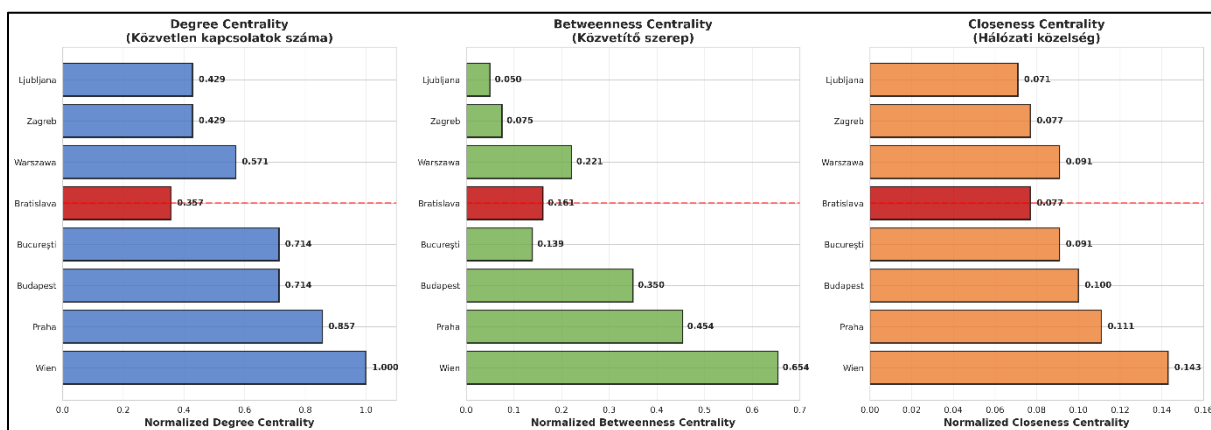
26. ábra: A szomszédos országokból Szlovákiába kihelyezett működőtőke hő térképe 1990-2025 között
Forrás: Eurostat, UNCTAD alapján saját szerkesztés

A 2007-es év fordulópontként értelmezhető, amely a globális pénzügyi válság hatását tükrözi. Míg Csehország és Ausztria esetében a válságot követően egy alacsonyabb, de stabilabb FDI-szint alakul ki, addig Magyarország esetében tartós stagnálás figyelhető meg. Ez arra utal, hogy a befektetői bizalom és a vállalati jelenlét rezilienciája országonként eltérő, és jelentős mértékben függ az intézményi környezettől és a vállalatközi integráció mélységétől.

A hő térképes megjelenítés lehetővé teszi az FDI-áramlások komplex időbeli és országonkénti mintázatainak azonosítását. A 26. ábra alapján jól elkülöníthetők az ún. „forró periódusok”, különösen a 2005–2009 közötti időszak, amikor a legtöbb vizsgált ország esetében kiugró FDI-értékek figyelhetők meg (25. ábra). Csehország esetében a hő térkép tartósan magas intenzitást mutat, ami a szlovák gazdaságba mélyen beágyazott cseh vállalati jelenletre utal. Ausztria esetében ciklikusabb, de strukturálisan stabil mintázat figyelhető meg, míg Lengyelország és Ukrajna végig alacsony intenzitással szerepel, ami periférikus befektetői pozíciójukat tükrözi.

A három ábra együttes értelmezése alapján megállapítható, hogy Szlovákia regionális FDI-struktúrája erősen koncentrált és aszimmetrikus, ami egyszerre jelent stabilitást és sérülékenységet. A domináns befektetők (Csehország, Ausztria) gazdasági ciklusai és politikai-intézményi változásai aránytalanul nagy hatással lehetnek a szlovák gazdaságra.

Az eredmények alátámasztják azt állítást, miszerint a regionális FDI-kapcsolatok nem pusztán földrajzi tényezők mentén alakulnak, hanem mélyebb történeti, intézményi és vállalati hálózati összefüggések eredményeként.

27. ábra: Fokszám-, közöttség- és közelség-központosság a kelet-közép-európai FDI-kapcsolati hálózatban
Forrás: Eurostat, UNCTAD alapján saját szerkesztés

A kutatás egyik eleme a hálózatelemzési megközelítés alkalmazása, amely a regionális FDI-kapcsolatokat gráfstruktúrában vizsgálta. A *degree*, *betweenness* és *closeness centrality* mutatók segítségével meghatározhatóvá vált Pozsony pozíciója a közép-európai gazdasági kapcsolati hálózatban, valamint az esetleges strukturális perifériakusság vagy központi szerep.

A hálózati centralitási mutatók egyértelműen Pozsony strukturálisan perifériás pozícióját jelzik a vizsgált kelet-közép-európai FDI kapcsolati hálózatban. A város mindhárom alkalmazott centralitási mérőszám – fokszám – *degree*, közöttség – *betweenness* és közelség – *closeness* – tekintetében az alsó mezőnyben helyezkedik el (5–6. pozíció a nyolc régió közül), ami korlátozott közvetlen kapcsolatrendszerre, mérsékelt közvetítő szerepre és relatíve gyenge hálózati elérhetőségre utal.

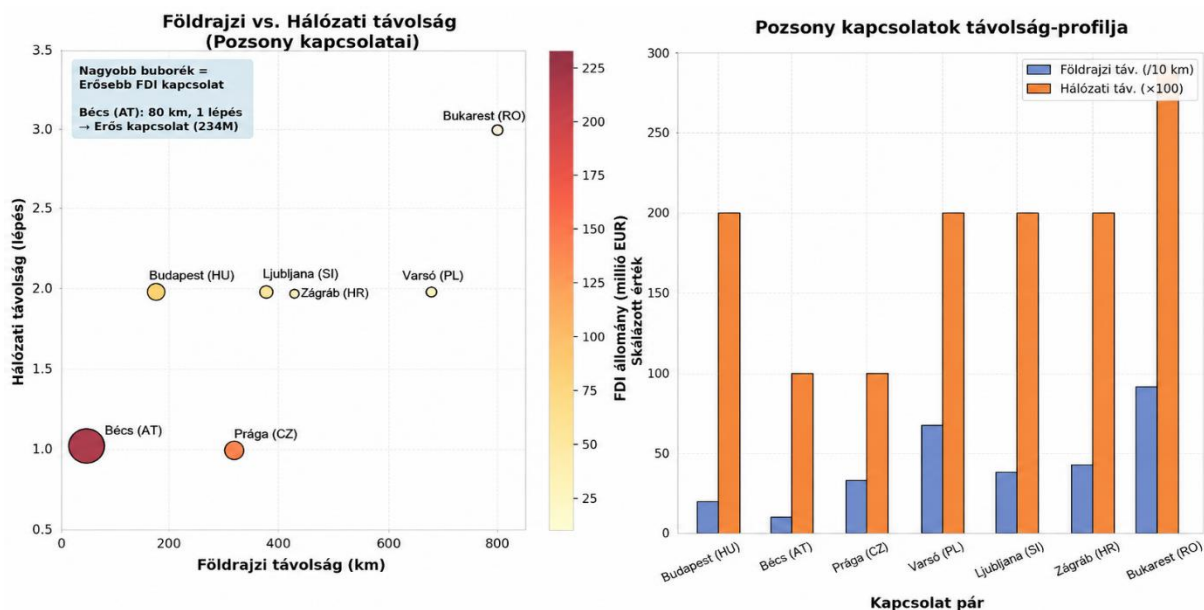
A fokszám-központosság (*degree centrality*) azt mutatja meg, hogy egy csomópont hány közvetlen kapcsolattal rendelkezik a hálózatban, vagyis közvetlenül hány másik szereplőhöz kapcsolódik. A vizsgált FDI-hálózatban Pozsony alacsony fokszám-központossági értéket mutat (0,357), amellyel a rangsor alsó részében helyezkedik el a nyolc kelet-közép-európai főváros között. Ez arra utal, hogy Pozsony közvetlen befektetési kapcsolatrendszere korlátozott, vagyis

viszonylag kevés régióval áll közvetlen tőkekapcsolatban. Ezzel szemben Bécs maximális értéket ér el (1,000), ami azt jelzi, hogy gyakorlatilag minden más csomóponttal közvetlen kapcsolatban áll. A fokszám-eloszlás erősen aszimmetrikus szerkezetet jelez, amelyben Pozsony nem képez önálló kapcsolati centrumot, hanem inkább más központokhoz – mindenekelőtt Bécshez – kapcsolódik.

A közöttség-központúság (*betweenness centrality*) azt méri, hogy egy csomópont milyen mértékben helyezkedik el más csomópontok közötti legrövidebb útvonalakon, vagyis mennyire tölt be közvetítő, „kapuőr” szerepet a hálózatban. Pozsony *betweenness* értéke (0,161) mérsékelt, ami azt jelenti, hogy a régiók közötti FDI-áramlások jelentős része nem rajta keresztül halad. A közvetítői funkció döntően Bécshez (0,654), illetve másodlagosan Prágához és Budapesthez koncentrálódik. Ez azt jelzi, hogy Pozsony nem rendelkezik számottevő strukturális kontrollal a hálózati kapcsolatok felett, és nem játszik kulcsszerepet a régiók közötti összekapcsolásban. A közöttség alacsonyabb szintje a hálózati befolyás korlátozott voltára és a közvetítői függőségre utal.

A közelség-központúság (*closeness centrality*) azt fejezi ki, hogy egy csomópont átlagosan milyen „távolságra” helyezkedik el a hálózat többi szereplőjétől, vagyis milyen gyorsan képes elérni azokat a legrövidebb útvonalakon keresztül. Pozsony *closeness* értéke (0,077) az alsó mezőnybe tartozik, ami azt jelzi, hogy a hálózat többi csomópontja átlagosan nagyobb távolságra található tőle, mint a centrumvárosok esetében. Ezzel szemben Bécs (0,143), valamint Prága és Budapest kedvezőbb elérhetőségi pozícióval rendelkeznek. Pozsony esetében a relatíve alacsony közelség-központúság azt implikálja, hogy a régiók közötti elérés gyakran közvetett útvonalakon keresztül valósul meg, ami csökkenti a hálózati autonómiát és növeli a centrumtól való függőséget.

A három mutató együttesen egy hierarchikusan szervezett, erősen Bécs-központú regionális FDI-hálózat képét rajzolja ki. Míg Bécs domináns csomópontként jelenik meg mind a kapcsolatszám, mind a közvetítői szerep, mind az elérhetőség tekintetében, addig Pozsony inkább perifériás vagy félperifériás pozíciót foglal el. Strukturális helyzete korlátozott közvetlen kapcsolatrendszer, mérsékelt közvetítői funkciót és relatíve nagyobb hálózati távolságot tükröz, ami a regionális gazdasági integráció aszimmetrikus mintázatára utal.

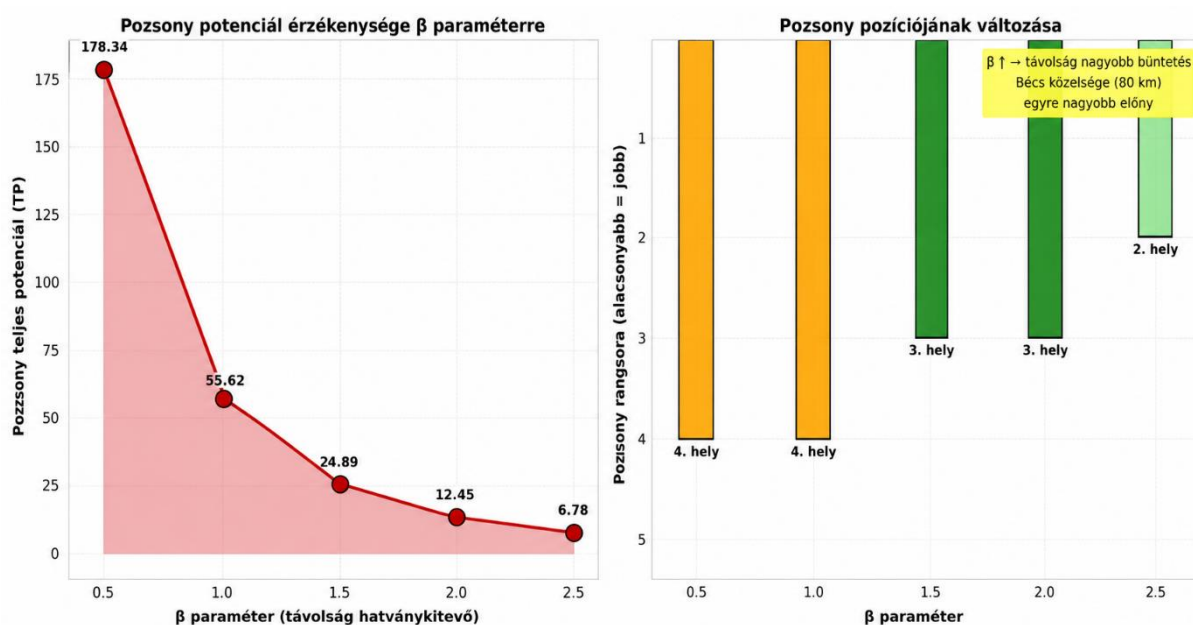
28. ábra: Scatter-féle potenciálmodell számítása a földrajzi és hálózati távolság figyelembevételével, Pozsony–Bécs, Pozsony–Prága, Pozsony–Varsó és Pozsony–Zágráb viszonyaiban
 Forrás: Google Maps, ŠÚ SR, Eurostat alapján saját szerkesztés

Pozsony külföldi működőtőke közép-európai kapcsolatrendszerének térbeli és hálózati szerkezete elemezhető a potenciálmodell távolságdimenziójára építve (28. ábra). A vizsgált kapcsolatok – Pozsony–Bécs, Pozsony–Prága, Pozsony–Varsó és Pozsony–Zágráb – földrajzi értelemben viszonylag homogén tartományban helyezkednek el (megközelítőleg 200–600 km), ami lehetővé teszi annak elemzését, hogy hasonló térbeli távolság mellett a hálózati beágyazottság milyen mértékben befolyásolja az FDI-áramlás nagyságát. Az eredmények arra utalnak, hogy a pusztán földrajzi megközelítés nem elegendő a kapcsolatok intenzitásának magyarázatához.

A korrelációs elemzés szerint a hálózati távolság és az FDI között erősebb negatív kapcsolat figyelhető meg ($r = -0,82$), mint a földrajzi távolság és az FDI között ($r = -0,78$). Ez azt jelzi, hogy a potenciálmodell értelmezési keretében a strukturális közelség – vagyis az, hogy két város közvetlen vagy közvetett módon kapcsolódik egymáshoz – meghatározóbb tényező, mint a kilométerben mérhető fizikai elérhetőség. A közvetlen, egy lépéses kapcsolatok az empirikus adatok alapján két-háromszoros FDI-hatás előnyt biztosítanak a több lépéses, közvetett útvonalakkal szemben. Ezt az összefüggést legmarkánsabban a Pozsony–Bécs kapcsolat szemlélteti, amely mind földrajzi, mind hálózati szempontból optimális konfigurációt mutat: 80 km távolság, egyetlen hálózati lépés és 234 millió euró értékű FDI-hatás. Bécs tehát ebben az értelemben is kapuvárosként funkcionál, amely nem csupán közvetlen beruházásokat vonz Pozsonyba, hanem a tágabb regionális FDI-hálózat egyik fő közvetítő csomópontja is.

A Pozsony–Prága kapcsolat (330 km, 1 lépés, 145 millió euró) jól példázza, hogy a földrajzi távolságból fakadó hátrány hálózati közvetlenséggel érdemben kompenzálható. Annak ellenére, hogy Prága jelentősen távolabb helyezkedik el Pozsonytól, az ide irányuló FDI volumene megközelítőleg kétszerese a Pozsony–Budapest kapcsolaténak (200 km, 2 lépés, 78 millió euró), amely földrajzilag közelebb esik, de hálózati értelemben kevésbé integrált.

A strukturális elemzés arra is rámutat, hogy Pozsony teljes FDI-forgalmának mintegy 65%-a Bécsen keresztül közvetítődik, ami egyszerre jelent magas hatékonyságot és jelentős függőséget. Ez a koncentrált hálózati struktúra növeli a város sérülékenységet, miközben visszafogja más regionális irányok – különösen Budapest, Varsó és Bukarest – önálló kapcsolati potenciáljának kibontakozását. Az ezen városok felé fennálló két-három lépéses hálózati távolságok kihasználatlan FDI-potenciált eredményeznek, amely konzervatív becslések szerint évente 150–200 millió eurónyi elmaradt beruházást jelent.

29. ábra: Pozsony területi potenciáljának és rangsorpozíciójának alakulása a gravitációs modell távolságparaméterének (β) függvényében

Forrás: Google Maps, ŠÚ SR, Eurostat alapján saját szerkesztés

A térbeli gazdasági kapcsolatok elemzésére gravitációs potenciál-modell került alkalmazásra, amely az FDI-áramlásokat a gazdasági tömeg (GDP) és a földrajzi távolság függvényében modellezi. A modellparaméter (β) érzékenységi vizsgálata lehetővé tette a távolság gazdasági korlátozó hatásának számszerűsítését.

A 29. ábra a gravitációs potenciál-modell segítségével mutatja be, hogy Pozsony gazdasági „vonzereje” hogyan változik attól függően, mennyire számít akadállynak a távolság.

A modell lényege egyszerű: két térség gazdasági kapcsolata (itt: FDI-áramlás) annál erősebb, minél nagyobb a gazdasági méretük (GDP), és annál gyengébb, minél nagyobb köztük a távolság. Matematikailag ez úgy jelenik meg, hogy az FDI arányos a GDP-k szorzatával, és fordítottnan arányos a távolság β -edik hatványával. A β paraméter mutatja meg, mennyire „bünteti” a modell a távolságot: minél nagyobb β , annál erősebb a távolság visszahúzó hatása.

Az elemzés során a GDP-adatok az Eurostattól, a régiók közötti közúti távolságok pedig a Google Maps API-ból származnak. Ezek alapján számítottam ki Pozsony területi potenciálját (TPI) különböző β értékek mellett.

Az első grafikon legfontosabb üzenete, hogy Pozsony potenciálja rendkívül érzékeny arra, mennyire vesszük komolyan a távolságot. Ha a távolság csak mérsékelten számít ($\beta = 0,5$), akkor a város potenciálja nagyon magas (TPI = 178,34). Ez azt jelenti, hogy a környező, gazdaságilag erős régiók hatása erősen érvényesül, még akkor is, ha nem közvetlenül szomszédosak. Amikor azonban a távolság szerepe erősebb ($\beta = 1,0$), a potenciál már jelentősen visszaesik (53,82), és ha a távolság nagyon erősen korlátoz ($\beta = 2,5$), a potenciál drasztikusan lecsökken (6,78). Vagyis minél inkább „számít” a földrajzi távolság, annál kisebb lesz az összesített gazdasági elérhetőség.

A második grafikon azt mutatja, hogy Pozsony helyezése a rangsorban hogyan változik. Érdekes módon, miközben az abszolút potenciál csökken, a város relatív pozíciója javul: alacsony β mellett a 4. helyen áll, magasabb β mellett már a 2–3. helyen. Ennek oka, hogy ha a távolság erősen számít, akkor a közeli, nagy gazdaságú térségek – például Bécs (kb. 80 km) – közelsége nagy előnyt jelent. A távolabbi versenytárs régiók viszont nagyobb hátrányba kerülnek. Másképpen fogalmazva: ha a világ „kisebb”, mindenki profitál; ha a távolság erősen korlátoz, akkor a jó földrajzi helyzet még értékesebbé válik.

A legfontosabb következtetések, amely a számítás alapján alapján levonható, hogy:

1. A távolság kulcsszerepet játszik a gazdasági kapcsolatokban, de hatása nem állandó – attól függ, milyen erősnek tekintjük a korlátozó szerepét.
2. Pozsony földrajzi elhelyezkedése – különösen Bécs közelsége – stratégiai előny, amely akkor értékelődik fel igazán, ha a távolság nagy súllyal esik latba.
3. Az infrastruktúra fejlesztése (közlekedési kapcsolatok javítása) gyakorlatilag a „gazdasági távolságot” csökkenti. Ha egy periférikus régió elérhetősége javul, az a modell logikája szerint növeli a potenciálját és befektetés-vonzó képességét.

Összességében az elemzés azt mutatja, hogy a területi egyenlőtlenségek egyik alapvető oka az eltérő elérhetőség. A közlekedési infrastruktúra fejlesztése nem pusztán mobilitási

kérdés, hanem a gazdasági versenyképesség és a felzárkózás egyik legfontosabb eszköze. A disszertáció három interjúalanya közül kettő is Pozsonyt választotta székhelyül, alátámasztva a kvantitatív eredményeket. *A biztosítási ügyletekkel foglalkozó cég szerint „Pozsony választása egyértelmű volt, mert a pénzügyi szolgáltatások nagy része itt koncentrálódik. A biztosítási piac pedig erősen centralizált Szlovákiában.”* Érdekesség, és az V. fejezetben bővebb kifejtést nyer, hogy a logisztikai szolgáltatást nyújtó cég is Pozsonyt választotta ugyan székhelyül, de számukra nem a földrajzi fekvés volt a prioritás, hanem más *push and pull* tényezők miatt választották a szlovák fővárost, mint például a telephelykínálat, adózási körülmények, és munkaerőpiaci kínálat volt a döntő érv – noha logisztikai tevékenységük zöme Közép- és Kelet-Szlovákiába koncentrálódik. A kassai biztosításokkal foglalkozó vállalat teljesen más ok miatt választotta a kelet-szlovákiai várost: *„Azért esett Kassára a választásunk, mert Magyarországon, Balassagyarmaton már működött alkuszársaságunk, és eleve sok szlovákiai magyar ügyfelünk volt. Kézenfekvőnek tűnt, hogy Szlovákiában is nyissunk egy irodát. Pozsonyt nem tartottam jó választásnak, mert ott nagyon sok hasonló szolgáltató működik, és úgy éreztem, nehéz lenne versenyképesnek lenni. Kelet-Szlovákiában viszont láttam egy piaci rést, ezért döntöttem Kassa mellett. Európai és Európán kívüli biztosításokat is közvetítünk, például utasbiztosításokat, és nemcsak magánszemélyeknek, hanem vállalkozásoknak is. Az ügyfeleink nemzetiségét vagy nyelvét külön nem tartjuk nyilván, de kezdetben nagyon sok magyar ügyfelünk volt. Azóta fokozatosan nőtt a szlovák ügyfelek aránya, és mára már ők vannak többségben.”* A közép-európai térség országaira, és ezen belül is a visegrádi országokra kifejezetten igaz, hogy a termelési hálózataik erősen összekapcsolódnak, melyben a német ipar jut fontos szerephez. Az egyes V4 országok hasonló gazdasággal és függőségi viszonyokkal rendelkeznek, azonban nemcsak a német gazdasághoz, hanem egymáshoz is kötődnek, Magyarország és Szlovákia például egymás fellevepiacai és beszállítói is. A két ország fontos külkereskedelmi partnere egymásnak, és a köztes termékek adják az áruforgalom alapját. Mindez azzal a következménnyel jár, hogy több iparágban elmondható, hogy a beszállítói rendszerek egymásra épülnek Szlovákiában és Magyarországon, azonban a leginkább az elektronikai iparban és az autóiiparban figyelhető meg ez az egymásra épülés. A just-in-time termelési rendszerek működését segíti elő az is, hogy vannak olyan ipari klaszterek, amelyek a határon átnyúlva működnek. A két ország külkereskedelmi kapcsolatait nagyban befolyásolja az autóiipari regionális hálózat, melynek mindkettő részei. Azonban Magyarországon elsősorban motorgyártás történik, valamint az elektronikai beszállítók a jellemzőek, addig Szlovákiában az összeszerelési és a végtermék-előállítás feladatokat is végzik az autóiiparban. A két ország kapcsolatát egyszerre jellemzi az együttműködés és a verseny, és

ennek köszönhetően rendkívül sajátos a közöttük lévő viszony. A külföldi működőtőkéért mind Magyarország, mind pedig Szlovákia versenyben áll egymással, azonban számos multinacionális vállalat működik mindkét ország területén, melyek révén kölcsönös függőség is jellemzi a kapcsolatot (PAVLÍNEK, P. 2017).

IV.2. Magyarországról Szlovákiába érkező FDI idő- és térbeli változása

Magyarország és Szlovákia kapcsolatrendszerének egyik fontos sajátossága, hogy az FDI áramlása nem kizárólag a bilaterális gazdasági kapcsolatokra volt hatással, hanem nagyban befolyásolta a térségi integrációt és a kelet-közép-európai gazdasági folyamatokat. A hazánkba érkező tőkebefektetések azonban Szlovákián belüli, lokális, térségi szinten is sajátos területi elrendeződésűek.

A külföldi működőtőke az egyik leglényegesebb eleme két ország gazdasági kapcsolatrendszerének. A Magyarországról Szlovákiába irányuló FDI egyrészt biztosítja a tőkebeáramlást, másrészt pedig hatással van a technológiai transzferre, a munkaerő mobilitására és a térségi integrációra is, melyeket egyúttal támogat és elősegít. A kulturális és történelmi kapcsolatoknak, a földrajzi közelségnek és a közös uniós szabályozási környezetnek köszönhetően Szlovákia kedvező feltételeket teremt a magyar befektetések számára (DUNNING, J. H. 2000). Abból következően, hogy Magyarország és Szlovákia ugyanabban az évben, 2004-ben csatlakozott az Európai Unióhoz, ugyanazon jogi keretrendszer vonatkozott rájuk, és ezek hatására az adminisztratív és a tranzakciós költségek is csökkentek, ami pozitív hatással volt a két ország közötti gazdasági együttműködés fejlődésére (DUMAN, A. – KUREKOVA, L. 2012).

Az FDI különböző típusokban valósulhat meg, például a befektetők felvásárolhatnak meglévő vállalatokat, létrehozhatnak regionális központokat, vagy akár zöldmezős beruházásokat is eszközölhetnek, és az egyes típusok más-más hatással vannak a fogadó gazdaság szerkezetére. A regionális központok létrehozása a határmenti és ipari régióban pozitívan befolyásolja az irányítási és koordinációs kapacitást a gazdasági tevékenységek vonatkozásában. A meglévő vállalatok felvásárlásán keresztül az adott cégek modernizációja javítható, továbbá a befektető elősegítheti a szervezet integrálását a nemzetközi piacokba, valamint a technológiai fejlesztését is támogatja, mellyel az adott vállalat jobban tud alkalmazkodni a modern piac kihívásaihoz. A zöldmezős beruházások a munkaerőpiacra vannak közvetlen hatással, ugyanis új munkahelyeket hoznak létre, továbbá elősegítik a termelési kapacitások bővítését is (ZEQIRI, N. – BAJRAMI, H. 2016).

Az alfejezet a Magyarországról Szlovákiába érkező FDI alakulását térben és időben elemzi, mely kitér a főbb ágazatokra, a befektetések célterületeire, továbbá a mikroregionális

jellemzőkre is. Az FDI alakulása három időszakra bontva vizsgálható (VALKÓ V. – FOTHY N. 2022).

A kezdeti szakasz az 1993 és 2003 közötti éveket öleli fel, azaz Szlovákia függetlenedésétől az Európai Unióhoz történő csatlakozásig tart. Ekkoriban a magyar tőke beáramlása kismértékű volt, melynek oka Szlovákia lassú gazdasági átalakulása mellett a függetlenedést követően politikai bizonytalanság volt (VALKÓ V. – FOTHY N. 2022).

A második szakasz a 2004 és 2008 közötti időszak, ami az EU-csatlakozást követő éveket foglalja magába, amikor a két ország gazdasági kapcsolata és ezzel együtt az FDI mértéke is gyors növekedésnek indult egyrészt a szabályozások harmonizációjának köszönhetően, másrészt pedig a kedvező adórendszer is hozzájárult az FDI növekedésének a két ország között.

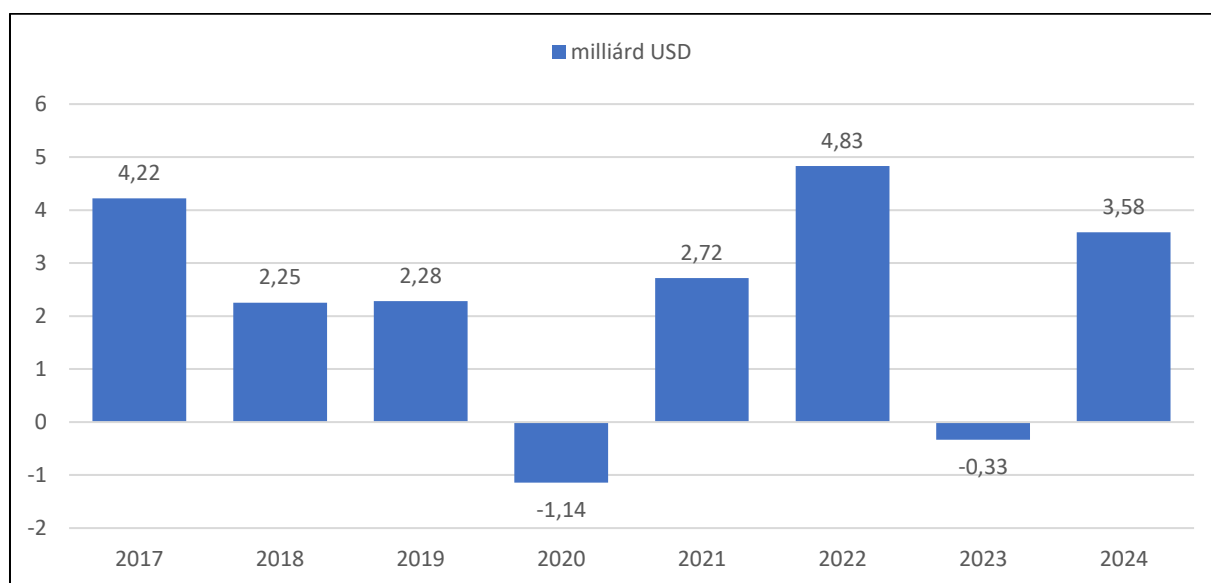
A harmadik szakasz a gazdasági válságot követő évektől, azaz 2009-től napjainkig tart. Ezeket az éveket az FDI mértékének és összetételének változása jellemezte, a magyar tőke célpontja egyrészt a határmenti régiók voltak, másrészt pedig elsősorban ipari és logisztikai központokba érkeztek magyar befektetések.

Csehszlovákia 1993-ban felbomlott, ezt követően Szlovákia önálló gazdaságpolitikát alakított ki. Az 1990-es évek első felében azonban még nagy volt a politikai bizonytalanság és instabilitás, továbbá a privatizáció sajátos alakulása sem segítette elő a külföldi működőtőke beáramlását. Ezen a területen a mérföldkő 1998-ban következett be, amikor kormányváltás történt, és az új kormány strukturális reformokat hajtott végre, valamint a piacgazdaság kialakítása, illetve erősítése volt a célja. Az ezredfordulót követő években Szlovákia az egyik legjelentősebb FDI fogadó országgá vált Közép-Európában. Ez több tényezőnek köszönhető: 2004-től bevezették az egykulcsos, 19%-os társasági adót, fejlesztették az ipari parkokat, továbbá aktív beruházásösztönzési politikát folytattak. Ebben az időszakban jelent meg az országban a Kia Motors, a PSA Peugeot, valamint a Volkswagen, melyeknek köszönhetően az autógyártás területén is fontos országgá vált Szlovákia. A gazdasági válságig jelentős növekedés volt megfigyelhető az FDI-t tekintve, melyhez hozzájárult az ország csatlakozása az Európai Unióhoz. Habár a válság hatására csökkent a Szlovákiába áramló FDI, az euróövezetbe való 2009-es csatlakozással újabb lendületet kapott hosszú távon (TANCOSOVA J. 2019).

Az FDI szempontjából kiemelkedő volt a 2004-es év, amikor Szlovákia csatlakozott az Európai Unióhoz, majd 2009-ben az eurózónához is – ekkor 571 milliárd szlovák korona (14,3 milliárd EUR) volt az ország saját tőke és újrabefektetett jövedelem állománya, míg 30,5 milliárd euró volt az FDI állomány összértéke. Ez utóbbival megduplázódott a teljes FDI állomány Szlovákiában mindössze öt év alatt, az 23%-os éves növekedési ütemnek

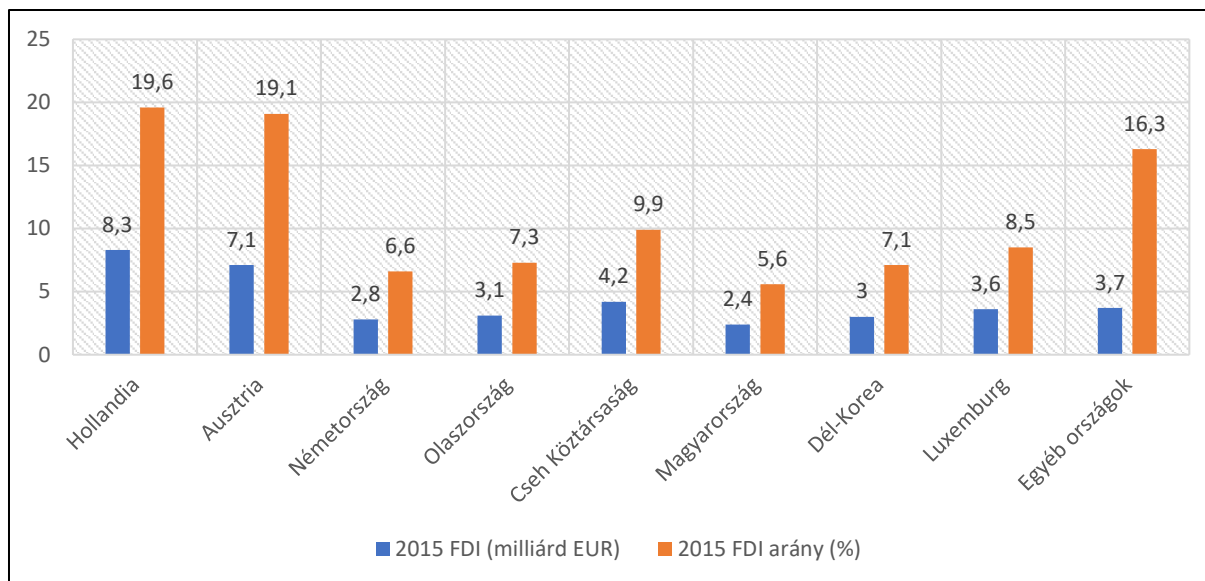
köszönhetően. Habár ezt követően lelassult az FDI áramlása, a gazdasági világválság következtében, azonban 2016-tól kezdődően újra növekedés figyelhető meg, a 2012 és 2019 közötti időszakban 9 milliárd euró körüli volt a változás mértéke, ami regionális összehasonlításban magasnak számít (BLAHÓ A. et al. 2021).

A Szlovákiába áramló FDI alakulását foglalja össze a 30. ábra 2017 és 2024 között. Az átlagos FDI 1993 és 2024 között 2,21 milliárd dollár volt, a legalacsonyabb érték -1,14 milliárd dollár volt 2020-ban, míg a legmagasabb 5,7 milliárd dollár 2006-ban (THE GLOBAL ECONOMY 2025).

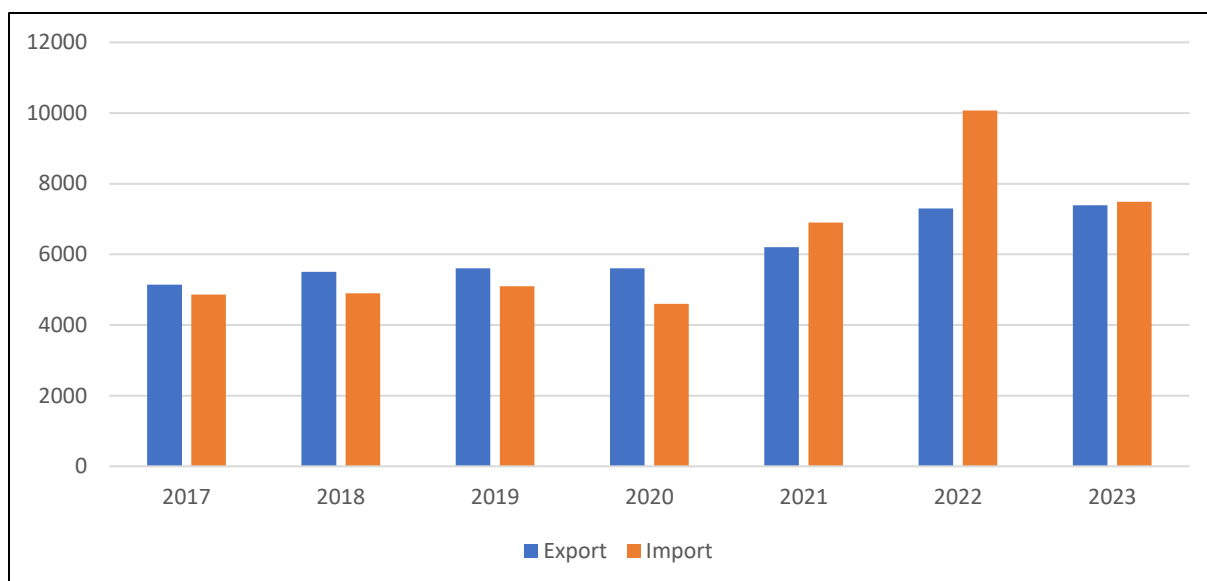
30. ábra: A Szlovákiába áramló FDI 2017 és 2024 között
 Forrás: A THE GLOBAL ECONOMY adatai alapján saját szerkesztés

2015-ben 42,3 millió euró volt a Szlovákiába áramló FDI a 31. ábrán látható országokból: a legtöbb FDI Hollandiából érkezett, mind értékét (8,3 millió euró), mind pedig arányát tekintve (a teljes FDI 19,6%-a), ezt követte Ausztria, Németország, Olaszország, majd Csehország. Magyarország a hatodik helyen látható az ábrán, az FDI értékét tekintve 2,4 millió euró áramlott innét, míg az FDI arányát tekintve még jelentősebb volt, ugyanis a teljes FDI 5,6%-a érkezett hazánkba (TANCOSOVA J. 2019).

31. ábra: A Szlovákiába áramló FDI az egyes országokból 2015-ben
 Forrás: TANCOSOVA J. 2019, p. 2131.

Magyarországról Szlovákiába kifejezetten nagy a befektetések volumene a többi szomszédos országhoz képest, ami nagyban köszönhető a földrajzi közelségén túl annak, hogy mindkét ország az Európai Unió tagja, és így közös szabályozási környezet vonatkozik rájuk, ami megkönnyíti a gazdasági kapcsolatokat, ugyanis mind az adminisztratív, mind pedig a tranzakciós költségek csökkentek (JANCOVIC, P. 2024). A kilencvenes évek elején még korlátozottan volt jelen a magyar tőke Szlovákiában, és ekkora is elsősorban kisvállalkozásokon keresztül a kereskedelem és a szolgáltatóipar területén. Az, hogy 2004-ben mind Szlovákia, mind pedig Magyarország csatlakozott az Európai Unióhoz, elmélyítette a két ország közötti gazdasági kapcsolatokat. A legtöbb magyar befektetés Szlovákia határmenti régióiba koncentrálódott, azokon a területeken, ahol nagy számú magyar lakosság élt: a dél-szlovákiai térségben Dunaszerdahely, Komárom és Révkomárom környéke, illetve Pozsony, Nyitra és Nagyszombat térsége volt a magyar tőke fő célpontja. 2017-től kezdődően kis mértékű növekedés történt a kereskedelmi forgalmat tekintve, ami 2022-ben az importot tekintve érte el eddigi maximumát, és 2023-ban is magas szinten stabilizálódott (MARITY P. – MAGY M. G. 2025).

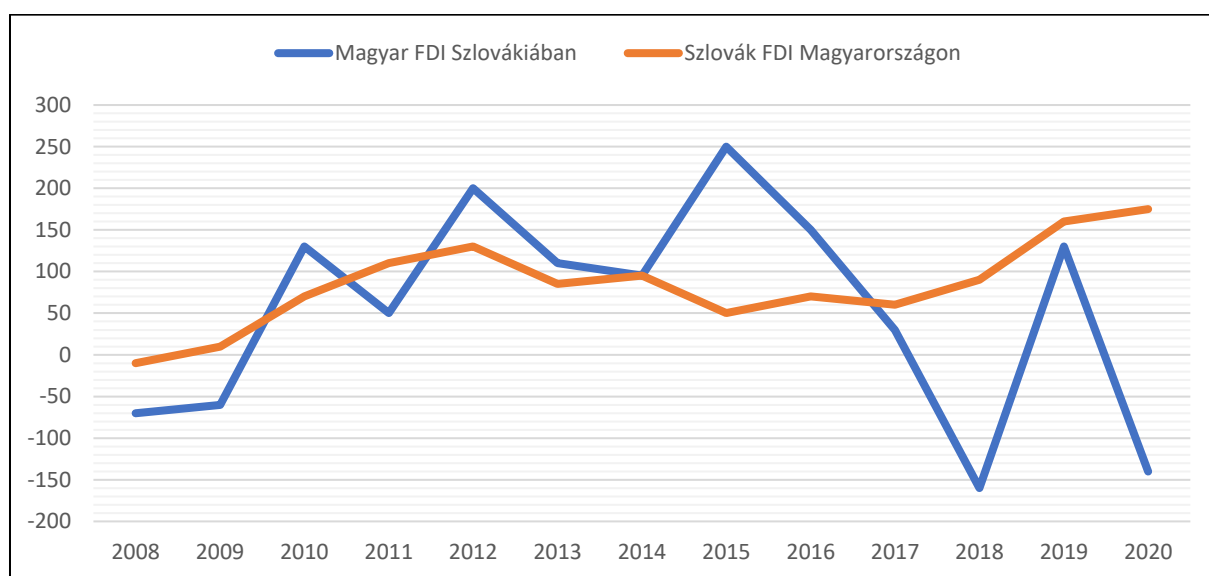

32. ábra: A kereskedelmi forgalom alakulása Magyarország és Szlovákia között 2017 és 2023 között (millió EUR)

Forrás: MARITY P. – NAGY M. G. 2025

Szlovákia kifejezetten ideális a magyar kis- és középvállalkozások külpiazi terjeszkedése szempontjából, ugyanis a földrajzi közelség miatt alacsonyak a szállítási költségek, továbbá a kereskedelmi kockázat hasonló, illetve a két országban azonosak a minőségi és a mennyiségi standardok is. A magyar–szlovák gazdasági kapcsolatokat vizsgálva elmondható, hogy az együttműködés több formája megtalálható, például a közbeszerzések, a közüzemi beszerzések, a határmenti együttműködések, az infrastruktúrafejlesztés (közlekedési és energetikai), a kétoldalú tökekapcsolatok, az áruk és a szolgáltatások területén is. Szlovákia az egyik legjelentősebb kereskedelmi partnere volt 2023-ban Magyarországnak, köszönhetően a 14,9 milliárd eurós kétoldalú kereskedelmi forgalomnak. Az exportot tekintve a gépipari termékek teszik ki a legnagyobb arányt (56%), ezt követik a feldolgozott termékek (28%), míg az energiahordozók és az élelmiszerek is jelentősek. Az importot tekintve a feldolgozott termékek állnak az első helyen 31%-kal, 29%-kal második legjelentősebbek a gépipari termékek, míg az import közel negyedét az energiahordozók adják. Napjainkban az ipar a szlovák gazdaság húzóágazata, ezen belül is kiemelkedik az autógyártás, ami a hozzáadott érték növelésén és a foglalkoztatás szerkezetén keresztül erősíti a makrogazdasági stabilitást Szlovákiában. Az ország figyelmet fordít a feldolgozóipar fejlesztésére is, és az Ipar 4.0 bevezetésével a termelési kapcsolatokat kívánják támogatni. A befektetés ösztönzése is fontos cél az országban, elsősorban a keleti régiókra összpontosítva, annak érdekében, hogy ezen területek gazdaságilag felzárkózhassanak, valamint a foglalkoztatási ráta is növekedjen itt (MARITY P. – MAGY M. G. 2025). A két ország FDI állomány változását mutatja a 2008 és 2020 közötti időszakra nézve a

33. ábra: a Magyarországról érkező FDI 2008 és 2015 között növekedett, azonban az azt követő években csökkenő tendencia figyelhető meg (SZIGETHY-AMBRUS N. 2023c.)

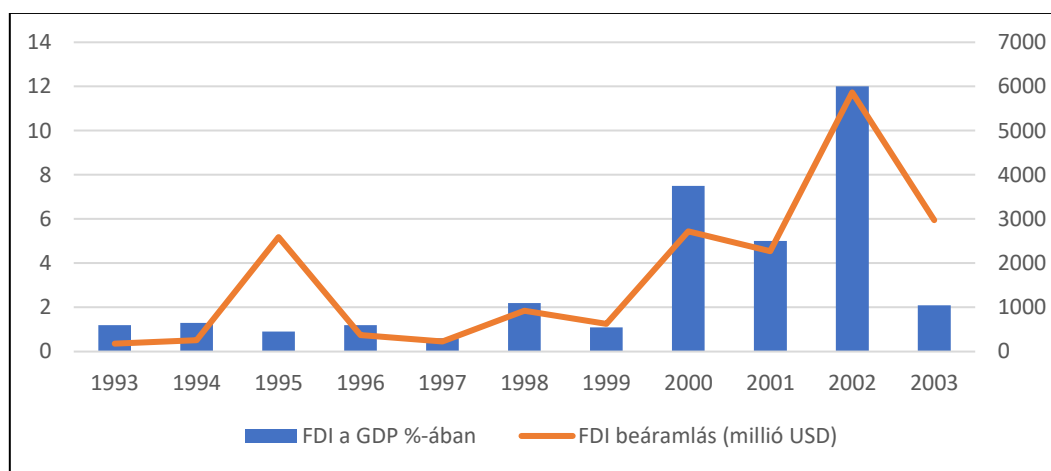
33. ábra: Az FDI állomány Magyarország és Szlovákia között (2008-2020)
Forrás: SZIGETHY-AMBRUS N. 2023c adatai alapján saját szerkesztés

A járási szintet vizsgáló elemzés a határmenti térségekre koncentrál, melynek két fő oka van: egyrészt a földrajzi közelség, másrészt pedig a nagy számú magyar lakosság a területen. A magyar kisebbség jelenléte mellett ezek a területek azért is fontosak a kutatás szempontjából, mert olyan logisztikai és infrastrukturális jellemzőkkel rendelkeznek, amelyek hozzájárulnak a határon átnyúló gazdasági kapcsolatok fejlődéséhez.

Csehszlovákia felbomlását követően 1993. január 1-jén vált Szlovákia önálló állammá. Az újonnan alakult állam számos gazdaságpolitikai kihívással nézett szembe, ezek között az egyik legnagyobb nehézséget a piaczgazdasági intézményrendszer kiépítése jelentette. Ezenkívül a gazdaságpolitika feladatai közé tartozott a külföldi működőtőke bevonása az országba és a privatizáció végrehajtása. A sokféle gazdaságpolitikai kihívás mellett politikai instabilitás jellemezte az országot, ráadásul mindehhez hozzájárult az is, hogy a reformok csak nagyon vontatottan mentek végbe. A befektetői bizalom alakulására az előzőeken túl az intézményi bizonytalanság is hozzájárult, mindezek hatására az FDI beáramlása ekkor rendkívül alacsony mértékű volt (TANCOSOVA J. 2019).

A külföldi működőtőke-befektetések abszolút értéke az 1990-es évek első felében alacsony szinten stagnált, és csak az ezredfordulót követően azonosítható jelentős növekedés (FABUS, M. – CSABAY M. 2018). Szlovákia függetlenedését követő első öt évben a teljes FDI (34. ábra), a GDP nagyjából 1 százalékát tette ki, és csak az ezredfordulót követő években

figyelhető meg nagyobb emelkedés: 2000-ben az FDI elérte a GDP 7,5 százalékát. 2001-ben ismét csökkenés figyelhető meg, amikor a GDP 5 százalékára csökkent az FDI. A csökkenés okaiként említhető, hogy a rendszerváltás éveit követően az ország megnyitotta kapuit, ami nagy mértékű FDI-hullámot generált, ezt követően ennek értéke azonban lecsökkent. A vizsgált időszakban a GDP-hez képest a maximumát 2002-ben érte el, amikor a GDP több, mint egytizedét (12 százalék) tette ki a beáramló tőke. A vizsgált időszak utolsó évében, 2003-ben ismét visszaesés történt, ebben az évben a GDP 2,1%-át adta a Szlovákiába áramló külföldi működőtőke (WORLD BANK 2026).

34. ábra: A Szlovákiába áramló FDI a GDP százalékában 1995 és 2003 között
Adatforrás: WORLD BANK 2026 adatai alapján saját szerkesztés

Áttekintve a Szlovákia esetében a befektetési vonzerő növeléséhez szükséges tényezőket, a szakirodalom alapján kétféleképpen csoportosítom a dolgozatban: egyrészt aszerint, hogy politikai vagy gazdasági tényezőkről van szó, másrészt pedig az alapján, hogy a fogadó ország, vagy pedig a hazai ország gazdaságát befolyásolják. A tényezők között találhatjuk többek között a gazdasági fejlődést, a befektetők motivációját, valamint a fogadó országban kialakult gazdasági és politikai feltételekkel foglalkoznak. A befektetési vonzerőt vizsgáló legismertebb elmélet DUNNING (2000) nevéhez fűződik, és eklektikus elmélet néven ismert. Ez alapján a befektetők döntéshozatalát alakító tényezők három kategóriára oszthatók: a tulajdonosi jogokból származó előnyök, az emberi erőforrásokkal kapcsolatos információkból és az új információkból származó előnyök, valamint a lokalitásból származó specifikus előnyök. TANCOSOVA J. (2014) pedig a helyszín jelentőségét és a munkaerő jellemzőit emeli ki a befektetéseket meghatározó releváns tényezők között Szlovákia esetén. A befektetések egyik fő előnye a tőkeforrás olyan területeken, ahol hiány van a hazai befektetésekből, és ezért csökken az életszínvonal és/vagy nőnek a regionális különbségek. A külföldi közvetlen

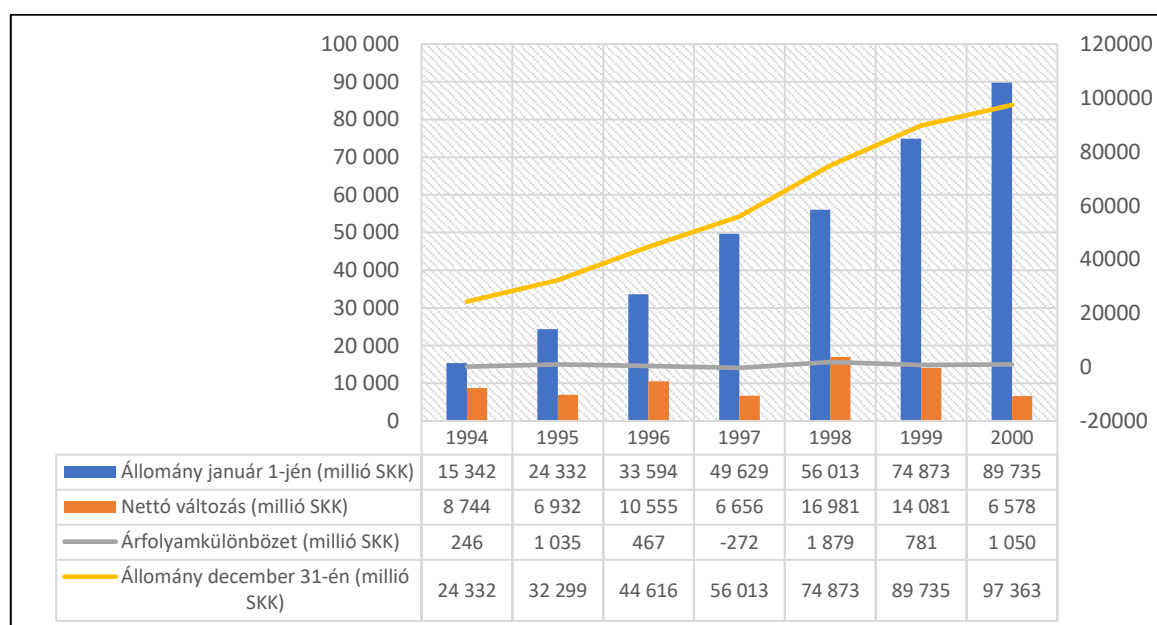
befektetés hosszú távú jellegű, ami kulcsfontosságú az ország gazdaságának megfelelő fejlődéséhez. A nemzetközi befektetők széles hatókörrel rendelkeznek, ezért kedvezőbb feltételekkel tudnak forrásokhoz jutni, mint a hazai vállalatok. A befektetési környezetre hatással vannak többek között a jogi normák, a gazdasági szabályok és az ország politikai viszonyai is, emellett FERENCIKOVA – FERENCIKOVA szerzőpárosa által kiemelt szlovákiai gazdasági specifikum, hogy a befektetési környezet jellegzetessége, hogy folyamatosan változhat, és ebből adódóan akár új természetes befektetési lehetőségek jönnek létre mind a potenciális befektetők, mind a meglévő vállalkozások számára, ezért fontos, hogy a vállalatok folyamatosan vizsgálják a befektetési környezetet (FERENCIKOVA, S. – FERENCIKOVA, S. 2014).

A külföldi közvetlen befektetések beáramlásának mértéke Szlovákiában alacsony volt 1993 és 2000 között, kevés befektető érkezett a területre. Ebben az időszakban Szlovákia még nem használta ki a külföldi befektetők vonzására szolgáló lehetőségeket. Szlovákia főként politikai és gazdasági gyengeségek miatt maradt le, amelyek kockázatosak a befektetők számára. Az ezredfordulót követően az FDI alakulás megváltozott, melyhez nagyban hozzájárult, hogy az új kormány a külföldi tőke bevonzására irányuló intézkedéseket eszközölt. Az ország függetlenné válását követő első tíz évben tehát az FDI alacsony szintje volt a jellemző, mely az ezredfordulót követően lassan növekedni kezdett. Ekkoriban az FDI leginkább a kis- és középvállalkozásokhoz kötődött, és elsősorban a kereskedelem és a szolgáltatások területén jelentkezett. Regionális koncentráció is megfigyelhető ezekben az évben, a magyar tőke elsősorban a határmenti területre érkezett (JANCOVIC, P. 2024).

Szlovákia esetén az 1990-es években a külföldi tőke olyan országba érkezik, amelynek nincs kellően kiépített komplex infrastruktúrája, és a külföldi befektetők szempontjából az ipari szerkezete nem megfelelő. Az FDI eloszlása Szlovákiában nagyon kiegyensúlyozatlan az ország régiói között, nagyjából 60%-a a pozsonyi régióban koncentrálódik, ahogy ezt a következő alfejezetben kvantitatív módon elemzem. Azonban az külföldi működőtőke egy részének átirányítása a többi régióba számos előnyt hozhatna az ország számára. A nagyobb külföldi befektetések beáramlása ugyanis kifejezetten fontos a regionális fejlődés szempontjából, mivel ezek gyakran további befektetéseket ösztönöznek a fogadó országban, Ez a multiplikátorhatás annak köszönhető, hogy ezek a befektetések szigorúbb feltételeket és garanciákat igényelnek, mint a kis- és középvállalkozások. Ezenfelül a nagy külföldi befektetések esetén a vállalat stratégiai érdeke, hogy olyan régiókban működjön, amelyek lehetővé teszik hosszú távú és hatékony működésüket, ami kedvező gazdasági környezetet, valamint politikai és társadalmi stabilitást feltételez. Ezen beruházások további feltételei a megfelelő infrastruktúrán kívül a képzett, viszonylag olcsó munkaerő biztosítása és a belföldi

piac azon képessége, hogy a termelés egy részét felszívja. A nagy külföldi befektetések szempontjából egy másik jelentős tényező a jogi szabályozás kiszámíthatósága, hosszú távú jellege, mely feltétel Szlovákia esetében ebben az időszakban nem kellően megbízható (SZABÓ J. 2024).

A külföldi közvetlen befektetések számos hatással voltak Szlovákiára, mint fogadó országra, valamint az anyagországra is, ezek a hatások érintették a kereskedelmi mérleget és a fizetési mérleget, a foglalkoztatási rátát, a gazdasági szerkezetet, a vállalkozás telephelyeül szolgáló régió gazdaságát, valamint a know-how átadását is. Az 35. ábrán látható, hogyan alakult évről évre az FDI 1994 és 2000 között, illetve a táblázatban külön szerepel az éves változás, ami jól szemlélteti a változásokat. Az 1994-es évben 8744 millió SKK-val növekedett az FDI az országban, míg a következő éves növekedés ettől kis mértékben elmaradt: 6932 millió SKK. 1996-ban már 10.555 millió SKK növekedés történt, amelyet ismét kisebb mértékű növekedés követett (6656 millió SKK). A vizsgált időszak maximuma 1998-ban történt, amikor közel 17.000 millió SKK-val nőtt az FDI, míg az 1999-es növekedés sem sokkal marad el ettől, értéke 14.081 millió SKK volt. 2000-ben pedig 6578 millió SKK növekedés történt (FARKASKOVA, E. 2002).

35. ábrán: Szlovákiába áramló FDI 1993 és 2000 között
 Forrás: FARKASKOVA, E. 2002, p. 14.alapján saját szerkesztés

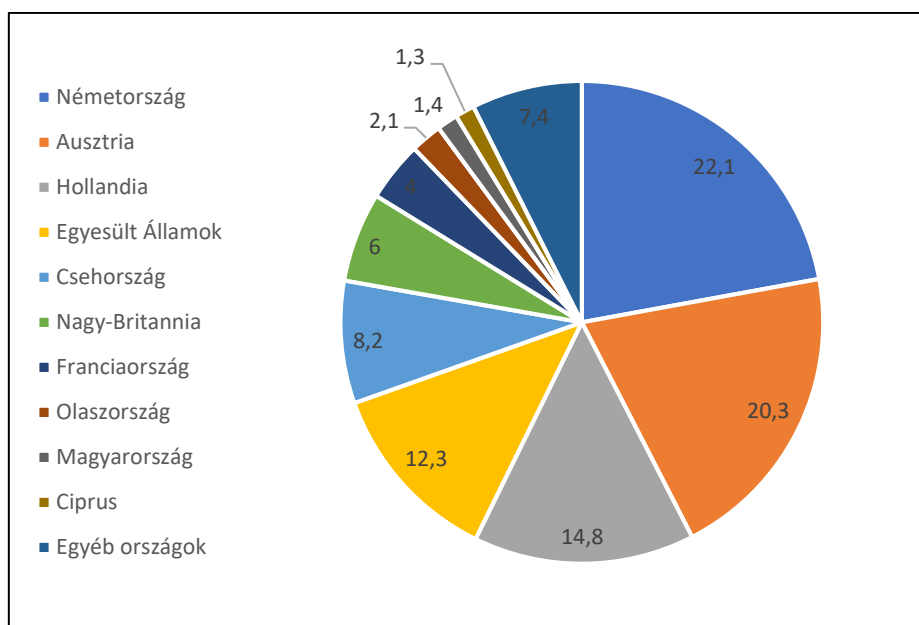
Az ezredfordulón a teljes FDI 97.363 millió SKK volt, ami 2143,8 millió USD-nek felelt meg. Az FDI meglehetősen egyenlőtlenül oszlott meg az egyes szektorok között. Közel a fele (49,2%), 1053.9 millió USD az ipari termelésbe érkezett, és az FDI közel egytizede került a

pénzügyi és biztosítás szektorba, és közel ugyanennyi a kiskereskedelmi szektorba (4. táblázat).

Ágazat	SKK millió	USD millió	%
Mezőgazdaság	145	3,2	0,1
Bányászat	1 119	24,6	1,1
Gépipar	47 862	1 053,90	49,2
Villamosenergia-, gáztermelés és -elosztás	433	9,5	0,4
Építőipar	1 811	39,9	1,9
Kereskedelem	18 966	417,6	19,5
Szálláshely-szolgáltatás és vendéglátás	1 127	24,8	1,2
Szállítás és távközlés	3 105	68,4	3,2
Pénzügy és biztosítás	19 131	421,2	19,6
Ingatlanügyletek és bérbeadás	3 168	69,8	3,3
Egészségügy és szociális ellátás	18	0,4	0
Egyéb közszolgáltatások	478	10,5	0,5

4. táblázat: A Szlovákiába áramló FDI szektoronként 2000-ben (Felhasznált árfolyam: 1 USD = 45,416 SKK)
 Forrás: FARKASKOVA, E. 2002, p. 15. alapján saját szerkesztés

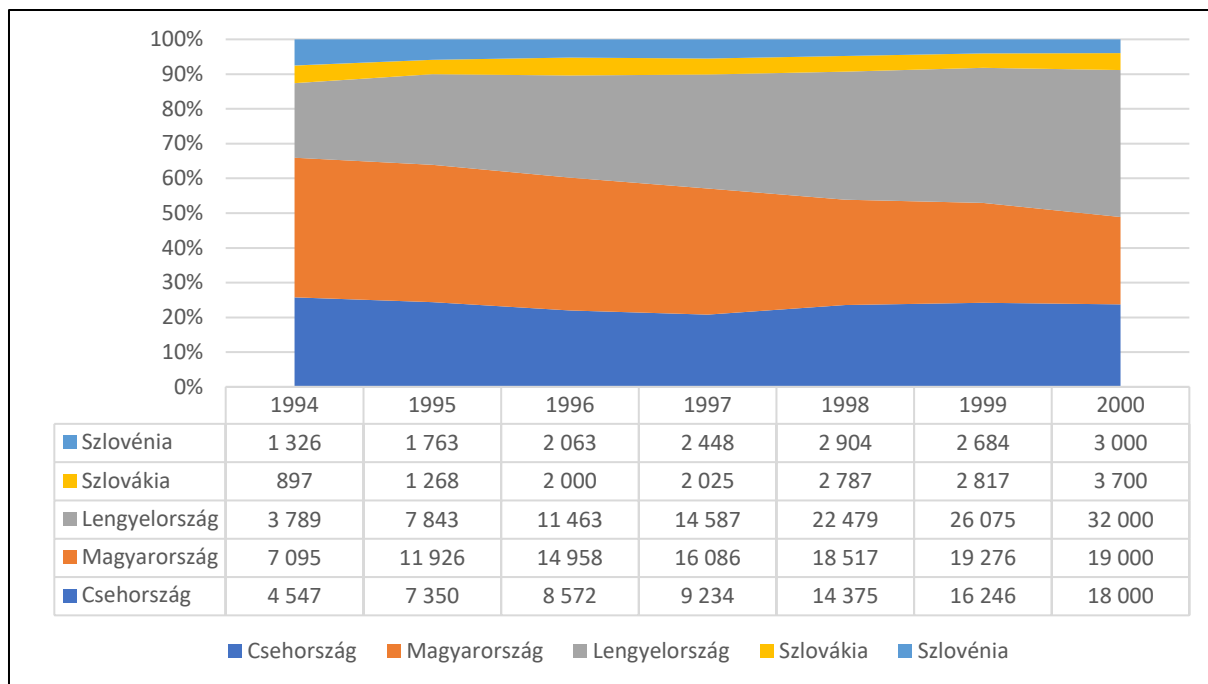
A 36. ábrán látható, hogy melyik országokból érkezett FDI Szlovákiába. A legtöbb befektetés Németországból érkezett, a teljes FDI 22,1%-a, és közel ilyen arányban érkeztek Ausztriából is a befektetések, melyek a teljes FDI 20,3%-át tették ki. Az öt fő befektető ország között találhatjuk még Hollandiát (14,8%), az Egyesült Államokat (12,3%), valamint Csehországot (8,2%). Magyarország mindössze a kilencedik helyen található a listában: 1382 millió SKK (28,6 millió EUR) értékben áramlott FDI Magyarországról Szlovákiába, mely a teljes FDI 1,4%-át tette ki (FARKASKOVA, E. 2002).

36. ábra: A Szlovákiába áramló FDI a befektető országok szerinti bontásban 2000-ben
 Forrás: FARKASKOVA, E. 2002, p. 15. alapján saját szerkesztés

A fenti ábra is alátámasztja, hogy a Magyarországról áramló FDI még nem volt meghatározó a teljes szlovák FDI-n belül, azonban Szlovákia függetlenedésétől folyamatosan növekedést mutatott. A magyar tőkebeáramlás mértékének növekedése egyrészt a földrajzi közelségnek köszönhető, melyből adódóan alacsonyak voltak a szállítási költségek. A másik oka a nagy számú magyar lakosság, különösen a dél-szlovák régiókban, így a hasonló üzleti kultúra, valamint nyelvi és kulturális kapcsolatok is hozzájárultak a magyar-szlovák kapcsolatok fejlődéséhez, illetve a magyar tőke számára vonzó célponttá tették a dél-szlovák régiókat. A beruházások még ezekben az években többnyire kisebb volumenűek voltak, és a szektoronként bontást tekintve hasonló tendencia figyelhető meg, mint az FDI összességét tekintve, azaz a legtöbb magyar FDI a kereskedelembe, illetve a logisztikai központokba áramlott, továbbá jellemző volt az is, hogy a magyar tőke helyi leányvállalatok formájában jelent meg Szlovákiában (PICIOTTO, B. 2003).

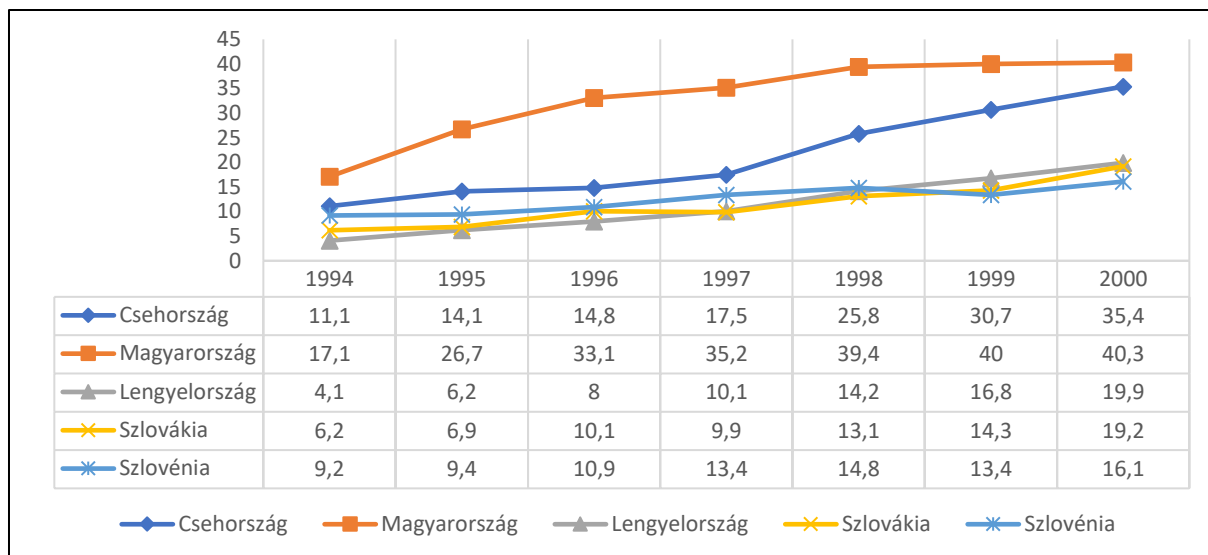
A 37. ábra azt mutatja, hogy 1993 és 2000 között mennyi FDI áramlott Csehországba, Magyarországra, Lengyelországba, Szlovákiába és Szlovéniába. Kezdetben Magyarország volt a leginkább vonzó a befektetések számára, míg a legdinamikusabb növekedés Lengyelországhoz köthető, ahol 2307 millió USD-ről 32.0000 USD-re nőtt az FDI beáramlás a vizsgált időszakban. Szlovákia a vizsgált öt ország közül a legutolsó helyen található a beáramló FDI-t tekintve: 1994-ben mindössze 897 millió USD volt a beáramló FDI. Habár a következő években növekedés figyelhető meg, 2000-re is mindössze 3700 millió USD volt a beáramló FDI, amellyel csak Szlovéniát sikerült megelőznie, ahol 3000 milliós USD volt az országba áramló FDI értéke. A másik három országhoz képest azonban jelentős lemaradásban volt: a Lengyelországba beáramló FDI például közel kilencszeres értékű volt (HOSKOVA, A. 2001).

37. ábra: Kelet-közép-európai FDI beáramlás összehasonlítása (millió USD)
 Forrás: HOSKOVA, A. 2001, p. 2. adatai alapján saját szerkesztés

Ha a népesség létszámához arányosítjuk a beáramló FDI-t, akkor azt látjuk, hogy mind 1993-ban, mind pedig 2000-ben Magyarországon volt a legnagyobb az egy főre jutó beáramló FDI. A szlovák adatokat vizsgálva az látható, hogy míg 1994-ben nagyobb volt az egy főre jutó FDI Szlovákiában, mint Lengyelországban, azonban 2000-ben már a legkisebb volt az egy főre jutó FDI mértéke. Az egy főre jutó FDI a 2000-re vonatkozó alapján mind Magyarországon, mind pedig Csehországban a Szlovákiába beáramló FDI nagyjából háromszorosa. Az egy főre jutó FDI-t tekintve 2000-ben Szlovákia Lengyelországhoz áll leginkább közel, ahol 828 USD volt a beáramló GDP, míg Szlovákiában mindössze 686 USD (HOSKOVA, A. 2001).

A fenti országokat tovább vizsgálva, a GDP százalékához viszonyított FDI alapján, akkor az látható, hogy Magyarországon volt a legmagasabb ez az arány mind 1993-ban (14,5%), míg pedig 2000-ben (40,3%). Szlovákia esetén a 1994-es évet tekintve elmondható, hogy az FDI/GDP arány 6,2% volt, majd a következő években fokozatos növekedés figyelhető meg, kivéve az 1997-es kisebb visszaesést. 2000-ben már a GDP 19,2%-át tette ki a Szlovákiába áramló FDI (HOSKOVA, A. 2001).

38. ábra: Kelet-közép-európai FDI beáramlás összehasonlítás (GDP százalékában)
 Forrás: HOSKOVA, A. 2001, p. 2. adatai alapján saját szerkesztés

Az 5. táblázatban az export és import aránya látható a kapcsolt vállalkozások esetén 1994 és 2000 között. Az 1994-es adatok alapján a kapcsolt vállalkozások exporttevékenység az összes export 37%-át tette ki, míg az import a 42%-át. Az exportra vonatkozó adatokat vizsgálva látható, hogy 1996-ban és 1997-ben voltak a legnagyobb a részesedés a teljes exporthoz képest (1996-ban 36%, 1997-ben pedig 37%. Az ezt követő években kisebb visszaesés történt, és 2000-ben már mindössze az összes export 31%-át tette ki a kapcsolt vállalkozások exportja. Az import aránya magasabb volt az összes importon belül, mint az export aránya az összes exporton belül: 1994-ben az összes import 42%-át tette ki a kapcsolt vállalkozások importjának aránya az összes importhoz képest. A következő években kisebb visszaesések, majd kisebb emelkedések figyelhető meg az összes import arányán belül, és 2000-ben az import mértéke az összimporthoz képest 40%-os volt (HOSKOVA, A. 2001).

Év	Vegyesvállalatok exportja	Vegyesvállalatok export aránya (%)	Vegyesvállalatok importja	Vegyesvállalatok import aránya (%)	Szlovákia teljes export	Szlovákia teljes import
1994	63 649	37	65 703	42	171 972	156 042
1995	85 564	34	89 953	36	254 099	252 311
1996	96 523	36	131 700	39	270 628	335 165
1997	108 229	37	152 821	44	295 574	345 049
1998	120 671	32	158 554	35	375 921	456 713
1999	131 933	31	157 440	34	422 344	468 031
2000	168 339	31	237 478	40	548 372	590 728

5. táblázat: Az export és az import a kapcsolt vállalkozások esetén (millió SKK)
 Forrás: HOSKOVA A. 2001, p. 3.

Már a Szlovákia függetlenedését követő években az országba Magyarországból beáramló FDI elsősorban a dél-szlovákiai területeken összpontosult, ahol a magyar lakosság nagyobb arányban volt jelen, így elsősorban Révkomárom és Dunaszerdahely, illetve ezen városok környékére érkezett a legtöbb FDI. A nagy számú magyar lakosság mellett azonban infrastrukturális szempontból is ezek a területek rendelkeztek kedvező adottságokkal a magyar tőke számára, mind a közúti, mind pedig a vasúti közlekedést tekintve. A külföldi befektetők körében népszerű volt még Pozsony, és a környező települések, aminek az az oka, hogy számos adminisztratív és pénzügyi központ működött a fővárosban. Összességében tehát az 1993 és 2003 közötti időszakban a Magyarországról Szlovákiába áramló FDI kis mértékben, fokozatosan növekedett, ami a következő időszakban, 2004-től kezdődően támogatta a dinamikusabb növekedést (HORBULÁK ZS. – DEMETER G. 2023).

A közvetített külföldi tőkebefektetéseknek három típusát különböztethetjük meg: piacorientált, költségorientált, valamint nyersanyag-orientált tőkebefektetéseket. A piacorientált külföldi közvetlen befektetéseket a célpiacuk alapján lehet megkülönböztetni. A fogadó ország exportja irányulhat az anyaországba vagy egy harmadik országba is. A piacorientált külföldi közvetlen befektetések esetében a legjellemzőbb ok a piac mérete, amelyből a befektető közvetlenül profitál. Minél nagyobb a piac, annál hosszabb távon van biztonságban az értékesítés. A vállalatok a piacorientációt általában a költségorientációval kombinálják, mivel a szállítási és termelési költségek alapvetően befolyásolják egy külföldi közvetlen tőkebefektetés gazdasági hatékonyságát egy adott területen (KUKULSKI, J. – RYAN, M. 2011).

A piacorientált külföldi közvetlen befektetések az exportmotivációval állnak összefüggésben. Az ilyen fókuszú külföldi közvetlen befektetések rendszerint olyan termékeket állítanak elő, amelyek külföldre exportra kerülnek. Ezek a befektetések nem egyetlen piacra irányulnak, hanem az adott vállalat számos értékesítési lehetőség közül választhat. Az ilyen jellegű FDI megvalósításában többnyire az alacsony költségek játszanak fontos szerepet, azonban Szlovákia esetében elsősorban az alacsony bérszínvonal a fő motivációja a befektetéseknek. A piacorientált FDI-t tekintve további lényegesek az olyan elemek is, mint a piaci megjelenés, a fogyasztói igények, az ország imázsa, és a fogadó ország politikai és gazdasági stabilitása is (KUKULSKI, J. – RYAN, M. 2011).

A költségorientált FDI esetében a költségmotivációkat gyakran más motivációkkal kombinálódják a vállalkozások, például a bérszínvonalat gyakran együtt kezelik az elért munkatermelékenységi szinttel. A termelésorientált FDI esetében más követelmények is szerepet játszanak, például az energia rendelkezésre állása és árai, a termelési technológia,

valamint a környezetvédelmi és a szakszervezeti politikák. A nyersanyagorientált FDI-t a nyersanyagok külföldön történő beszerzése motiválja, illetve további fontos motiváció, hogy egy vállalat saját termelését tekintve jobban bízhat az ellátás zavartalanságában, mint a hagyományos külkereskedelem során (EDGAR, T. et al. 2006).

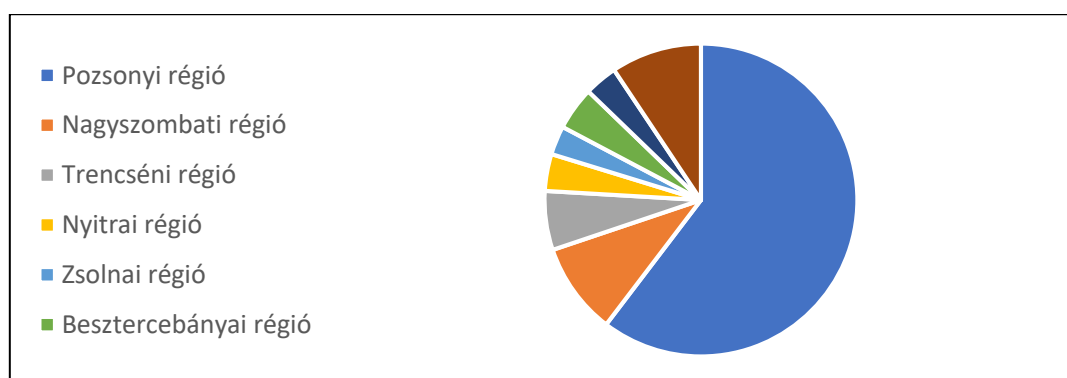
A fogadó országok a közös vagy a 100%-os tulajdonban lévő külföldi szervezeteknek köszönhetően olyan technológiához és know-howhoz juthatnak, amelyet saját erőforrásaikból nem tudnának megszerezni. Ezenfelül az FDI-nek köszönhetően munkahelyeket is teremtenek, mely gyakran az adott területen a lakosságra, illetve a lakosság életkörülményeire is pozitív hatással van. Szlovákia, mint fogadó ország, a nyersanyaghiány és a kis piac miatt vonzó a költségorientált FDI számára, illetve az alacsony bérek is jelentős ösztönzőt jelentenek (TORRISI, 2015).

A nagyobb zöldmezős beruházások bevonása érdekében Szlovákiában 2001-ben kedvezőbb adórendszert vezettek be, ami ötéves adómentességet biztosított a külföldi tulajdonú vállalatoknak – ez a mentesség az adóköteles nyereségük első évétől kezdődik. Ez a kedvezmény a Szlovákiában már letelepedett vállalatok számára is elérhető, de csak abban az esetben, ha még nem realizáltak nyereséget. A befektetési küszöb 3 és 4,5 millió euró között volt ebben az időszakban a feldolgozóiparban, és a régió munkanélküliségi rátájától függött, és 2 millió euró más ágazatokban. Az adómentességet követő első öt évben a vállalatnak csak a normál 25 százalékos adókulcs felét kellett fizetnie, ha további beruházásokat hajtott végre (CAPIK, P. 2011).

A fejlett technológiák importja szintén mentesült a behozatali vámok alól. Egy kezdeményezés hatására a kormány 2001-ben törvényt fogadott el az ipari parkok létrehozásának ösztönzése érdekében, azzal a céllal, hogy az országba vonzza a befektetőket. Egy másik, a külföldi befektetéseket támogató kezdeményezés a 2002 januárjában bevezetett Beruházási Ösztönzési Törvény volt, amely lehetővé teszi a kormány számára, hogy 10 évre mentesítse a nagyméretű beruházásokat a jövedelemadó alól, és minden új beruházás által teremtett munkahely után 30.000 és 160.000 CZK közötti, azaz az éves átlagbérnak megfelelő összegű támogatást nyújtson. A támogatás mértékét a beruházás helyszínéül szolgáló terület munkanélküliségi rátája határozza meg. Az előzőeken túl a kormány személyenként legfeljebb 10.000 szlovák korona támogatást nyújthat a befektetőknek a munkavállalók átképzéséhez. A Beruházási Ösztönzési Törvény keretében nyújtott támogatás azonban állami támogatásnak minősül, és meg kell felelnie az Európai Unió állami támogatásokra vonatkozó szabályozásának, amely olyan területeket fed le, mint a maximális támogatási intenzitás és az ágazati korlátozások (SOCHULAKOVA, J. – IGAZOVA M. 2013).

Egy adott régió kiválasztása az FDI számára történhet véletlenszerűen vagy előre kiválasztott módon. Regionális szempontból háromféle közvetlen befektetés létezik, mégpedig a célzott, az eseti és a belföldi. A célzott FDI közvetlenül egy adott régióra irányul, és a befektető eddig nem fektetett be az adott területen. Eseti FDI keretében a befektető általában egy már működő, konkrét céget vesz át. A befektető elsődleges célpontja tehát az adott cég, és nem a konkrét régió. A FDI regionális eloszlásának elmélete szerint az általános helyspecifikus előnyök mellett léteznek specifikus regionális előnyök is, amelyek a külföldi befektetők számára vonzóbbak, mint mások számára. Az is elmondható általánosságban, hogy a FDI a fogadó ország kevésbé fejlett régióit választja ki. Ennek több oka is van, egyrészt a külföldi befektetőknek engedélyre van szükségük a fogadó ország kormányától ahhoz, hogy üzleti tevékenységet folytathassanak, és ez az engedély gyakran az adott régió fejlődését kívánja biztosítani. Egyes régiókban a külföldi vállalkozások lehetnek a kizárólagos helyi munkáltatók, ebből adódóan nagyban befolyásolják a bérköltségek szintjét. A külföldi befektetők főként az ipari ágazatokban vannak jelen, amelyek elhelyezkedésüket tekintve viszonylag függetlenek. A fogadó ország ez alapján tehát nagyban befolyásolhatja regionális fejlődését (MULLEN, J. K. – WILLIAMS, M. 2005).

Ha az ezredfordulón vizsgáljuk a Szlovákiába áramló FDI megoszlását régiók szerint, akkor jól látható a pozsonyi régió dominanciája, ahol az FDI 60,4%-a összpontosul, értékben 1293,9 millió USD. Két további olyan régió található az országban, ahol ebben az évben az FDI beáramlás közel egytizede található: a Nagyszombat régió (9,5%), valamint a Kassa régió (9,4%). A Trencsén régióban az FDI 6,1%-a, a Besztercebánya régióban 4,5%-a, a Trencsén régióban 3,8%-a, a Eperjes régióban 3,4%-a, a Zsolna régióban pedig 3,0%-a összpontosult 2000-ben (FARKASKOVA, E. 2002).

39. ábra: A Szlovákiába áramló FDI régiók szerinti megoszlása 2000-ben
 Forrás: FARKASKOVA, E. 2002, p. 16. alapján saját szerkesztés

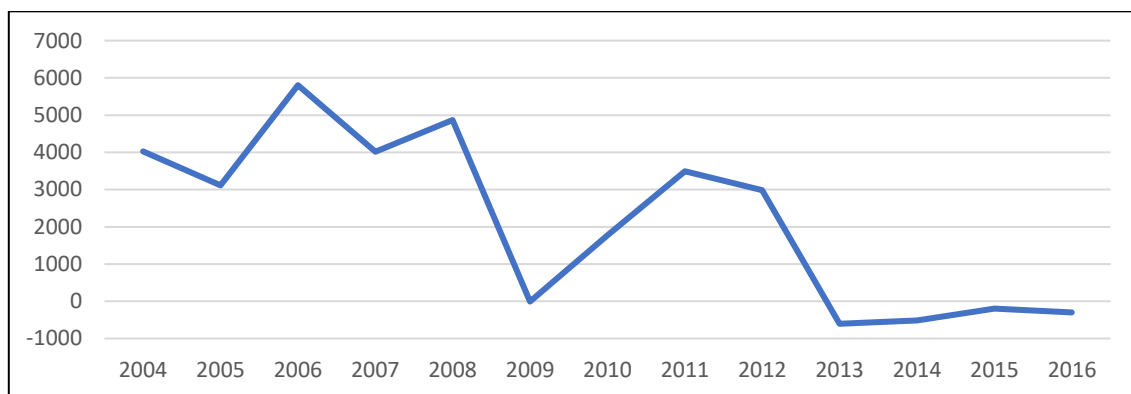
Az európai uniós csatlakozás kedvezőbb gazdasági környezetet teremtett ez uniós csatlakozáshoz, ami a NOI, azaz a nettó kifelé irányuló befektetési pozíció, valamint a GDP alakulását tekintve is nyomon követhető. A GDP már 2004-ben, az Európai Unióhoz történő csatlakozás évében jelentős növekedést mutatott, és értéke 42.178 millió USD volt, míg az előző évben mindössze 33.271 millió USD. Az egy főre jutó GDP pedig az 1993-as 2530 USD-ről 2004-re 7827 USD-re nőtt. A NOI értéke pedig -493 millió USD-ről -27.101 millió USD-re változott ugyanebben az időszakban. Az ezredfordulót követő években további növekedés történt a GDP-t tekintve, egészen 2008-ig, a gazdasági világválságig, ebben az évben már 95.268 milliós USD volt az ország GDP, egy főre vetítve pedig 17.409 USD. A NOI értéke pedig -49.385 millió USD-t ért el 2009-ben, az egy főre jutó NOI pedig -9103 USD volt ebben az évben (KLICH, J. 2014).

év	NOI (millió USD)	GDP (millió USD)	NOI/GDP	NOI egy főre (USD)	GDP egy főre (USD)	NOI index (előző év=100)	GDP index (előző év=100)
2013	-61 588	99 134	-0,621	-11 377	18 313	119,81	108,07
2014	-70 995	101 713	-0,698	-13 102	18 771	115,27	102,60
2015	-56 624	89 179	-0,635	-10 440	16 442	79,76	87,68
2016	-59 893	90 347	-0,663	-11 028	16 636	105,77	101,31
2017	-65 173	95 978	-0,679	-11 982	17 646	108,82	106,23
2018	-73 716	106 612	-0,691	-13 534	19 573	113,11	111,08
2019	-69 395	105 843	-0,656	-12 723	19 406	94,14	99,28
2020	-68 983	107 733	-0,640	-12 637	19 735	99,41	101,78
2021	-71 730	120 511	-0,595	-13 168	22 123	103,98	111,86
2022	-73 334	115 793	-0,633	-13 501	21 318	102,24	96,08
2023	-77 258	133 579	-0,578	-14 236	24 615	105,35	115,36
2024	-77 435	140 934	-0,549	-14 281	25 993	100,23	105,51
2025	-81 039	154 530	-0,524	-14 969	28 544	104,65	109,65

6. táblázat: A NOI és a GDP alakulása Szlovákiában 1993 és 2025 között
 Forrás: KLICH, J. 2014, p. 27. és SU SR alapján saját szerkesztés

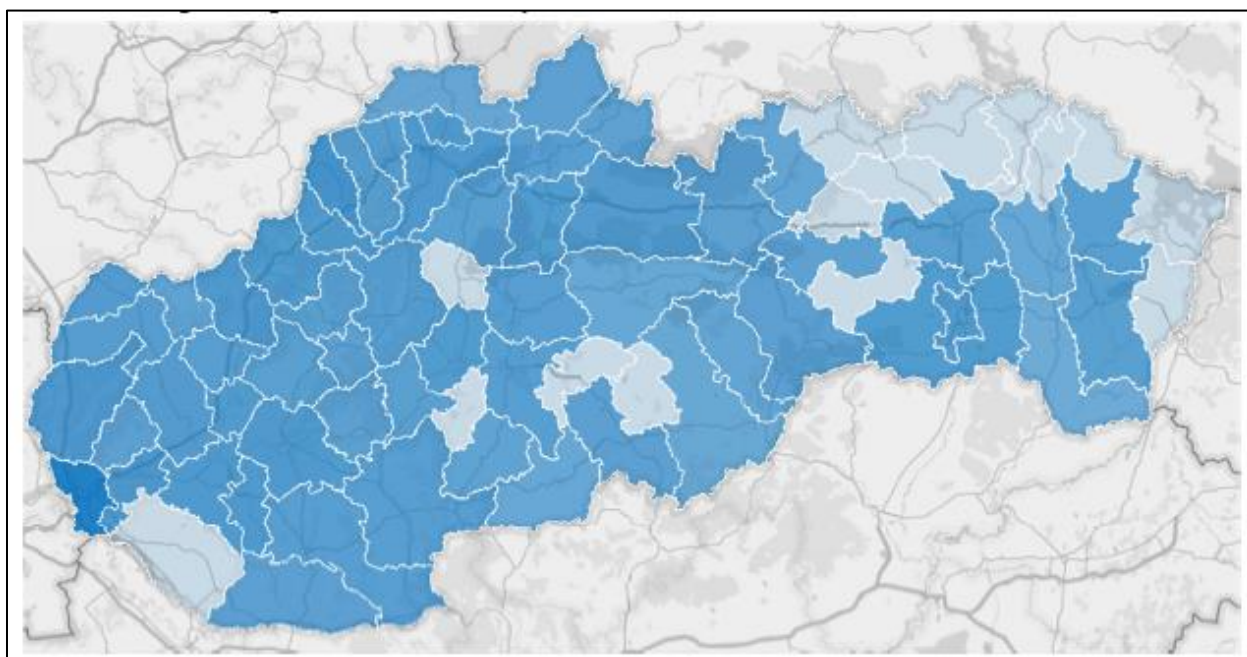
A 2008-as gazdasági világválság súlyos hatással volt a külföldi működőtőke alakulására. 2007-ben a legtöbb Európai Unió tagországban rendkívül magas volt az FDI, de 2008-ban meredeken visszaesett. Szlovákiában ugyanez a változás volt megfigyelhető, de egy éves csúszással, és a visszaesés 2009-ben vált jelentőssé. Azonban az országban a csökkenés csak 2009-ben volt megfigyelhető, és 2010 óta a külföldi működőtőke-beáramlás lassan ismét növekedésnek indult, egészen 2013-ig. 2013 és 2014 között Szlovákiában ismét visszaesett az FDI beáramlás mértéke, miközben ebben az időszakban még jelentős volt az FDI kiáramlás. 2015-ben Szlovákiában lassú növekedés történt a külföldi működőtőke-beáramlásban. Ebben

az időszakban az FDI beáramlás csökkenését az okozta, hogy a vállalatok elkezdték visszafizetni a vállalaton belüli hiteleket. Ezenkívül az is hatással volt az FDI beáramlás csökkenésére, hogy majdnem egy évig nem volt érvényben az állami támogatási program Szlovákiában, ami szintén nagyban befolyásolta a pénzáramlásokat (DUDAS T. – GRANCAY, M. 2019).

40. ábra: Az FDI beáramlás Szlovákiában 2004 és 2016 között
 Forrás: FABUS, M. – CSABAY M. 2018, p. 483. alapján saját szerkesztés

A 41. ábrán látható, hogyan oszlik meg az egy főre jutó FDI régióként. A sötétebb szín azokat a járásokat mutatja, ahová a legtöbb FDI áramlott, míg a világoskék területekre a legkevesebb (FABUS, M. – CSABAY M. 2018).

41. ábra: Az egy főre jutó FDI beáramlás Szlovákiában régióként 2016-ban
 Forrás: FABUS, M. – CSABAY M. 2019, p. 815

Szlovákiában a régiók között az FDI beáramlás mértékét tekintve jelentős különbségeket figyelhetünk meg, elsősorban az ország nyugati és keleti régiója között: a nyugati területekre került az összes FDI nagyjából háromnegyede, míg a fennmaradó egynegyedén osztozott az ország középső része és a keleti területek. Az FDI beáramlás tekintve a Pozsonyi régió emelkedik ki, ez a terület a 2009 és 2015 közötti időszakban a teljes FDI 64,85%-át tette ki. 2017-től kezdett kiegyenlítődni az FDI áramlás megoszlása a keleti és régió között, melynek két fő oka volt: egyrészt 2017-ben és 2018-ban a Kassai régióba, valamint az ország keleti részébe is egyre több befektetés érkezett. Másrészt pedig, a Nagyszombati régió jelentős csökkenésének (12,30%) köszönhetően, mellyel párhuzamosan a Trencsényi régióban 10,47%-os csökkenés történt, míg a Nyitrai régióban több, mint 8%-os növekedés volt megfigyelhető az ország függetlenné válásától 2007-ig tartó időszakhoz képest. Mind a Zsolnai régióban, mind pedig az Eperjesi régióban közel 10%-os növekedés történt. A Kassai és Besztercebányai régióban a külföldi közvetlen befektetések jelentős foglalkoztatási különbségeket okoztak, aminek két következménye volt: egyrészt alacsony bérekhez vezetett, másrészt pedig azt eredményezte, hogy a lakosság egy része a gazdagabb régiókba vándorolt. Ilyen esetekben kiemelt szerepe van a befektetéseket ösztönző eszközöknek. A gazdasági világválság kezdetétől 2016 végéig nem volt új nagy – legalább 500 alkalmazottat foglalkoztató – külföldi befektető Szlovákiában. 2017-ben kezdődött meg a Jaguar Land Rover építése Nyitrán, de a termelés ekkor még nem, csak egy évvel később indult el (DULINOVA, M. 2018).

Szlovákiában jelentős területi különbségek vannak, és az ország a beruházási ösztönzők segítségével igyekszik arra ösztönözni a befektetőket, hogy prioritásként kezeljék a kevésbé fejlett régiókban végzett tevékenységeiket, illetve azokon a területeken, ahol magasabb a munkanélküliségi ráta. Az országban a támogatható beruházási projekteket négy kategóriába sorolhatjuk: ipar, turizmus, technológiai központok és stratégiai szolgáltató központok. A beruházási támogatás maximális összege a befektető által elszámolható költségek maximális aránya alapján kerül meghatározásra, beruházási támogatás formájában. Ez a számítás a régió egy főre jutó GDP-jén alapul. Pozsony kivételével minden régió jogosult a támogatásra, Nyugat-Szlovákiában az állami támogatás a beruházás legfeljebb 25%-át, Kelet- és Közép-Szlovákiában pedig maximum 35%-át teheti ki (FABUS, M. 2014 ;– CSABAY M. 2019).

A 2016-os évben vizsgálva az FDI állományt az egyes szlovák régiókban, látható, hogy a legnagyobb FDI állomány Pozsonyban található, 19.712.813 ezer EUR értékben. Kassa és Zilina régiókban nagyjából 1,5 ezer EUR az FDI értéke, tehát az országon belüli elhelyezkedést tekintve a három legtöbb FDI állománnyal rendelkező régióban találhatunk egy nyugati, egy keleti, valamint egy központi területen lévő régiót is. Az ösztönzőket vizsgálva látható, hogy

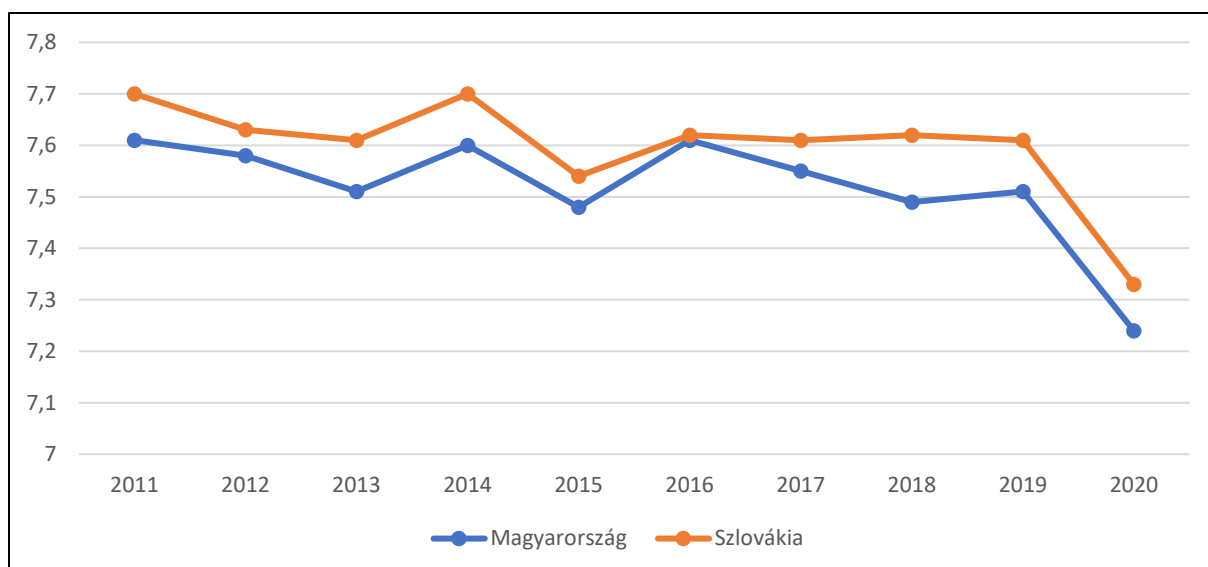
2016-ban Pozsonyban 8 ösztönző történt 335,9 millió euró értékben, és ezen a területen 7158 új munka jött létre. A legtöbb ösztönző Kassa és Nagyszombat megyében történt, az első esetben szám szerint 43 darab, a másik esetben pedig 31 darab, mely 24.058 illetve, 11.612 munka létrejöttét segítette, holott volumene elmarad a Pozsony régióba érkező volumentől: itt ugyanis 221,6 millió EUR volt az FDI (FABUS, M. – CSABAY M. 2019).

megye	beruházási ösztönzők száma	támogatás összege (millió €)	létrehozott munkahelyek száma	egy munkahelyre jutó támogatás (€)
Pozsony	8	355,9	7 158	49 720
Nagyszombat	31	221,6	11 612	19 083
Trencsén	15	397	7 429	53 441
Nyitra	30	259,9	9 033	28 772
Besztercebánya	30	140,6	6 886	20 418
Zsolna	24	364,7	6 785	53 750
Eperjes	16	78,7	2 576	30 551
Kassa	43	262,6	10 915	24 058

7. táblázat: Az FDI ösztönzők Szlovákiában 2016-ban
Forrás: FABUS, M. – CSABAY M. 2019, p. 485

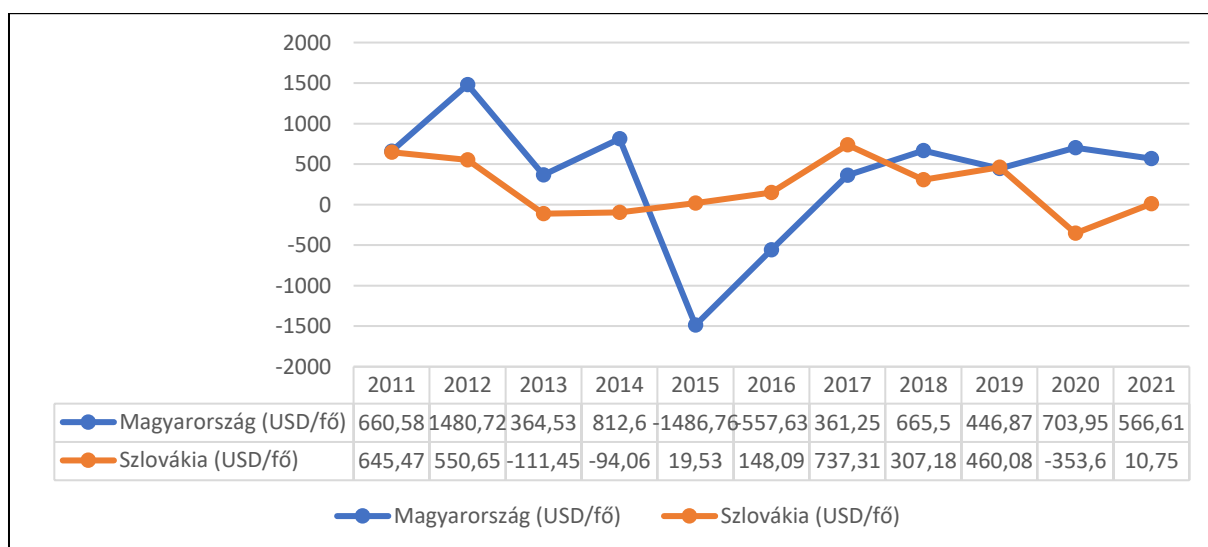
Szlovákiában az 57/2018. számú, regionális beruházási támogatásokról szóló törvény szabályozza azon külföldi befektetők támogatását, akik üzleti tevékenységet kívánnak folytatni az országban. Az ország több olyan beruházási ösztönzőt kínál, amelyek főként a regionális fejlődés előmozdítását célozzák, mint az anyagi és immateriális javak beszerzésének támogatása, a jövedelemadó-kedvezmény, az újonnan létrehozott munkahelyekhez kapcsolódó támogatás, továbbá ingatlanok átruházása vagy bérbeadása a tényleges értéküknél alacsonyabb áron (PÁSZTÓOVÁ V. – FÓTHY N. 2022).

A kanadai Fraser Intézet minden évben vizsgálja az adott ország szabadságát, és ez alapján számolja ki az úgynevezett Economic Freedom Summary Indexet – azaz a Gazdasági Szabadság Összefoglaló Index). Mindkét országot magasabbra rangsorolta a szervezet a 2020-as eredményhez képest: Magyarország összesen 13 helyet, míg Szlovákia 14 helyet csúszott vissza az intézet által kiadott rangsorban. Összességében Szlovákia a vizsgált időszakban végig kedvezőbb üzleti környezettel rendelkezik a befektetők számára, mint Magyarország. A következő mérföldkő 2013-ban történt, amikor Magyarország a legszabadabb gazdasággal rendelkező országok csoportjából a második kvartilisbe került. Az index öt terület alapján rangsorolja az országokat: a kormányzat mérete, a jogrendszer és a tulajdonjogok biztonsága, pénzügyek megbízhatósága, a nemzetközi kereskedelem szabadsága és a szabályozás (PÁSZTÓOVÁ V. – FÓTHY N. 2022).

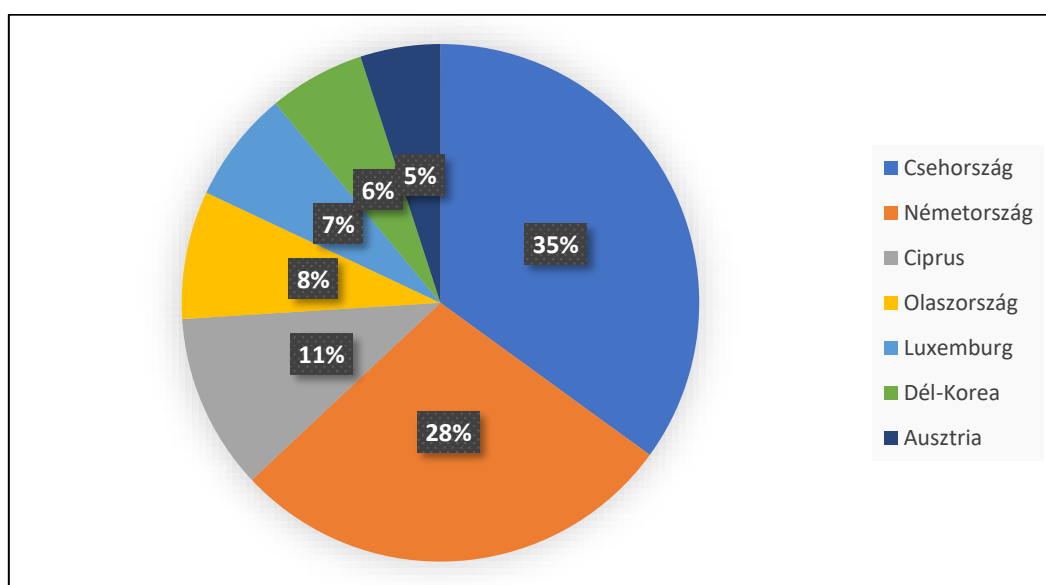
42. ábra: Az FDI ösztönzők Szlovákiában 2016-ban (Economic Freedom Summary Index)
 Forrás: Economic Freedom Summary Index alapján saját szerkesztés

Megvizsgálva az egy főre jutó FDI beáramlást Magyarországra és Szlovákiára nézve reális képet nyújt a beáramlás mértékéről, kizárva a két ország méretéből adódó különbségeket. Szlovákiában alacsonyabb volt a külföldi működőtőke beáramlás 2013 és 2016 között, a legtöbb külföldi befektetés 2017-ben történt, majd 2020-ban újabb mélypontot ért el, mely után ismét kismértékű növekedés következett. Magyarországra 2012-ben érkezett a legtöbb külföldi befektetés (1480,72 USD/fő), a legalacsonyabb érték pedig a vizsgált időszakban 2015-ben történt, ami az egy főre jutó FDI-értéke -1486,76 USD volt.

43. ábra: Az egy főre jutó FDI beáramlás Szlovákiában és Magyarországon 2011 és 2021 között
 Forrás: PÁSZTÓOVÁ V. – FÓTHY N. 2022, p. 82. alapján saját szerkesztés

Szlovákia számos olyan jellemzővel rendelkezik, amelyek a külföldi működőtőke beáramlás szempontjából fontosak. A már említett euróövezeti tagságnak köszönhetően az árfolyamkockázat nem érinti az eurózóna többi tagországával folytatott kereskedelmet, továbbá az ország bankrendszere is jóval stabilabb. Szlovákia földrajzi elhelyezkedése is kedvez a külföldi befektetéseknek, azonban vannak olyan, a közlekedéssel összefüggő tényezők, amelyek kedvezőtlenek az FDI beáramlás szempontjából: egyrészt az, hogy az ország egyes részein hiányos az infrastruktúra, másrészt pedig az, hogy nincs tengeri kijárata Szlovákiának. A tőkebeáramlás egyenetlen az országon belül, a legtöbb FDI a nagyszombati, a zsolnai, a trencsényi és a pozsonyi régiókba érkezik, és a keleti területekre érkezik a legkevesebb FDI, amelynek hatására a bérek, valamint a fejlesztések is elmaradnak a keleti területeken. Az ország függetlenné válása óta eltelt időszakban 2006-ban érkezett a legtöbb FDI az országba, értékben 5,7 milliárd USD-tett ki. A külföldi tőkebefektetés legnagyobb része a gépjárműkereskedelem, a gépjárműjavítás, valamint a pénzügyi tanácsadás területére érkezik, míg a legtöbb befektetés Csehországból (35%), Németországból (28%), Ciprusból (11%), Ausztriából (5%), Luxemburgból (7%), Olaszországból (8%), valamint Dél-Koreából (6%) érkezett 2019-ben (SZIGETHY-AMBRUS N. 2022).

44. ábra: Szlovákia fő kereskedelmi partnerei
 Forrás: SZIGETHY-AMBRUS N. 2022 alapján saját szerkesztés

Az FDI nagyban hozzájárult a szlovák gazdaság fejlődéséhez, és ahhoz, hogy az ország felzárkózhasson a magasabb jövedelmű országokhoz. A 2000-es években a nagymértékű FDI-beáramlás hozzájárult az ország gyors bekapcsolódásához a globális értékláncokba és a nemzetközi kereskedelembe, és ezzel elősegítette, hogy Szlovákia fontos szerepet tölthessen be

az európai exportban. A FDI-beáramlás a 2008-as globális pénzügyi válságot követő években visszafogottabbá vált, azonban 2019-ben az FDI állománya a GDP 58%-át tette ki. Ugyanakkor az FDI aránytalanul oszlik meg az ország területén, és ez több régióban nehézségeket okoz. Annak ellenére, hogy már a keleti régiókba is érkezik FDI, Szlovákia középső és keleti régiói továbbra is lemaradnak a külföldi közvetlentőke befektetéseket tekintve, és ebből adódóan kevésbé profitálnak a beruházásösztönző politikából is. Besztercebányára mindössze a Szlovákiába érkező FDI 2%-a érkezik, és ezek a beruházások is a feldolgozóipar szűk körére koncentrálódnak. Kassán nagyobb és diverzifikáltabb az FDI, és itt található a keleti régióba érkező FDI majdnem negyötöde, az alábbi területeken: információs és kommunikációs technológiák, energia és egyéb szolgáltatások (ZUBALOVA, L. et al. 2025).

Szlovákia olyan adottságokkal rendelkezik, amely megfelelő feltételeket biztosít a magyar tőke számára, illetve a magyar kis- és középvállalkozások külföldi terjeszkedéséhez. Ezen jellemzők közül kiemelkedik, hogy a közelségből adódóan alacsonyak a szállítási költségek, a kereskedelmi kockázat szintje hasonló a két országban, illetve azonos minőségi és mennyiségi standardok vannak a két országban. Napjainkban rendkívül változatosak a nemzetközi kapcsolatok a két ország között: közüzemi beszerzések, uniós források kihasználása, munkaerőcsere, együttműködések a határ mentén, illetve regionális szinten, közös infrastruktúrafejlesztés az energetika és a közlekedés területén, tőkekapcsolatok, valamint áru- és szolgáltatáskereskedelem is. A kétoldalú kapcsolatokban egyre inkább növekszik a kis- és középvállalkozások száma és jelentősége is, nagyjából tízezer olyan szervezet van, amely magyar céggént Szlovákiában telepedett le, illetve szlovák céggént Magyarországon. 2023-ban 14,9 milliárd euró volt a kereskedelmi forgalom a két ország között, amivel Szlovákia Magyarország második legjelentősebb kereskedelmi partnere. Az export Magyarországról Szlovákiába a legnagyobb arányban gépipari termékeket tartalmaz (56%), ezt követően feldolgozott termékeket (28%), majd élelmiszereket (7,5%), míg az energiahordozók 6%-ot tettek ki 2023-ban. Szlovákiából pedig 31-ban feldolgozott termékek, 29%-ban gépipari termékek, 24%-ban pedig energiahordozók érkeztek Magyarországra. A tőkeáramlást tekintve, a Magyarországról Szlovákiába áramló tőke nagyobb, mint a Szlovákiából Magyarországra áramló (MARITY P. – MAGY M. G. 2025).

A tőkeállományokat tekintve elmondható, hogy 2020-ban 2,56 milliárd euró volt a magyar vállalatok FDI állománya Szlovákiában, és habár az ezt követő években kismértékű csökkenés figyelhető meg, 2023-ban is elérte a 2,04 milliárd eurót. A magyar kis- és középvállalkozások számára Szlovákia fontos célpiac, és évről évre nő azon magyar vállalkozások, amelyek megjelennek a szlovák piacon. A legjelentősebb magyar vállalatok az

FDI szempontjából Szlovákiában a MOL, az Eurobus Invest, a Jász-Plasztik, valamint a Samsung Eletronics. Szlovákiában a kormány a befektetéseket négy ágazatban támogatja: az ipari termelésben, a szolgáltató központokat tekintve, a technológiai központokban, valamint a technológiai központok és az ipari termelés kombinációját. Különbféle típusú támogatások érhetőek el a befektetőknek, lehetőségeik van például kedvezményes áron ingatlant beszerezni, hozzájárulást kapnak ahhoz, hogy új munkahelyeket teremtsenek, a vagyonbeszerzéshez anyagi támogatást kapnak, továbbá társasági adókedvezményben is részesülhetnek. Eperjes, Besztercebánya, Zsolna és Kassa régió területén 35%-os volt a támogatások maximális intenzitása, Nyitra, Trenčsén és Nagyszombat régió területén 25%-os, a Pozsonyi járásban 0%-os. A magyar tőke számos területen együttműködhet a szlovák vállalkozásokkal, melyek közül kiemelkednek az információs- és kommunikációs technológiák, a mezőgazdasági technológiák és a vízgazdálkodás (MARITY P. – MAGY M. G. 2025).

45. ábra: Együttműködési lehetőségek Szlovákia és Magyarország között
 Forrás: MARITY P. – MAGY M. G. 2025, p. 29.

A magyar vállalkozások számára jó lehetőség bekapcsolódni a nagyvállalatok beszállítói hálózatába, bővíteni a szállítási szolgáltatásokat a feldolgozóiparban, bekapcsolódni turisztikai fejlesztésekbe, részt venni K+F együttműködésekben, a regionális terjeszkedés a magyar nagyvállalatok számára, továbbá az élelmiszeripari termékek szállításával foglalkozni. Az előzőeken túl a magyar tőke fő célpontja lehet a szolgáltatás-kereskedelmi szektor, a hulladékipar, a mérnöki szolgáltatások, a szoftverfejlesztés, a haditechnikai termékek, a mezőgépek, a gyógyszeripar, az élelmiszeripar, a gépipar, valamint az autóipar is (MARITY P.

– MAGY M. G. 2025).

Az elmúlt bő három évtizedben a magyar-szlovák kapcsolatokat fokozatos erősödés jellemezte, amely különösen 2004 után vált jelentőssé, amikor a két ország csatlakozott az Európai Unióhoz. A magyar FDI a kilencvenes évek végén jelent meg egyre nagyobb arányban Szlovákiában, ezen belül is az ország déli részein, ahol nagy számú a magyar lakosság. Elsősorban a magyar kis- és középvállalkozásoknak kötődik a Szlovákiába Magyarországról érkező FDI jelentős része. A magyar tőke jelenléte stabilnak tekinthető a térségben napjainkban, elsősorban a határmenti térségekben, és a szolgáltató ágazatokban. A két ország közötti gazdasági kapcsolatok várhatóan a jövőben is fenntarthatók lesznek, köszönhetően a történelmi kapcsolatrendszernek, az egységes uniós gazdasági környezetnek, valamint a földrajzi közelségnek. A hazánkból Szlovákiába áramló FDI vizsgálatát ugyanakkor nehezíti, hogy a hivatalos statisztikák, valamint a témával foglalkozó tanulmányok a befektető országok szerinti bontást alkalmazzák, valamint azt vizsgálják, hogy az egyes régiókba milyen értékben áramlott a külföldi tőke.

IV.2.1. A Szlovákiába irányuló magyar tőkebefektetések karakteres periódusai 1990-től napjainkig

Szlovákia 1993. január 1-jén, Csehszlovákia felbomlását követően vált függetlenné. Ez a függetlenedés politikai szempontból is új korszakot jelentett Közép-Európában, emellett pedig a gazdasági kapcsolatok, ezen belül a tőkebefektetések alakulására is nagy hatással volt. Csehszlovákia felbomlásával két ország jött létre, Szlovákia és Csehország, melyek különböző gazdaságpolitikát választottak. Az elmúlt bő három évtizedben a Szlovákiába érkező hazai tőkebefektetésekre sajátos időbeli és területi dinamika jellemző.

Az 1990-es évek elején a legtöbb kelet-közép-európai ország, így Magyarország is, a rendszerváltoztatásból adódóan számos strukturális kihívással küzdött. Mivel Magyarország és Szlovákia határos egymással, és nagy számú magyar lakosság él Szlovákia déli területein, a két ország közötti kapcsolatok sajátos keretek között indultak fejlődésnek (BOD P. Á. et al. 2020).

Mind Szlovákia, mind pedig Magyarország a kis méretű, nyitott gazdasággal jellemzhető országok kategóriájába tartozik. Növekedési modelljük az exportorientáción alapul, mely elsősorban az iparosodásra épül, és a külföldi működőtőke is fontos szerepet tölt be mindkét gazdaságban. Az 1990-es években ugyanakkor az intézmények fejlődése és az integrációs stratégia szempontjából különböző jellemzőket mutatott a két ország. Az FDI-állomány Magyarországon már az 1990-es évek elején is jelentős volt, azonban Szlovákiában ekkor még

rendkívül alacsony mértékben volt jelen a külföldi működőtőke, aminek az volt az oka, hogy a 1994–1998 közötti időszakban a Meciar-kormány idején intézményi és politikai bizonytalanság jellemezte az országot, és emiatt nem volt vonzó a külföldi befektetőknek. Az eltérő gazdasági fejlődés hatással volt a gazdasági kapcsolatok alakulására is Magyarország és Szlovákia között, ezért az nem lineárisan fejlődött (GÁL Z. et al. 2022).

Az északi szomszédunkba irányuló hazai tőkebefektetések több mint három évtizedének dinamikus elemzése előtt előzményként érdemes röviden megemlíteni, hogy a két ország hasonló gazdasága ellenére több olyan esemény történt a történelem során, melyek hatására konfliktusba került egymással Szlovákia és Magyarország. Ezek befolyásolják a két ország közötti kapcsolat alakulását is. Habár ezek az események politikai természetűek, azonban közvetetten hatással voltak a bizalom és az együttműködés alakulására is a két ország között, így gazdasági szempontból is jelentősnek tekinthetők. Az ilyen események árnyalják a két ország kapcsolatának alakulását.

Az elmúlt időszakban ezen konfliktusforrások közül kiemelkedik a Bős-Nagymarosi vízlépcső ügye, mely egészen 1956-ig nyúlik vissza. A Duna szabályozásának alapját az 1977-es magyar–csehszlovák szerződés adta, azonban Magyarország azt felfüggesztette 1989-ben. 1992-ben Csehszlovákia elterelte a Duna folyamát 1992-ben, amivel vízgazdálkodási problémákat okozott a Szigetközben, és környezetkárosító tevékenység is történt. A hágai Nemzetközi Bíróság a magyar kormány kérésére állást foglalt az ügyben, és elmarasztalta a szlovák és a magyar felet is 1997-ben. A két ország között is számos tárgyalás történt, és 2010-ben sikerült részmegegyezésre jutniuk.

Nagy nemzetközi visszhangot váltottak ki a Malina Hedviggel történtek is. Hedvig Szlovákiában élt, ám a magyar kisebbséggel tartozott, és azért verték meg Nyitrán, mert magyarul telefonált az utcán. A bíróság nem marasztalta el a tetteseket, azonban Hedvig eljárás alá került, melynek lefolytatása megkérdőjelezhető volt, és az eljárást végül csak 2018-ben zárták le, akkor is a győri bíróságon (SZIGETHY-AMBRUS N. 2023b).

2006-ban magyar diákok egy osztálykirándulás keretében voltak a pozsonyi dómban, ahol tanáraik meséltek nekik az épületről, azonban a rendőrség a pedagógusokat letartóztatta engedély nélküli idegenvezetésért. Szlovákia azonban elutasította a magyar külügyminisztérium bocsánatkérését, mely annak ellenére történt meg, hogy nem volt engedélyhez kötött tevékenység az idegenvezetés Szlovákiában.

Szlovákia 2009-ben olyan törvényt fogadott el, mely korlátozta a magyar nyelv használatát az országban. Az úgynevezett államnyelv törvényben azt mondták ki, hogy Szlovákiában a szlovák a használandó nyelv mind a szóbeli, mind pedig az írásbeli

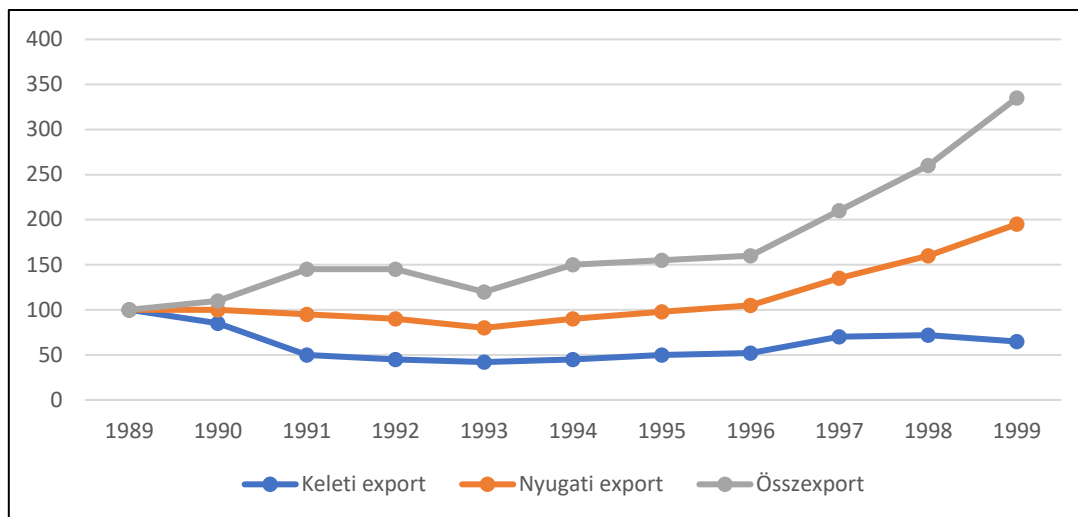
kommunikációban. A szabályozás a közintézményekre és az állami hivatalokra is kiterjedt, és aki nem tartotta be, azt pénzbüntetéssel sújtották. Azonban a cseh kisebbség használhatta a saját nyelvét, így a törvény kifejezetten diszkriminatív volt. A törvényt több szervezet találta kirekesztőnek, és a magyar kormány is sürgette a hatályon kívül helyezését, azonban nem járt sikerrel. A törvényt 2011-ben módosították, annyi engedményt tettek, hogy a hivatalos érintkezésben használható a magyar nyelv, amennyiben a kisebbség aránya eléri a 15 százalékot, azonban a szlovák maradt az elsődleges nyelv a hivatalos ügyintézésben.

2008 őszén egy labdarúgó mérkőzésen Dunaszerdahelyen szlovák rendőrök támadtak magyar szurkolókra, és több, mint hatvan embert sebesítettek meg. A felvételek alapján ilyen szintű beavatkozás nem volt indokolt. Magyarországon a beavatkozást kifejezetten magyarellenes cselekménynek értékelték, és tüntetés volt a Szlovák Nagykövetség épülete előtt Budapesten. A Szlovák Nemzeti Párt elnöke, Jan Slota szerint a magyar szurkolók provokálták a rendőröket, akik ezért beavatkoztak (SZIGETHY-AMBRUS N. 2023a).

A két ország gazdasági kapcsolatainak alakulása három szakaszra bontható: az első szakasz az 1993 és 2004 közötti időszakot öleli fel, azaz a Szlovákia függetlenedésétől egészen a két ország európai uniós csatlakozásáig, amikor eltérő gazdasági pálya jellemezte a két országot. A második szakasz a 2004 és 2008 közötti éveket tartalmazza, amikor mindkét gazdaság európai integrációja elmélyült az európai uniós csatlakozást követően. A harmadik szakasz pedig a 2008-as gazdasági válságot követő éveket foglalja magába, amit térségi összekapcsolódás jellemez a két ország között.

Vontatott külgazdasági kapcsolatok eltérő gazdasági pályájú országok között: 1993–2004

A két ország közötti gazdasági kapcsolatok szempontjából az első szakasz 1993-ban kezdődött, amikor Szlovákia függetlenné vált. Ekkoriban Magyarország és Szlovákia eltérően fejlődött. Magyarországon már az 1980-as években elkezdődtek a piacgazdasági reformok, és ez segítette elő, hogy a külföldi befektetők számára vonzó célponttá vált. A rendszerváltoztatást követően hazánk vonzereje fokozódott, és ennek hatására a külföldi működőtőke egyik legjelentősebb befogadó országa lett. Az FDI elsősorban két szektorban összpontosult: a pénzügyi szektorban, valamint a feldolgozóiparban. Magyarország vonzereje a térségen belül versenyelőnyt nyújtott hazánk számára. Általánosságban a magyarországi export összességében dinamikusán növekedni kezdett 1989 után, különösen 1996-tól kezdődően, ami főleg a nyugati export bővüléséből következett (46. ábra). Ugyanakkor a keleti export kismértékben visszaesett az vizsgált időszakban (TÓTH Á. 2006).

46. ábra: Az export alakulása Magyarországon 1989–1999 között
Adatforrás: TÓTH Á. 2006, p. 77.

Szlovákia függetlenségének első évében az ország gazdaságának számos kihívással kellett szembesülnie. Ezek a kihívások azzal a következménnyel jártak, hogy a gazdasági tevékenység területe beszűkült, és a szlovák és cseh vállalkozások közötti kereskedelmi kapcsolatok is részben szétestek. A korábbi föderációban létező újraelosztási folyamatok megszűntek, míg az új állami infrastruktúra kiépítése jelentős költségekkel járt. Ekkor a szlovák gazdaság iparorientált volt, melyben a hadiipar és a nehézipar jutott a legnagyobb szerephez. A korábbi évtizedekben szocialista tervgazdaság működött az egész keleti blokkban, a korábbi KGST-piacoktól függött az ipari termelés, azonban ezek a piacok ebben az időszakban összeomlottak a rendszerváltoztatást követően. A szlovák gazdaság legfontosabb feladata ekkoriban az új körülményekhez való alkalmazkodás volt. A politikai és gazdasági szuverenitás elősegítette az ország gazdaságpolitikájának összehangolását a belső gazdasági környezet adottságaival, és lehetővé tette a gazdaságpolitika átalakítását aszerint, hogy azon keresztül ösztönözze a szlovák gazdaság integrációját a nemzetközi, és ezen belül elsősorban az európai gazdaságba (BEBLACY, M. – MARCINCIN, A. 2000). A szlovák gazdaságnak számos olyan jellemzője volt ekkoriban, mely a fejlődés szempontjából kedvezőtlennek számított. Ilyen például a nehézipar és az primer szektor túlzott aránya a gazdaságszerkezetben, emellett a hadiipar helyzete, amely az 1980-as évek végén a szlovákiai gépipar teljes termelésének 40 százalékát tette ki. Ugyanakkor a helyzetet tovább nehezítette, hogy Szlovákia földrajzi adottságai és a talajszerkezete kedvezőtlen feltételeket teremtettek a mezőgazdasági termelés fejlesztéséhez. A múltban a szlovák gazdaság ezen szerkezeti sajátosságai határozták meg, és jelezték előre, hogy milyen külkereskedelmi orientációt részesítettek előnyben a szlovák vállalkozások mind az export, mind pedig az import esetében. Voltak azonban kedvező

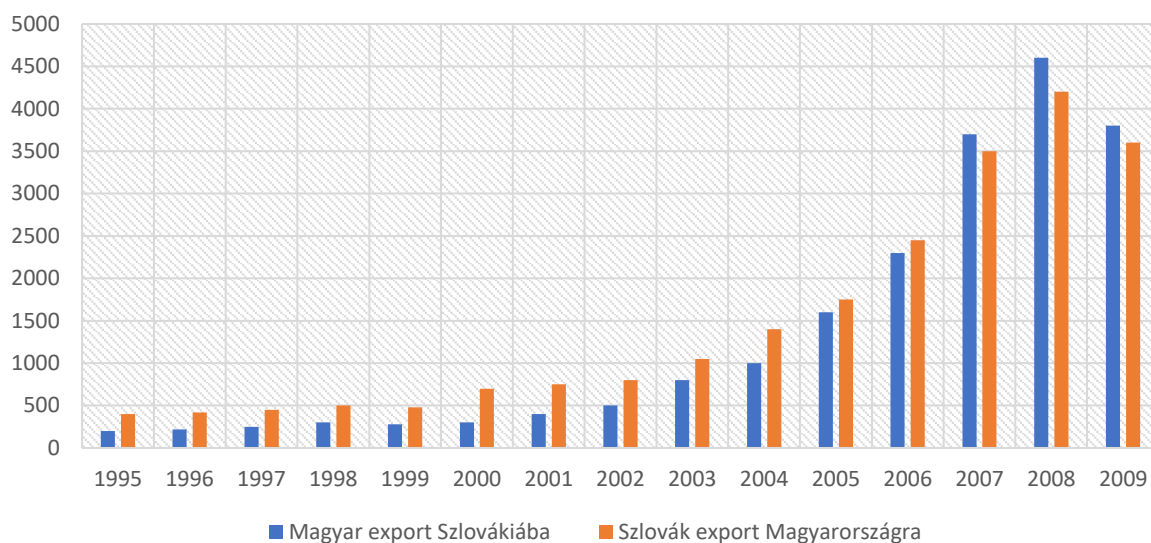
változások is gazdasági szempontból az országban. Ilyen például egy olyan adórendszert biztosító adóreform, mely megfelel a piacgazdaságokban jelenleg alkalmazott normáknak. Emellett megújult az egészségbiztosítási és társadalombiztosítási rendszer is. Létrejött a Szlovák Nemzeti Bank, mely független központi bank volt, és ebből következően dinamikus fejlődés indult meg a bankszektorban és a tőkepiacon (NÁRODNÁ BANKA SLOVENSKA 1994).

Az 1990-es években a két ország között a kereskedelmi kapcsolatok még alacsony szinten maradtak. Habár a közös történelmi kapcsolatokból és a földrajzi közelségből adódóan következhetett volna a szorosabb együttműködés a kereskedelemben is, azonban mind Magyarország, mind pedig Szlovákia inkább Nyugat-Európa felé orientálódott. Már ekkoriban Németország töltött be fontos szerepet mindkét gazdaságban az egyik legjelentősebb kereskedelmi partnerként. Az 1990-es években már elkezdett nőni a Magyarország és Szlovákia között kereskedelem, azonban volumenét tekintve jóval elmaradt a nyugat-európai országokkal folytatott kereskedelemtől. Ez abból adódott, hogy nem a térségi beszállítói hálózatok voltak az alapjai az ebben az időszakban átalakuló iparnak, hanem a multinacionális vállalatok, ezek globális értékláncaiba integrálódott a szlovák gazdaság (KUTTÓR D. 2010).

A nyugat-európai orientáció mellett az is akadályozta, hogy a szlovák-magyar kereskedelmi kapcsolatok elmélyülhessenek, hogy a kilencvenes években még fejletlen volt az infrastruktúra a határmenti területeken. Kevés határátkelőhely biztosította az átjárást a két ország között, továbbá a mikroregionális és a regionális együttműködés is nehézségekbe ütközött a nem megfelelő közlekedési lehetőségekből adódóan. Csak később, az európai integrációs folyamat következményeként alakultak ki az intézményi keretek a gazdasági integrációt tekintve. Mindkét ország célul tűzte ki az Európai Unióhoz való csatlakozást, és ehhez strukturális reformokra volt szükség. A reformok megvalósulása nagyban hozzájárult ahhoz, hogy a szlovák gazdaság is vonzó területté vált a külföldi befektetők szemében (KUTTÓR D. 2009).

Az ezredforduló idején jelentős változáson ment keresztül Szlovákia gazdaságpolitikája, a Dzurinda-kormány alatt. Az adóreform, a strukturális reformok és a befektetésösztönzési politika elősegítette, hogy az FDI a 2000-es évek elején növekedni kezdett. A külföldi tőke elsősorban az autóiparban koncentrált, ekkoriban érkezett a PSA Peugeot Citroen, a Volkswagen és a Kia az országba, melyek megalapozták a szlovák autóipart, majd 2018-ban a Jaguar Land Rover is elkezdte a gyártást az országban. Az autógyártók megjelenése Szlovákiában a magyar-szlovák kapcsolatok alakulására is hatással volt, ugyanis térségi beszállítói hálózatok jöttek létre, amelyekben mind szlovák, mind pedig magyar vállalatok jelen voltak. A bilaterális kapcsolatok ekkor még nem voltak jellemzőek a két ország között,

azonban az autóipar hatására létrejövő térségi beszállítói hálózatok hatása érezhető volt a két ország kapcsolata szempontjából (MARTISKOVA, M. – UHLEROVA, M. 2006).

47. ábra: Az export alakulása Szlovákia és Magyarország között 1995-2009
Adatforrás: SZIGETHY-AMBRUS N. 2023a, p. 12.

A nézeteltérések és a diplomáciai konfliktusok ellenére a két ország egymás közötti külkereskedelem egyre jobban működött. Az első időszakban, az 1995 és 2006 közötti években a szlovák aktivitás dominált, majd azt követően a magyar. Az export értéke csak lassan kezdett el dinamikusabban növekedni, az 1990-es években még viszonylag alacsony szinten stagnált. Az ezredfordulót követően figyelhető meg emelkedés, mely a 2006 és 2008 közötti években volt a legjelentősebb, azonban a 2008-as válság hatására visszaesés figyelhető meg a 2009-es export esetében. Mind a Szlovákiába irányuló magyar export, mind pedig a Magyarországra irányuló szlovák export esetén elmondható, hogy az ezredfordulót követő években akár 25–34 százalékkal is emelkedett az export az előző évihez képest. Az exporttermékek esetében Szlovákiába vegyipari termékek, kőolaj, elektronikai eszközök, műszaki berendezések, szállítóeszközök és járművek érkeztek Magyarországról, míg Szlovákia faipari termékeket, járműveket, műszaki berendezéseket, nyersanyagokat, kőolajat és villamosenergiát exportált Magyarországra (SZIGETHY-AMBRUS N. 2023a).

Jelentősen bővülő gazdasági kapcsolatok az európai integrálódás keretében: 2004–2008

Magyarország és Szlovákia is 2004. május 1-jén vált az Európai Unió tagjává, ami mindkét ország gazdaságára nagy hatással volt. Egyrészt mélyült az integráció az uniós tagság

hatására, másrészt pedig a két ország közötti gazdasági kapcsolatokat is serkentette a tagság. A csatlakozás következtében a szabályozási és a jogi környezet kiszámíthatóbbá vált, míg a tranzakciós költségek csökkentek, és ez jó hatással volt a két ország közötti együttműködésre is. Összességében a kelet-közép-európai térséget ezekben az években egészen a 2008-as gazdasági válságig a gyors gazdasági növekedés jellemezte, és jelentős mértékű működőtőke került az országokba. Szlovákiában számos olyan intézkedést hoztak, melyek javították az ország gazdasági versenyképességét, így például még 2004-ben bevezették az egykulcsos adórendszert, befektetésösztönző intézkedéseket eszközöltek, emellett nyugdíj- és egészségügyi reformokat vezettek be. Az FDI-állomány leginkább az elektronikai iparban és az autóiparban bővült ezekben az években (DUMAN, A. – KUREKOVA, L. 2012).

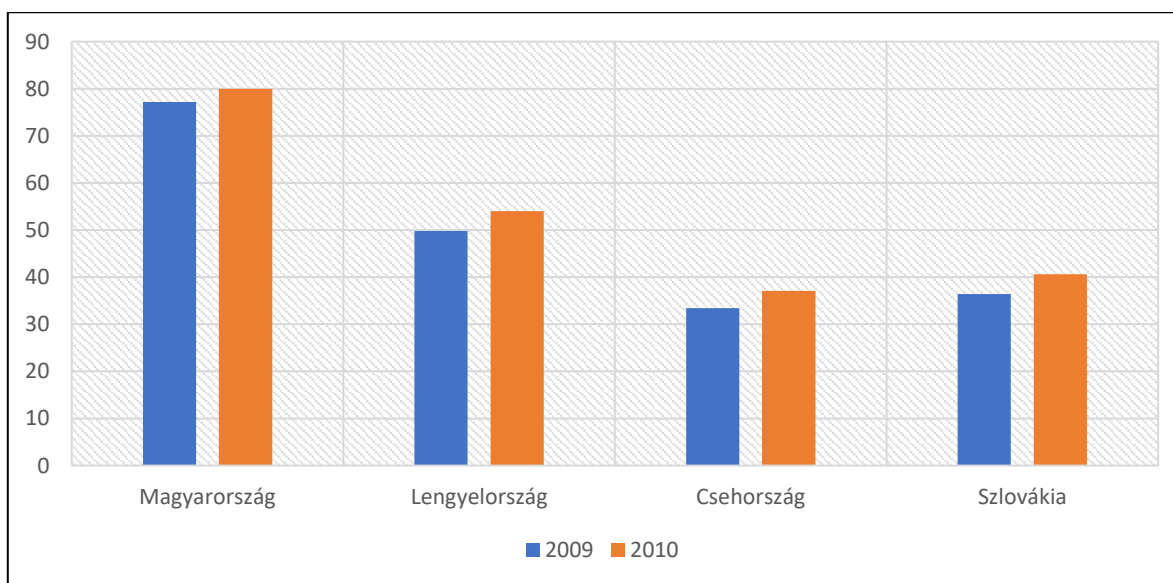
Magyarország azonban az ezredfordulón több makrogazdasági kihívással nézett szembe. Nőtt az államadósság, magas volt a költségvetési hiány, és a gazdasági növekedés mértéke is lelassult. Habár a külföldi tőke eleinte Magyarországot preferálta, és már az 1990-es években nőtt az FDI-állomány, az Európai Unióhoz történő csatlakozást követően Szlovákia tett szert relatív versenyelőnyre a külföldi tőke vonzásában elsősorban az autóipari beszállítások következtében, melyhez nagyban hozzájárult északi szomszédünk munkaerőköltsége és az adózási rendszere is. Mind a két gazdaság exportorientált növekedési modellt alkalmazott, így külkereskedelem bővülése a GDP növekedését is elősegítette (TÓTH Zs. 2007).

A csatlakozást követően a szabályozások harmonizációja és a vámok eltörlése is hozzájárult a térségi és határmenti gazdasági kapcsolatok erősödéséhez. Ez azt eredményezte, hogy mind az export, mind pedig az import esetében bővült a kereskedelem volumene a két ország között. Magyarország Szlovákia számára stabil, közeli és logisztikailag is előnyös piacot jelentett, míg Szlovákia elsősorban beszállítóként és félkésztermékek előállítójaként volt jelen a magyar gazdaság számára. A feldolgozóipari termékek adták az alapját a két ország közötti kereskedelemnek, ezen belül is elsősorban az autóiparban és a gépiparban. A két ország közötti együttműködés a határmenti területeken is megfigyelhető volt az uniós csatlakozást követően az infrastruktúra fejlődése hatására (BAUEROVA, H. 2018).

Válságok és fokozódó térségi összekapcsolódás: 2008-tól napjainkig

A 2008-ban kezdődő gazdasági válság a magyar és a szlovák gazdaságot is rendkívül negatívan érintette. Mindkét ország exportorientált növekedési modellt alkalmazott, és nagyban függtek a külső kereslettől. A feldolgozóipar volt a gazdaság alapja mindkét országban, ami mind Magyarországon, mind pedig Szlovákiában drasztikusan visszaesett 2009-ben. A két

ország azonban eltérően kezelte a válságot. Szlovákia 2009-ben az eurózóna tagjává vált, és a közös valuta bevezetésével a fő kereskedelmi partnereivel szemben megszűnt az árfolyamkockázat, ami stabilizálta a tőkepiacokat. Magyarországon ugyanakkor nemzetközi pénzügyi mentőcsomagra volt szükség, hogy a válságot kezelni tudják. Az országban romlottak a külső finanszírozási feltételek, gyengült a forint árfolyama, és a gazdaságpolitika mozgástere is beszűkült. Azonban a saját valuta biztosította a monetáris politikai lehetőségeket, melyek révén javul az ország versenyképessége a válságot követő években. A válság tehát a kelet-közép-európai térségben is éreztette hatását: a legtöbb európai országban jelentős gazdasági visszaesés történt, míg Szlovákiában kisebb visszaesés volt megfigyelhető. Az államadósság valamennyi V4 országban nőtt a GDP-hez képest 2009-ről 2010-re, azonban míg Magyarországon rendkívül magas volt az arány, 77,2-ről 80 százalékra nőtt, Lengyelországban a GDP nagyjából felét tette ki. Csehországban és Szlovákiában ugyanakkor a GDP felénél alacsonyabb volt az államadósság aránya, Szlovákiában 36,4-ről 40,6 százalékra nőtt (SZIGETHY-AMBRUS N. 2023a).

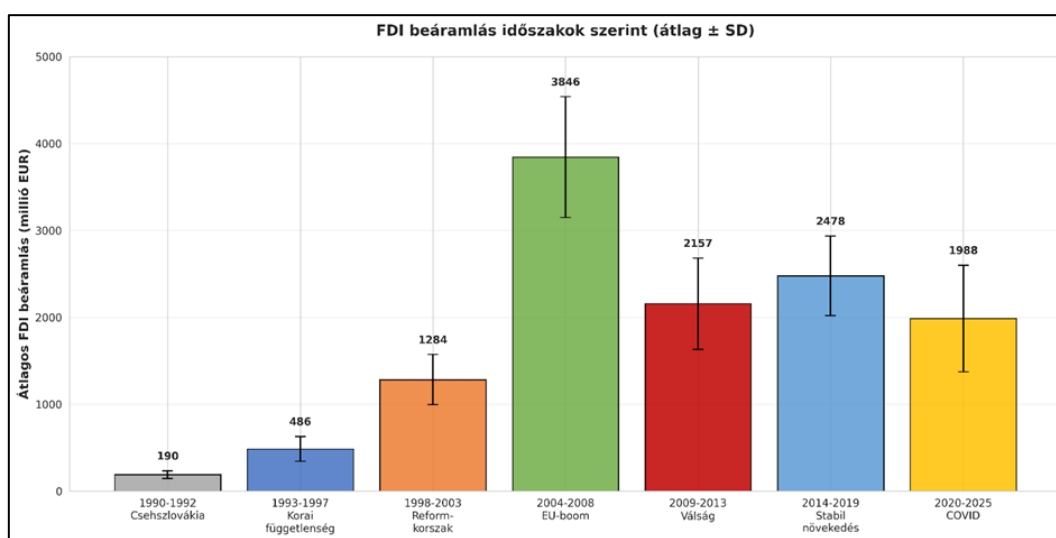
48. ábra: „A GDP arányos bruttó államadósság értékének változása a régió egyes országaiiban 2009-ben és 2010-ben (%)

Adatforrás: SZIGETHY-AMBRUS N. 2023a, p. 14.

A Szlovákiába irányuló külföldi működőtőke alakulása szoros összefüggést mutat az ország politikai–gazdasági átalakulásának egyes szakaszaival. Az Oeconomus elemzése (SZIGETHY-AMBRUS N. 2023a) szerint a befektetői bizalom és a tőkebeáramlás mértéke döntően az intézményi stabilitás, a reformok mélysége és az európai integráció előrehaladottsága mentén változott. A rendszerváltoztatást követő első években a külföldi működőtőke beáramlása

rendkívül alacsony szinten maradt. Ebben az időszakban a gazdaság szerkezeti átalakulása még kezdeti fázisban volt, a jogi–intézményi keretek kiforratlanok voltak, a privatizáció pedig csak lassan indult meg. A befektetők kivárási magatartása érthető volt, mivel sem a hosszú távú gazdaságpolitikai irány, sem az államalakulat jövője nem volt egyértelmű.

Lineáris trendvizsgálat segítségével elemezhető a teljes, 1990–2025 közötti FDI-idősor. A trendbecslés lineáris regresszió alkalmazása a lehetővé tette a strukturális töréspontok – különösen az EU-csatlakozás (2004), a globális pénzügyi válság (2008) és koronavírus-járvány – gazdasági hatásainak azonosítását. Az elemzés során feltárhatók a ciklikussági mintázatok és hosszú távú trendirányok is.

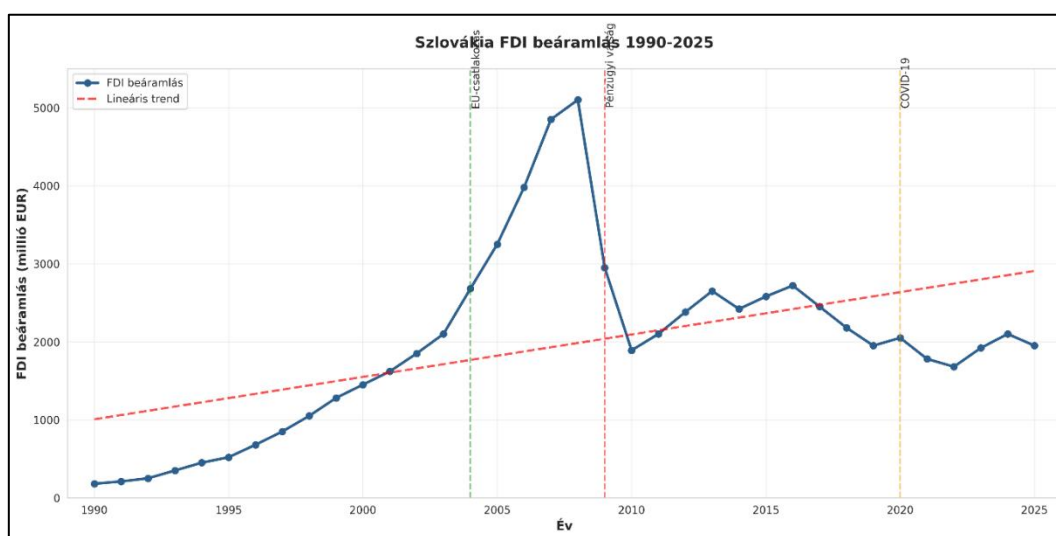
49. ábra: A Szlovákiába beáramló FDI Szigethy-Ambrus N. (2023a) gazdasági periódizációs beosztása szerint, box-and-whisker plot vizsgálat alapján
Adatforrás: EUROSTAT, UNCTAD, KSH, SR

Szlovákia önálló állammá válását követően a működőtőke-beáramlás enyhén növekedett, de továbbra is korlátozott maradt. Az Oeconomus elemzése szerint a Mečiar-kormány időszakában a gazdaságpolitika kiszámíthatatlansága, a demokratikus, jogállami normák hiányosságai és a nyugati integráció lelassulása rontotta az ország befektetői megítélését. Bár bizonyos privatizációs ügyletek megvalósultak, ezek nem teremtettek stabil, hosszú távú FDI-környezetet.

Az 1998 utáni időszak az Oeconomus szerint valódi fordulópontot jelentett. A Dzurinda-kormány által végrehajtott strukturális reformok, a piacgazdasági intézmények megerősítése és a tudatos felkészülés az EU-csatlakozásra jelentősen javította Szlovákia nemzetközi megítélését. Ennek eredményeként a külföldi működőtőke beáramlása érdemben megemelkedett. A befektetők immár hosszabb távon is stabil környezetet láttak, különösen az

ipari és feldolgozóipari szektorokban.

Az EU-csatlakozást követő években a Szlovákiába irányuló FDI látványos növekedést ért el. Ez az időszak Szlovákia egyik legsikeresebb gazdasági szakaszaként értékelhető. A belépés az egységes piacba, az euró bevezetésének előkészítése és az üzletbarát adó- és munkaerőpiaci környezet különösen vonzóvá tette az országot a multinacionális vállalatok számára. Az autóipari és beszállítói beruházások dominanciája ekkor alakította ki Szlovákia exportorientált, FDI-vezérelt növekedési modelljét.

50. ábra: Az FDI beáramlásának változása 1990-2025 között
Adatforrás: EUROSTAT, UNCTAD, SOSR

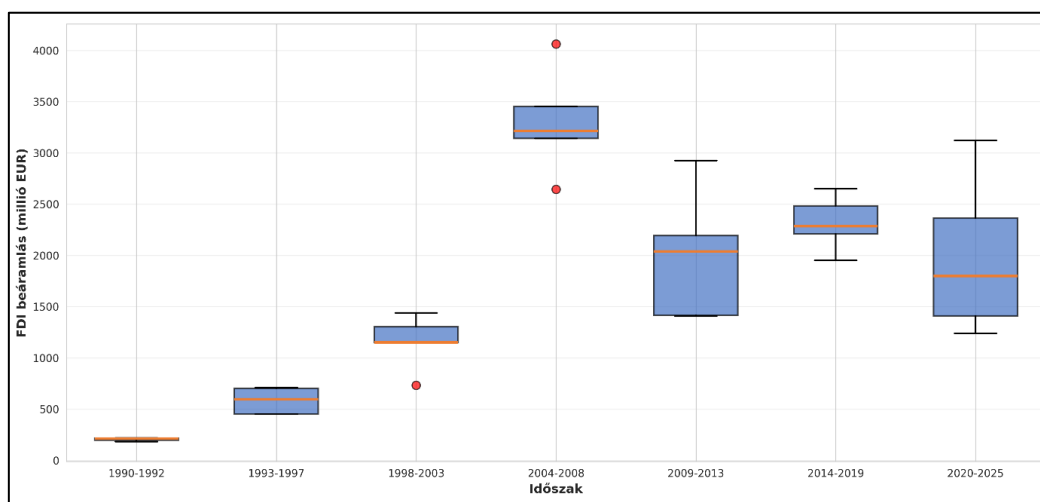
A globális pénzügyi válság hatására a működőtőke-beáramlás visszaesett, azonban nem következett be drasztikus összeomlás. Az euróövezeti tagság stabilizáló szerepet játszott, mérsékelve a befektetői kockázatterzetet. Bár az új beruházások volumene csökkent, a már meglévő termelőkapacitások nagy része fennmaradt, ami a gazdasági modell relatív ellenálló képességére utal.

A válságot követő időszakban a külföldi működőtőke-beáramlás ismét emelkedett, bár nem érte el az EU-csatlakozás utáni csúcserőtekeket. Ez a szakasz már kevésbé a mennyiségi, inkább a minőségi stabilizációról szólt. A befektetések továbbra is koncentráltan jelentek meg a feldolgozóiparban, miközben egyre inkább felszínre kerültek a modell korlátai, például a magas hozzáadott értékű ágazatok relatív hiánya.

A koronavírus-járvány újabb törést okozott a globális tőkeáramlásban. Ez Szlovákia esetében is megjelent a működőtőke-beáramlás csökkenésében, ugyanakkor a korábbi válságokhoz hasonlóan nem beszélhetünk teljes visszaesésről. A világjárvány rávilágított a

túlzott ipari és exportfüggőség kockázataira, miközben a befektetők óvatosabbá váltak a hosszú távú beruházásokkal kapcsolatban.

Az idősor alapján azonosíthatók a fő strukturális töréspontok Szlovákia gazdasági fejlődésében. Látható az EU-csatlakozás (2004) pozitív hatása, a 2008-as válság drasztikus visszaesést okozó hatása és a koronavírus-járvány által okozott átmeneti sokk. A ciklikusság-elemzés, trendszámítás és előrejelzési modellek hozzájárulnak a gazdaságpolitikai tervezés és a befektetés-ösztönző programok időzítésének kritikai értékeléséhez.

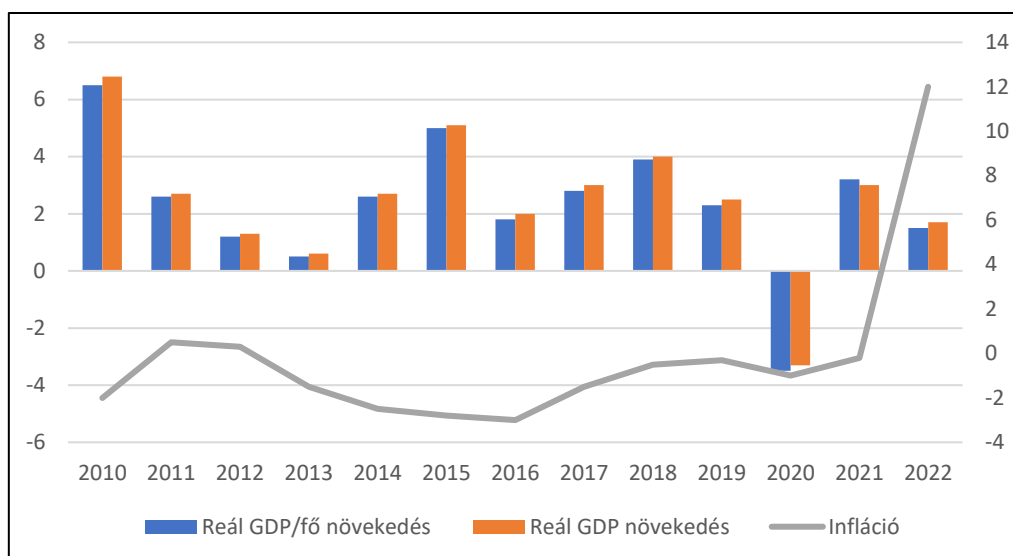

51. ábra: Az FDI beáramlásának variabilitása Szlovákia egyes gazdasági periódusaiban box-and-whisker plot vizsgálat alapján

Adatforrás: EUROSTAT, UNCTAD, SOSR

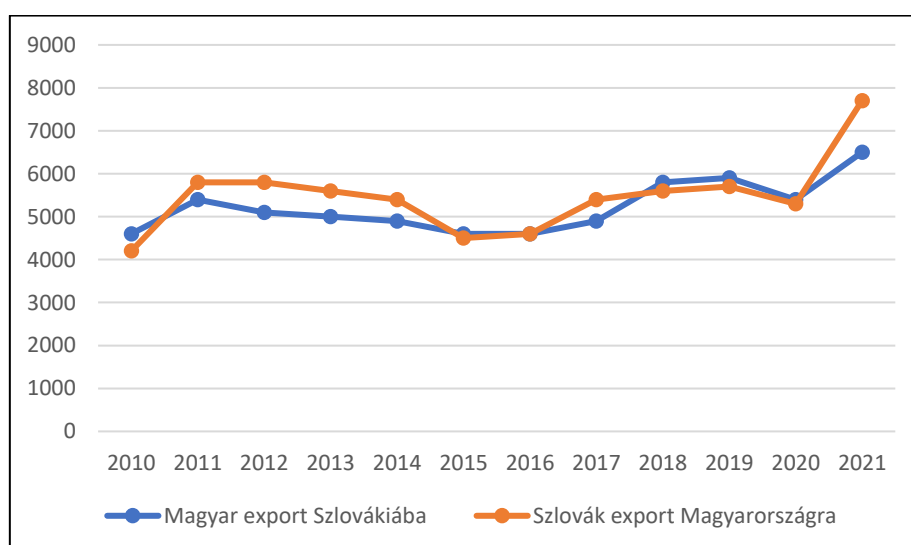
A 2004–2008-as EU-csatlakozás időszaka jelentette a tőkebefektetések történelmi csúcsát (évi átlagban 3846 millió eurós FDI beáramlás), amely a 2008-as globális pénzügyi válság következtében meredeken visszaesett. Az ezt követő válság-időszakban (2009–2013) 44 százalékos csökkenés következett be. A 2014–2019-es stabilizációs periódusban újra növekedés volt jellemző, de a koronavírus-járvány hatására (2020–2025) ismét 20 százalékos visszaesés következett be. Az idősor világosan mutatja Szlovákia gazdaságának sebezhetőségét a globális gazdasági sokkok hatásaival szemben.

Szlovákiában egy főre jutó (fajlagos) reál GDP, a reál GDP (abszolút nagysága) és az infláció 2010 és 2022 között sajátos idősorral rendelkezik (52. ábra). A szlovák gazdaság 2012-ben és 2013-ben ismét válsággal nézett szembe, azonban az uniós átlagnál kedvezőbb volt a növekedési ütem az exportorientált gazdaságpolitika hatására (SZIGETHY-AMBRUS N. 2023C).

52. ábra: Egyes gazdasági mutatók alakulása Szlovákiában 2010–2022 között (százalékban kifejezve) (a jobb oldali függőleges értéktengelyen az infláció)
Adatforrás: SOSR

A válságot követő években a térségi együttműködés tovább erősödött a két ország között. A globális értékláncokba történő integrációt az autóipar tovább mélyítette, a beszállítói kapcsolatokon keresztül: elsősorban a dunántúli vállalatok kapcsolódtak a szlovák autóiparhoz. Az áruforgalom a két ország között a válságot követően magas szinten stabilizálódott, szerkezetét tekintve az autóiparhoz és a feldolgozóiparhoz köthető termékek domináltak. A két ország közötti export is hasonló képet mutat: a 2008-as válságot követő években növekedés figyelhető meg, majd 2015-ben kis visszaesés történt, és azóta ismét növekedő tendencia azonosítható (SZIGETHY-AMBRUS N. 2023b).

53. ábra: A magyar–szlovák egymás közötti termékexport értékének változása 2010 és 2021 között (millió amerikai dollár)
Adatforrás: OEC WORLD 2023

A Magyarországról Szlovákiába irányuló áruexport összetétele alapján elmondható, hogy a gépek és szállítóeszközök teszik ki az export 56, a feldolgozott termékek 28, az energiahordozók 6, az élelmiszerek, italok és dohány 7, míg a nyersanyagok 3 százalékát. Szlovákiából Magyarországra 31 százalékban feldolgozott termékek, 29 százalékban gépek és szállítóeszközök, 23 százalékban energiahordozók, 12 százalékban élelmiszerek, italok, dohány, 5 százalékban pedig nyersanyagok érkeznek. A magyar vállalkozások számára az üzleti lehetőségek Szlovákiában elsősorban a mezőgazdaságban, a feldolgozóiparban, a vízgazdálkodásban, az alternatív és megújuló energia területén léteznek (MAGYAR KERESKEDELMI ÉS IPARKAMARA 2024).

IV.2.2. Szlovákia regionális gazdasági fejlődésének ismertetése

Szlovákia egyes térségei között jelentős gazdasági különbségek alakultak ki, ezért fontos megvizsgálni a gazdasági mutatókat az országos szintű elemzésen túl a régiókat alapul véve. A regionális eltérések több okra vezethetők vissza: a rendszerváltást követően átalakult az ország gazdasága, megváltozott az ipari szerkezet, és ezen felül hatással volt rá a külföldi működőtőke területi koncentrációja, valamint az, hogy az egyes régiókban az infrastruktúra és a munkaerőpiac eltérő fejlettséget mutatott. A szlovák gazdasági fejlődés vizsgálatának értelmezéséhez tehát szükséges a regionális alapú elemzés is (Oláh et al., 2020).

A regionális különbségek leginkább úgy írhatók le, hogy eltérő fejlettségi szinten van a nyugati és a keleti országrész, azonban ennek ellenére nem alakult ki teljes mértékben kétpólusú szerkezet. A jelentősebb növekedést mutató területek a főváros, Pozsony és térsége, valamint több nyugat-szlovákiai ipari központ, ugyanakkor számos kelet- és közép-szlovákiai területen strukturális problémák azonosíthatók. Szlovákia azon OECD országok közé tartozik, hogy a régiók között jelentős gazdasági különbségek vannak, és hosszú ideje fennáll már az eltérés a gazdaság fejlettségét tekintve a fejlettebb Pozsony régió és a fejletlenebb keleti országrész között (Bednáriková, 2022).

A regionális gazdasági fejlődés a fejlettségi szintek közötti különbségek mellett megfigyelhető abban is, hogy az egye szlovák térségek eltérő gazdasági szereppel rendelkeztek és eltérő fejlődési pályát futottak be. A gazdasági centrumok közül kiemelkedik Pozsony, Nagyszombat, Nyitra, Kassa és Zsolna, melyek hatással vannak a közelükben található települések fejlődésére is. A szlovák gazdaság térszerkezetét tehát a gazdasági aktivitás mellett a foglalkoztatás, a beruházások és a vállalkozási környezet területi koncentrációja határozza

meg. A regionális különbségek különböző statisztikákon keresztül vizsgálhatók, így értékelhetők a gazdasági eltérések régió, kerület és járás szerint is (Jacobs, 2017).

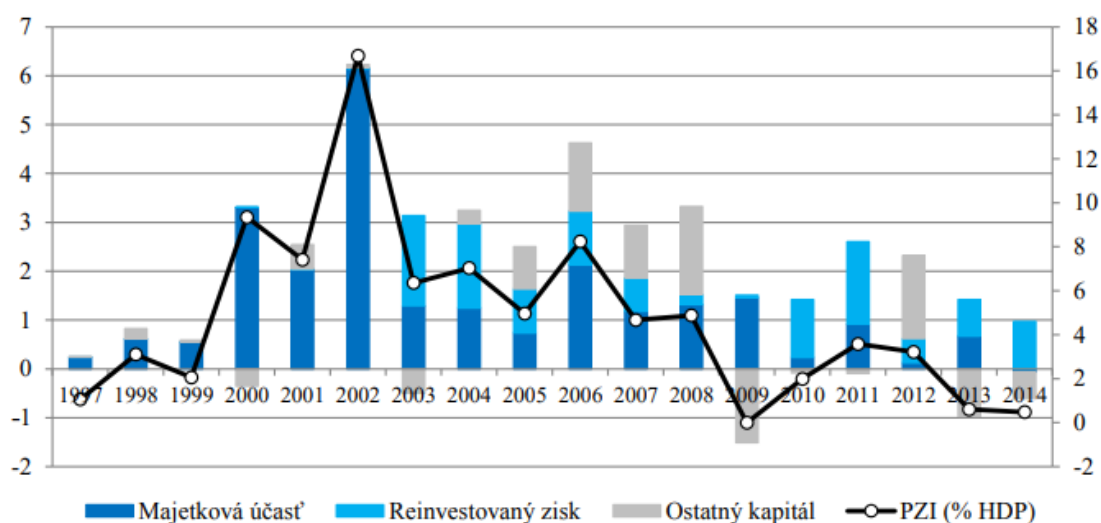
Az önálló szlovák állam 1993-ban jött létre, ezért az ország gazdasági fejlődése ezen időponttól vizsgálható, illetve az azóta eltelt időszak képet ad arról is, hogy milyen gazdasági és intézményi átalakulás történt ettől az időszaktól kezdődően. Az ország függetlenné válásával párhuzamosan a szlovák gazdaság átállt a piacgazdaságra a korábbi tervgazdálkodás helyett, ebből adódóan a szlovák gazdaság helyzetére az államszervezetés mellett hatással volt a privatizáció, az átalakuló ipari szerkezet, valamint a változó külgazdasági kapcsolatok is. Az ország egyes térségeiben azonban nem egyenletesen történt a gazdasági átalakulás, így a területi különbségek már a függetlenedést követő első években megjelentek, és ezt követően mélyebbé váltak (Cibáková & Lidák, 2014).

A kilencvenes években a szlovák gazdaság gyors növekedést mutatott, azonban szerkezeti problémák is megfigyelhetők voltak ezekben az években. A korábban állami tulajdonban lévő vállalatok átalakultak és elkezdődött a privatizációjuk, illetve ezzel egyidőben az ipari termelés is visszaesett, ami megkövetelte az alkalmazkodást a munkaerőpiac részéről (Marcincin & Beblavy, 2000). Az ország egyes régióban jelentősen megnőtt a munkanélküliség, elsősorban azokon a területeken, ahol a hagyományos ipar dominált, illetve ahol néhány nagyvállalat határozta meg leginkább a korábbi gazdasági szerkezetet. Ennek kapcsán elsősorban az ország középső és keleti területein szembesült problémákkal a gazdaság, a Nyugat-Szlovák területek, valamint Pozsony környéke kedvező gazdasági helyzetben volt (Institút Zamenstnanosti, 2026). A kilencvenes évek második felében a külföldi befektetések még viszonylag alacsony szinten voltak, habár lassú növekedést mutattak, a beruházási döntéseket leginkább a privatizációs folyamatok és a gazdaságpolitikai környezet határozta meg (Baláž, 2004).

Az 1998-as választásokat követően gazdaságpolitikai fordulat volt az országban, ugyanis az új kormány különböző strukturális és liberalizációs reformokat hajtott végre, amelyek eredményeképpen átalakult az ipari szerkezet és megkezdődött a külföldi működőtőke beáramlásának növekedése. A korábbi évekhez hasonlóan ezek a reformok pozitív hatással voltak az ország nemzetközi gazdasági integrációjára, és emellett felgyorsult a termelékenység növekedése is. Azonban a reformok jelentős társadalmi költségeket eredményeztek rövid távon, elsősorban a képzetlenebb munkavállalók körében, akik kedvezőtlenebb helyzetbe kerültek a munkaerőpiacon (OECD, 2004).

A befektetésösztönzési rendszer kiépítése nagyban hozzájárult a külföldi tőke beáramlásának növekedéséhez. Az 1998-as választásokat követően bevezetett

adókedvezményeken túl az ország 1999 és 2001 között átfogó befektetésösztönzési rendszert alakított ki, amely a nagyobb külföldi beruházások számára kedvezőbb feltételeket biztosított. A befektetések ebben az időszakban két fő irányba érkeztek: egyrészt a privatizációhoz kapcsolódtak, másrészt pedig a zöldmezős beruházások is megjelentek az országban. A külföldi tőke hatására a szlovák gazdasági termelési szerkezetének átalakulásához, és emellett a későbbi fejlődési modellt is megalapozta, amelynek középpontjában az exportorientált feldolgozóipar valamint a multinacionális vállalatok álltak (ŠIKULOVÁ, 2015).

54. ábra: A Szlovákiába áramló külföldi közvetlen tőkebefektetések az egyes években a GDP százalékában és milliárd euróban
Adatforrás: Šikulová, 2015, p. 5.

Az ezredfordulót követő években a szlovák gazdaság egyre szorosabban kötődött a nyugat-európai piacokhoz, melynek hatására az egy főre jutó GDP ismét jelentős növekedést mutatott. Az európai uniós csatlakozás előkészítése során további olyan intézményi és gazdaságpolitikai változás történt az országban, amely kedvezőbbé és kiszámíthatóbbá tette a szlovák gazdaságot a külföldi vállalatok számára (MOKRA & KOVACIKOVA, 2023). Az ország 2004. május 1-jén csatlakozott az Európai Unióhoz, melynek következtében hozzáfért a belső piachoz, és ennek köszönhetően a nemzetközi gazdasági integrációja is felgyorsult. Az uniós csatlakozás hatására a külföldi beruházások és a külkereskedelem egyre fontosabb szerepet töltött be a gazdaságban. A szlovák export nagy része az uniós piacokhoz kapcsolódott, és a feldolgozóiparban az elektronikai ipar és az autóipar volt a domináns. A szlovák gazdaság felzárkózása nagyban köszönhető az autóipar és a magasabb technológiai feldolgozóipar szerepének, azonban növelte a kitettségét is a külső gazdasági sokkokkal szemben (ŠIKULOVÁ, 2015).

A 2000-es években az ország intézményi integrációja is mélyült, 2007-ben csatlakozott a schengeni térséghez, 2009-ben pedig bevezette az eurót, és ezzel a közös valutaövezet részévé vált Szlovákia, megszűnt a szlovák korona és az euró árfolyamkockázata. Az európai uniós csatlakozást követő gyors gazdaság növekedést azonban megtörte a 2008-2009-es gazdasági világválság. A szlovák gazdaságot ekkoriban exportorientáció jellemezte, így negatív hatással volt rá a külső kereslet visszaesése, mert az autóipar és a feldolgozóipart is nagyban meghatározta az európai piacok teljesítménye. Hosszú távon azonban a válság nem volt hatással a gazdaság szerkezetére, továbbra is a feldolgozóipar, az export, valamint a külföldi vállalatok dominanciája volt a jellemző (MORVAY et al., 2009).

A válságot követően ismét növekedni kezdett a szlovák gazdaság, és az uniós csatlakozással összefüggésben a külkereskedelem és a beruházások mellett már a kohéziós politika forrásai is nagyban meghatározták a gazdaságot. A 2004 és 2020 közötti időszakban nagyjából 29,5 milliárd eurós strukturális és beruházási forrás érkezett a szlovák gazdaságba (European Commission, 2018). Az egy főre jutó GDP is növekedést mutat: 2003 és 2017 között a nominális GDP megduplázódott, míg az uniós átlaghoz képest 20%-os növekedés volt megfigyelhető (MOKRA & KOVACIKOVA, 2023).

A gazdasági felzárkózás azonban nem egyenletesen zajlott az országban, a nyugati régiók, elsősorban Pozsony és a környező települések részesültek nagyobb mértékben a külföldi beruházásokhoz, az infrastrukturális kapcsolatos pozitív hatásaiból, valamint a magasabb hozzáadott értékű szolgáltatásokból. Az ország középső és keleti részein azonban magasabb volt a munkanélküliség, gyengébb a beruházási teljesítmény és alacsonyabb a vállalkozási aktivitás. A külföldi működőtőke területi koncentrációja és a regionális gazdasági különbségek között összefüggés figyelhető meg, ugyanis az ország nyugati részén a beruházási aktivitás magasabb, az infrastruktúra fejlettek, a multinacionális vállalatok jelenlétének köszönhetően pedig jobban a növekedési feltételek (OECD, 2022).

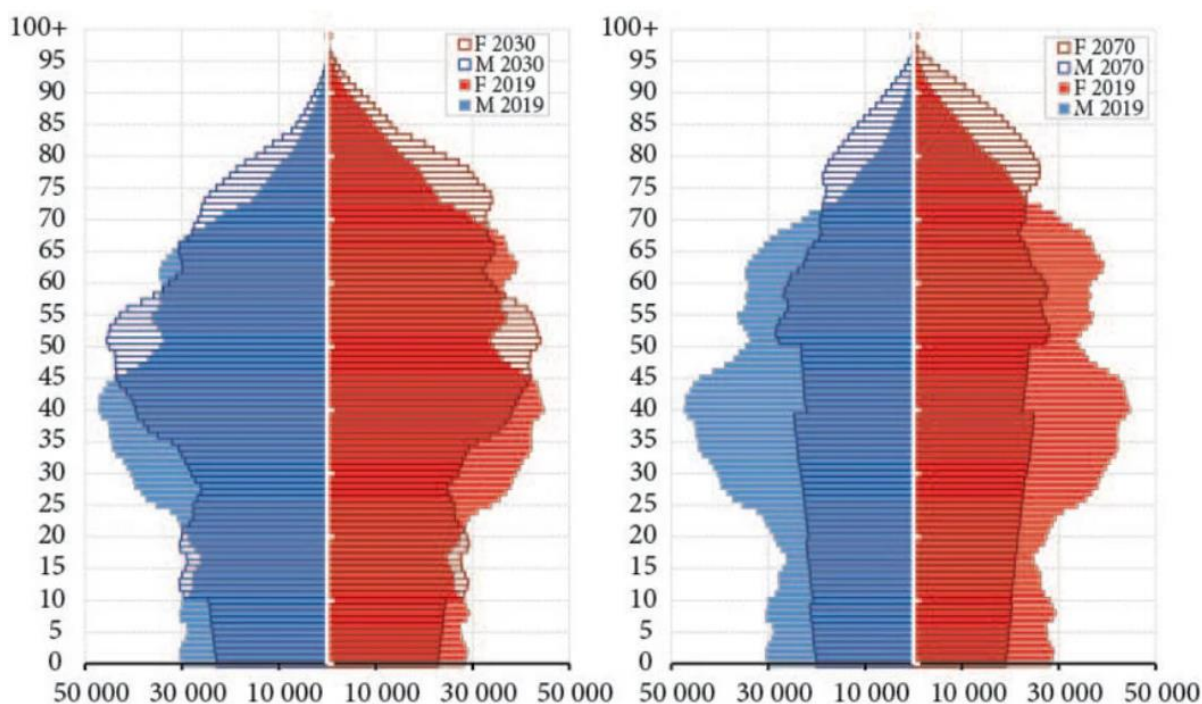
A 2010-es évek végén tovább folytatódott az ország gazdasági növekedése, azonban ekkor már kihívásokkal néztek szembe a növekedési modell strukturális korlátaiból adódóan. A gazdaságot magas fokú ipari specializáció jellemezte, amelynek hatására nagy volt az exportkapacitás, azonban a gazdaság érzékeny volt a nemzetközi értékláncok változásaira a feldolgozóipar és az autóipar dominanciája miatt (). A regionális különbség a foglalkoztatást, a külföldi beruházásokat és az üzleti környezetet tekintve is megfigyelhetők a szlovák gazdaságban (KAŠŤÁKOVÁ ET AL., 2016).

2014-ben a Független Államok Közösségébe tartozó országok fontos szerepet töltek be Szlovákia külkereskedelmében. Az exportot és az importot tekintve a fő partnerek

Oroszország, Ukrajna, Fehéroroszország, Kazahsztán és Moldova voltak, a legnagyobb külkereskedelmi partner Oroszország volt, az export értéke 2014-ben meghaladta a kétezer millió eurót, míg az import majdnem elérte az ötezer millió eurót (KAŠŤÁKOVÁ et al., 2016).

A 2020-as évek elejét a koronavírus járvány határozta meg, és ezt követően az energiaválság és az ukrán-orosz háború is hatással volt a gazdaságra, a szlovák exportorientáltságból adódóan elsősorban az ellátási láncok és az ipari termelés nézett szembe nehézségekkel. A válságok hatására szembetűnővé váltak a strukturális problémák is, amelyek az ország gazdaságának versenyképességét hosszú távon is meghatározzák, mint például a termelékenység lassú növekedése, az alacsonyabb infláció, a régiók gazdasága közötti egyenlőtlenség, valamint a munkaerő képzettségének regionális eltérései (NATIONAL BANK OF SLOVAKIA, 2025).

A hosszú távú növekedési lehetőségek legjelentősebb korlátai az intézményi problémák, a népesség elöregedése, valamint a termelékenység és az innováció alacsony szintje (Gruševá & Blaskova, 2023). Napjainkra a szlovák gazdaság növekedése a korábbi évekhez képest lelassult, a tavalyi évben mindössze 0,8% volt a reál GDP növekedési üteme. Az ország reálkonvergenciáját tekintve is stagnálás figyelhető meg, a termelékenység lassan növekszik, a munkaerőpiacot egyensúlytalanság jellemzi, illetve a gazdasági felzárkózást tovább nehezítik a regionális különbségek is (EUROPEAN COMMISSION, 2026).

55. ábra: A szlovák népesség elöregedése 2019-ben, illetve előrejelzés 2030-ra és 2070-re
Adatforrás: Gruševá & Blaskova, 2023, p. 115.

A regionális térszerkezetet az országban elsősorban a területi egyenlőtlenség jellemzi, amely a keleti és a nyugati területek között figyelhető meg. Ezen különbségek kialakulásának gazdaságszerkezeti, földrajzi, történeti és infrastrukturális okai egyaránt vannak. Az egyenlőtlenség több területen azonosítható, így a gazdasági teljesítményt, a foglalkoztatottságot, a jövedelmeket, a vállalkozási aktivitást, a közlekedési infrastruktúrát, valamint az oktatási lehetőségeket tekintve is. Az ország területén belül a fejlettebb gazdaság Pozsonyban és a környező régiókban, a nyugati térségben jellemző, míg az ország középső és keleti része gazdaságilag elmaradottabb és gyengébb gazdasági teljesítménnyel rendelkezik. Az egyenlőtlenséget tükrözi a regionális GDP alakulása is, melyet vizsgálva látható a pozsonyi térség gazdasági súlya az ország többi részéhez képest (MARIS & KOVACIK, 2022).

Három területi szintet különböztethetünk meg az országban a regionális térszerkezetet tekintve. A NUTS 2 szintű régiók a Pozsonyi régió, Nyugat-Szlovákia, Kelet-Szlovákia, valamint Közép-Szlovákia. A közigazgatási rendszer nyolc megyére osztja az ország területét: Pozsony, Nagyszombat, Trencsén, Nyitra, Zsolna, Besztercebánya, Eperjes és Kassa kerületekre. A regionális gazdasági folyamatok azonban nem kötődnek minden esetben szigorúan a közigazgatási határokhoz, a térszerkezet alakulását nagyban meghatározza, hogy az ipari központok, a közlekedési útvonalak, valamint a határon átnyúló kapcsolatok sem kizárólag egy adott megyéhez köthetők (VOŠTA, 2023).

A szlovák gazdaság központja Pozsony és a környező területek, melyek pénzügyi, szolgáltatási, vállalati, innovációs és közigazgatási szempontból is fontos szerepet játszanak. Ebben a térségben koncentrálódik a magasan képzett munkaerő, a pénzügyi szolgáltatások, a magas hozzáadott értékű szolgáltatások, valamint a kutatás-fejlesztés többsége. Az egy főre jutó GDP a Pozsonyi régióban az uniós átlag 151%-át tette ki, míg a kelet-szlovákiai területeken mindössze 55%-át, ami jól mutatja az ország nyugati és keleti része közötti jelentős gazdasági különbséget (EUROPEAN COMMISSION, 2026).

Azonban nincs azonos fejlettségi szinten az egész nyugati országrész. Az agglomerációs hatás rendkívül erős a fővároshoz közeli területeken, így a beruházások, a szolgáltatások, valamint a képzett munkaerő nagy része is itt összpontosul. Pozsony, Nagyszombat és Nyitra jelentős ipari és közlekedési központok, a gazdaságilag fejlett területek közé tartoznak. A nyugati országrész gazdaságának fejlődését segíti Csehország, Ausztria és Magyarország közelsége, és az, hogy mind a vasúti, mind pedig a közúti hálózat fejlettebb, ami megkönnyíti a gazdasági kapcsolatok létrehozását és fenntartását. A nyugati területek fejlettsége tehát nem kizárólag Pozsonynak köszönhető, hanem néhány európai gazdasági centrum közelségének (BEDNÁRIKOVÁ, 2022).

A Nagyszombati régió és a Nyitrai régió gazdasági szempontból az agráriparhoz, az élelmiszeriparhoz, valamint az ipari termeléshez is kötődik. Szlovákia függetlenedésétől kezdődően a nyugati országrészben számos külföldi működőtőke befektetés történt, ezek többsége az autóiparhoz, valamint az autóiparhoz kapcsolódó beszállítói ágazatokhoz kötődött. Az autóipar koncentrációja nagyban meghatározta a térség foglalkoztatási jellemzőit és exportteljesítményét. Ma már a tudásintenzív tevékenységek és a magasabb termelékenységű szolgáltatások is fontos szerepet játszanak a nyugati országrész gazdaságában (JACOBS, 2017).

A középső országrész gazdaságát a heterogenitás jellemzi a térszerkezetet tekintve. A területen a jelentős ipari központok a Besztercebányai régióban és a Zsolnai régióban találhatók, azonban ezeken a területeken jellemzőek a nagy kiterjedésű, alacsonyabb népsűrűségű, gazdaságilag elmaradottabb térségek is. Az ipari központok történetileg alakultak ki az ország középső részén, azonban emellett vannak más fontos tevékenységek is, melyek hatással vannak a terület gazdaságára, ezek elsősorban a turizmushoz, az erdőgazdálkodáshoz, valamint egyes szolgáltatásokhoz kapcsolódnak. A térség gazdasági teljesítményét negatívan befolyásolhatják a közlekedési infrastruktúra hiányosságai, a településszerkezet, valamint az, hogy az ország ezen része távolabb van a nagyobb gazdasági központoktól. A Trencsényi régióban például az ipar, a kereskedelem, a közlekedés, a szállítmányozás, a szálláshelyszolgáltatás, valamint a vendéglátás a legjelentősebb ágazatok gazdasági szempontból (JACOBS, 2017).

A keleti országrészben nagy regionális különbségek figyelhetők meg. A Pozsonyi térségtől jelentősen elmarad az Eperjesi régió és a Kassai régió gazdasági teljesítménye, illetve egyes járásokban magas a szegénységi kockázat és a munkanélküliség is. Kelet-Szlovákiában a gazdasági fejlődését nehezítik a digitális és közlekedési infrastruktúra hiányosságai, a gyengébb innovációs teljesítmény, valamint a képzett és fiatal munkaerő elvándorlása. Azonban ezen országrész sem egységesen fejletlen gazdasági szempontból. Szlovákia második legnagyobb városa Kassa, ami gazdasági, oktatási és innovációs szempontból is fontos szerepet játszik. Kassán a gazdaságot elsősorban az ipar határozza meg, emellett a felsőoktatás és a szolgáltatások területén is kiemelkedő, így a keleti országrészben a legnagyobb növekedési potenciált jelzi. Kassa és a közvetlen környezete gazdaságilag fejlettebb, míg a periférián lévő területek elmaradottabbak (EUROPEAN COMMISSION, 2026).

A perifériaterületek gazdasági elmaradottsága még erőteljesebben jelenik meg az Eperjesi régió esetén. Ebben a térségben nagyobbak a távolságok a települések között, és korlátozottabb a hozzáférés a gazdasági központokhoz. Az elmaradottság megfigyelhető a munkaerőpiacon is, mind a keleti, mind pedig a középső országrészben munkanélküliségi problémák alakultak ki.

A nyugati és keleti megosztottság mellett térszerkezeti szempontból különbség figyelhető meg a városi központok és a vidéki perifériaterületek között. A nagyvárosokban, elsősorban Pozsonyban, Kassán, Nyitrán és Zsolnán koncentrálódik a felsőoktatás, a magasabb hozzáadott értékű szolgáltatások, a vállalati központok, illetve a munkahelyek többsége. A perifériákban alacsonyabb a vállalkozások aktivitások, a magasabb képzettséget igénylő munkalehetőségek korlátozottabbak, és a fiatal és képzett népesség elvándorlása is problémát jelent. Az infrastruktúra fejlettsége tovább erősíti a térszerkezetet. A közlekedési hálózat minősége és sűrűsége ugyanis hatással van a munkaerő mobilitására, a vállalkozások telephely választására, valamint arra, hogy az egyes régiók mennyire tudnak bekapcsolódni az országos és nemzetközi gazdasági vérkeringésbe (JACOBS, 2017).

Az európai uniós csatlakozást követően Szlovákia a kohéziós és regionális fejlesztési politikára összpontosított, hogy mérsékelje a regionális különbségeket. Ezen törekvéssel összhangban 2001-ben elfogadásra került egy regionális fejlesztést támogató törvény, melyet 2008-ban a regionális fejlesztési törvény követett. A regionális fejlesztési politika alapjai a területi fejlesztési stratégiák, a beruházási prioritás, valamint a többéves programok voltak, az európai uniós támogatási rendszerhez kapcsolódva. Azonban ennek ellenére nem szűntek meg a gazdasági különbségek, és annak ellenére nagy az eltérés a gazdasági fejlettséget tekintve, hogy az elmúlt években a fővároson kívüli térségek is gazdasági növekedésen mentek keresztül (LEŠKO, 2025).

A nyugati és a keleti országrész közötti gazdasági fejlettségbeli különbség a földrajzi elhelyezkedésen túl számos más tényező hatásának következményeképpen jött létre, mint például a gazdasági szerkezet, a munkaerőpiac, az oktatás, az infrastruktúra, az innováció, valamint a külföldi tőke területi koncentrációja. A legjelentősebb különbség Pozsony és az ország többi része között figyelhető meg, azonban a térbeli megosztottságot jól mutatja a nyugati és a keleti országrész közötti különbség is (EUROPEAN COMMISSION, 2026).

Pozsony mellett a nyugati országrészben a Nagyszombati, a Nyitrai, a Trencsényi és a Zsolnai térség is fontos gazdasági szerepet tölt be, köszönhetően széleskörű ipari és közlekedési kapcsolatainak. Ezen területek földrajzi elhelyezkedésükből közvetlen összeköttetéssel rendelkeznek Ausztria, Csehország és Magyarország felé, illetve a nyugat-európai országokhoz is könnyebben kapcsolódhatnak a közlekedési hálózatok eredményeképpen. Mindez hozzájárult ahhoz, hogy Nyugat-Szlovákiában és az ország középső részén koncentrálódik a külföldi működőtőke befektetések többsége (JACOBS, 2017).

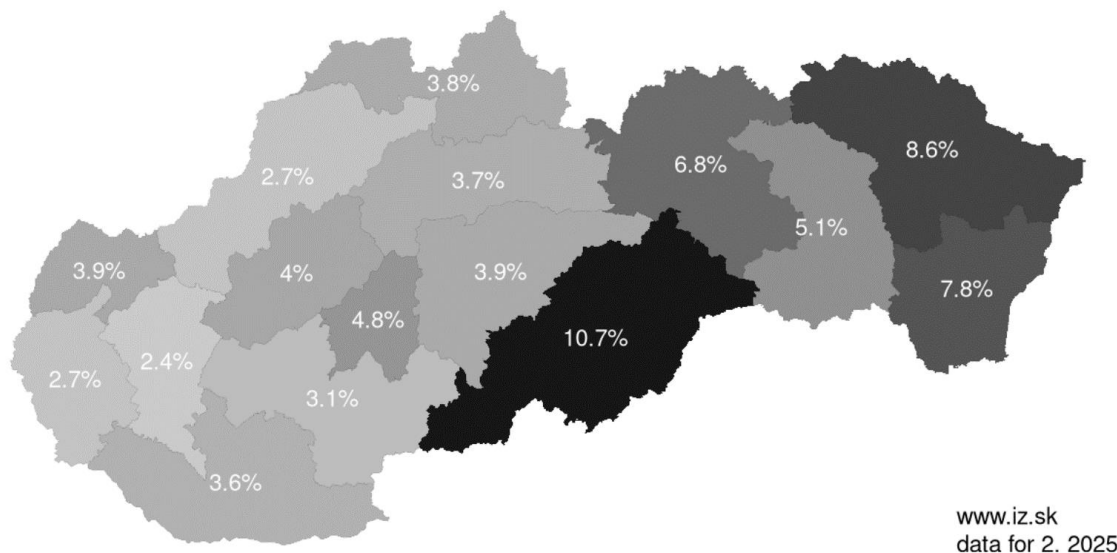
Az ország keleti része kedvezőtlenebb gazdasági helyzetben van. Az Eperjesi régióban és a Kassai régióban az egy főre jutó GDP mind az európai uniós átlagtól, mind pedig az országos

átlagtól elmarad. Szlovákia legalacsonyabb egy főre jutó GDP értéke Kelet-Szlovákiához kötődik, annak ellenére, hogy a 2020-as években mind a reál GDP, mind pedig a termelékenység gyors növekedést mutatott. Ez arra utal, hogy a keleti országrész gazdasági lemaradása ellenére megfigyelhető a fejlődés, azonban a nagy különbségekből adódóan a felzárkózás hosszabb ideig tart (EUROPEAN COMMISSION, 2026).

A regionális jövedelmi különbségek a termelékenység, a foglalkoztatottság, és a ledolgozott munkaórák eltéréseire vezethetők vissza, míg a termelékenységet illetően a különbség fő okai az egyes gazdasági ágazatok eltérő súlya, a beruházások, valamint a végzettség eltérései. Európai összehasonlításban kifejezetten magas Szlovákiában a regionális jövedelmi egyenlőtlenség, a legtöbb hátrányos helyzetű háztartás az ország keleti részén található. A nyugati és keleti országrész közötti megosztottságot a munkaerőpiaci mutatók is jól szemléltetik. A foglalkoztatottság tartósan magasabb a Pozsonyi régióban, míg az ország keleti részén a munkanélküliség nagyobb. A foglalkoztatási ráta 2020-ban a Pozsonyi régióban 80% volt, a munkanélküliségi ráta pedig 3,4%, míg Kelet-Szlovákiában 67,6%-os volt a foglalkoztatási ráta, a munkanélküliségi ráta pedig 10,5% (IMF, 2024).

Az oktatási és humántőke ellátottság tovább erősíti a munkaerőpiaci regionális különbségeket. A Pozsonyi régióban a magasan képzett munkaerő aránya jóval meghaladja a keleti országrészét, illetve a kutatási kapacitások és a felsőoktatási intézmények is rendkívül koncentráltak: a nappali tagozatos egyetemi hallgatók 40,7%-a a fővárosi régióban tanult 2024-ben. A felsőoktatási intézmények koncentrációja a Pozsonyi régióban azt eredményezi, hogy a fiatal, képzett munkaerő nagy része a fővárosban vagy az agglomerációjában marad (EUROPEAN COMMISSION, 2026).

A szegénységi és társadalmi mutatókon keresztül is azonosíthatók a regionális különbségek. Az ország keleti felén nagyobb a szegénység, és elsősorban a marginalizált közösségek esetén a társadalmi kirekesztődés kockázata is magas. Ezeken a területeken több olyan kistérség és település található, ahol egymást erősíti a gyengébb infrastruktúra, az alacsonyabb iskolai végzettség és az alacsony foglalkoztatottsági ráta, tehát Kelet-Szlovákia elmaradása nem kizárólag gazdasági problémákat jelent, hanem társadalmi kihívásokat is hoz magával (INSTITÚT ZAMESTNANOSTI, 2026).

56. ábra: A munkanélküliségi ráta földrajzi különbségei Szlovákiában, 2025
Adatforrás: Institut Zamestnanosti, 2026

A keleti és nyugati országrész között a digitális infrastruktúrát tekintve is megfigyelhetők a különbségek. A hagyományos közlekedési infrastruktúra ugyanis már nem elég ahhoz, hogy versenyelőnyt biztosítson egy terület számára, a modern gazdasági tevékenységek megkövetelik a fejlett innovációs ökoszisztémát, a gyors internetkapcsolatot, illetve a digitális szolgáltatásokhoz való hozzáférést is. Az ország keleti részén korlátozottabb a hozzáférés ezen szolgáltatásokhoz, ami megnehezíti, hogy a digitális és tudásintenzív vállalatok ezeken a területeken telepedjenek le. A felzárkózás szempontjából tehát kiemelt jelentősége van a közlekedési infrastruktúra fejlesztése mellett a digitális infrastruktúra fejlesztésének is (EUROPEAN COMMISSION, 2026).

A gazdasági központok vonzáskörzetei ugyanakkor nem esnek teljes mértékben egybe az közigazgatási régióhatárokkal. Pozsony esetében például a gazdasági vonzáskörzet jóval nagyobb, mint a közigazgatás határ, és szoros gazdasági kapcsolatot alakított ki a főváros a Nagyszombati régió egyes térségeivel. Kelet-Szlovákiában Kassa gazdasági vonzáskörzete nyúlik túl a közigazgatási régióhatárokon (IMF, 2024).

Több nagyobb város is kiemelt szerepet tölt be az ország gazdaságában. A korábban már említett Pozsony és Kassa mellett fontos regionális központ Nagyszombat, Nyitra, Zsolna, Besztercebánya és Trenčín is, melyek a saját régiójukon belül játszanak jelentős szerepet közigazgatási, oktatási, szolgáltatási és ipari központként. Pozsony országos szinten jelentős központ, míg Kassa a kelet-szlovákiai területeket fogja össze (KOISOVA et al., 2018).

A legjelentősebb gazdasági központ az országban Pozsony: a fővárosban koncentrálódnak a magasabb hozzáadott értékű szolgáltatások, az innovációs tevékenységek,

az üzleti szolgáltatások, valamint a közigazgatási és vállalati központok is. A stabil gazdasági pozíciót tovább erősíti a főváros kedvező földrajzi elhelyezkedése, ugyanis Bécshez, Budapesthez és Prágához is kapcsolódik, melynek köszönhetően Közép-Európában is fontos gazdasági centrum. A legtöbb szlovák regionális központban csökken a népesség, Pozsonyban azonban növekszik a lakosság: a 2010 és 2024 közötti időszakban 431 ezer főről 478 ezer főre, míg Nyitra lakossága 84 ezer főről 76 ezer főre, Eperjes lakossága 91 ezer főről 82 ezer főre, Kassa lakossága pedig 234 ezer főről 225 ezer főre csökkent ugyanebben az időszakban. A növekvő népesség a fővárosban azt jelzi, hogy Pozsony a gazdasági lehetőségeken túl a népességet tekintve is kiemelkedik a szlovák városok közül (STATISTICAL OFFICE of the SLOVAK REPUBLIC, 2026).

A nyugat-szlovákiai területeken a fővároson kívül három további meghatározó gazdasági központ található: Nyitra, Nagyszombat és Zsolna. Nyitra gazdasági szerepe a mezőgazdaságának és az élelmiszeriparának köszönhető, emellett a város a kutatás és a felsőoktatás szempontjából is jelnetős szerepet tölt be. Az elmúlt években több olyan ipari és technológiai beruházás történt a városban, ami pozitívan befolyásolta a gazdasági súlyát, és melyeknek köszönhetően a város ma már nem tekinthető kizárólag hagyományos mezőgazdasági térségnek, hanem átmenetet képez a modern ipari központ felé (RIEVAJOVA & KLIMKO, 2018).

Nagyszombat gazdasági szerepe nagyban köszönhető Pozsony közelségének, ami hozzájárult ahhoz, hogy a város ipari központtá vált, elsősorban az autóipar, illetve az autóiparhoz kötődő beszállítói hálózatok kapcsán. A város gazdasági központtá válását segítette a munkaerő, a közlekedési kapcsolatok, a külföldi vállalatok, valamint a nyugat-európai piacok közelsége is (RIEVAJOVA & KLIMKO, 2018).

Az ország nyugati felén található városok között Zsolna is jelentős szerepet tölt be gazdasági szempontból, elsősorban a közlekedésének és az iparának köszönhetően, emellett felsőoktatási központként is működik. A város gazdaságának erőssége a járműipar, a szolgáltatások, valamint a tudásintenzív tevékenységek. Elhelyezkedéséből adódóan Zsolna az ország keleti és nyugati részének összekötése szempontjából is fontos szerepet játszik (KOIŠOVÁ & MASÁROVÁ, 2018).

A keleti országrész legjelentősebb gazdasági centruma Kassa. Habár a fővárossal összehasonlítva kisebb a gazdasági szerepe, Kelet-Szlovákiában meghatározó terület. A város ipara tradicionálisan a nehéziparra épült, és ennek hatásai még napjainkig éreztetik hatásukat. Kassa felsőoktatási, kutatási, egészségügyi, kulturális és szolgáltatási központot testesít meg az ország keleti felén, és ennek köszönhetően nemcsak a saját gazdaságának teljesítményét segíti,

hanem a környező települések számára is biztosít magasabb szintű szolgáltatásokat és munkahelyeket is, és ennek köszönhetően segítheti a gyengébb gazdasági teljesítményű keleti területek felzárkózását (RIEVAJOVA & KLIMKO, 2018). Kassa mérete is egyre jelentősebb: már 2024-ben 225 ezer lakosa volt, és ezzel Szlovákia második legnagyobb városa. A 2010-es években már stagnált, illetve kis mértékben csökkent a lakossága, ami a keleti országrész demográfiai kihívásait tükrözi (STATISTICAL OFFICE OF THE SLOVAK REPUBLIC, 2026).

Az ország keleti felén Eperjes is a gazdasági centrumok közé tartozik, mint közigazgatási, oktatási és szolgáltatási központ. Jelentősége gazdasági szempontból elmarad Kassától, azonban munkahelyeket biztosít a környező járások lakosai számára. Eperjes és Kassa együttesen a keleti régióban Pozsony kiemelkedő gazdasági szerepét tudja ellensúlyozni. Kisebb gazdasági központok Besztercebánya és Trencsén is. Besztercebányán a közigazgatási, az oktatási és a szolgáltatási funkciók a jelentősek, Trencsénben pedig a feldolgozóipar és az ipari tevékenység (RIEVAJOVA & KLIMKO, 2018).

Az ország gazdasági centrumai eltérő jelentőséggel bírnak, Pozsony országos és nemzetközi szempontból is kiemelt jelentőséggel bír, míg az ország második legnagyobb városa, Kassa a keleti országrész főbb gazdasági központja. A többi gazdasági központ, mint például Besztercebánya, Trencsén, Nagyszombat, Nyitra és Zsolna kisebb hatással bír, és a saját régiójukon belül meghatározó. A környező térségek fejlettsége is hatással van arra, hogy mekkora gazdasági súlya van az egyes városoknak, ugyanis a fejlettebb térségek vonzzák a beruházásokat, a szolgáltatásokat és a munkahelyeket is, emellett pedig a centrumok működését fogyasztói kereslettel és munkaerővel támogatják. A szlovák regionális fejlődés térszerkezetének fő jellemzője tehát a centrum és periféria területek kapcsolata (KOIŠOVÁ & MASÁROVÁ, 2018).

IV.2.3. A népesséeloszlás és a működőtőke térszerkezeti különbségei Szlovákiában

Az előzőekben elemzett gazdasági egyenlőtlenségek mellett a népességszám és a gazdasági teljesítmény közötti szélsőséges különbségek vizsgálata is szükséges.

A területi egyenlőtlenségek mérésére a Hoover-indexet alkalmaztam, amely az FDI és a népesség területi megoszlása közötti eltérést kvantifikálja. A mutató a relatív koncentráció mértékét fejezi ki, és lehetővé teszi annak számszerű meghatározását, hogy a befektetések milyen mértékben centralizálódnak a fővárosi régióban a népességi arányhoz viszonyítva.

Hoover-index számítás:

$$H_{FDI POP} = (1/2) \times \sum |x_i - y_i|$$

$H_FDI_POP = (1/2) \times 111.17$ $H_FDI_POP = 55.585\%$				
megye	xi (FDI %)	yi (Népesség %)	xi – yi	
Pozsony	68.21	12.48	+55.73	55.73
Nagyszombat	10.41	10.41	0.00	0.00
Trencsén	4.78	10.78	-6.00	6.00
Nyitra	6.99	12.43	-5.44	5.44
Zsolna	4.37	12.75	-8.38	8.38
Besztercebánya	2.78	11.85	-9.07	9.07
Eperjes	1.75	15.23	-13.48	13.48
Kassa	0.70	14.77	-14.07	14.07
**Σ	xi – yi	**		

8. táblázat: A népességszám és a beérkező FDI területi eltéréseinek Hoover-index számítással történő elemzése
Forrás: saját szerkesztés

A bemutatott két oszlopdiagram a szlovákiai külföldi működőtőke-áramlások (FDI) és a népesség területi megoszlásának összehasonlító elemzését, illetve az ebből származtatott Hoover-index komponenseit szemlélteti.

A bal oldali diagram („FDI vs. Népesség megoszlás”) nyilvánvalóvá teszi a szlovákiai főváros–vidék szakadék mértékét. Pozsony régiója az FDI mintegy 68,2%-át koncentrálja, miközben az ország népességének csupán 12,5%-át adja. Ez azt jelenti, hogy a fővárosi térség FDI-intenzitása több mint ötszöröse annak, ami a demográfiai súlya alapján indokolt lenne.

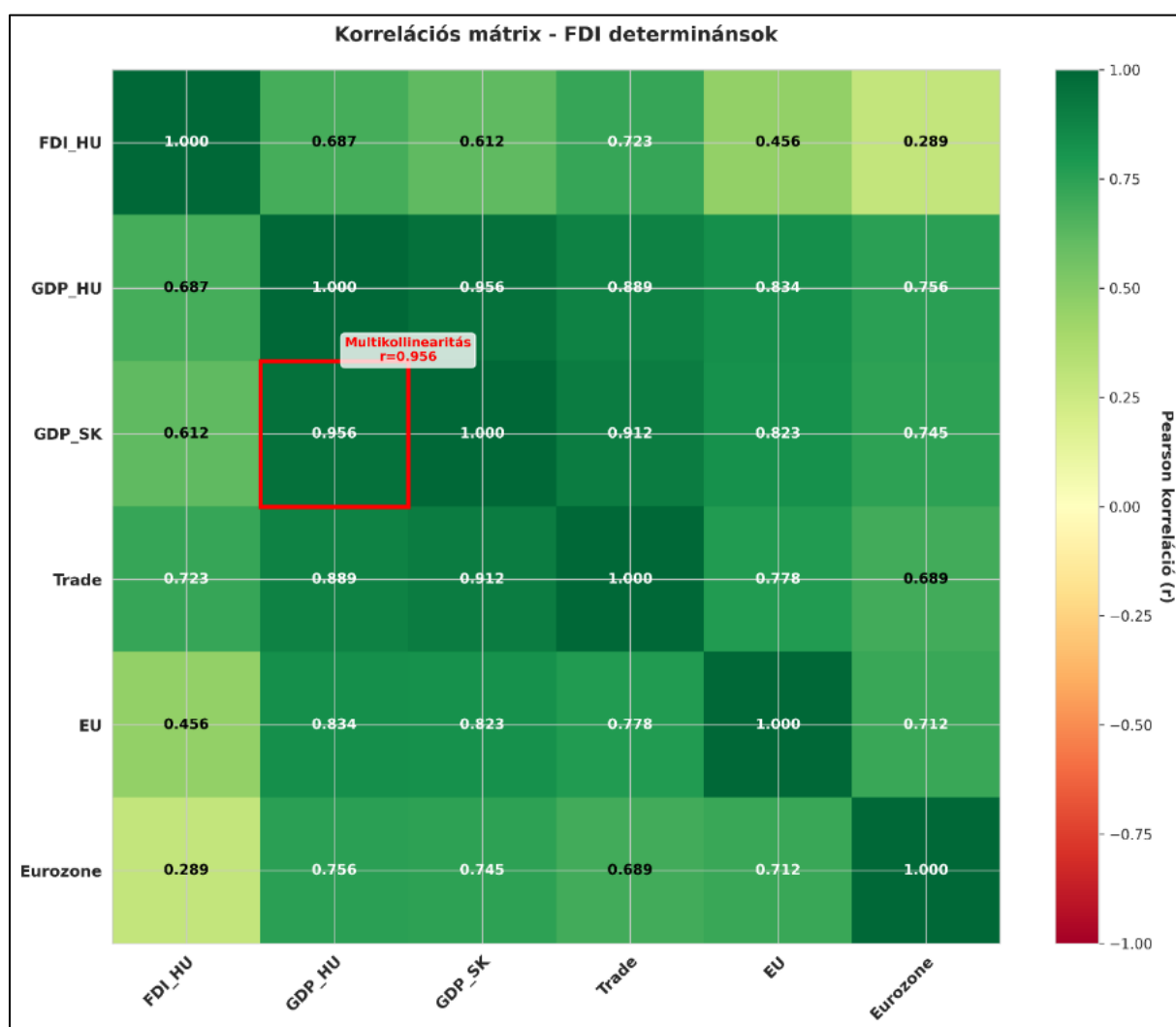
Ezzel szemben a fennmaradó hét régió – Nagyszombat, Trencsén, Nyitra, Zsolna, Besztercebánya, Eperjes és Kassa – együttesen az ország népességének 87,5%-át képviselik, mégis csupán az FDI 31,8%-át vonzzák. Ez az aszimmetria nem egyszerűen piaci véletlen, hanem strukturális gazdaságföldrajzi torzulásra utal.

Különösen figyelemre méltónak találom, hogy egyetlen régióban sem haladja meg az FDI-részesedés a népességi arányt Pozsonyon kívül. Nagyszombat esetében kvázi egyensúly figyelhető meg (10,41%–10,41%), míg a keleti és középső régiókban – például Eperjesen és Kassán – két nagyságrenddel kisebb FDI-arány társul magas népességi részesedéshez. A Hoover-index teljes értéke $H = 55,59\%$, ami nemzetközi összehasonlításban is rendkívül magas területi koncentrációra utal. Pozsony önmagában 55,73 százalékponttal járul hozzá az indexhez, ami azt jelenti, hogy a teljes egyenlőtlenség döntő része egyetlen régióhoz kötődik. Ez a koncentrációs minta klasszikus „fővárosi túlfelföldésként” (capital city primacy) értelmezhető, ahol a gazdasági, intézményi és infrastrukturális előnyök önmagukat erősítő módon vonzzák a tőkét.

A többi régió negatív eltérései – különösen Kassa (–14,07), Eperjes (–13,48) és Besztercebánya (–9,07) esetében – a strukturális alulbefektettség tipikus példái. Ezek a térségek munkaerő-kínálattal rendelkeznek, de hiányzik a megfelelő tőkekoncentráció, ami

hosszú távon alacsony termelékenységet, bérszakadékokat és migrációs nyomást generál. A bemutatott ábrák alapján megállapítható, hogy Szlovákiában az FDI térbeli eloszlása nem konvergenciát, hanem divergenciát erősít. A jelenlegi befektetési struktúra hosszú távon regionális feszültségeket, munkaerő-elvándorlást és területi kohéziós problémákat okozhat, különösen Kelet- és Közép-Szlovákia esetében.

A Hoover-index által jelzett 55% feletti érték egyértelműen alátámasztja a célzott regionális fejlesztési programok szükségességét, térségi szintű FDI-ösztönző mechanizmusok bevezetését, valamint az infrastruktúra, a humán tőke és az intézményi kapacitások decentralizált fejlesztését. A szlovák regionális gazdaságpolitika jelenlegi formájában nem képes mérsékelni a centrum–periféria viszonyokat, és érdemi beavatkozás nélkül az egyenlőtlenségek tovább mélyülhetnek.

57. ábra: A népességszám és a beérkező FDI területi eltéréseinek Hoover-index számítási eredményei
 Forrás: ŠÚ SR alapján saját szerkesztés

A külföldi működőtőke-beáramlás (FDI) makrogazdasági meghatározóinak feltárása érdekében korrelációs elemzést végeztünk a vizsgált változók között. Az elemzés eredményeit egy hőtésképes (heatmap) korrelációs mátrix szemlélteti, amely a Pearson-féle korrelációs együtthatókat (r) mutatja be az FDI és a potenciális magyarázó változók páronkénti kapcsolatában. Az elemzés az 1995–2025 közötti időszak éves adataira épül, az adatok forrása az Eurostat és az IMF.

A vizsgált változók köre a szakirodalomban gyakran alkalmazott makrogazdasági indikátorokat foglalja magában: GDP-növekedési ráta (%), infláció (%), munkanélküliségi ráta (%), átlagbér (EUR), export/GDP arány (%), államadósság/GDP arány (%), valamint az árfolyam-stabilitási index. A hőtésképen szereplő változók között külön kiemelésre kerül a magyar és a szlovák GDP (GDP_HU, GDP_SK), a kereskedelmi nyitottságot reprezentáló változó (Trade), valamint az Európai Unióhoz és az euróövezethez való integrációt jelző *dummy változók* (EU, Eurozone). A Pearson-féle korrelációs együttható értéke -1 és $+1$ között mozog, ahol az $r > +0,7$ erős pozitív, az $r < -0,7$ erős negatív korrelációt jelez, míg $|r| < 0,3$ gyenge vagy elhanyagolható kapcsolatot jelent. A hőtésképek színekódolása ezt az értelmezést vizuálisan is alátámasztja: a sötétzöld szín az erős pozitív, a sötétvörös az erős negatív, míg a sárgás vagy világos árnyalatok a gyenge korrelációkat jelölik.

Az eredmények alapján az FDI és a gazdasági teljesítményt mérő változók között túlnyomórészt pozitív együttmozgás figyelhető meg. Ez összhangban áll az elméleti várakozásokkal, miszerint a magasabb gazdasági növekedés és a stabil makrogazdasági környezet vonzóbb befektetési célponttá teszi az adott országot. Ezzel szemben a gazdasági instabilitást jelző indikátorok – különösen a magas infláció és a munkanélküliségi ráta – várhatóan negatív kapcsolatot mutatnak az FDI-beáramlással, ami a befektetők kockázatkerülő magatartásával magyarázható.

A korrelációs mátrix egyúttal lehetőséget biztosít a multikollinearitás problémájának azonosítására is. Kiemelendő a magyar és a szlovák GDP között tapasztalható rendkívül erős pozitív korreláció ($r = 0,956$), amely súlyos multikollinearitásra utal. Ez arra enged következtetni, hogy a régiós gazdaságok ciklikus mozgása szorosan összekapcsolódik, ugyanakkor regressziós modellekben e változók együttes szerepeltetése torzíthatja a becsléseket, növelheti a standard hibákat, és csökkentheti az együtthatók statisztikai megbízhatóságát. Hasonló problémák merülhetnek fel más, erősen együttmozgó változók – például a GDP és az export/GDP arány – esetében is. Fontos hangsúlyozni, hogy a korrelációs elemzés és nem alkalmas oksági kapcsolatok kimutatására, kizárólag a változók közötti statisztikai együttmozgást tárja fel. Ennek ellenére az eredmények hasznos előszűrőként

szolgálnak a további empirikus elemzésekhez, különösen a regressziós modellek specifikációja és a multikollinearitás kezelésének megtervezése során.

V. Gazdasági etnocentrizmus Szlovákia egyes régióiban

Az etnikai térszerkezet vizsgálata Szlovákia esetén különösen fontos, kifejezetten az ország déli részén, ugyanis ezeken a területeken a magyarság a történelméből adódóan koncentráltan volt jelen, azonban a rendszerváltozást követően a különböző demográfiai és migrációs folyamatok következtében jelentős változás történt a magyar kisebbség eloszlását tekintve. A magyarság demográfiájának változása ugyanis hatással van a gazdasági etnocentrizmus lehetőségeire is az egyes területeken.

V.1. Etnikai térszerkezet, a magyarság demográfiájának térbeli és időbeli változása Szlovákiában

Az elméleti áttekintés során bemutatott fogalmak, a társadalmi tőke és a kapcsolati tőke olyan erőforrások, amelyek szorosan kötődnek azon társadalmi és földrajzi keretekhez, amelyben az adott egyének, illetve adott csoportok társadalmi kapcsolatai megteremtődnek. Az etnikai kapcsolati tőke esetén kiemelten igaz ez a megállapítás, ugyanis az adott etnikai közösség térbeli elhelyezkedése mellett a közösség koncentrációja és demográfiai stabilitása határozza meg a kialakulását, illetve az alakulását. A gazdasági etnocentrizmus empirikus elemzéséhez tehát elengedhetetlen az etnikai térszerkezet tanulmányozása és elemzése az adott területen, abból adódóan, hogy a kapcsolati tőke működésére jelentős hatással van a társadalmi kapcsolatok térbeli beágyazottsága (PUTNAM, R. D. 2000).

Az etnikai térszerkezet olyan térbeli mintázatok összessége, amelyek a különböző etnikai csoportok eloszlását és koncentrációját határozzák meg, továbbá az egymáshoz viszonyított helyzetük alakulására is hatással vannak egy régió belül. A térszerkezet sajátossága, hogy nem statikus, hanem folyamatosan alakul demográfiai, történelmi és politikai folyamatok eredményeképp, amelyek nagyban meghatározzák az egyes etnikai közösségek működését mind gazdasági, mind pedig társadalmi szempontból. Ugyanakkor az etnikai csoportok különböző módokon lehetnek jelen egy adott területen, és ez alapján megkülönböztethetjük az etnikai tömböket, a vegyes lakosságú kontaktzónákat, valamint a szórványokat, amelyeket eltérő kapcsolathálózatok jellemeznek. A megkülönböztetés alapján az adott etnikumhoz tartozó népesség koncentrációja adja, mely az etnikum tagjai között kialakult kapcsolatok erősségére és jellemzőire is hatással van (BRUBAKER, R. 2004).

Az etnikai tömbökben nagy számban található meg az azonos etnikumhoz tartozó népesség és ez a térbeli koncentráció nagyban elősegíti, hogy erős kapcsolatok alakuljanak ki a

népesség tagjai között. Olyan zárt, bizalmon alapuló kapcsolatok jönnek létre, amelyek erősítik a közösségi kohéziót, és emellett gazdasági szempontból is éreztetik hatásukat, ugyanis hozzájárulnak a tranzakciós költségeknek és az információs aszimmetriának a csökkentéséhez. Összességében tehát ezek a kapcsolatok összekötő (bonding) jellegűek (KOC SIS K. et al. 2015).

A szórványokban térben szétszórtan találhatók az azonos etnikumhoz tartozó népesség tagjai, így a kapcsolatok kevésbé tudnak kiépülni és intézményesülni. Ezen típus esetén az áthidaló (bridging) típusú kapcsolatok alakulnak ki a térbeli elhelyezkedésből, illetve koncentrációból adódóan, melyek hozzájárulhatnak a társadalmi integrációhoz, azonban az etnikai alapon szerveződő gazdasági együttműködések gyengítik. A vegyes lakosságú kontaktzónák esetén pedig több etnikum található egy adott területen, azonban ezek közül egyik sem tekinthető többségnek, illetve időről időre változik, hogy melyik etnikum aktuálisan a többség. Ez alapján tehát az etnikai tömb és a szórvány közötti átmenetet testesítik meg a kontaktzónák, ebből adódóan az etnikai kapcsolati tőke is mindkét formában jelen lehet a közösségekben (BARTH, F. 1998).

A társadalmi tőke Putnam nyomán alkalmazott bonding–bridging felosztása tovább árnyalható a linking social capital, vagyis az összekapcsoló társadalmi tőke fogalmával. Míg a bonding kapcsolatok az adott közösségen belül a hasonló társadalmi helyzetű és jellemzőkkel rendelkező szereplők közötti, jellemzően erős kötésekkel jelentik, addig a bridging kapcsolatok eltérő háttérű szereplőket, illetve csoportokat kapcsolnak össze, alapvetően horizontális módon (PUTNAM, 2000). A linking társadalmi tőke ezzel szemben a társadalmi hierarchia különböző szintjein elhelyezkedő szereplők közötti vertikális kapcsolatokat ragadja meg. KOC SIS ÉS TOMAY (2025) terminológiájában ezek a közösségek és az intézmények közötti kapcsolatok, amelyek révén a közösség tagjai hozzáférhetnek az erőforrások elosztásában meghatározó intézményekhez és döntéshozókhoz. A linking kapcsolatok beemelése azért lényeges, mert a bridging kategóriától eltérően explicit módon figyelembe veszi a kapcsolatokban jelen lévő hatalmi és státuszbeli különbségeket. CLARIDGE (2018) szerint ide sorolhatók azok a kapcsolatok, amelyek eltérő hatalmi pozícióban lévő egyéneket és csoportokat, illetve a közösségeket például közigazgatási, gazdasági, jogi vagy politikai intézmények szereplőivel kötik össze. Ezek jelentősége abban áll, hogy rajtuk keresztül a közösség tagjai olyan erőforrásokhoz, szolgáltatásokhoz, információkhoz és döntéshozói pozíciókhoz férhetnek hozzá, amelyek saját közösségi hálózataikon belül nem vagy csak korlátozottan érhetők el (CLARIDGE, 2018).

Az alábbiakban a szlovákiai magyarság demográfiájának térbeli és időbeli alakulása a népszámlálási adatok alapján vázolódom, így lehetővé válik az etnikai struktúrák változásának

vizsgálata. Azonban ezen módszertan alkalmazásával kapcsolatban felmerülhet az a probléma, hogy a népszámlálás során az etnikai hovatartozás bevallása jellemzően önbevallás alapján történik, ebből adódóan az aktuális történelmi, politikai, illetve társadalmi kontextus nagyban meghatározhatja, ezáltal torzítva az adatokat. A Kárpát-medence etnikai diverzitása jelentős mértékben lecsökkent az 1910-es és 1920-as népszámlálása adatokat összehasonlítva, azonban ez magyarázható (IZING M. A. 2019). Ez a megállapítás Szlovákia esetén kifejezetten igaz, és például a szórványterületeken nagyban befolyásolhatják az etnikai arányok alakulását, továbbá az asszimiláció jelensége, a kettős identitás, valamint az etnikai hovatartozást vizsgáló kérdésre a válasz megtagadása is hatással lehet az adatok pontosságára (POPÉLY GY. 1995).

A magyarság demográfiájának vizsgálatát a XX. század elején érdemes kezdeni, ugyanis Trianon következtében Magyarország egy részét Csehszlovákiához csatolták, így 1918 őszén jelentős számú magyar népesség került az országba. A magyarság sajátos helyzetét az is nagyban meghatározta az is, hogy Csehszlovákia célul tűzte ki a magyar közösség jogainak szűkítését, valamint a magyar nyelv használatának korlátozását. Ez azt eredményezte, hogy a magyarság tagjai közül többen elhagyták otthonukat és áttelepültek Magyarországra (BEREZNAVAY A. 2020).

A második világháborút követően egy újabb kivándorlási hullám következett Szlovákia területéről, amikor a magyar etnikum tagjai nagy számban Magyarországra települtek. A két kivándorlási hullám hatására jelentősen csökkent a Szlovákiában élő magyarok létszáma. 1945-ben a kollektív bűnösség elvére hivatkozva az országban maradt magyarság rendkívül nehéz helyzetbe került, mely csak a kommunista hatalomátvétel után változott pozitívan. Ekkor ugyanis több olyan intézkedést eszközöltek, amely hozzájárult a magyarság identitásának fejlődéséhez, többek között kétszintű iskolarendszert hoztak létre, megjelentek a magyar nyelvű sajtótermékek, továbbá több olyan társadalmi szervezet is létrejött, mely a magyarságot támogatta. A rendszerváltozást követően az alkotmány is foglalkozik a kisebbségek jogaival (HAJDÚ Z. 2020).

A nemzeti kisebbségek célja az, hogy megőrizték identitásukat, melyet az adott terület által biztosított történelmi és jogi kereteken kívül nagyban meghatároz a kulturális és demográfiai viselkedés is, ez utóbbihoz tartozik az adott etnikumhoz tartozó népesség migrációja és a házasságkötések is. A népszámlálásoknak nemcsak abból a szempontból van jelentősége a kisebbségek szempontjából, hogy megismerhessük az arányukat egy adott területen, hanem azért is, mert akkor lesznek jogosultak több olyan, törvényben meghatározott jogra, amely az egyes etnikumok arányától és létszámától függ. Ennek kifejezetten akkor van jelentősége, amikor a jogokat helyi szinten, azaz az adott településen határozzák meg, és az

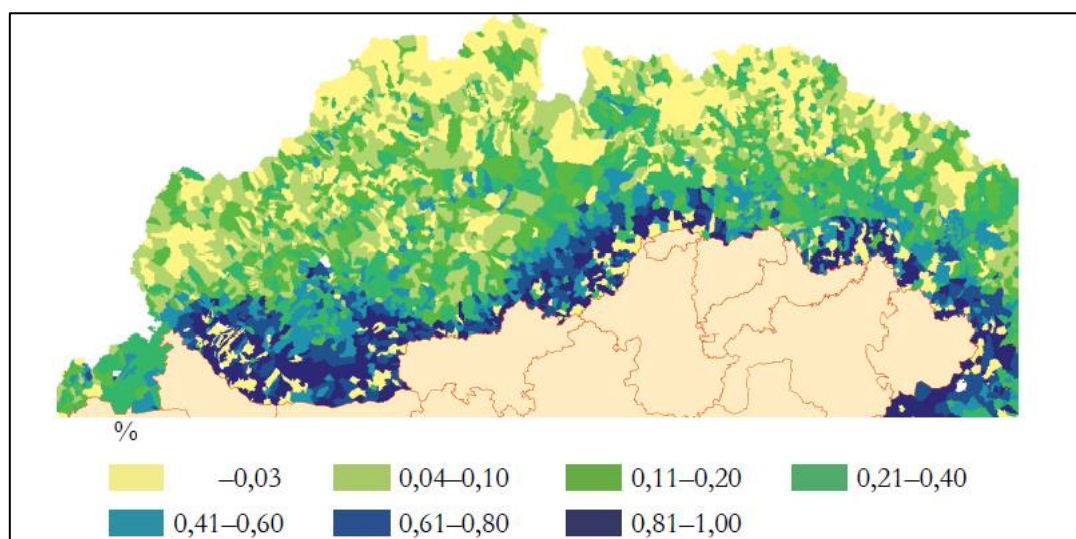
arányok meghatározásához a népszámlálásokat veszik alakul (LAJTAI M. 2020).

Szlovákia lakosságának nemzetiségek szerint történő megoszlását vizsgálva elmondható, hogy a főbb etnikumok az országban a szlovák mellett a cseh, a magyar, a német, az ukrán és orosz, valamint a lengyel. Az 1921-es népszámlálási adatok alapján látható, hogy a legmagasabb a szlovák népesség aránya, az ország lakosságának 57,82%-át teszik ki, 1.688.155 fővel, míg nagyjából feleakkora a magyar lakosság aránya, a 884.309 fő magyar az ország népességének 30,29%-át teszi ki. Ugyanebben az évben a németek arány 6,79%, az ukrán és orosz lakossága 3,33%, a lengyel lakossága 0,34%, a cseh lakossága 0,26%, míg az egyéb és ismeretlen kategóriába tartozóké 1,17% volt. Kifejezetten a magyar lakosságra összpontosítva elmondható, hogy az 1921 és 1991 közötti időszakban folyamatosan csökkent az arányuk az ország lakosságán belül: 1930-ban már mindössze 21,68% volt, 1950-ben 17,79%, 1961-ben 10,30%, 1970-ben 12,43%, 1980-ban 11,21%, míg 1991-ben már csak 11,21%, míg a szlovák nemzetiség aránya ebben az évben 86,49% volt. A magyar nemzetiség létszámát tekintve is csökkenés figyelhető meg: 1991-ben 559.490 fő élt Szlovákia területén, ami több, mint háromszázezer fős csökkenést jelent a vizsgált 70 éves időszak alatt. 1991-ben a szlovák nemzetiség aránya volt a legmagasabb, 86,49%-kal, a magyar népességé volt a második legmagasabb arány (11,21%), ezt követte a cseh nemzetiség aránya (1,15%), az ukrán és orosz nemzetiségek aránya (0,79%), a német nemzetiségűek aránya (0,06%), a lengyel nemzetiségűek aránya (0,04%), míg az egyéb és ismeretlen kategóriába tartozók aránya 0,27% volt. Ezen adatok alapján elmondható, hogy habár a magyar nemzetiség mind arányában, mind pedig létszámát tekintve is jelentősen lecsökkent az 1921 és 1991 közötti időszakban, azonban még mindig a magyarság a legjelentősebb a kisebbségek közül Szlovákia területén (HORBULÁK Zs. – DEMETER G. 2023).

népszámlálás	magyar nemzetiségű, fő	arány, %
1910	884 309	30,29
1921	650 597	21,68
1930	592 337	17,79
1950	354 532	10,30
1961	518 782	12,43
1970	552 006	12,17
1980	559 490	11,21
1991	567 296	10,76
2001	520 528	9,68
2011	458 467	8,49
2021	422 065	7,75

9. táblázat: Szlovákia magyar lakosságának megoszlása nemzetiségek szerint (1910–2021)
Forrás: SOSR adatai alapján saját összeállítás

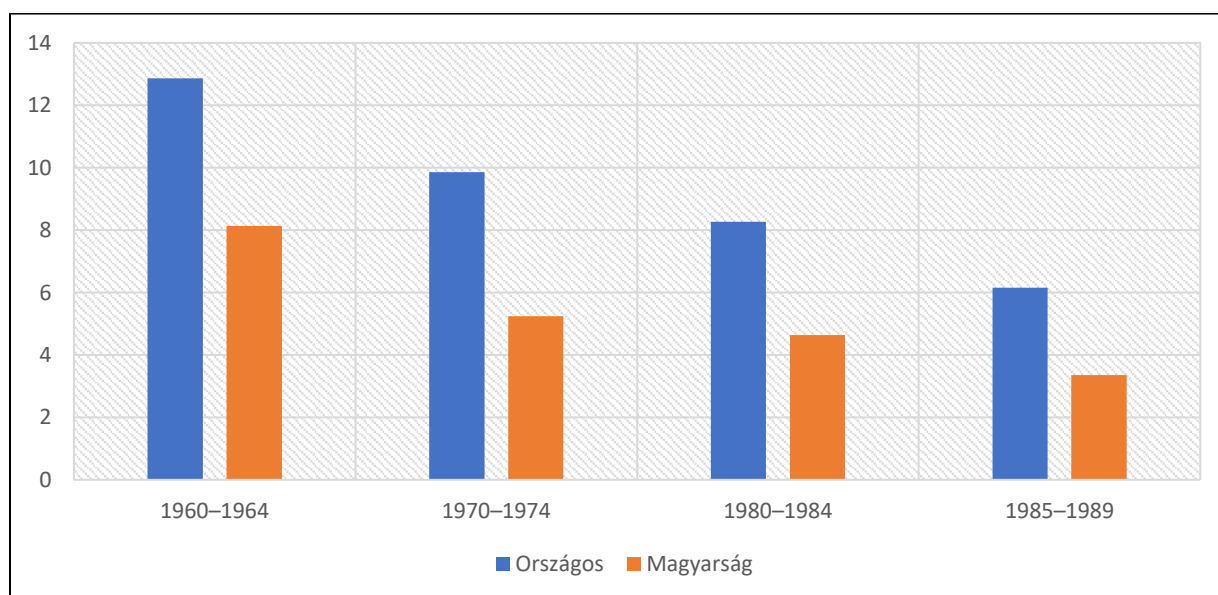
Szlovákia déli területein volt a legmagasabb az arány (58. ábra). Itt, a sötétkéssel jelölt területen a nem magyar anyanyelvűek 80–100%-a tudott magyarul, vannak olyan déli területek, ahol ez az arány 0,61–0,80%, míg kissé északabbra is 41–60% közötti a magyarul tudók aránya a nem magyar népesség körében. Az ország középső területein több olyan terület is található, ahol nagyjából a nem magyarok negyede tudott magyarul, míg jellemzően északon, illetve az országok középső területein egy-egy gócpontban volt a legalacsonyabb azok aránya, akik nem tudtak magyarul (HORBULÁK ZS. – DEMETER G. 2023).

58. ábra: A magyarul tudók aránya a nem magyar anyanyelvűek körében 1910-ben
Forrás: HORBULÁK ZS. – DEMETER G. 2023, p. 210.

Csehszlovákia területén, annak fennállása idején hét népszámlálást végeztek, míg

Szlovákiában összesen hármat, a legutóbbit 2021-ben. A népszámláláskor az identitást általában több kérdés segítségével vizsgálták, eleinte kizárólag a nemzetiség, később a nemzetiség mellett az anyanyelv alapján határozták meg a nemzeti hovatartozást. A vallási identitást a felekezeten keresztül mérték, míg a tudásszinten eleinte az írás, olvasás ismerete alapján határozták meg, míg később az iskolai végzettségek alapján. 1921 és 2001 között kizárólag egynyelvű volt a népszámlálás során használt kérdőív, azonban a két legutóbbi népszámlálás során már kétnyelvű kérdőívek voltak elérhetőek. 1955 és 1959 között 16,13%-os volt Szlovákia népességének növekedése a természetes szaporodás következtében, ezzel szemben, a magyar kisebbség kisebb arányban növekedett, 13,41%-kal. A következő négy vizsgált időszakban az országos növekedés 10% körüli volt, míg a magyarság esetén valamennyi időszakban elmaradt az országos növekedéstől. Általánosságban a vizsgált időszakokban évről évre csökkenés volt a jellemző, kivéve az 1975 és 1979 közötti időszakot, amikor kismértékű növekedés látható. Ennek az oka egyrészt a családtámogatási rendszer kedvező változása volt, másrészt pedig a háború után született gyermekek ebben az időszakban kerültek szülőképes életkorba. Ezen változások ahhoz is hozzájárultak, hogy a Szlovákiában élő magyarság létszámában is emelkedni tudott, míg – ahogyan az már említésre került – mind az első világháborút, mind pedig a második világháborút követően a nagy mértékű migráció következtében lényegesen csökkent a létszámuk. A vizsgált időszak vége elé, a nyolcvanas évektől kezdődően nagyjából az országos természetes szaporodás felére csökkent a magyarságé (GYURGYIK L. 1994).

59. ábra: A népesség változása Szlovákiában a természetes szaporodás következtében (%)
Adatforrás: GYURGYIK L. 1994, p. 133.

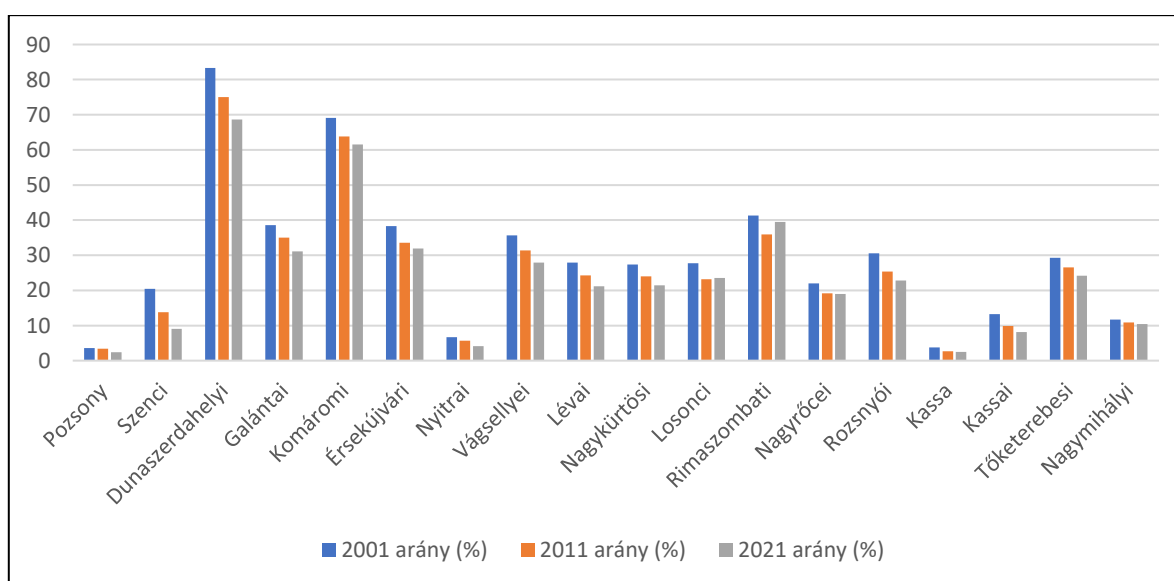
A magyarság területi mintázatával összefüggésben fontos megvizsgálni az ország közigazgatási felosztását, ugyanis Csehszlovákia a homogén nemzetállam megteremtésének rendelte alá a közigazgatási felosztást, melyet később Szlovákia is követett a közigazgatási határok kijelölése során. Ráadásul az elvet a gyakorlatban úgy alkalmazták, hogy az hátrányosan érintette a magyar kisebbséget, ugyanis a felosztás során azt is szem előtt tartották, hogy a lehető legkevesebb járásban legyen többségben a magyarság. Erre jó példa a hatvanas években történt központosítás, melynek során az ország kerületeinek számát a felére, a járások számát pedig nagyjából harmadára csökkentették (GYURGYIK L. 2004).

A Szlovákiában élő magyarság az ország déli részén található járásokban összpontosult. Két olyan járás van, ahol a népesség több, mint fele magyarokból áll: a Dunaszerdahelyi járás és a Komáromi járás (10. táblázat). 1970-ben a Dunaszerdahelyi járásban 84.143 fő magyar élt, ami a járás lakosságának 89,04%-át tette, 1980-ra, illetve 1991-re is nőtt a magyarság létszáma a járásban, azonban arányuk csökkent, és 1991-ben már csak a járás lakosságának 87,16%-át adta, létszámát tekintve pedig 95.310 magyar élt ekkor a területen. A Komáromi járásban hasonló tendenciában változott a magyarság létszáma, ugyanis a vizsgált időszakban növekedés figyelhető meg, azonban a magyarság aránya csökkent: 1970-ben még a járás lakosságának 72,43%-át adták a magyarok, addig 1991-ben már mindössze 72,16%-át. Több olyan járás is van, ahol a magyar lakosság aránya 30% és 50% közötti a vizsgált időszak során: a Galántai járásban 42,80%, az Érsekújvári járásban 41,54%, a Lévai járásban 31,62%, a Nagykürtösi járásban 30,73%, a Tőketerebesi járásban 39,08%, míg Rimaszombatban 46,09% volt a magyarság aránya 1991-ben. Nagyjából a lakosság negyedét teszik ki a magyarok a Losonci járásban, valamint a Rozsnyói járásban. A dél-szlovákiai járásokban pedig összesen 561.445 fő magyar él, a terület 25,33%-át teszik ki. A fővárosban lényegesen alacsonyabb a magyarok aránya, mindössze 4,59% volt 1991-ben, és a főváros környékén is alig valamivel magasabb, 7,24% volt (HORBULÁK ZS. – DEMETER G. 2023).

járás/város	1970 létszám (fő)	1970 arány (%)	1980 létszám (fő)	1980 arány (%)	1991 létszám (fő)	1991 arány (%)
Pozsony	16 038	5,24	18 731	4,93	20 312	4,59
Pozsony vidéki	10 421	7,74	10 312	7,15	10 527	7,24
Dunaszerdahelyi	84 143	89,04	91 452	87,85	95 310	87,16
Galántai	62 568	46,62	62 543	44,38	61 568	42,80
Komáromi	77 277	72,43	79 363	71,91	78 859	72,16
Érsekújvári	62 959	42,37	63 141	41,22	63 747	41,54
Nyitrai	16 631	8,58	14 567	7,08	14 313	6,77
Lévai	42 934	35,73	40 490	33,12	38 169	31,62
Nagykürtösi	15 706	35,13	14 536	31,68	14 384	30,73
Losonci	22 762	24,12	22 893	23,96	22 820	23,77
Rimaszombati	47 310	48,92	46 825	47,47	45 623	46,09
Rozsnyói	23 018	28,02	22 456	26,24	22 497	26,07
Kassa	5 816	4,03	8 070	3,99	10 760	4,58
Kassa vidéki	13 787	13,65	13 800	13,91	16 240	16,36
Tőketerebesi	46 298	40,89	45 801	38,93	46 316	39,08
Összesen	547 668	28,58	554 980	26,35	561 445	25,33
Szlovákia együtt	552 006	12,17	559 490	11,21	567 296	10,76

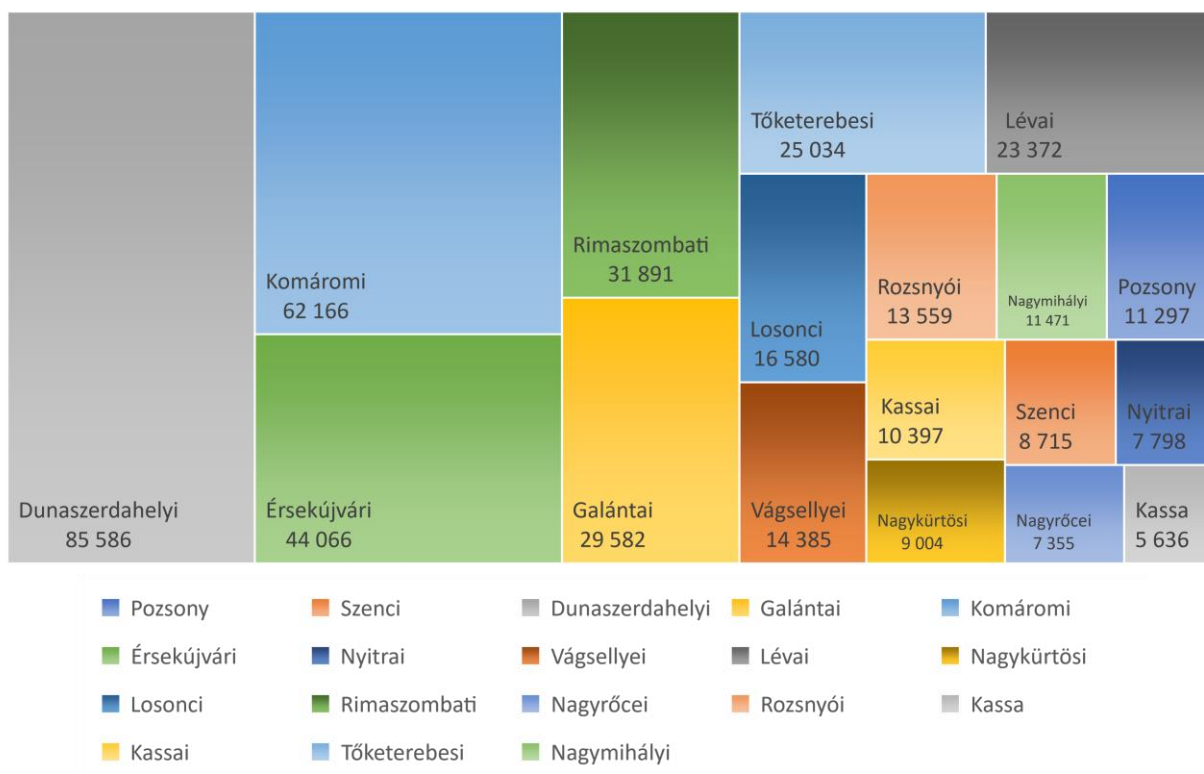
10. táblázat: A magyarság Szlovákia déli részén 1970 és 1991 között
Forrás: SOSR alapján saját összeállítás

A 2001 és 2021 közötti időszakban vizsgálva a magyarság létszámának változását a dél-szlovákiai területeken, látható a csökkenés az évek során, a létszám mellett arányában is csökkenés történt. Továbbra is a Dunaszerdahelyi járásban és a Komáromi járásban a legmagasabb a magyarság aránya: a Dunaszerdahelyi járásban 93.660 fő magyar élt 2001, ami a járás lakosságának 83,3%-át adta, 2011-ben már 75,0%-ra csökkent a magyarság aránya, 2021-re pedig még tovább csökkent, ekkor már csak a lakosság 68,65%-a állt magyarokból, ez 85.586 főt tett ki.

60. ábra: A magyarság Szlovákia déli részén 2001 és 2021 között
Adatforrás: ŠÚ SR

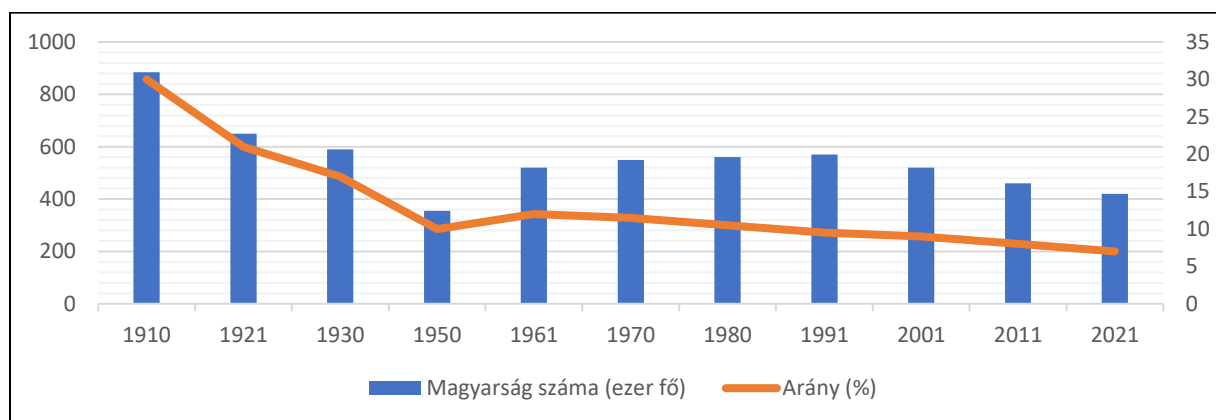
A Komáromi járásban 69,1% volt a magyarok aránya 2001-ben, szám szerint ez 74.976 főt takart, 2011-re 63,8%-ra csökkent a magyar lakosok aránya, míg 2021-re tovább csökkent, ekkor a járás 61,58%-át alkották a magyarok, ami 62.166 fő volt. A 2021. évi adatokat vizsgálva látható, hogy két járásban, illetve egy városban volt még 30% feletti a magyar lakosság aránya: az Érsekújvári járásban 31,89%, a Galántai járásban 31,10%, míg Rimaszombatban 39,53%. Több olyan járás van, ahol 20% és 30% közötti volt a magyar lakosság aránya 2021-ben: a Vágselyei járásban 27,94%, a Lévai járásban 21,16%, a Nagykürtösi járásban 21,44%, a Losonci járásban 23,54%, a Rozsnyói járásban 22,85%, a Töketerebesi járásban pedig 24,14%. Pozsonyban 2021-ben mindössze 2,38% volt a magyarság aránya, ez 11.397 főt jelent. Összesen a dél-szlovákiai területeken 417.894 fő magyar élt, az arányokat tekintve a lakosság 21,09%-a állt magyarokból (HORBULÁK ZS. – DEMETER G. 2023).

61. ábra: A magyarság népességszáma (fő) Szlovákia járosaiban (2021)
Forrás: ŠÚ SR alapján saját szerkesztés

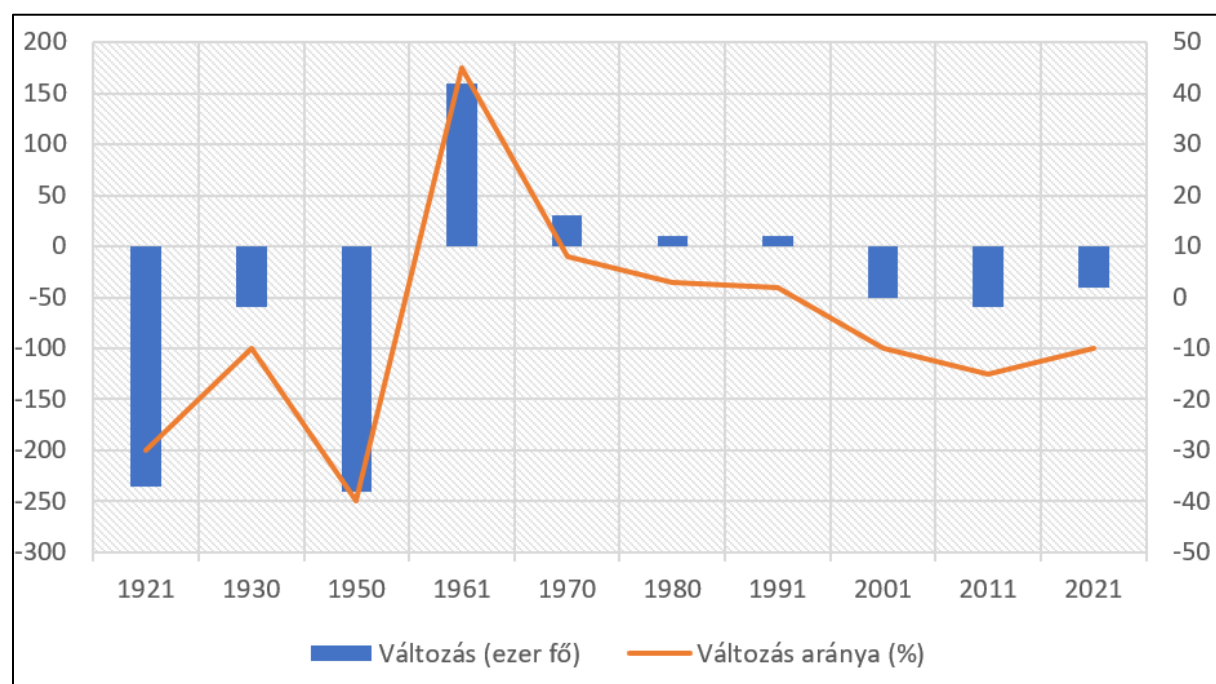
A magyar lakosság létszámbeli és aránybeli változását összegzi a 62. ábra az 1921 és 2021 közötti időszakban. A legmagasabb létszám, illetve arány is 1910-ben volt, ezt követően folyamatos csökkenés figyelhető meg 1950-ig, ami a mélypont volt, mind a létszámot, mind pedig az arányt tekintve. Ezt követően a hatvanas évekre nőtt a magyarság létszáma, és a

következő néhány évtizedben stagnált, majd az ezredfordulót követően kis mértékben csökkenni kezdett, és ezzel párhuzamosan a magyarság arányát tekintve is kismértékű csökkenés figyelhető meg (HORBULÁK ZS. – DEMETER G. 2023).

62. ábra: A magyar lakosság létszáma (ezer fő) és aránya (%) Szlovákiában 1910 és 2021 között
Adatforrás: ŠÚ SR

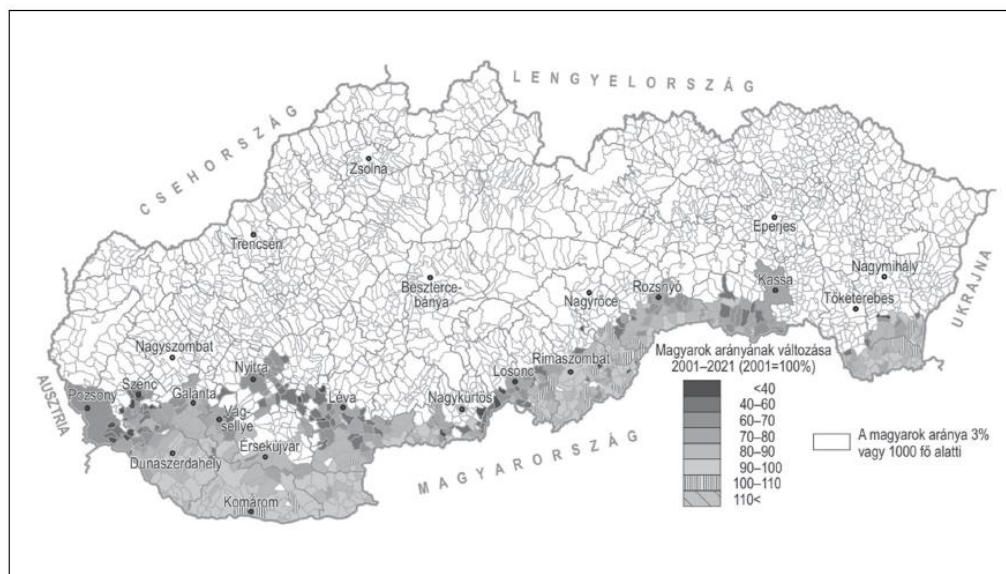
A 63. ábra szintén a magyar lakosság arányának és létszámának a változását mutatja be, jobban szemléltetve a csökkenéseket és a növekedéseket, valamint a változások mértékét is (HORBULÁK ZS. – DEMETER G. 2023).

63. ábra: A magyar lakosság létszáma és aránya Szlovákiában 1910 és 2021 között
Adatforrás: ŠÚ SR

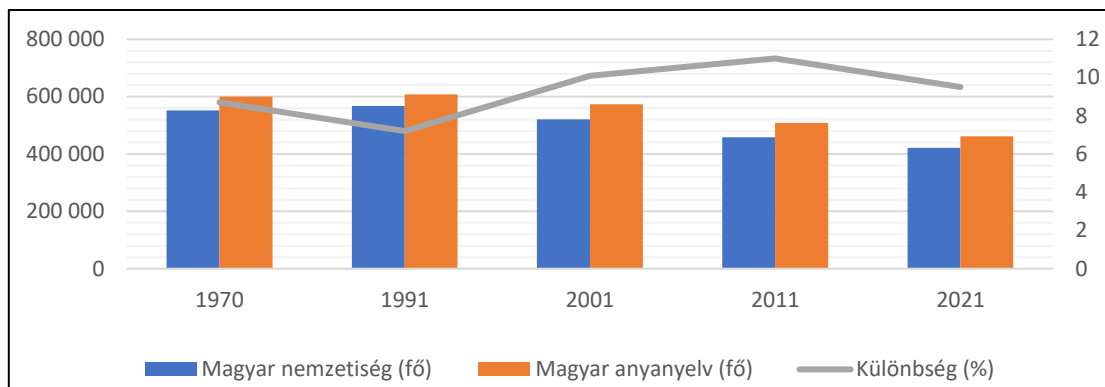
Az ezredfordulót követő változások a magyar lakosság létszámát és arányát tekintve egyrészt a természetes fogyásból erednek, másrészt azonban a településszerkezet jellemzői is

hatással vannak rá. Ezzel összhangban ugyanis az asszimiláció nagyban hatással van a magyar lakosságra, és ez az a tényező, ami leginkább meghatározza a népesség fogyását. Az asszimiláció ugyanakkor nem egyforma mértékben figyelhető meg az egyes területeken: nagyobb arányban jellemző a Lévai és a Nyitrai járásokban, valamint Kassa környékén is, azaz a peremterületeken. Az etnikai tömbök belsejében ugyanakkor a magyarság arányának növekedése figyelhető meg, melyet a 64. ábra is szemléltet (TÁTRAI P. 2023).

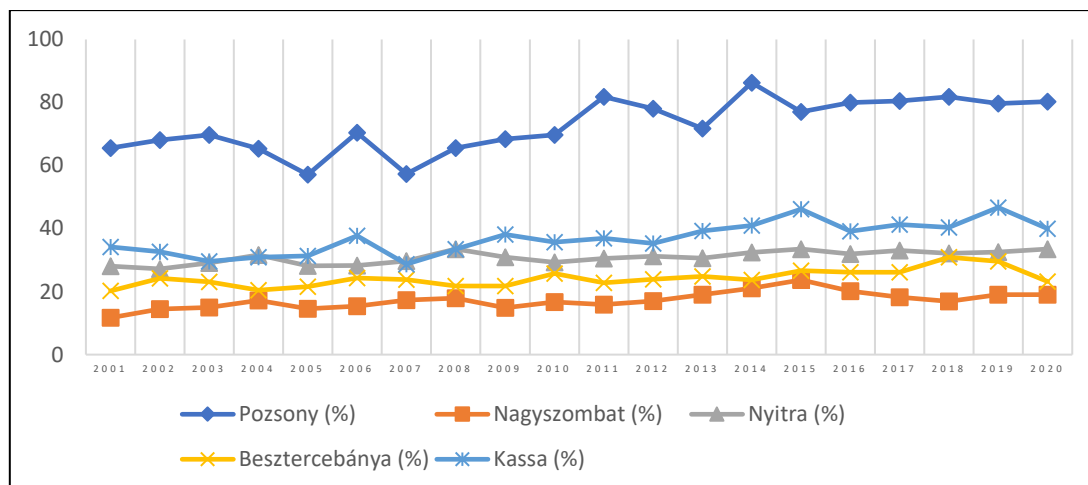
64. ábra: A magyar lakosság arányának változása Szlovákiában 2001 és 2021 között
Forrás: TÁTRAI P. 2023, p. 21.

Az anyanyelvi és a nemzetiségi adatok ugyanakkor nincsenek átfedésben egymással, a magyar lakosság esetén magasabb az anyanyelv alapján történő hovatartozás alapján, míg a többségi nemzet esetén a létszám a nemzetiség alapján a magasabb. Ez abból adódhat, hogy a nemzetiségre hivatalos adatként tekintünk, ugyanakkor az anyanyelv nem hivatalos kategória ebből a szempontból, így a kisebbségek esetén ez inkább kifejezheti a közösséghez tartozást. A nemzeti kötődés abban az esetben erősebb, ha közel áll egymáshoz a létszám a nemzetiség, valamint az anyanyelv alapján is. A Szlovákiában élő magyar lakosság esetén 8,7% volt a különbség 1970-ben a két mutató között, míg 9,5% 2021-ben (GYURGYIK L. 2022).

65. ábra: A magyar lakosság létszáma és aránya Szlovákiában 1910 és 2021 között
Adatforrás: ŠÚ SR

Ahogy a fentiekből is látható, az asszimiláció az egyik legjelentősebb tényező a magyar lakosság létszámának változása szempontjából. Mikroszinten az asszimilációt nagyban meghatározzák a vegyes házasságok, ugyanis ezek növelik annak valószínűségét, hogy a kisebbségi fél identitásában, kulturálisan és nyelviileg is alkalmazkodjon a házastársához. Szlovákiában az ezredfordulót követően növekvő tendenciát mutat azon vegyes házasságok aránya, amelyekben az egyik fél magyar volt. A legnagyobb arány Pozsonyban figyelhető meg, ezt követően Kassán, majd Nyitrán, Besztercebányán, és a legalacsonyabb Nagyszombatban (GYURGYIK L. 2024).

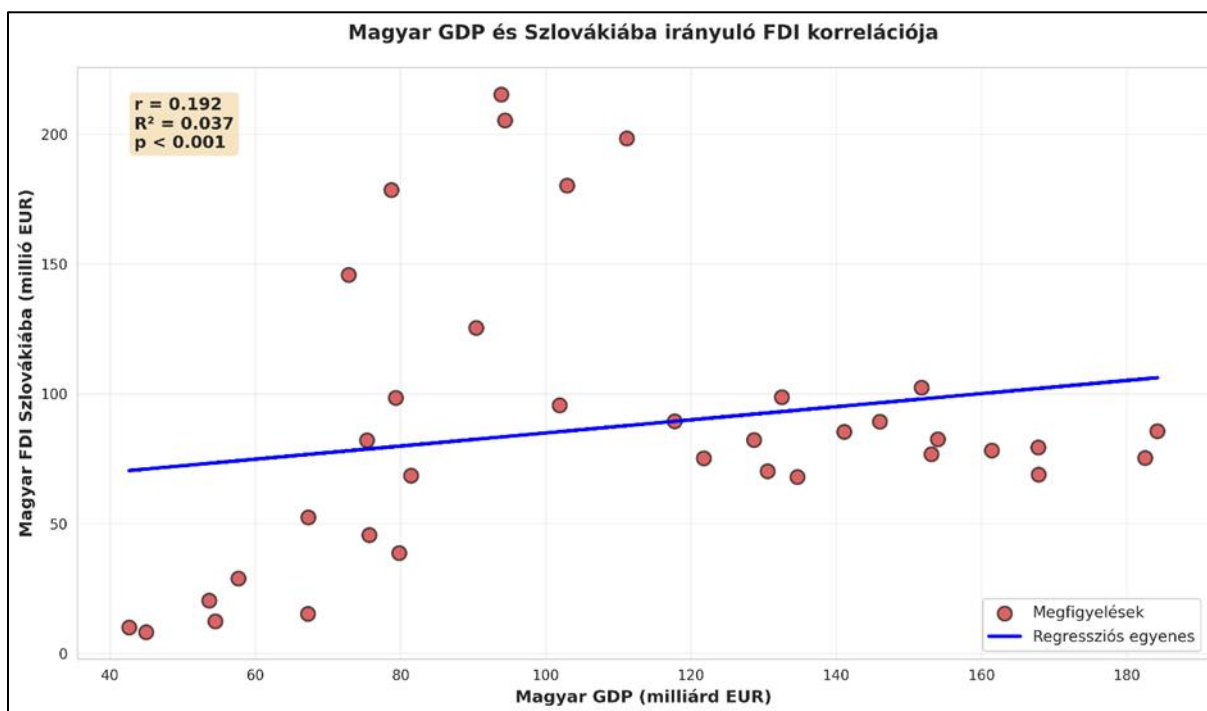

66. ábra: A vegyes házasságkötések száma 2001 és 2020 között Dél-Szlovákiába járásaiban
Adatforrás: ŠÚ SR

V.2. A magyar népesség eloszlása és a magyarországi működőtőke térszerkezeti összefüggései Szlovákiában

A magyarázó változók közötti összefüggések feltárására Pearson-féle lineáris korrelációs vizsgálat került alkalmazásra. A korrelációs együtthatók (r) segítségével mérhetővé vált az FDI

és a makrogazdasági indikátorok – például GDP-növekedés, külkereskedelmi nyitottság, infláció, munkanélküliségi ráta – közötti együttmozgás. A determinációs együttható (R^2) a magyarázó erő mértékét mutatta, míg a p-értékek a statisztikai szignifikancia vizsgálatát tették lehetővé. A multikollinearitás azonosítása érdekében teljes korrelációs mátrix készült, amely különösen a GDP-változók közötti erős együttmozgás kimutatásában bizonyult relevánsnak.

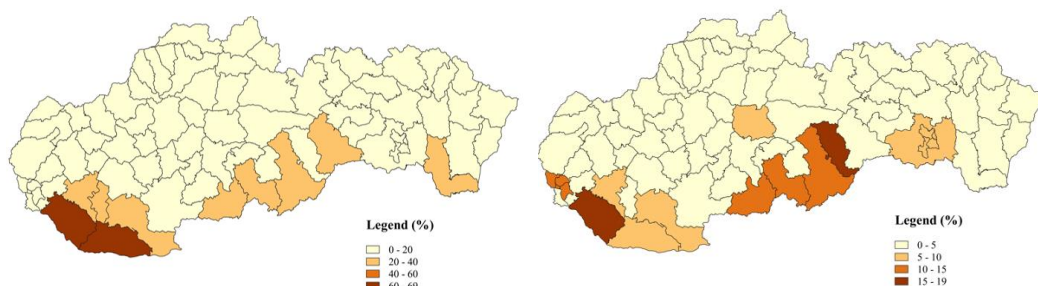
67. ábra: A magyar GDP és a Szlovákiába kihelyezett magyarországi működőtőke Pearson korrelációelemzéssel (Scatter plot regressziós egyenessel)

Adatforrás: Eurostat, IMF World Economic Outlook

A korrelációelemzés a magyar GDP alakulása és a Szlovákiába irányuló magyar működőtőke-befektetések (FDI) közötti statisztikai kapcsolatot szemlélteti. A pontdiagram és az illesztett regressziós egyenes alapján a két változó között pozitív, de gyenge kapcsolat figyelhető meg.

Az ábrán feltüntetett statisztikai mutatók alapján $r = 0,192$, ami gyenge pozitív korrelációt jelez, $R^2 = 0,037$, vagyis a magyar GDP mindössze 3,7%-ban magyarázza a Szlovákiába irányuló magyar FDI alakulását, $p < 0,001$, tehát az összefüggés statisztikailag szignifikáns, de gazdasági értelemben korlátozott erejű. Kijelenthető, hogy bár a magyar gazdaság növekedésével párhuzamosan enyhe növekedés tapasztalható a Szlovákiába irányuló magyar tőkekihelyezésben, a kapcsolat nem tekinthető meghatározónak. A magyar GDP és a Szlovákiába irányuló magyar FDI között csak gyenge, bár statisztikailag kimutatható kapcsolat áll fenn. Szlovákia magyar FDI-vonzó képességét nem elsősorban regionális gazdasági

ciklusok, hanem intézményi és integrációs tényezők határozzák meg, továbbá a magyar tőkekihelyezés Szlovákiában nem konjunktúrakövető, hanem inkább termelési láncokba, határ menti gazdasági racionalitásba és vállalati stratégiákba ágyazott.

68. ábra: A szlovákiai magyarság száma Szlovákia járásaiban (bal oldal) és a Magyarországról Szlovákiába érkező működőtőke megoszlása járásonként (jobb oldal)

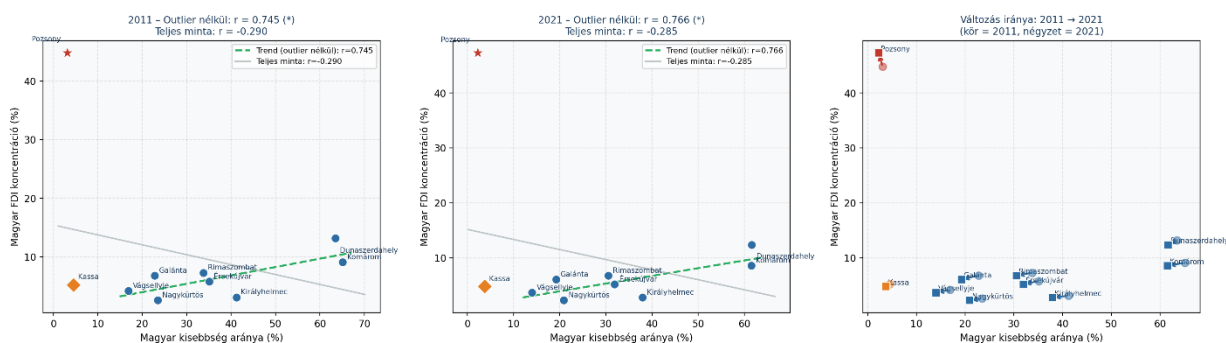
Forrás: ŠÚ SR és Fórum Kisebbségkutató Intézet alapján saját szerkesztés

A két tematikus térkép együttes értelmezése világos térszerkezeti mintázatot rajzol ki a szlovákiai magyar népesség területi koncentrációja és a Magyarországról érkező működőtőke járási megoszlása között. A bal oldali térkép tanúsága szerint a magyar lakosság aránya markánsan a déli, határ menti sávban koncentrálódik, különösen a Csallóköz–Mátyusföld térségében, ahol több járásban 40–69% közötti arány figyelhető meg. Ezzel szemben az északi és belső járások túlnyomó többségében a magyar népesség aránya 0–5%, illetve 5–10% közötti. A jobb oldali térkép az FDI arányát mutatja, amely szintén erőteljes déli koncentrációt jelez. A legmagasabb, 15–19%-os kategóriába tartozó járások döntően a magyar határ mentén helyezkednek el. Dunaszerdahely esetében a magyar népesség aránya közel 70%, miközben a Magyarországról érkező FDI aránya mintegy 15%. Komáromban ~60%-os magyar arány mellett kb. 12–15%-os FDI figyelhető meg. Rimaszombatban a magyar arány megközelíti a 40%-ot, az FDI pedig ~8–10%. Losoncon és Nagyrőcén 20–30% közötti magyar arányhoz 5–10% közötti FDI társul. Ezzel szemben az olyan északi járásokban, mint Nyitra, Léva vagy Nagykürtös, ahol a magyar arány 5–15% között mozog, az FDI aránya jellemzően 2–6% közötti. Ugyanakkor az összefüggés nem lineáris és nem kizárólag etnodemográfiai determináció eredménye. Pozsonyban például alacsony (kb. 5% alatti) magyar arány mellett is kimutatható – bár mérsékelt – magyar FDI (~8–10%), ami a főváros általános gazdasági vonzerejével és centrumfunkcióival magyarázható. Hasonlóképpen Galánta vagy Vágsellye esetében a magyar arány (10–20%) mellett az FDI aránya viszonylag magasabb (8–12%), ami ipari infrastruktúrával és logisztikai pozícióval függ össze.

Összességében szignifikáns pozitív területi korreláció valószínűsíthető a magyar

népesség aránya és a magyar FDI jelenléte között, különösen a délnyugati határ menti gazdasági térben. Az etnikai beágyazottság – nyelvi közelség, kapcsolati tőke, bizalmi hálózatok – csökkentheti a tranzakciós költségeket, és elősegítheti a határon átnyúló tőkebefektetéseket. Ugyanakkor a centrum–periféria viszonyok, az infrastruktúra, valamint az ipari hagyományok is jelentős strukturáló tényezők. A mintázat tehát nem pusztán etnikai, hanem gazdaságföldrajzi és intézményi meghatározottságú térbeli összefüggésként értelmezhető, azonban mindez további vizsgálatokat kíván a disszertáció szempontjából,

A következő elemzésekben ennek empirikus vizsgálat igyekszem elvégezni, a magyarországi FDI és a szlovákiai magyar kisebbség aránya közötti összefüggés feltárásával, járási és regionális bontásban, keresztmetszeti, idősoros és komparatív perspektívában. A korrelációk és regressziók Pearson-módszerrel készültek, teljes mintán és outlier-mentes változatban (Pozsony és Kassa kizárásával), a trendvonalak az Excel képletei alapján kerültek meghatározásra. Az elemzést elsőként a 2011-es és 2021-es járási keresztmetszeti összehasonlításával elemzem (69. ábra).

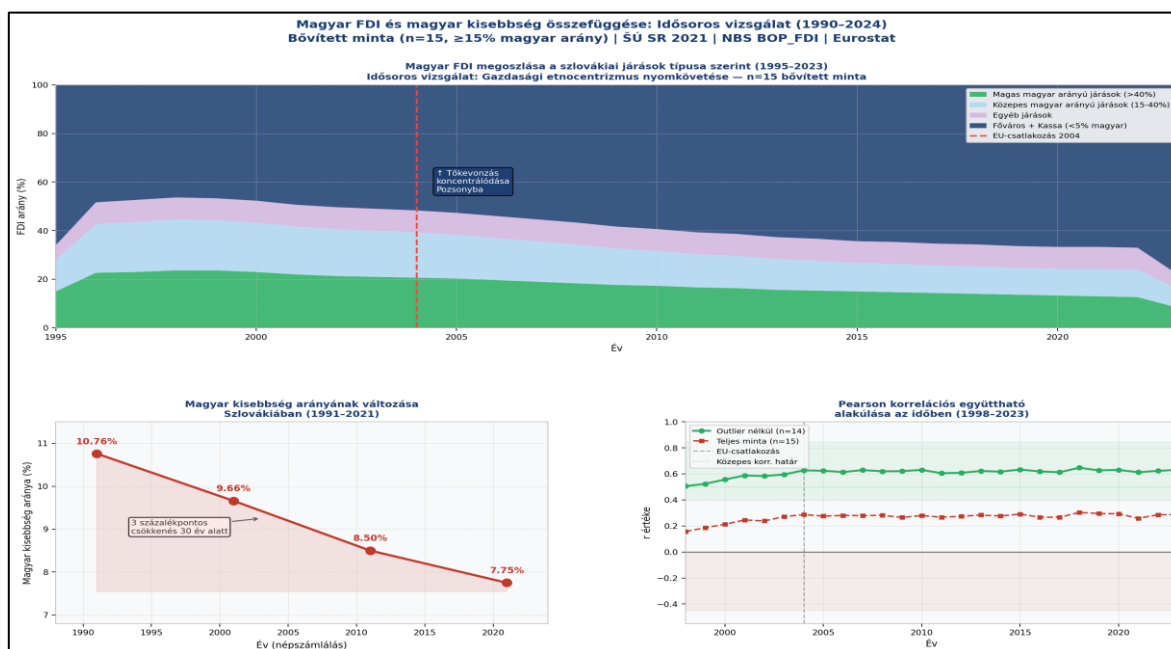

69. ábra: A magyar kisebbség és a Magyarországról érkező FDI keresztmetszeti összehasonlítása a magyar határ közeli néhány járásban 2011 és 2021 között szórásdiagram (scatter plot), két regressziós trendvonalal

Forrás: ŠÚ SR alapján saját számítás szerkesztés

A hárompaneles szórásdiagram az x-tengelyen a járások magyar kisebbségének arányát (%), az y-tengelyen a magyarországi FDI becsült járási koncentrációját (%) mutatja. Mindkét évben megjelenik a teljes mintás és az outlier nélküli regressziós trendvonal, valamint Pozsony és Kassa kiemelt pontként. A teljes mintában 2011-ben $r = -0,290$, 2021-ben $r = -0,285$, tehát gyenge negatív összefüggés mutatható ki. E negatív kapcsolat azonban nem a magyar arány „ellenhatását”, hanem a főváros extrém FDI-koncentrációját tükrözi: Pozsony minimális magyar népességszám aránya mellett kiugróan magas FDI-értékkal dominálja az országos mintát, torzítva ezzel az elemzés kimenetelét. A dolgozatban bemutatott interjúalanyok vélekedései is alátámasztják ezt. Az országon belüli gazdasági, társadalmi, infrastrukturális

szakadéknai különbségekre mindhárom interjúalany felhívta a figyelmet. „*Olyan, mintha Szlovákiából kettő lenne. Magyar szemmel ez nehezen értelmezhető. A piaci viszonyokat látva, szerintem jóval nagyobb a különbség Kelet- és Nyugat-Szlovákia között, mint mondjuk Borsod és Győr között.*” Amennyiben a fővárost és Kassát kizárom, a kép gyökeresen megváltozik: 2011-ben $r = +0,745$, 2021-ben $r = +0,766$, azaz erős pozitív kapcsolat rajzolódik ki. Ez arra utal, hogy a nem-fővárosi gazdasági térben minél magasabb a magyar kisebbség aránya, annál nagyobb a magyar eredetű tőke jelenléte. A 201 és 2021 közötti változást bemutató panel azt is jelzi, hogy több járásban csökkent a magyar arány, miközben a becsült FDI-koncentráció jellemzően stabil maradt vagy enyhén nőtt; Pozsony továbbra is szerkezetileg domináns outlier marad. A keresztmetszeti eredményeket idősoros kontextusba helyezi a 1995–2023 közötti vizsgálat (70. ábra).

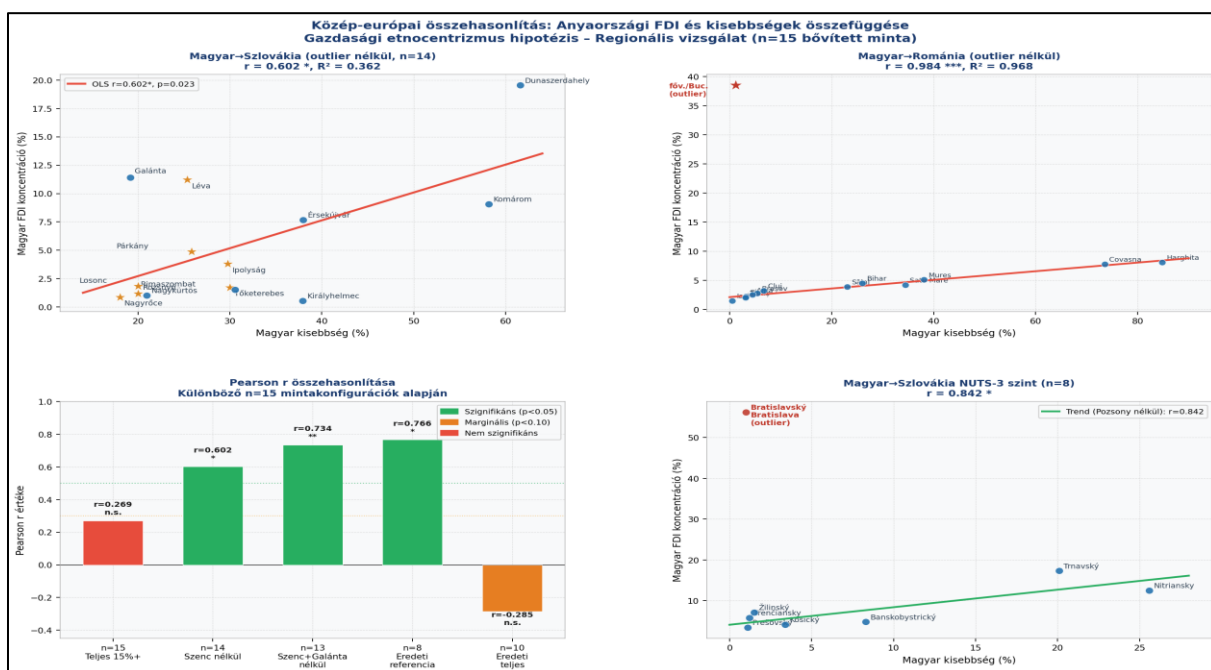

70. ábra: Magyar FDI és magyar kisebbség összefüggése: idősoros vizsgálata (1990–2024), (1) idősoros stacked area; (2) vonaldiagram; (3) vonaldiagram (Pearson-r időben) módszerekkel
 Forrás: ŠÚ SR alapján saját számítás és szerkesztés

A felső panel *stacked area* diagramja három járástípus szerint mutatja a magyarországi FDI megoszlását. Meghatároztam a magas ($>40\%$), közepes ($15\text{--}40\%$), valamint az alacsony ($<5\%$) magyar népességszamarányú járások kategóriáit. Az idősor alapján az FDI egyre nagyobb része a fővárosi térségben koncentrálódik, miközben a magas és közepes magyar arányú járások részesedése mérséklődik. Ez a „pozsonyi elszívó hatás” a 2000-es évek közepétől, a két ország EU-csatlakozását követően egyre erősebb jelenség.

A bal alsó panel a magyar kisebbség országos arányának csökkenését mutatja a

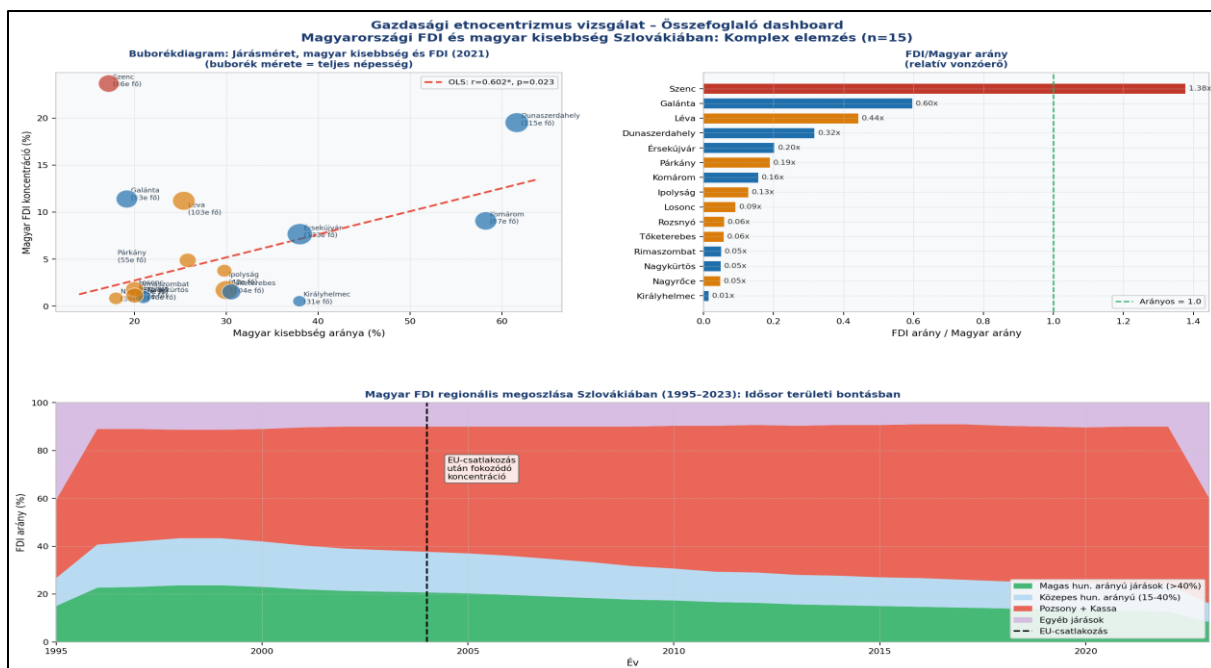
népszámlálások alapján: 1991-ben $\approx 10,8\%$, 2001-ben $9,7\%$, 2011-ben $8,5\%$, 2021-ben már csak $7,5\%$. A mintegy három százalékpontos csökkenés 30 év alatt a potenciális „kapcsolati tőke” zsugorodását jelzi. A jobb alsó panel a Pearson-korreláció időbeli alakulását ábrázolja (1998–2023). Ez alapján látható, hogy a teljes mintában az r alacsony vagy negatív marad, míg outlier nélkül $\sim 0,52$ körüli értékről $\sim 0,76$ -ra emelkedik 2021-re. Tehát fontos következtetésnek tartom, hogy miközben a magyar népesség aránya országosan csökken, a nem-fővárosi térben az etnocentrikus mintázat nem gyengül, hanem tovább erősödik. A jelenség azonban nem kizárólag szlovák sajátosságként jelenik meg, hanem regionális összehasonlításban is vizsgálható (71. ábra).

71. ábra: az anyaországi FDI és kisebbségek összefüggése közép-európai összehasonlításban
Forrás: ŠÚ SR és Eurostat alapján saját számítás szerkesztés

A vizsgálatok szerint Szlovákia, Románia és Szerbia esetében közepes–erős pozitív összefüggés mutatható ki a magyar kisebbség arányával ($r=0,76$; $r=0,61$; $r=0,52$), míg Ukrajna esetében a kapcsolat gyenge és nem szignifikáns ($r\approx 0,29$). A magyar–szlovák NUTS-3 vizsgálat $r\approx 0,83$ értéke kiemelten erős kapcsolatot jelez. A trendvonalak mindenhol pozitív irányúak, ami a gazdasági etnocentrizmus hipotézisét támasztja alá: ahol nagyobb a magyar kisebbség, ott magasabb az anyaországi tőke jelenléte. A szlovák NUTS-3 vizsgálat különösen erős kapcsolatot jelez ($r\approx 0,83$), ugyanakkor Pozsony outlier itt is extrém pontként jelenik meg.

A teljes elemzés szintézisét a komplex dashboard adja (72. ábra).

72. ábra: Gazdasági etnocentrizmus vizsgálata Szlovákiában buborék-scatter, oszlopdiagram, idősoros stacked area és összegző tábla/gauge szemléltetésével

Forrás: ŠÚ SR és Eurostat alapján saját számítás és szerkesztés

A felső bal panel buborékdiagramja 2021-re fókuszálva mutatja a járások magyar aránya (%) és a magyarországi FDI koncentrációja (%) közötti kapcsolatot; a buborékméret a teljes népességet jelzi. Az OLS trendvonal outlier nélkül $r \approx 0,766$, $p \approx 0,027$ ($n = 8$), ami erős és szignifikáns kapcsolatot jelent, mintegy 58–59% magyarázott varianciával (R^2). A népességsúlyozás nem írja felül a pozitív mintázatot, de rámutat, hogy a nagyobb járások – például Dunaszerdahely – jelentős tőkevonzó súlyt képviselnek a regionális térben. A felső jobb panel a relatív vonzóerő indexet mutatja. A fővárosi térségek és Kassa értéke nagyobb, mint 1, vagyis az FDI az ottani magyar arányhoz képest felülreprezentált, míg a magas magyar arányú járások többsége <1 . Ez arra utal, hogy a kisebbségi arány önmagában nem elegendő a tőkevonzáshoz: az infrastruktúra, piacméret és központi funkciók meghatározó tényezők maradnak. A középső panel az 1995–2023 közötti FDI-megoszlást ábrázolja járástípusonként, az EU-csatlakozás jelölésével, a fővárosi koncentráció fokozódása itt is tetten érhető. Összességében az eredmények koherens érveléssé állnak össze. Országos aggregátumban a főváros extrém FDI-súlya elrejtje a kisebbségi mintázatot, és akár gyenge negatív korrelációt is eredményezhet. Amennyiben azonban a centrum-hatást kiszűrjük, a nem-fővárosi térben stabil, időben erősödő pozitív kapcsolat figyelhető meg a magyar kisebbség aránya és a magyarországi FDI koncentrációja között. A jelenség nem egyedi: regionális összehasonlításban is megjelenik, bár eltérő erősséggel. A gazdasági etnocentrizmus tehát nem determinisztikus, hanem

strukturális tényezők által modulált mechanizmus: a kisebbségi hálózatok érdemi szerepet játszhatnak a tőke térbeli eloszlásában, de hatásuk a centrum–periféria szerkezetbe ágyazottan érvényesül. Az országos, szlovák összképben tehát a főváros dominanciája elfedi a periférikus térségekben jelenlévő, szignifikáns pozitív magyarországi tőke és a szlovákiai magyar lakosságszamarány kapcsolatát, tehát fontos politikai implikációként fogalmazható meg, hogy a nem-fővárosi gazdasági zónákban célzott hálózati és infrastruktúra-fejlesztés növelheti a magyar eredetű tőke beágyazódását.

V.3. A gazdasági etnocentrizmus megjelenése Szlovákiában

A gazdasági etnocentrizmus egy adott országban többféleképpen vizsgálható. Egyrészt elemezhető az alapján, hogy egy adott országban működő gazdasági szereplők, valamint az ország fogyasztói a hazai termékeket és szolgáltatásokat részesítik előnyben a külföldi termékekkel és szolgáltatásokkal szemben, még abban az esetben is, amikor valamilyen szempont szerint – akár az ár vagy a minőség alapján – nem indokolt a hazai termék, illetve szolgáltatás preferálása. A fenti megfogalmazás alapján a szlovák társadalomra nem kifejezetten jellemző a gazdasági etnocentrizmus (MUCHA L. et al. 2020).

Egy 2014-es kutatás szerint a szlovák fogyasztók a vásárlási döntéseikben nem etnocentrikusak, annak ellenére sem, hogy a hazai márkákra pozitív asszociációkkal rendelkeztek, például a tradíció, a jó ár-érték arány, valamint a minőség kifejezéseket emelték ki. A kutatásban több, mint ezer fő vett részt, valamennyien 16 év feletti szlovák állampolgárok. A szerzők a „szlovák márka” kifejezésről kérdezték őket, és nagy arányban emelték ki a méltányos árakat, a hagyományokat és a minőséget. Amennyiben negatív véleménnyel rendelkeznek a fogyasztók, annak többnyire az volt az oka, hogy gyakran nem lehet hozzájutni az üzletekben a szlovák termékekhez, hiány van belőlük. A kutatás másik részében 27 állítást kellett értékelnie a minta tagjainak a hazai és külföldi márkákkal kapcsolatban, illetve a márkavásárlásaikat tekintve. Azonban ellenére a fogyasztók nem döntenek a szlovák termékek mellett, sem patriotizmusból, sem pedig belső meggyőződésből, hanem a márkahűség és az elérhetőség alapján választanak. Az eredmények alapján a szlovák fogyasztók kifejezetten márkaorientáltak, és fontos szerepet tölt be a döntéseikben a márkahűség is. Abban az esetben vásárolnak szlovák termékeket, ha a vásárlásuk fő oka a szlovák gazdaság támogatása, bár ez rendkívül kis arányban jellemző a minta tagjaira (VILCEKOVA, L. 2014). Hangsúlyozandó, hogy a felmérés csupán a szlovákiai lakosság fogyasztási szokásaiba nyújt betekintést, s nem a disszertációban vizsgált két ország gazdasági kapcsolarendszerén, FDI térszerkezeti vizsgálatán

keresztül mutatja be eredményeit.

Nemzetközi összehasonlításban is alacsonyabb a fogyasztói etnocentrizmus szintje, mint például Csehországban, ahol a fogyasztók hajlamosabbak arra, hogy egyes termékkategóriákban a hazai termékeket részesítsék előnyben. Egy 2021-es kutatás Csehország és Szlovákia vonatkozásában hasonlította össze a fogyasztói etnocentrizmust. A kutatás eredményei alapján a cseh fogyasztók etnocentrikusabbak, mint a szlovákok. A demográfiai tényezőket is bevonva az elemzésbe az látható, hogy a demográfiai tényezők közül az életkor és a nem jelentős hatással vannak a fogyasztói etnocentrizmusra mindkét országban, azonban nem ugyanabban az irányban és erősségben. Ennek a különbségnek feltételezhetően kulturális oka van (CVIRIK, M. 2021).

Mindennek az lehet az oka, hogy a külföldi tőke rendkívül fontos szerepet tölt be a szlovák gazdaságban, és a multinacionális vállalatok a dominánsak több iparágban, például az autóiparban, és ezzel hozzászoktatják a fogyasztókat a külföldi termékekhez és a külföldi márkákhoz. Általánosságban elmondható, hogy ha egy gazdaságban a külföldi tőke nagy arányban van jelen, az csökkenti annak az esélyét, hogy olyan fogyasztói preferenciák alakuljanak ki, amelyekben a fogyasztók a hazai élelmiszereket, illetve a hazai iparcikkeket részesítik előnyben (OLSAVSKY, F. et al. 2022).

Vannak azonban olyan termékkategóriák, amelyekben nagyobb arányban megfigyelhető a fogyasztói etnocentrizmus. Különösen élelmiszerek esetén fordul elő, hogy a hazai termékekhez pozitívabban viszonyulnak a szlovák fogyasztók, azonban ennek nem az etnocentrizmus a fő oka, hanem a piaci preferenciák, például a helyi jelleg, vagy a tradíció. Vilcekova tanulmánya kitért a márkák vizsgálatára is, és a kutatás során nyitott kérdés segítségével arra kérte a kutatás résztvevőit, hogy nevezzenek meg legalább egy márkát, ami az eszükbe jut. A válaszok alapján a legtöbbször elhangzott száz márka a multinacionális vállalatokhoz kötődik, mint a Puma, az Adidas, a Nike, a Samsung, a Coca, a Nokia, a Skoda, az Audi, a Nivea, a Mercedes, a Panasonic, az Apple, az Orion, a Zara, vagy akár a Sony. A márkanevekből is látszik, hogy például a ruházati termékeknél és az élelmiszereknél a nemzetközi vállalatok márkaneveit nevezték meg a kutatás résztvevői (VILCEKOVA, L. 2014).

A gazdasági etnocentrizmus azonban nemcsak a fogyasztói preferenciák vonatkozásában vizsgálható, hanem a gazdaságpolitikai intézkedésekben is megjelenhet. Ez a gyakorlatban úgy jelenik meg, hogy az állam a hazai vállalatokat részesíti előnyben a külföldi vállalatokkal szemben, melyre többféle módja van: egyrészt előírhat kvótákat a hazai termékek arányára nézve, másrészt importvámokat vezethet be, vagy akár protekcionista intézkedéseket is eszközölhet. Szlovákiában a gazdasági etnocentrizmusnak ez a típusa sem megfigyelhető, mely

nagyban köszönhető az Európai Unióhoz történő csatlakozásnak, ugyanis a tagság következménye, hogy az államok nem alkalmazhatnak protekcionista intézkedéseket, és közös piac jellemzi a tagállamok gazdaságát, így a gazdasági etnocentrizmus nem értelmezhető ebben az értelemben sem. Az egységes piac miatt azonban nem lehetséges a diszkrimináció a szlovák és a külföldi vállalatok között, ráadásul a szlovák gazdaságpolitikára a külföldi befektetésekkel szembeni nyitottság a jellemző, és a külföldi tőke fontos szerepet töltött, illetve tölt be a szlovák gazdaság fejlődésében (VALEK, J. 2019).

A gazdasági etnocentrizmus vizsgálható a Magyarországról Szlovákiába érkező FDI vonatkozásában is, kitérve ennek hatására a fogyasztói, valamint gazdasági viselkedést tekintve. A teljes, Szlovákiába áramló FDI állományban a Magyarországról érkező működőtőke arányaiban nem jelentős, azonban a két ország közötti kapcsolatokban fontos szerepet játszik, illetve annak köszönhetően, hogy Szlovákia déli részén nagy számú magyar lakosság él, releváns a vizsgálata a gazdasági etnocentrizmus szempontjából is. A Szlovákiába befektető országok között az élen Hollandia, Németország és Ausztria áll, azonban az ország déli régióit tekintve Magyarország is jelentős befektetőnek számít, különösen egyes ágazatokban van jelen stabilan a magyar tőke, és az Európai Unióhoz történő csatlakozást követően folyamatos növekedés figyelhető meg a Magyarországról érkező FDI-t tekintve, különösen a déli régiókban (HORBULÁK ZS. – DEMETER G. 2023).

A Magyarországról érkező befektetések többsége a kis- és középvállalkozásokhoz kötődik, jóval kevésbé jellemzőek a nagy értékű, zöldmezős beruházások. A szektorokat tekintve elsősorban a logisztikában, a kereskedelemben, valamint a feldolgozóiparban találkozhatunk magyar vállalkozásokkal. A disszertáció II. fejezetében, a társadalmi, és ezen belül a kapcsolati tőke ismertetésekor is rámutattam, ezen vállalkozástípusok esetén a gazdasági etnocentrizmus szerepe jelentős lehet. Az interjúalanyok ennek jelentőségéről eltérő markánsan eltérő módon vélekedtek.

Az építési vállalkozás szerint *„a telephelyválasztás során a színtiszta piaci szempontok mellett társadalmi és nyelvi tényezők is szerepet játszottak. A Galántai járásban jelentős magyar lakosság él, ami a vállalat számára megkönnyíti az üzleti kommunikációt és a partnerkapcsolatok kialakítását. A magyar nyelv használata a mindennapi üzleti életben hozzájárul a hatékonyabb ügyintézéshez, különösen a határ menti gazdasági kapcsolatokban. A közös nyelv és kulturális háttér így csökkentheti a tranzakciós költségeket és erősítheti a vállalati hálózatok működését.”* Az etnikai tőke szerepét a logisztikai vállalat is kiemelte. Sőt, a cég szlovákiai telephelyének nyitásának egyik oka pont a már meglévő, határon átnyúló „magyar-magyar” kapcsolatok nagyobb volumenű kihasználása volt. *„A cég üzleti*

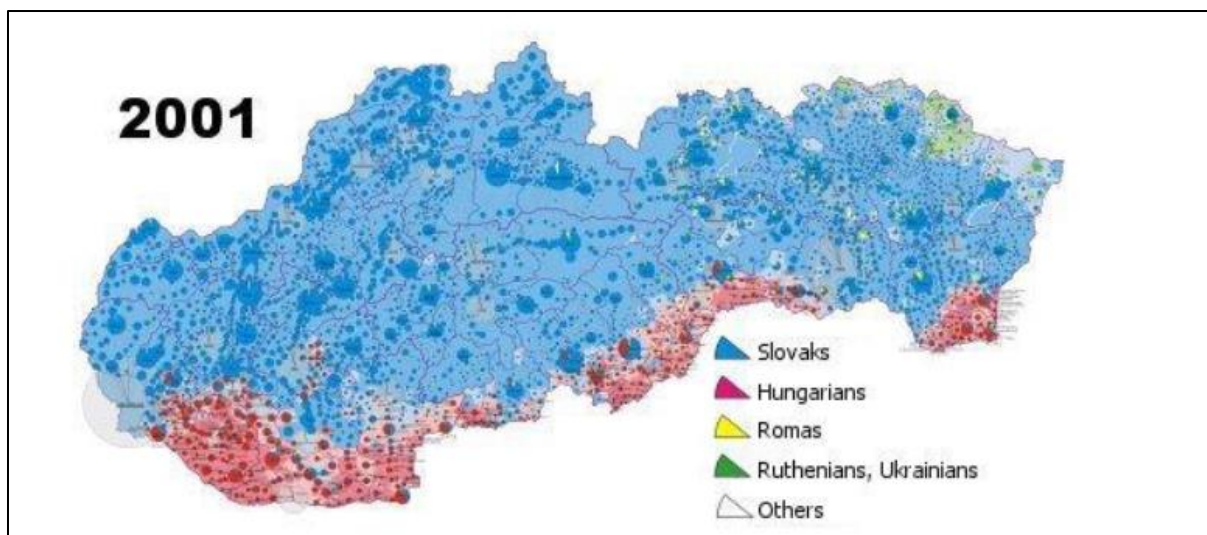
kapcsolatainak jelentős része már a szlovákiai telephely megnyitása előtt is létezett, elsősorban a dél-szlovákiai, jelentős magyar lakossággal rendelkező járások vállalkozásaival. Ezek a gazdasági kapcsolatok fokozatosan alakultak ki a határon átnyúló kereskedelmi és szállítmányozási együttműködések során. A pozsonyi iroda létrehozása részben ennek a már meglévő partnerhálózatnak az erősítését szolgálta. Bár a telephely a fővárosban található, a vállalat üzleti partnereinek jelentős része a dél-szlovákiai magyar többségű térségekben működik. A telephely megnyitása így lehetővé tette a vállalat számára, hogy közelebb kerüljön ezekhez a partnerekhez, és hatékonyabban szervezze a határon átnyúló logisztikai tevékenységeket, ezzel pedig jelentős mértékben csökkenteni tudtuk a cég tranzakciós költségeit. A szlovákiai telephely nyitása melletti utolsó érvet, lökést egyébként az euró bevezetése jelentette, hiszen így a forint és euró közötti kiszámíthatatlan árfolyamingadozástól mentesíteni tudjuk a szlovákiai céget.”

A harmadik, biztosítási ügyleteket bonyolító interjúalany számára azinban teljesen irrelevánsak voltak az etnikai viszonyok: a telephelyválasztást elsősorban gazdasági és piacszerkezeti tényezőkkel magyarázta. Szlovákiában a pénzügyi és biztosítási szolgáltatások jelentős része a fővárosban koncentrálódik, így Pozsony a pénzügyi szektor legfontosabb központjának tekinthető. *„A biztosítási piac működése erősen centralizált, a pénzügyi intézmények, bankok és biztosítótársaságok döntő többsége a fővárosban rendelkezik központtal vagy regionális irodával. Ez a koncentráció azt jelenti, hogy a vállalat számára a fővárosi jelenlét kulcsfontosságú a piaci kapcsolatok kiépítésében és fenntartásában. Pozsonyban található a pénzügyi piac fő szereplői, a szabályozó intézmények és a vállalati ügyfélkör jelentős része is. A telephelyválasztás tehát elsősorban nem regionális vagy etnikai tényezőkön alapult, hanem a szektor gazdasági sajátosságain.”*

A magyar tőke fő célpontjai között található Komárom, Révkomárom és Dunaszerdahely, ahol nagy számú magyar népesség él, illetve ezen felül Pozsony környékén is több magyar befektetés történt, amelynek fő oka a fővárosi gazdaságilag fejlett régió vonzereje, és az, hogy egyes szektorok kifejezetten a fővárosban, illetve környékén összpontosulnak. A szlovákiai városok közül kiemelkedik továbbá Nyitra és Nagyszombat, a kulturális közösség, a földrajzi közelség, valamint az infrastruktúra ezen városokban is elősegíti a magyar tőke megjelenését (VALKÓ V. – FOTHY N. 2022). A Valkó és Fothy szerzőpáros által megfogalmazottak az interjúalanyok adatközléseiben is visszaköszöttek. Az építőipari beruházó arra a kérdésre, hogy *„Miért döntött úgy, hogy a vállalat Szlovákiában is megjelenik?”* a következő választ adta: *„A döntés elsősorban piaci alapú volt. A szlovák építőipari piac dinamikusán fejlődött, és földrajzi közelsége miatt könnyen integrálható volt a magyar logisztikai hálózatba. Diószeg választása*

részben a magyar nyelvű kapcsolatok miatt is logikus volt, hiszen a Galántai járásban jelentős magyar lakosság él.” A telephely kiválasztásakor eltérő logikát alkalmazott a biztosítási szolgáltatásokat nyújtó vállalat egyik vezetője: „A pozsonyi jelenlét elsősorban regionális terjeszkedési stratégia része. A szlovák piac fejlett pénzügyi szolgáltatási szektorral rendelkezik, és a főváros a régió gazdasági központja. A döntés inkább gazdasági racionalitáson alapult, nem etnikai tényezőkön.” A kvantatív adatok bemutatásakor bizonyítást nyert, hogy Pozsony gazdasági szerepe, vízfejlése a magyar vállalatok telephelyének kiválasztásakor is megjelenik. A harmadik interjúalany a logisztika, szállítmányozás területén végez vezetői feladatokat a vállalkozásában, s a biztosítási ügyekkel foglalkozó céghez hasonlóan ők is a pozsonyi székhely mellett döntöttek. „A logisztikai hálózat bővítése miatt nyitottunk irodát Pozsonyban. A magyar–szlovák áruforgalom erős, és sok magyar ügyfél rendelkezik szlovákiai beszállítóval. Emellett az is szerepet játszott, hogy a magyar vállalkozói kapcsolatok révén könnyebb volt üzleti partnereket találni. A telephelyként, irodaként is szolgáló székhely kiválasztása Szlovákiában amúgy sok fejtörést okozott nekünk: az igazság az, hogy a partnereink, ügyfeleink többsége nem is pozsonyi, hanem közép-vagy kelet-szlovákiai. Azonban, amikor felmértük a piacot, azzal a sajátos helyzettel találtuk magunkat szembe, hogy az adózási, munkaerőpiaci és minden egyéb szempont Pozsony mellett szól, még úgy is, hogy ez sok esetben a szállítási költségekben többletet jelent.” A besztecebányai interjúalany esetében viszont a gazdasági etnocentrizmus jelenségei nem lelhetőek fel, az etnikai viszonyok nem játszottak szerepet a szlovákiai cég kialakításakor: „Magyarországon már vannak apartmanjaink, amelyek elsősorban szezonálisan, a nyári időszakban működnek jól. Szerettem volna ezt kiegészíteni a téli, síturizmusra épülő vendéglátással, ezért kezdtem Szlovákiában gondolkodni, és végül Besztecebánya mellett döntöttem. A választásnál nem volt szempont, hogy a környéken magyarok vagy szlovákok élnek-e, sokkal inkább a térség turisztikai adottságai számítottak. A vendégeink többsége jelenleg is Magyarországról érkezik.”

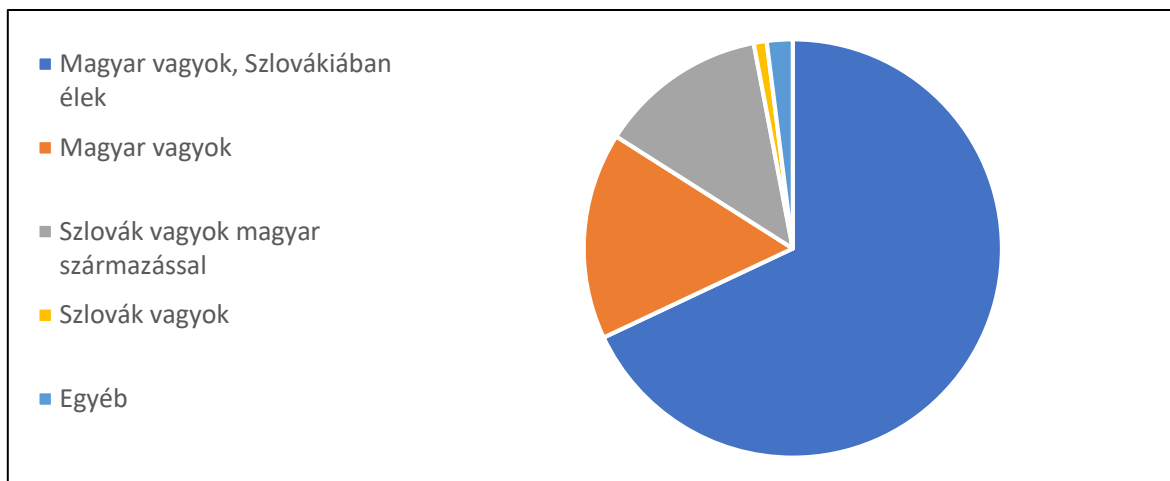
A Szlovákiába érkező magyar FDI két szinten van hatással a szlovák gazdaságra. Egyrészt makrogazdasági szinten érezteti hatását, mégpedig úgy, hogy az FDI hatására átalakul a helyi munkaerőpiac, a beszállítói hálózat is, valamint a versenypolitikára is hat. Másrészt pedig mikrogazdasági szinten, a fogyasztók szintjén is megfigyelhetők a hatások, ebben az értelemben arról van szó, hogy a helyi lakosság fogyasztói preferenciáiban a hazai termékek, vagy pedig a külföldi termékek és szolgáltatások a kedveltebbek. Mikroszinten egyrészt vizsgálható az, hogy a Szlovákiában élő szlovákok hogyan viszonyulnak a magyar termékekhez és szolgáltatásokhoz, másrészt pedig az is, hogy a magyar kisebbség hogyan viszonyul hozzájuk (JADUDOVA, J. et al. 2018).

73. ábra: A Szlovákiában élő nemzetiségek területi eloszlása
 Forrás: MACHACEK, L. et al. 2011, p. 15.

A magyar fogyasztók Szlovákia déli régiójában tömörülnek, közel a magyar határhoz. Öt olyan megye is van az országban, ahol a helyi lakosság egytizedét meghaladja a magyarok aránya: a Nagyszombat régió lakosságának 24%-a, a Nyitra régió 27%-a, a Besztercebánya régió 12%-a, a Kassa régió 11%-a, míg Pozsonyban 4%-a. Szlovákiában két járásában is a magyarok alkotják a többséget, azaz a magyar lakosság aránya 80% feletti: a komáromi járásban és a dunaszerdahelyi járásban. Ezen a területen a szlovákok kisebbségben vannak. A 73. ábra mutatja a Szlovákiában élő nemzetiségek elhelyezkedését. Egyrészt a magyar kisebbség az ország legjelentősebb, legnagyobb számban jelenlévő kisebbsége, másrészt pedig a magyar lakosság elhelyezkedése is jól látható, többségében a határhoz közeli régiókban tömörülnek (HARRACH G. 2024a).

A Szlovákiában élő magyar kisebbség tagjai többféleképpen határozzák meg magukat. A legtöbben közülük, 68%-uk úgy hivatkozik magára, mint Szlovákiában élő magyar, 16%-uk magyarként, 13%-uk pedig úgy írja le magát, hogy szlovák, magyar gyökerekkel. Mindössze 1%-uk mondta azt magáról, hogy szlovákok. Azon válaszadók, akik kizárólag magyarként utalnak magukra, nem alkalmazkodnak a többségi társadalomhoz, illetve elutasítják az asszimilációt, és fontos számukra az etnikai kisebbségi kultúra. Hasonlóan a többségi társadalomhoz való alkalmazkodás elutasítását figyelhetjük meg azoknál, akik Szlovákiában élő magyarként definiálják magukban, azonban ez nem annyira kizárólagos, azonban az etnikai kisebbségi kultúra a számukra is nagyon fontos (MACHACEK, L. et al. 2011).

74. ábra: Az etnikai identitás a Szlovákiában élő magyar kisebbségnél
 Adatforrás: MACHACEK, L. et al. 2011, p. 28.

A Szlovákiában élő magyar kisebbség számára fontos a magyarságuk, ezt bizonyítja, hogy számos civil társadalmi szervezet létezik az országban. Ezek közül is kiemelkedik a Szlovákiai Magyar Munkások Kulturális Szövetsége, ami egy kulturális és társadalmi szervezet, számos regionális és helyi fiókkal az országban. A szervezet fő célja a magyar nemzeti kultúra fejlesztése és népszerűsítése Szlovákiában. Kulturális és civil szervezetként a szövetség a Szlovákiában élő magyarok társadalmi életének fontos része, szükség esetén támogatást nyújt a magyar kisebbségnek jogi kérdésekben, a hagyományok és a kultúra védelmében, valamint a magyar kisebbség identitásának megőrzése érdekében (MACHACEK, L. et al. 2011).

A Dunaszerdahelyen található Katedra Alapítvány a szlovákiai magyar pedagógusok és oktatás támogatásával foglalkozik, és rendszeresen vizsgálja a szlovákiai kisebbségek helyzetét és kultúrájáról. Az alapítvány a Fórum Alapítvánnyal együtt megalapította a Fórum Kisebbségkutató Intézetet, amely a magyarok írásos és társadalmi örökségét dokumentálja. Fontos szervezet a magyar kisebbség életét tekintve a Szlovákiai Magyarok Kerekasztala is, ami egy nyílt, független, pártatlan, önkéntes és informális szervezet, ami közösségi érdekérvényesítéssel, valamint a kisebbségi jogok védelmével foglalkozik (MACHACEK, L. et al. 2011).

A dél-szlovákiai területeken a Magyarországról érkező FDI hatása a fogyasztói hatásra a helyi identitáson keresztül érzékelhető. Több magyar vállalat megjelent ezeken a területeken, például a MOL, az Eurobus Invest, vagy akár a Jász-Plasztik, melyek fontos regionális szereplővé váltak, és ezen keresztül hatással vannak a fogyasztói preferenciákra, különösen abban az esetben, ha az egyes márkák fontos szerepet töltenek be a helyi közösség életében. Ez

azonban nem kifejezetten a gazdasági etnocentrizmushoz kötődik, inkább a regionális integrációhoz köthető. A határ menti településeken, ahol egyrészt nagy számú magyar kisebbség él, másrészt pedig a magyar vállalkozások is nagyobb arányban vannak jelen, a fogyasztók hajlamosabbak arra, hogy a regionális márkákat preferálják. A magyar befektetés révén működő szolgáltató vállalkozások és kiskereskedelmi egységek esetében ez úgy nyilvánul meg, hogy a helyi fogyasztók a regionális márkákat részesítik előnyben. A gyakorlatban a regionális gazdaság támogatásának ugyanolyan hatása van a fogyasztói döntésekre, mint a fogyasztói etnocentrizmusnak. Amennyiben a regionális termékek preferenciája az élelmiszeriparhoz, illetve a vendéglátáshoz kötődik, annak az oka gyakran a szokásrendszer és a kulturális hasonlóság, különösen a határ mentén élő magyar kisebbség körében (KANYICSKA BELÁN D. – POPPER M. 2022).

Makrogazdasági szinten vizsgálva a gazdasági etnocentrizmust sem azonosítható a jelenség, ugyanis az Európai Unió csatlakozás következményeként Szlovákia nem folytathat protekcionista gyakorlatot, melynek során a hazai vállalatokat preferálná a külföldi vállalatokkal szemben. Ezenfelül a külföldi tőke fontos szerepet tölt be a szlovák gazdaságban, és ezt felismerve már az unióhoz történő csatlakozás előtt is számos olyan intézkedés született, amely a külföldi tőke vonzására irányul: a beruházásokat ösztönző támogatások is elérhetőek mind a szlovák, mint pedig a külföldi befektetők számára (JADUDOVA, J. et al. 2018).

V.3.1. "Puha" gazdasági jelenlét Szlovákiában a szlovák-magyar gazdaság kapcsolatrendszerében

A Magyarország és Szlovákia közötti kapcsolatrendszer a klasszikus piaci tőkek mozgásokon kívül értelmezhető más területeken is, ugyanis különböző finanszírozási és intézményi együttműködési formák is megfigyelhetők a két ország között, amelyek a határon túli területek gazdasági, társadalmi és kulturális fejlődését közvetlen tulajdonszerzés nélkül támogatják. Ezek az együttműködési formák a szakirodalomban a puha gazdasági jelenlét fogalmához tartoznak, ugyanis elsődlegesen nem piaci befektetések formájában jelennek meg a folyamatok, hanem fejlesztési forrásokon, intézményi támogatásokon és kulturális finanszírozási mechanizmusokon keresztül befolyásolják a célországot (KÁNTOR Z. 2026).

A Magyarország és Szlovákia közötti kapcsolatrendszerben a puha gazdasági jelenlét leginkább a határon túli magyar közösségek támogatásán keresztül valósul meg. A legtöbb támogatás oktatási, kulturális, egyházi, civil, illetve gazdaságfejlesztési célokkal rendelkezik, azonban közvetetten a helyi vállalkozások működését, a turizmus fejlődését, a

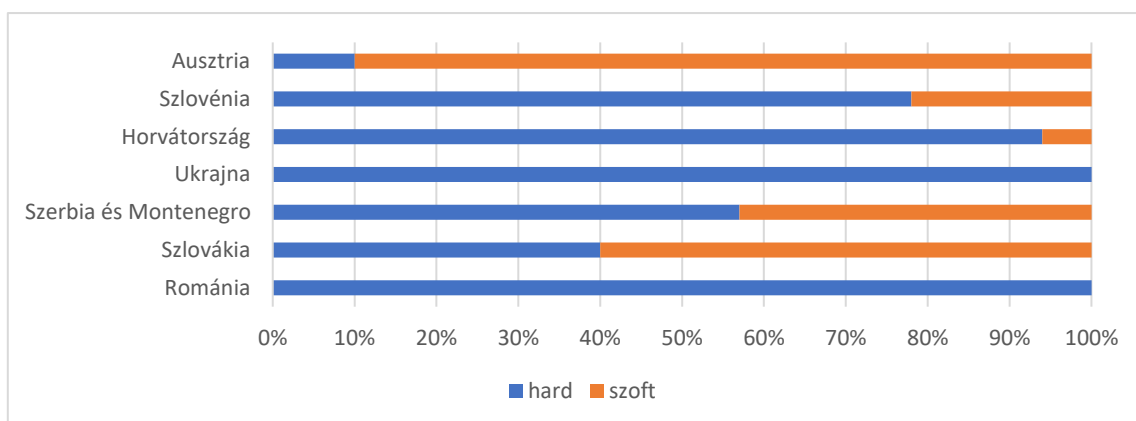
foglalkoztatottság növekedését, valamint a települések gazdasági aktivitásának élénkítését is pozitívan befolyásolhatja. A támogatási rendszerek azzal a sajátossággal bírnak, hogy nem közvetlenül vállalati befektetésként jelenik meg a legtöbb forrás, hanem civil szervezeteket, önkormányzatokon, intézményeken, egyházakon vagy kulturális egyesületeken keresztül, ezáltal közvetetten befolyásolják a gazdaságot, azonban hatásuk hosszabb távon érezhető (DURKOVSKA ET AL., 2020).

Az alfejezetben bemutatásra kerül, hogy milyen fejlesztési és kulturális támogatások érkeznek Magyarországról a dél-szlovák területekre, és ezek milyen szerepet töltenek be a célország gazdasági és társadalmi fejlődésében. Elsőként a támogatáspolitikai kialakulása kerül ismertetésre, ezt követi a támogatások főbb típusainak és térbeli eloszlásának, majd konkrét fejlesztéseknek és beruházásoknak a bemutatása, melyeken keresztül vizsgálhatók a támogatások gazdasági és kulturális hatásai is. A konkrét fejlesztések elemzése a közvetlen működőtőke befektetések vizsgálatát kiegészítve információt nyújt arról, hogy mennyire összetett a két ország gazdasági kapcsolatrendszere, és a piaci befektetéseken túl milyen fejlesztéspolitikai és intézményi együttműködési formák jellemzőek a dél-szlovák területeken.

Magyarországról már a rendszerváltást követő években érkeztek támogatások a határon túli magyar közösségek felé. A magyar állam már az 1990-es évektől kezdődően törekedett arra, hogy olyan finanszírozási és intézményi mechanizmusokat alakítson ki, amelyek hozzájárulnak a szomszédos országokban élő magyar közösségek kulturális, oktatási és társadalmi intézményrendszerének fenntartásához. Az első támogatások többnyire kulturális rendezvényeket, civil szervezeteket, oktatási intézményeket és egyházi közösségeket támogattak, a gazdaságfejlesztési cél a kilencvenes években még nem volt jellemző. Azonban már ebben az időszakban olyan intézményi hálózat alakult ki, amely a jövőben a fejlesztéspolitikai programok alapját adta (WATERBURY, 2006).

Az ezredfordulót követő évekre a támogatási rendszer fokozatos intézményesülése volt a jellemző. A 2001. évi LXII. törvény a szomszédos államokban élő magyarokról, azaz az úgynevezett kedvezménytörvény elfogadását követően új lehetőségek jelentek meg a határon túl élő magyar közösségek támogatását tekintve. A kilencvenes években jellemző kulturális és oktatási célú programok mellett egyre több olyan támogatás jelent meg, amely kifejezetten a határon túli magyar intézményrendszer hosszú távú fenntarthatóságához kívánt hozzájárulni. Ezzel a törekvéssel összefüggésben, a támogatási politika középpontjában az identitás megőrzése állt, azonban ezekben az években az a szemlélet is megjelent, amely szerint a gazdasági fejlődés és az intézményi stabilitás kölcsönösen erősítik egymást (HORVÁTH – LELKES, 2010).

A 2000-es években az Oktatási, Kulturális, Szociális, Egyházügyi és Média Kollégium a pályázatokat külön írták ki a hazánkkal szomszédos országok számára. Ezen kiírások figyelembe vették az egyes területek prioritásait, valamint a darabszámuk attól függött, hogy az egyes országokra milyen keretszámokat határoztak meg. A legmagasabb keretszám Romániához tartozott (400 millió forint), ezt követte Szlovákia (100 millió forint), Szerbia és Montenegro (175 millió forint), Ukrajna (90 millió forint), Horvátország (17 millió forint), Ausztria (10 millió forint) és Szlovénia (5 millió forint). Mindegyik szomszédos ország számára elérhetőek voltak különböző oktatási támogatások is, többségében eszközfejlesztésre vagy ingatlan jellegű beruházásokra lehetett pályázni. A célországok két csoportba oszthatók a támogatások típusai alapján: a szoft, azaz puha jellegű pályázatok vannak többségében Szlovákiában és Ausztriában, míg Romániában, Szerbia és Montenegróban, Ukrajnában, Horvátországban és Szlovéniában a hard, azaz kemény jellegű pályázatok dominálnak (PAPP Z. A. 2006).

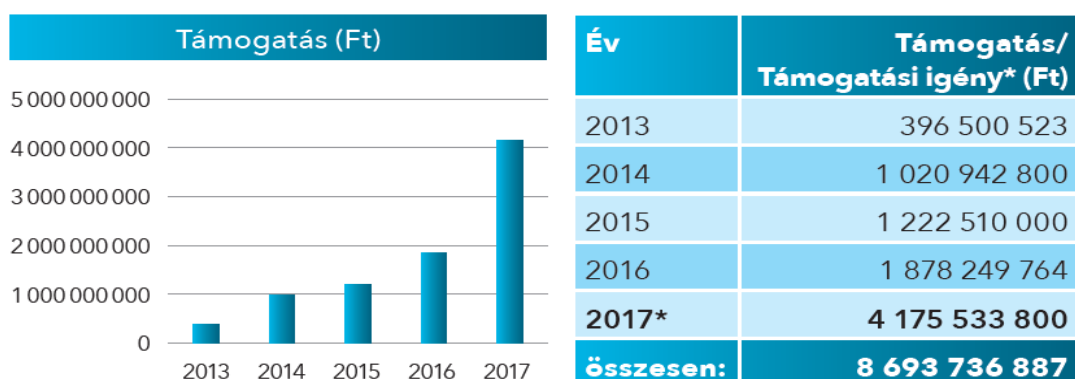
75. ábra: A kemény (hard) és puha (szoft) pályázatok megoszlása az ezredfordulót követő években
Adatforrás: PAPP Z. A. 2006, p. 137.

A 2010-es években a magyar nemzeti politika kiemelt területévé vált a határon túli magyar közösségek támogatása, ami jelentős változást hozott a támogatások világában. Ezzel összhangban átalakult a finanszírozási rendszer, és 2011-ben létrehozták a Bethlen Gábor Alapot, amely egységes szervezetbe integrálta a támogatásokat, amelyek korábban több intézmény nevéhez fűződtek. Az új rendszer lehetővé tette a források átláthatóbb elosztását, egységes pályázati mechanizmus kialakítását, valamint a támogatási szempontok összehangolását is. A Bethlen Gábor Alapkezelő Zrt. felelősségi körébe tartozik a határon túli magyar közösségek számára elérhető pályázatok kezelése, melyek kiterjednek az oktatás, a kultúra, az egyházi élet, a civil szervezetek, a sport, valamint a gazdaságfejlesztés területére.

(KÁNTOR Z. 2026). A Bethlen Gábor Alapkezelő Zrt.-nek két országban van partnerintézménye 2012 óta: a Felvidéken Szlovákiában, valamint Erdélyben Romániában, ugyanis ezen országokban a legmagasabb a határon túl élő magyarok száma. Mindkét partnerintézmény részt vesz a regionális pályázati kiírások lebonyolításában, ezenkívül kapcsolatot tartanak a támogatottakkal (BETHLEN GÁBOR ALAPKEZELŐ ZRT).

A támogatási rendszer egységesítése mellett nőtt a rendelkezésre álló források volumene is. A rendszerváltást követő években kisebb volumenű működési támogatások és pályázatok voltak az elterjedtek, azonban 2010-et követően egyre több nagyobb összegű, stratégiai jelentőségű beruházás is megjelent. Ezen beruházások különböző területeket céloztak, így például oktatási intézményeket, kulturális egyesületeket, sportlétesítményeket, turisztikai projekteket, vagy akár gazdaságfejlesztési programokat is. Ezen változtatások lehetővé tették, hogy a 2010-es évektől kezdődően már nem kizárólag hagyományos kulturális támogatásokként tekinthetünk a támogatási rendszerre, hanem olyan fejlesztéspolitikai eszközként, amely a regionális fejlődést is befolyásolja (DURKOVSKA ET AL., 2020).

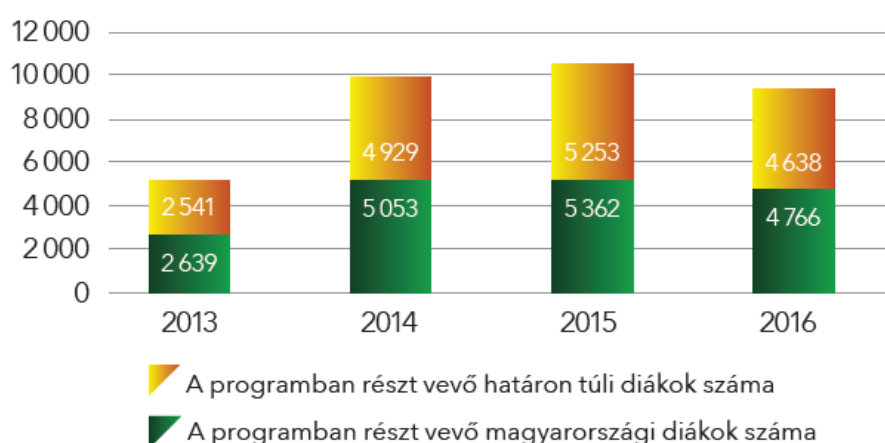
A Határtalanul! program 2010-ben indult, célja kettős volt: egyrészt a magyar fiatalokat állami támogatással eljuttatni a tanulmányaik során legalább egyszer valamelyik szomszédos ország magyarlakta területeire, másrészt pedig a határon túl élő diákok Magyarországra történő eljuttatásának támogatása. Az első pályázatokat a Bethlen Gábor Alapkezelő Zrt. írta ki, majd 2013-tól az Emberi Erőforrás Támogatáskezelő. A támogatások összege folyamatos növekedést mutatott a 2013 és 2017 közötti időszakban: míg 2013-ban még 396.500.523 forint volt a támogatási összeg, 2016-ra nagyjából megötszöröződött és elérte az 1.878.249.764 forintot (EMBERI ERŐFORRÁS TÁMOGATÁSKEZELŐ, 2017).

76. ábra: Határtalanul! támogatások 2013 és 2017 között
 Forrás: Emberi Erőforrás Támogatáskezelő, 2017, 24. o.

A Határtalanul! programban résztvevő iskolák száma is évről évre növekedett a vizsgált időszakban: 2013-ban 349 iskola vett részt a programban, 2016-ban azonban már 839. A diákok számát tekintve is növekedést figyelhetünk meg, mind a magyarországi, mind pedig a határon túli diákokat tekintve. A határon túlról 2013-ban még mindössze 2668 diák érkezett cserekapcsolatokon keresztül hazánkba, azonban 2015-ben már tízezer fő feletti volt a létszámuk, és 2016-ban már 13.282 határon túli magyar diák vett részt a programban (Emberi Erőforrás Támogatáskezelő, 2017).

A középiskolai alprogramok mind a támogatások összegét, mind pedig a résztvevő diákok számát tekintve növekedést mutattak 2013 és 2015 között, azonban 2016-ra kisebb mértékű visszaesés történt. A szakképző iskolák közötti együttműködésekre 2013-ban 60.376.765 forint kifizetés történt, egy évvel később ennek közel a háromszorosa (178.945.674 forint), míg a 2013 és 2016 közötti időszakban a maximum 223.477.000 forint volt 2015-ben, 2016-ban pedig 213.931.000 forintra csökkent a támogatások összege. A gimnáziumok közötti együttműködésekkel kapcsolatban is hasonló tendencia figyelhető meg: 2013-ban 78.431.696 forint volt a támogatások összege, 2015-ben 149.254.000 forint, míg 2016-ban már csak 124.670.000 forint. A középiskolai alprogramok esetén közel azonos számban vesznek részt magyarországi, illetve határon túli magyar diákok a programban: 2013-ban 2639 magyarországi és 2541 határon túli, 2015-ben 5362 magyarországi és 5253 határon túli, illetve 2016-ban 4766 magyarországi és 4638 határon túli magyar diák vett részt (Emberi Erőforrás Támogatáskezelő, 2017).

77. ábra: Határtalanul! programban részt vevő középiskolások száma 2013 és 2015 között
 Forrás: Emberi Erőforrás Támogatáskezelő, 2017, 24. o.

Az elmúlt másfél évtizedben fokozatosan alakult át az állami támogatások rendszere, és ma már olyan intézményes finanszírozási struktúrát testesít meg, amely a kulturális és oktatási célokon túl a határon túl élő magyar közösségek társadalmi és gazdasági fejlődését is támogatni kívánja. A támogatási politikában fontos szerepet tölt be a Bethlen Gábor Alapkezelő Zrt., ami a források koordinálását és elosztását végzi. A támogatási rendszerben az egyes támogatási formák egymással párhuzamosan működnek, így az egyes térségek több fejlesztési célra is pályázhatnak egyszerre, például oktatási, kulturális, egyházi, örökségvédelmi vagy gazdaságfejlesztési célra (BETHLEN GÁBOR ALAPKEZELŐ, 2026).

A támogatások földrajzi eloszlása összefüggésben áll a magyar lakosság arányával, ugyanis a legtöbb forrás azokba a térségekbe kerül, ahol nagyobb létszámban élnek magyarok, illetve, ahol hosszú távon is fenntartható a magyar nyelvű intézményrendszer. Szlovákiában ebből adódóan elsősorban a Dunaszerdahelyi, a Komáromi, az Érsekújvári, a Galántai, a Rimaszombati, a Rozsnyói és a Kassai térségekbe koncentrálódik a legtöbb forrás (Harrach, 2023). A támogatások azonban nem egyetlen intézményhez kapcsolódnak ezeken a területeken sem, hanem egy összetett intézményi hálózathoz, így megtalálhatók a támogatott intézmények között óvodák, általános iskolák, középiskolák, kulturális szervezetek, egyházi intézmények, közösségi házak, sportegyesületek és vállalkozások is (EURÓPAI TERÜLETI TÁRSULÁS, 2026).

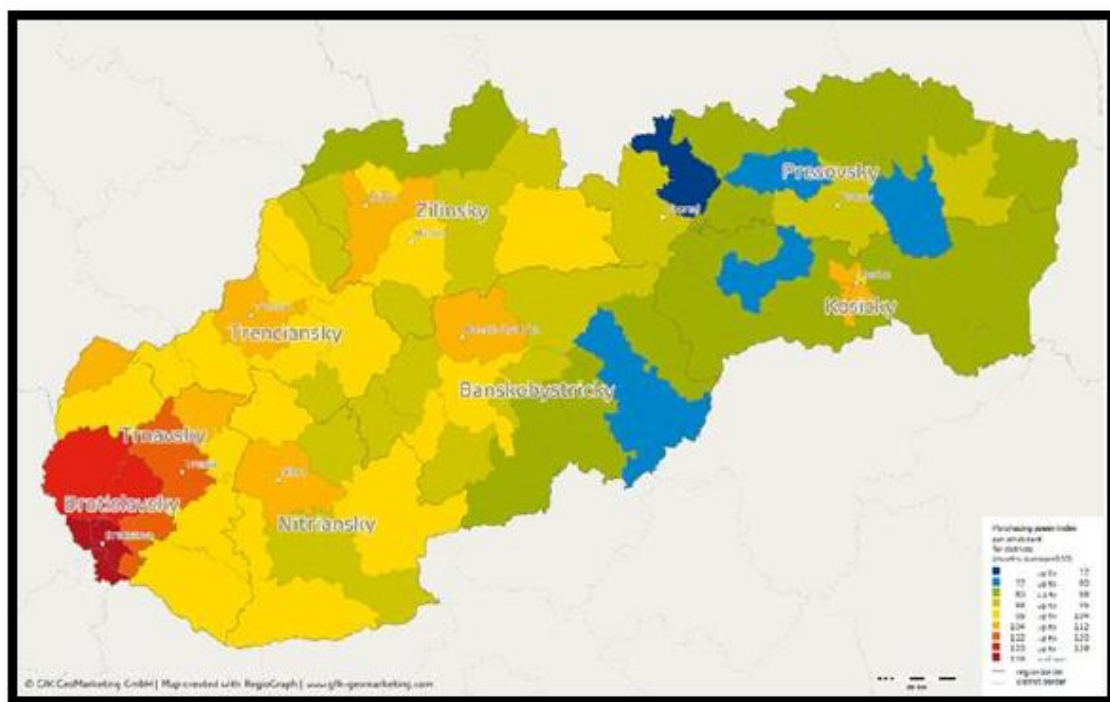
A legtöbb támogatás decentralizált módon hasznosul a rendszerben, ami azt jelenti, hogy a központi költségvetésből származnak a források, de helyi intézmények használják fel őket, és a beruházások megvalósításához jellemzően helyi kivitelezőkkel, szolgáltatókkal és vállalkozókkal dolgoznak együtt. Ez azt hozza magával, hogy a beruházásokból nemcsak a támogatások elsődleges kedvezményezettjei részesülnek, hanem közvetetten a térségben működő gazdasági szereplők is. Egy iskola felújítása esetén például nem kizárólag az oktatási infrastruktúra fejlődik, hanem megrendeléseket kapnak a helyi szolgáltatók, építőipari vállalkozások és beszállítások is. A multiplikátorhatás nemcsak a támogatások esetén figyelhető meg, hanem az örökségvédelmi projektekkal és a kulturális rendezvényekkel kapcsolatban is, melyek pozitív hatással bírnak a helyi kereskedelemre, turizmusra és vendéglátásra (HORECZKI ET AL., 2024).

A támogatási politika fejlődéséhez az is hozzátartozott, hogy a közvetlenül gazdaságfejlesztési célokat szolgáló programok is egyre hangsúlyosabbá váltak. Ide tartozik a 2014-ben indult Baross Gábor Gazdaságfejlesztési Program. A Felvidéken működő program célja, hogy javítsa a magyar tulajdonú kis- és középvállalkozások versenyképességét, hogy támogassa ezen szervezeteket a technológiai fejlesztésekben, illetve hozzájáruljon beruházási kapacitásaik növeléséhez. A programban a támogatások kétfélek lehetnek: egy részük vissza

nem térítendő forrás, más részük pedig kedvezményes finanszírozású, a mezőgazdaság, az élelmiszeripar, a turizmus és a feldolgozóipar területén. A megalakulása óta eltelt években több ezer pályázat érkezett és valósult meg a magyarlakta területeken Dél-Szlovákiában (FELVIDÉKI GAZDASÁGFEJLESZTÉSI STRATÉGIA).

A Baross Gábor Gazdaságfejlesztési Program 2017-ben megújult, és az ekkor megjelent fejlesztési terv tartalmazta a dél-szlovák régió helyzetelemzését is. A globális versenyképességi mutatót tekintve a 2013-2014-es évben Szlovákia a 98. helyen állt, Magyarország a 63. lett, és csak Görögország rendelkezett ekkoriban rosszabb mutatóval az Európai Unió tagországai közül, mint Szlovákia. A vizsgált 148 ország közül Svájc rendelkezett ekkor a legjobb mutatóval: Szlovákia valamennyi tényezőt tekintve elmarad Svájc mögött, azonban az ország erősebb tényezői közé tartozik az egészségügy és közoktatás, a pénzügyi szolgáltatások fejlettsége, valamint a makrogazdasági környezet, míg a gyengébbek az innováció, az infrastruktúra, és a vállalkezési környezet fejlettsége (SZLOVÁKIAI MAGYAR KÖZGAZDÁSZ TÁRSASÁG, 2017).

2011-ben a Szlovákiai Vállalkozások Szövetsége megvizsgálta, hogy milyen a versenyképessége a 79 szlovákiai járásnak a közlekedési infrastruktúrát, a megközelíthetőséget, a vállalkozóbarát környezetet és az intézményrendszert tekintve. A vizsgálat alapján a Komáromtól keletre eső magyarlakta járások többsége a táblázat alsó harmadában szerepel, ez gazdaságilag elmaradott térség, míg a Csallóköz és Nyitra között található térségek viszonylag fejlettek. Országos összehasonlításban a legjobb helyezést a Szenci járás (7.) érte el, ezt követi a Galántai járás (13.), Kassa város (14.), a Nyitrai járás (24.), a Dunaszerdahelyi járás (25.), a Vágsellyei járás (27.), míg a gazdaságilag elmaradottabb régiók közé tartozik az Érsekújvári járás (46.), a Lévai járás (48.), a Nagymihályi járás (49.), a Kassa-vidéki járás (51.), a Komáromi járás (53.), a Rozsnyói járás (59.), a Losonci járás (62.), a Töketerbesi járás (71.), a Nagyrőcei járás (75.), a Rimaszombati járás (76.), valamint a Nagykürtösi járás (77). Az egyes térségek gazdaságbeli fejlettségéből adódó különbségeket jól szemlélteti a lakosság vásárlóerejének vizsgálata: az átlagos értékek a sárgával jelölt térségekhez tartoznak, a narancssárga és piros a magas vásárlóerejű lakosokat tömörítő térségeket jelöli, míg a lemaradó térségek a zöld és kék színűek (SZLOVÁKIAI MAGYAR KÖZGAZDÁSZ TÁRSASÁG, 2017).

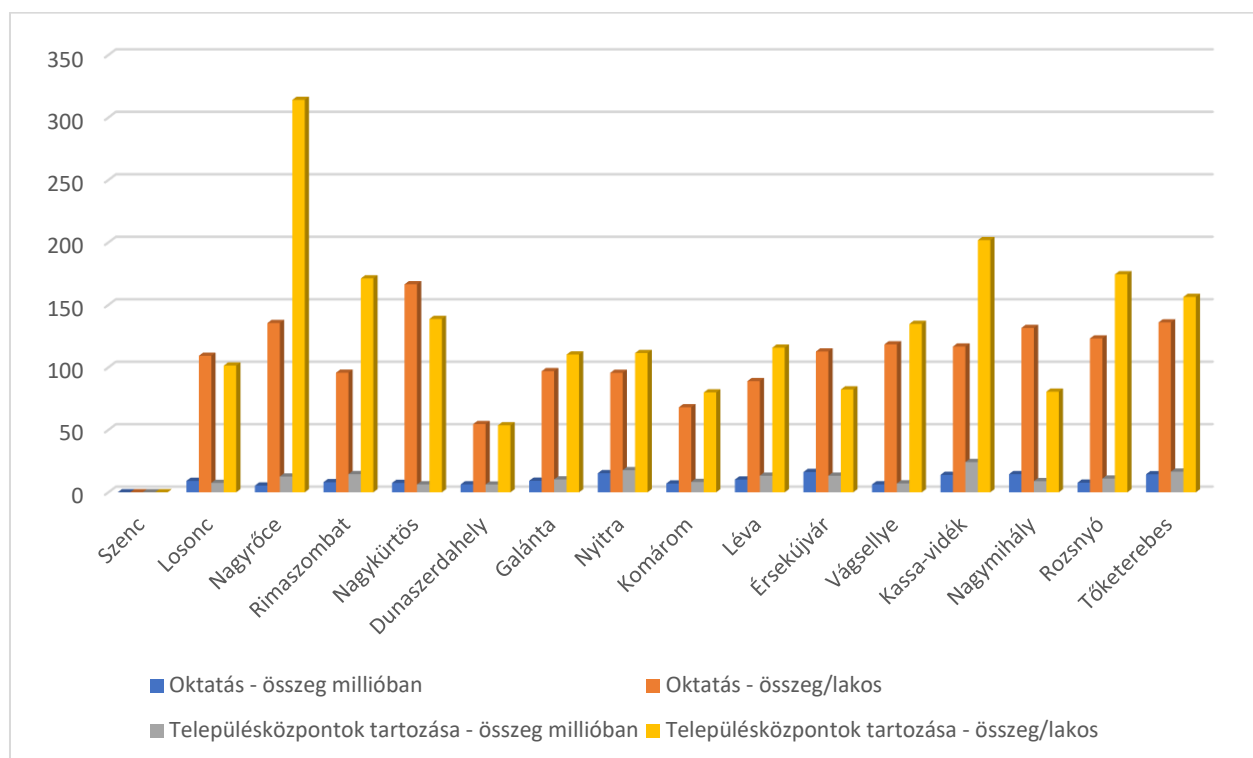
78. ábra: A szlovák lakosság vásárlóereje az egyes járásokban
 Forrás: Emberi Erőforrás Támogatáskezelő, 2017, 24. o.

Forrás: Szlovákiai Magyar Közgazdász Társaság, 2017, 28. o.

A 2007 és 2013 közötti időszakban az operatív programok közül a Régiófejlesztési Operatív Program oktatást célzó alprogramja nagy jelentőséggel bírt. Az oktatási intézmények fejlesztésére a programból a Kiszucaújhelyi járás 10 millió eurót, a Námesztó járás 15,9 millió eurót, az Ólubló járás 14,3 millió eurót, a Mezőlaborc járás 3,1 millió eurót, a Csaca járás pedig 22 millió eurót kapott, ezen járásokban az egy főre jutó támogatás mértéke 240 és 303 millió euró közé esett. Az egy főre jutó támogatás mértéke a 200 eurót meghaladta Szabinov járásban, Biccse járásban, Miava járásban, Alsókubin járásban, Nagytapolcsány járásban és Turdossin járásban is (SZLOVÁKIAI MAGYAR KÖZGAZDÁSZ TÁRSASÁG, 2017).

Kifejezetten a magyarlakta járásokban vizsgálva a Régiófejlesztési Operatív Program keretében nyújtott támogatásokat, látható, hogy Szenc járás egyáltalán nem részesült támogatásban. Az oktatási alprogramban a legmagasabb összegű támogatásokat az Érsekújvár, Tőketerebes, Nagymihály, Kassa-vidék és Léva járások kapták, ezen területeken a támogatás mértéke 10 millió euró feletti volt. Az egy főre jutó támogatás mértéke a Nagykürtös (166,48 euró) volt a legmagasabb. A településfejlesztési alprogram támogatásaiból a legmagasabb összegben a Kassa-vidék részesült (24,2 millió euró), és meghaladta a tíz millió forintot a támogatás mértéke a Nyitra, Tőketerebes, Léva, Érsekújvár, Galánta, Rimaszombat és

Nagyőrce járásokban. Ezen alprogramban az egy főre jutó támogatás Nagyőrce járásban volt a legmagasabb (314,08 euró) (SZLOVÁKIAI MAGYAR KÖZGAZDÁSZ TÁRSASÁG, 2017).

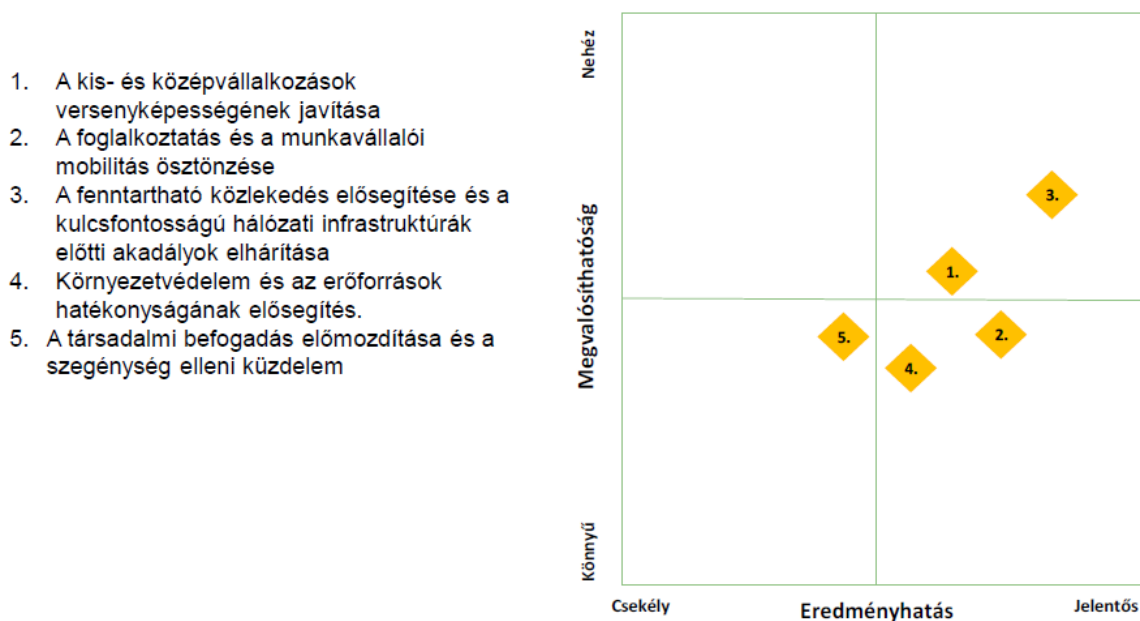
79. ábra: A támogatások mértéke a Régiófejlesztési Operatív Programon keresztül a magyarlakta járásokban
Adatforrás: Szlovákiai Magyar Közgazdász Társaság 2017, p. 44.

A vizsgálat alapján a társaság négy fejlesztési övezetet határozott meg a dél-szlovák területen (SZLOVÁKIAI MAGYAR KÖZGAZDÁSZ TÁRSASÁG, 2017):

- Szenci, Vágsegyi, Galántai, Dunaszerdahelyi járások:
 - Ezek a területek közel találhatók Pozsonyhoz, ebből adódóan piacuk és gazdaságuk is kötődik a fővároshoz. Átlag feletti gazdasági teljesítménnyel rendelkeznek és alacsony a munkanélküliségi ráta. Az elhelyezkedésükből adódóan Győrhez is közeledni tudnak. Erőteljes élelmiszeripar jellemzi őket, illetve az innovatív iparágak számára is jó lehetőséget biztosítanak.
- Komáromi, Érsekújvárosi, Nyitrai, Lévai járások:
 - Félperiférikus területek, az ipar fejlődésben van, a munkanélküliségi ráta és a gazdaság teljesítménye az országos átlag alatti. Az élelmiszeripar kisebb mértékben van jelen, helyette a nagyüzemi mezőgazdaság a jellemző. Elhelyezkedésükből adódóan Nyitrához, Győrhez és Budapesthez is kapcsolódhatnak.

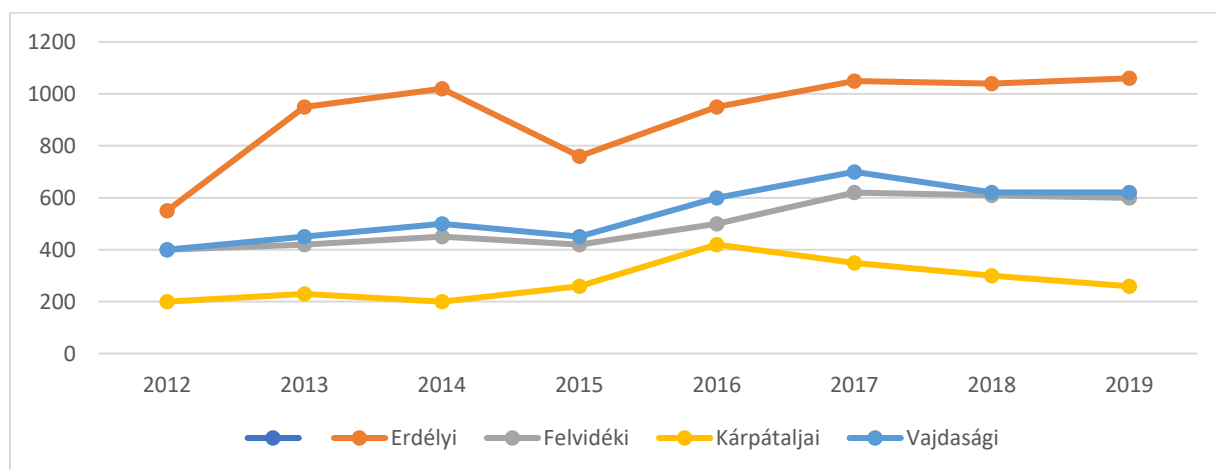
- Nagykörtösi, Rozsnyói, Rimaszombati, Nagyrőcei és Losonci járások:
 - A periférián elhelyezkedő járások, alacsony gazdasági teljesítménnyel és magas munkanélküliségi rátával, kevés vállalkozással rendelkeznek. Kiemelt fontosságú lenne a munkahelyek teremtése ahhoz, hogy a gazdaság fejlődni tudjon. A mezőgazdaság elaprózottabb, sok az erdő, kevés az élelmiszeripari vállalat. A turizmus fejlesztése jó lehetőség lehet a régió számára. Az elhelyezkedésükből adódóan kötődhetnek Budapesthez vagy Besztercebánya-Zólyom központhoz is.
- Tőketerebesi, Nagymihályi járások és Kassa-vidék:
 - A Kassa-vidék önmagában gazdasági központot testesít meg, míg a két járás a hozzá tartozó perifériás és félperifériás járások. A gazdaság teljesítménye a második csoportba sorolt járásokéhoz hasonló, magas a munkanélküliség, alacsony a vállalkozások száma. Kevés az élelmiszeripari vállalkozás, a nagyüzemi mezőgazdaság a jellemző. Kassához tudnának kötődni az elhelyezkedésükből adódóan.

A társaság a dél-szlovák térség gazdaságának vizsgálata alapján öt fő javaslatot fogalmazott meg, melyek közül a legnagyobb eredményhatással a fenntartható közlekedéssel kapcsolatos javaslat áll, majd a foglalkoztatás ösztönzése, és ez utóbbi könnyű megvalósíthatóságú javaslat (SZLOVÁKIAI MAGYAR KÖZGAZDÁSZ TÁRSASÁG, 2017).

80. ábra: A főbb fejlesztési prioritások Dél-Szlovákiában
 Forrás: Szlovákiai Magyar Közgazdász Társaság 2017, p. 28.

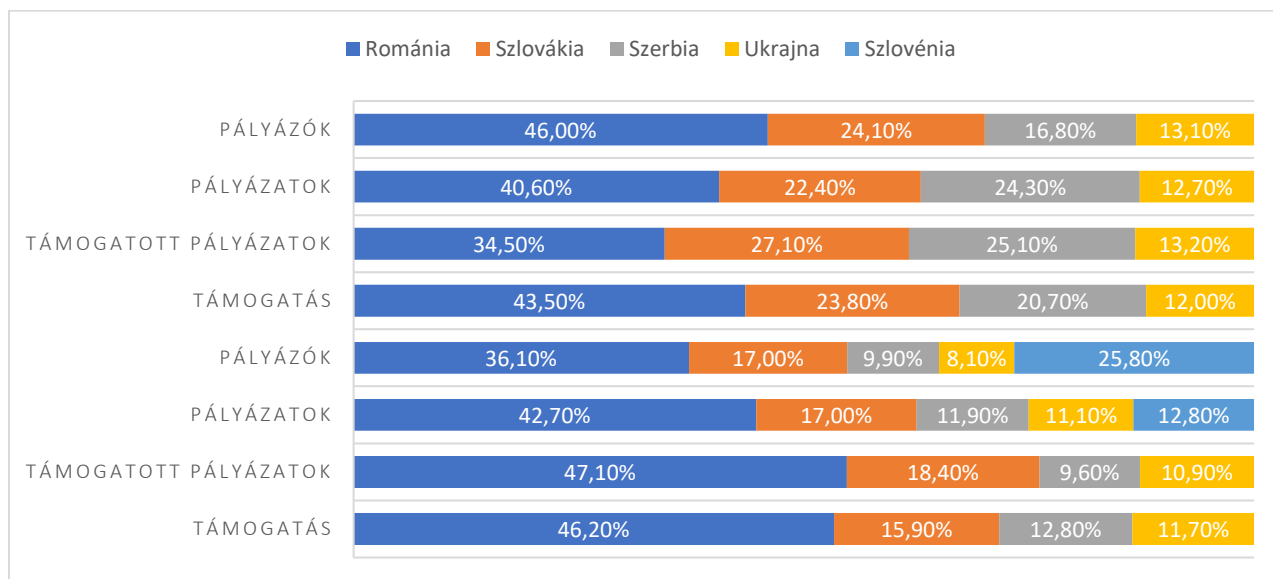
A Bethlen Gábor Alap keretösszegei folyamatos növekedést mutattak a 2012 és a 2020 közötti időszakban. A központi keret 400.000.000 forint volt 2012 és 2014 között, mely a következő években 600.000.000 forintra nőtt. A regionális keretek 200.000.000 forintot tettek ki 2012-2014-ben és 2015-ben, a következő időszakban, 2016 és 2019 között 400.000.000 forintot, míg 2020-ban már 1.000.000.000 forintot. A beadott pályázatok számát vizsgálva látható, hogy 2012 és 2019 között fokozatosan nőtt a beadott pályázat száma, azonban 2015-ben visszaesés történt. Ez a tendencia nemcsak a központi pályázatokra jellemző, hanem az erdélyi, a felvidéki és a vajdasági pályázatokra is. A támogatott pályázatok számát tekintve növekedés történt a vizsgált időszakban a központi, az erdélyi, a felvidéki és a vajdasági pályázatok tekintetében, azonban a kárpátaljai támogatott pályázatok száma csak 2016-ig növekedett, ezt követően fokozatosan csökkent 2019-ig (MORAUSZKI A. 2020).

81. ábra: A beadott pályázatok száma a Bethlen Gábor Alapba 2012 és 2019 között
Adatforrás: MORAUSZKI A. 2020, p. 14.

A sikerességi rátát tekintve a felvidéki pályázatok 77,8%-a volt sikeres a működési és fejlesztési projektek esetén, 75,7%-a a programpályázatok esetén, 69,8%-a pedig a média és kiadás projektek esetén. Az átlagosan 75,4%-os sikerességi rátával a felvidék a legeredményesebb terület: a kárpátaljai pályázatok 64,6%-os, a vajdasági 64,4%-os, az erdélyi 52,9%-os, a központiak pedig 39,4%-os sikerességi rátával rendelkeznek. A Szlovákiából beadott pályázatok száma 1321 volt, ami a második legmagasabb a 2511 román pályázatot követően. Ugyanakkor máshogyan oszlik meg az egyes országok között a beadott és támogatott pályázatok aránya, valamint a támogatások megoszlása is, ami abból adódik, hogy eltérő a pályázók aktivitása és sikeressége is. A legtöbb támogatás a szomszédos országokba került, azonban vannak kisebb különbségek közöttük is. A legtöbb támogatás a romániai pályázókhoz

került, és a szlovákiai pályázók a második helyen állnak 18,6%-kal, őket pedig a szerbiaiak, majd a kárpátaljaiak követik (MORAUSZKI A. 2020).

82. ábra: A Bethlen Gábor Alap pályázatainak országok szerinti megoszlása
Adatforrás: MORAUSZKI A. 2020, P. 22.

A támogatások nem kizárólag az új beruházások létrehozásához járulnak hozzá a gazdaságfejlesztés területén, hanem a már működő vállalkozásokat is innovációra motiválják, ugyanis felismerik, hogy hosszú távon javítani tudják a termelékenységüket és növelni az exportképességüket, ha új gépeket szereznek be, bővítik a termelési kapacitásaikat, vagy akár modernebb informatikai rendszereket vezetnek be. Ezek a támogatások kiemelt jelentőséggel bírnak a kis- és középvállalkozások számára, mert önerőből általában nem tudnák a fejlesztéseket megvalósítani. A támogatások pozitívan befolyásolják a foglalkoztatást az adott térségben, illetve hozzájárulnak a helyi jövedelemtermelő képesség növekedéséhez is. A határmenti térségben is megfigyelhető ez a hatás, a legtöbb dél-szlovákiai vállalkozás mind a szlovák, mind pedig a magyar piacon jelen van, és emellett mind a beruházást, mind pedig a munkaerőt tekintve a kapcsolatok átnyúlnak az országhatárokon. A támogatások így közvetlenül hozzájárulnak a térség gazdasági integrációjának növeléséhez (Horváth, 2024).

A konkrét támogatások közül kiemelkedik a Borsi Rákóczi kastély teljes rekonstrukciójának támogatása. Ebben a kastélyban született II. Rákóczi Ferenc, ebből adódóan mindkét ország számára fontos emlékhely. A felújítás több ütemben történt, a finanszírozást a legnagyobb mértékben a magyar állam végezte a Teleki Alapítványon keresztül. A beruházás céljai közé tartozott a műemlékvédelmen túl a térség turisztikai vonzerejének növelése is. A rekonstrukciót követően a kastély múzeumként, turisztikai látogatóközpontként és

rendezvényhelyszíneként működik, aminek hatására nőtt a térségbe érkező látogatók száma, ami növeli a keresletet a helyi turisztikai szolgáltatások iránt (Teleki Alapítvány, 2024).

Jelentős hatással bírnak a magyar nyelvű oktatási intézmények fejlesztését, illetve felújítását elősegítő pályázatok. Több, dél-szlovákiai területen működő óvoda, általános iskola és középiskola kapott infrastrukturális támogatást, melyek az épületek korszerűsítésére, taneszközök beszerzésére, energetikai fejlesztésekre, valamint új közösségi terek kialakítására fordítottak. Ezen támogatásoknak a fő célja az oktatásfejlesztés, azonban emellett gazdasági szempontból is éreztetik hatásukat: egyrészt a helyi vállalkozások szolgáltatásait veszik igénybe az intézmények a fejlesztésekhez, másrészt pedig javítják a térség népességmegtartó képességét a felújított-megújított intézmények. A Kárpát-medencei Óvodafejlesztési Program keretein belül a magyar állam hozzájárult új óvodák létrehozásához és meglévő óvodák megújulásához. Számos intézmény kapott támogatást Szlovákiában, amely hozzájárult a helyi szolgáltatások iránti kereslet növekedéséhez (Kárpát-medencei Óvodafejlesztési Program, 2026).

A támogatások jelentős területe a kulturális intézmények támogatása is, ugyanis a dél-szlovák térségben több olyan könyvtár, művelődési ház és civil szervezet működik, amelyek részben Magyarországról érkező támogatásoknak köszönhetik a működésüket. A kulturális intézmények időről időre különböző konferenciákat, fesztiválokat és kiállításokat rendeznek, amelyek Szlovákia és Magyarország területére is vonzanak látogatókat, növelve a keresletet a helyi szolgáltatások iránt. A magyarországi támogatások a kulturális és közösségi célok megvalósításán túl hozzájárulnak a helyi gazdaság és a turizmus fejlődéséhez, a foglalkoztatás növeléséhez, valamint a térség népességmegtartó képességének erősítéséhez. A „puha” gazdasági jelenlét tehát meghatározó a Szlovákia és Magyarország közötti gazdasági kapcsolatokban (Bethlen Gábor Alapkezelő Zrt., 2025).

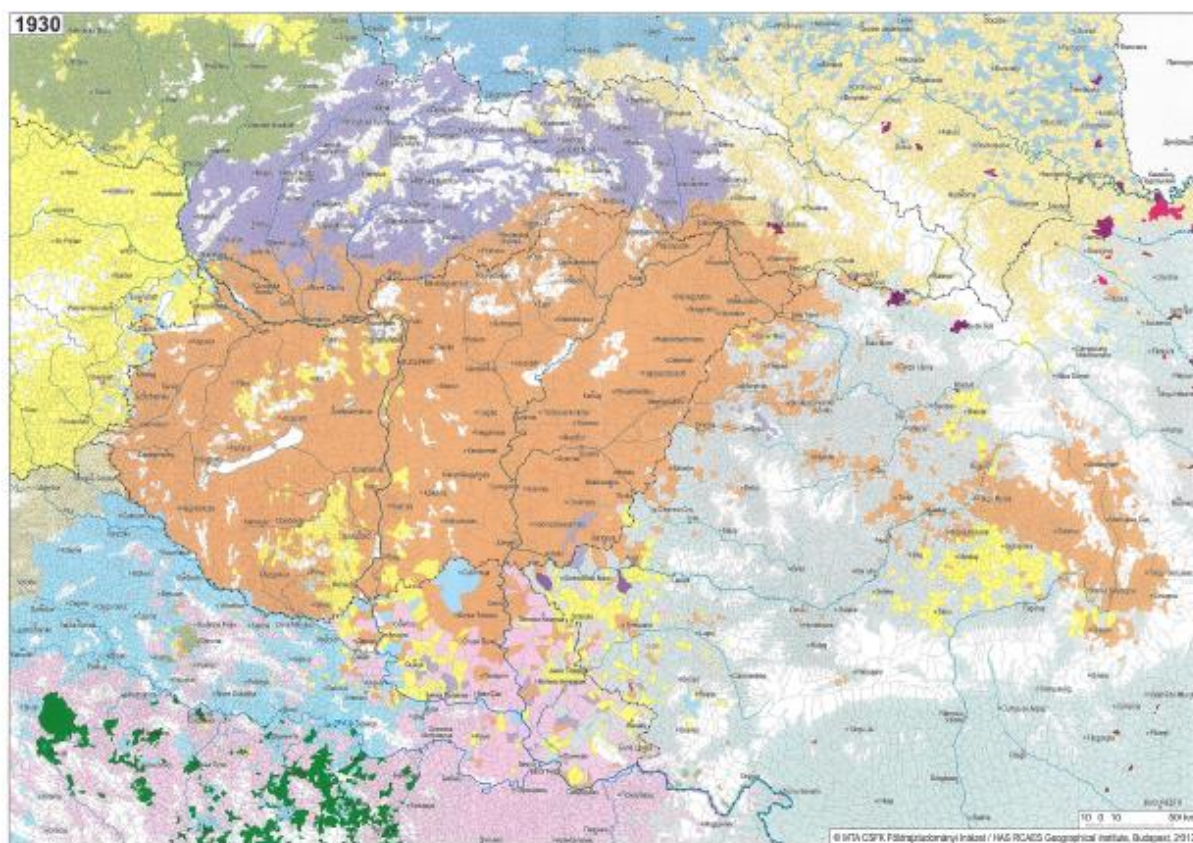
V.4. A magyar–magyar etnikai kapcsolati tőke sajátosságai a Kárpát-medence többi nagytérségében

A Kárpát-medencében jellemzően nagy az etnikai diverzitás, melyhez nagyban hozzájárult, hogy a történelem során gyakoriak voltak a népmozgások és a határváltoztatások, továbbá a gazdasági integrációs folyamatok is fokozták az etnikai diverzitást. A régióban számos etnikai közösség él, például magyarok, horvátok, szerbek, ruszinok, szlovákok, valamint más kisebbségek is, melyek saját kapcsolati hálózatokat hoztak létre, továbbá saját kulturális identitással és gazdasági struktúrákkal rendelkeznek, melyeket az évszázadok során

alakítottak ki. Ez az etnikai diverzitás nagyban meghatározza a kapcsolati tőkét, valamint a gazdasági etnocentrizmust a területen (DÖVÉNYI Z. 2012).

A Kárpát-medence etnikai összetétele jelentős változásokon ment keresztül a XX. században is. Az, hogy hogyan változott az etnikai összetétel, az etnikai térképeken és a népszámlálási adatokban jól nyomon követhető. Az etnikai arányok változása pedig hatással volt a társadalmi hálózatok és a gazdasági viszonyok alakulására is. Az etnikai kapcsolati tőke gazdasági hatásainak megismeréséhez elengedhetetlen a Kárpát-medence etnikai szerkezetének vizsgálata, ugyanis az, hogy milyen az egyes csoportok demográfiai és térbeli eloszlása, nagyban meghatározza, hogy milyen gazdasági tevékenységeket végeznek, valamint, hogy milyen együttműködések jönnek létre a térségben (OBÁDOVICS Cs. 2019).

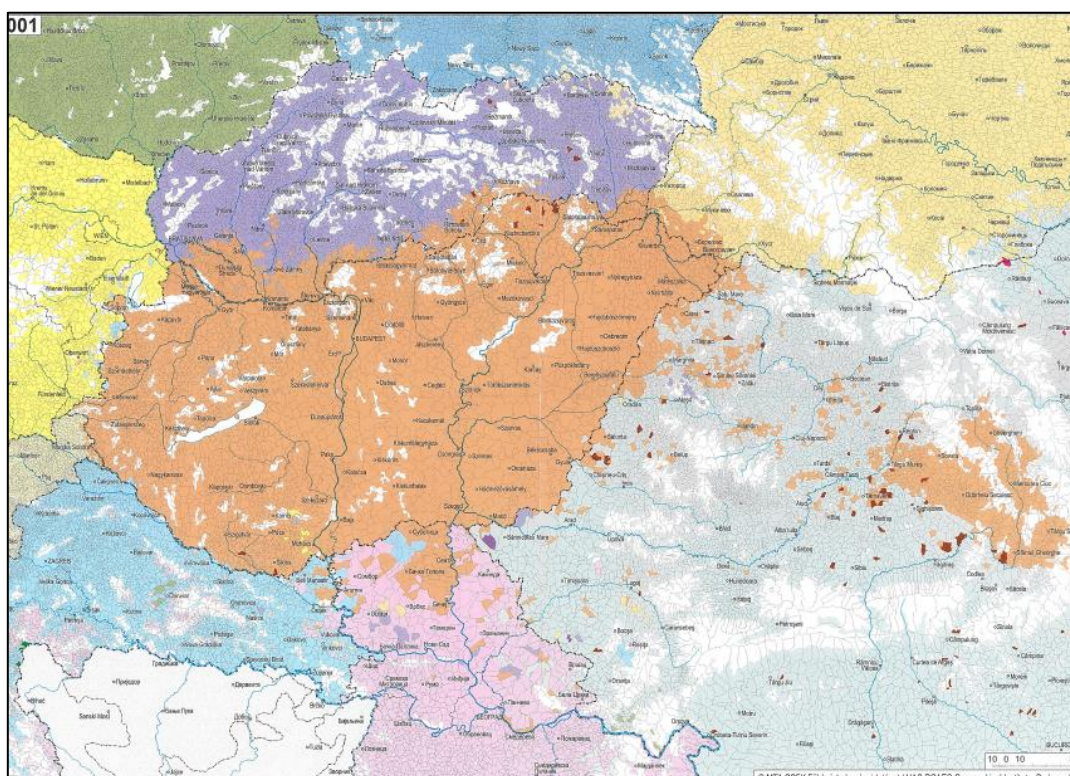
A 83. ábra a térség etnikai térképét tartalmazza 1930-ban, míg a 84. ábrán a 2001-es etnikai térkép látható. A két etnikai térkép összehasonlításából jól láthatók a térségben bekövetkezett változások, melyek hatással voltak a gazdasági dinamikákra is (KOC SIS K. et al. 2015).

83. ábra: A Kárpát-medence etnikai térképe 1930-ban
Forrás: KOC SIS K. et al. 2015

Azokban a régiókban, ahol a kisebbségek koncentrált közösségeket alkotnak, az etnikai

tőke összefonódhat a fogyasztói magatartással, a fogyasztói preferenciákkal, valamint a helyi vállalkozói hálózatokkal is, és ezek hatására sajátos gazdasági etnocentrizmus jelenhet meg a térségben. Azokon a területeken azonban, ahol a közösségek heterogén összetételűek, a megkötő kapcsolatok mellett nagy jelentősége van az áthidaló kapcsolatoknak is a gazdasági versenyképesség szempontjából. Az etnikai térképek tanulmányozása során információt kaphatunk arról, hogy milyen volt egy adott időszak demográfiai eloszlása, valamint ezzel összefüggésben a gazdasági hálózatok vizsgálata is lehetővé válik (CECI, F. et al. 2020).

84. ábra: A Kárpát-medence etnikai térképe 2001-ben
 Forrás: KOCIS K. et al. 2015

Az etnikai kapcsolati tőke és a gazdasági etnocentrizmus vizsgálata a Kárpát-medencében segít megismerni a demográfiai és történeti összefüggéseket, valamint megmutatja azt is, hogy hogyan integrálódnak az egyes etnikai közösségek a regionális, illetve a helyi gazdasági rendszerekbe, és ezen keresztül milyen szerepük van az adott terület gazdasági fejlődésben.

Az egyes országok közötti gazdasági kapcsolatok vizsgálatára rendkívül elterjedt megközelítés a közvetlen külföldi tőkebefektetések (Foreign Direct Investment, a továbbiakban FDI) vizsgálata. Az FDI ugyanis nem kizárólag a tőkeáramlást takarja, hanem a fogadó gazdaság felé elköteleződést is mutat, mégpedig hosszú távon. Az, hogy időben és térben hogyan alakulnak a befektetések, azt mutatja, hogy milyen a gazdasági együttműködés az adott

régiók, illetve államok között, továbbá a strukturális tényezők is megismerhetők általuk a vállalati stratégiákkal összefüggésben, ami segíti a gazdasági kapcsolatok megértését (DUNNING, J. H. 1998).

Ebben az alfejezetben a Kárpát-medencei kitekintés alapján az FDI adja, ezen mutató alapján kerülnek összehasonlításra a gazdasági kapcsolatok Magyarország és a szomszédos országai között. A rendszerváltozást követő időszakban a Kárpát-medencében található országok hasonló gazdasági és politikai kihívásokkal néztek szembe, ugyanakkor az átalakulás ütemét tekintve, valamint az intézményi keretek alapján is jelentős különbségek voltak az egyes országok között. Az eltérés megmutatkozott abban, hogy másképpen és máskor nyitották meg a gazdaságaikat a külföldi tőke előtt, valamint jelentős különbségeket figyelhetünk meg a külföldi befektetések volumenét és szerkezetét tekintve is. A közvetlen külföldi tőkebefektetések vizsgálatát érdemes hosszabb távon vizsgálni, ugyanis így adnak trendszerű információt az egyes országok, illetve régiók közötti gazdasági kapcsolatokról (SEARS, J. 2010).

A vizsgálatba bevont országok kiválasztása gazdaságföldrajzi elven, valamint a hasonló történeti múltból adódóan történt. A Kárpát-medence területén található országok ugyanis egy egységnek tekinthetők a földrajzi közelségükön túl a hasonló gazdasági struktúrák, valamint a történeti kapcsolataik miatt. A kiválasztott három ország, Románia, Szerbia és Szlovákia az előzőeken felül olyan országok, amelyekben nagy számú magyarság él, így a Magyarországból ezen országok területére érkező FDI vizsgálata kifejezetten releváns (KOC SIS K. et al. 2015). Mindhárom ország esetében megfigyelhető, hogy a rendszerváltozást követő években más gazdasági pályát jártak be, továbbá mindhárman stabil gazdasági kapcsolatokkal rendelkeznek Magyarországgal. Az FDI vizsgálata az egyes országokba segíti a magyar tőke kihelyezésének térbeli és időbeli mintázatainak megértését (BOHLE, D. – GRESKOVITS, B. 2012).

V.4.1. Erdély

A rendszerváltozást követően az FDI áramlások alakulása Románia esetében is jól szemlélteti azt a gazdasági átmenetet, amely általánosságban a poszt szocialista országokra jellemző. A kilencvenes évek elején még rendkívül alacsony volt a közvetlen külföldi tőkebefektetés az országban, illetve Románia ekkor még nem volt vonzó a külföldi befektetők számára, aminek két fő oka volt: az egyik az intézményi környezet bizonytalansága, a másik pedig a privatizáció lassú üteme. A rendszerváltozást követő első három évben rendkívül alacsony volt az FDI, ezt követően kismértékű növekedés történt, majd 1997 és 1998 során jelentős növekedés tapasztalható, ezután – habár történt visszaesés – 1000 millió dollár

környékén stabilizálódott az FDI értéke. A rendszerváltozást követő első években nagyszámú külföldi befektető érkezett az országba, azonban ezek kisbefektetők voltak, többségében magánszemélyek, akik a vonzó privatizációs környezet, valamint a megengedő jogszabályok következtében érkeztek. Ezt követően a növekedés nagyban köszönhető a privatizáció vonzerejének, ugyanakkor az 1999-ben bekövetkező visszaesés oka a vonatkozó jogszabályok instabilitása volt, melynek következtében majdnem a felére csökkent a közvetlen külföldi tőkebeáramlás (ILOU, M. et al. 2015).

A 2001 és 2004 közötti időszakban a privatizációs folyamat felgyorsult az országban, amelynek hatására jelentősen nőtt az FDI, elsősorban a banki szektorban, valamint az energetikai szektorban jelentek meg nagy számban a külföldi befektetők. Az FDI alakulását a következő években nagyban meghatározta a növekvő belföldi kereslet, a nemzetközi gazdasági környezet, valamint az Európai Unióhoz történő csatlakozás is (SASS M. 2024). 2008-ban az Európai Unióhoz tartozó országok közül a legtöbb FDI Franciaországból (82,5 milliárd EUR), az Egyesült Királyságból (68,1 milliárd EUR), Spanyolországból (46 milliárd EUR), Belgiumból (41,9 milliárd EUR), valamint Svédországból (30,6 milliárd EUR) érkezett. Az uniós országok közül Magyarország mindössze a 14. helyen áll a közvetlen külföldi tőkebefektetéseket tekintve 4,5 milliárd EUR értékkel (UNCTAD, 2009).

Az Európai Unió tagállamaihoz képest vizsgálva az FDI változását Romániában, látható, hogy hasonló tendenciát követ: növekedés figyelhető meg egészen 2008-ig, amikor a gazdasági világválság hatására jelentős visszaesés történt. Az egy főre jutó FDI alapján Románia már 2005-ben meghaladta a világátlagot, azonban az EU országok közül még 2022-ben is Románia volt azon országok egyike, ahol az egy főre jutó FDI a legalacsonyabb (SASS M. 2024).

A magyar működőtőke szempontjából Románia fontos célterületnek számít, gazdasági, történeti, valamint etnikai szempontból is. A rendszerváltozást követően, a gazdasági szerkezetváltással összhangban alakult a hazánkból Romániába áramló FDI, illetve meghatározta a két ország közötti politikai és gazdasági kapcsolatok fejlődése is. Az FDI áramlását vizsgálhatjuk makrogazdasági szempontból, azonban érdemes kitérni a regionális és etnikai szempontú vizsgálatokra is, kifejezetten Erdélyre összepontosítva, ahol nagy számú magyar lakosság él. A közvetlen külföldi tőkebefektetéseket több szakaszra osztva vizsgálhatjuk. A rendszerváltozás előtti évtizedekben Magyarország és Románia viszonya kifejezetten rossz volt, ami nagyban meghatározta a két ország gazdasági kapcsolatát is. 1990-től kezdődően azonban Magyarország arra törekedett, hogy kiegyensúlyozott partneri kapcsolatot építsen ki Romániával, és ebben fontos szerepe volt az erdélyi magyarság helyzetének is. A fokozódó román nacionalista törekvés következtében az itt élő magyarok

helyzete sokat romlott (ILLYÉS G. – KÁNTOR Z. 2012). 1991 fontos fordulópontra volt a két ország kapcsolatait tekintve, ugyanis az év elején oktatási és tudományos munkatervet írtak alá a két ország közötti viszonyokat szabályozandó. Néhány hónappal később a magyar és a román külügyminiszterek aláírták a nyitott égbolt szerződést, amely lehetőséget biztosít Magyarországnak és Románia számára, hogy katonai felderítést végezzen a másik ország területe felett. Ennek a dokumentumnak az aláírásához nagyfokú bizalomra volt szükség, és ez a bizalom nagyban elősegítette azt is, hogy a két ország politikai és gazdasági kapcsolatai megerősödhesse. Az ezredforduló környékén a magyar kormány kiemelt feladatának tekintette a határon túl élő magyarok védelmét, és ebből adódóan elfogadta a státusztörvényt, amely különböző kedvezményeket adott a határon túli magyarság számára, az egészségügy, a kultúra, az oktatás, az utazások, valamint a munkavállalás területén. Az egyes országok azonban eltérően reagáltak a státusztörvényre, Romániában rendkívül negatív véleménnyel voltak a törvényről, ami a határon túli magyarokhoz való viszonyulást, valamint a két ország gazdasági kapcsolatainak alakulását is meghatározta (SÁRINGER J. 2015).

Az azóta eltelt időszakban Magyarország és Románia gazdasági kapcsolatai nagy fejlődésen mentek keresztül, és a külkereskedelmi termékforgalomban is folyamatos növekedés figyelhető meg, és ezzel párhuzamosan román részről magas importigény is megfigyelhető (BORZÁN A. 2002). Az FDI beáramlást tekintve tehát a kezdeti időszak az 1990 és az 1999 közötti időszakot ölelte fel és elsősorban bizonytalan intézményi környezet jellemezte. Ekkoriban Romániában, ahogyan a többi posztoszocialista országban is, az alacsony FDI beáramlás volt a jellemző, ami több okra vezethető vissza: a privatizáció lassú üteme mellett az instabil intézményi és jogi környezet is hatással volt a befektetői bizalom alakulására. A rendszerváltozást követő években az FDI volumene mérsékelte volt, és az volt a jellemző, hogy kisebb befektetések, szolgáltatási és kereskedelmi tevékenységek céljából érkezett magyar tőke Romániába (ILLYÉS G. – KÁNTOR Z. 2012).

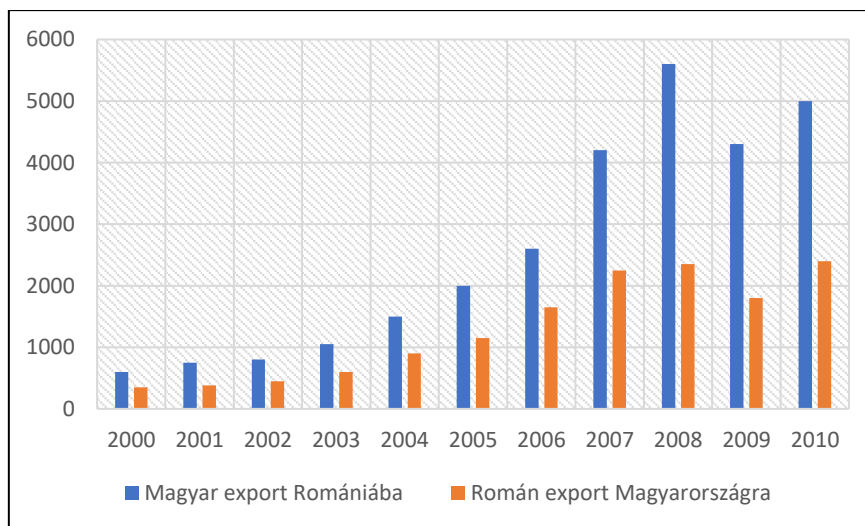
A fordulópontra 1997-1998 környékén történt, ekkor a privatizáció üteme nagyban felgyorsult, és az ország megnyitotta a gazdaságát a külföldi tőke előtt, ezzel párhuzamosan a magyar FDI is növekedni kezdett. 1999-ben azonban visszaesés következett be, ami az intézményi instabilitás következménye. Ekkoriban a magyar tőke elsősorban a határ menti térségekben összpontosult, Bihar, Arad és Szatmár megyékben, itt is elsősorban kisvállalkozások és közép vállalkozások formájában. Az, hogy az FDI ezen megyékben összpontosult, egyrészt a földrajzi közelségnek köszönhető, másrészt pedig annak, hogy a tranzakciós költségek alacsonyabbak voltak a nyelvi és kulturális kapcsolatokból adódóan (ILOIU, M. et al. 2015).

Annak érdekében, hogy külföldi közvetlen tőkebefektetéseket vonzzanak az országba, Románia különféle reformokat vezetett be. A többi európai ország példáján a kereskedelmi nyitottság, a piac mérete, az inflációs ráta, a munkaerő, a kamatláb, az infrastrukturális háttér, az árfolyam, a kormányzási mutatók mind olyan tényezők, amelyek nagy mértékben befolyásolják az FDI-döntéseket. POPOVICI, O. C. és szerzőtársai (2014) ARMA technikával vizsgálták a bruttó hazai termék és a külföldi közvetlen befektetések közötti kapcsolatot Romániában az 1990 és 2013 közötti időszakra nézve, és tanulmányukban további FDI vonzása szempontjából a GDP szintjének értékét is megbecsülték. A tanulmány nem tért ki a korrupciós tényezők hatásának vizsgálatára, azonban több olyan tényezőt azonosított, melyek pozitívan befolyásolták az FDI alakulását Romániában: a kereskedelmi nyitottságot, a GDP-t, a kamatlábat, a munkaerő iskolai végzettségét, az árfolyamot és az inflációs rátát (POPOVICI, O. C. et al. 2014). A következő időszak az ezredfordulótól kezdődően 2007-ig tartott. A kétezres évek elején a román gazdaság stabilizálódott, és ezzel összhangban dinamikusan nőtt a külföldi tőke beáramlása az országba. A banki és az energetikai szektorban ezekben az években felgyorsult a privatizáció, és a külföldi működőtőke legnagyobb része ebben a két szektorban összpontosult, és a vállalatfelvásárlásokhoz kötődött. Románia 2007-ben csatlakozott az Európai Unióhoz, ami ösztönzőleg hatott a befektetésekre, köszönhetően annak, hogy csökkent a kockázat, javult az intézményi stabilitás, valamint a piac is kiszámíthatóbbá vált. 2007-ben és 2008-ban is emelkedett az FDI volumene, azonban a pénzügyi világválság hatására – ahogyan a többi európai országban is – jelentős visszaesés történt a külföldi tőke mértékét tekintve (SZIGETHY-AMBRUS N. 2023a).

A 2000-es évben a MOL volt a legnagyobb magyar tőkebefektető az országban, jegyzett tőkéje 77.646 USD volt. A legjelentősebb hazai tőkebefektetők között találhatjuk még a Richter Gedeon Vegyészeti Gyár Rt.-t, a Zalakerámia Rt.-t, a Dunapack Paeper and Packagings Rt.-t, a Pannonpipe Műanyagipari Kft.-t, valamint a Cei Consulting Limited Company-t is. Tevékenységi kör szerint vizsgálva a magyar tőkebefektetések megoszlását ebben az időszakban, látható, hogy a legtöbb befektetés a kereskedelmi szektorban történt, mégpedig az FDI 44%-a itt összpontosult. A kitermelőiparba a magyar tőkebefektetések 19%-a került, a szolgáltatóiparba 14%-a, az élelmiszeriparba 9%-a, a mezőgazdaságba 8%-a, a szállítási szolgáltatásokhoz 3%-a, a könnyűiparba 2%-a, míg az idegenforgalomba mindössze 1%-a. Az ezredforduló környékén a két ország külkereskedelmi forgalma nagyobb mértékű volt a korábbi évekhez képest, azonban jóval kisebb annál, mint amekkora lehetőségek rejlenek benne. Elsősorban az intenzívebb, de kisebb volumennel rendelkezők tőkebefektetések nincsenek megfelelően kihasználva (BORZÁN A. 2022).

A 2000 és 2010 közötti időszakban vizsgálva a két ország külkereskedelmének alakulását, látható, a Romániába történő magyar export kismértékben növekedett az első években, majd 2005-től kezdődően néhány évig dominánsabb emelkedést mutatott. A gazdasági világválság negatív hatása azonban a magyar export alakulásán is nyomon követhető, ugyanis visszaesés történt, majd 2010-re újra emelkedett a Romániába történő magyar export mértéke. A Magyarországra történő román exportot elemezve hasonló trend látható, az ezredfordulót követő években ugyanis kisebb mértékű növekedés figyelhető meg, majd 2006 és 2008 között dinamikus emelkedés történt, amelyet nagyobb mértékű visszaesés követett, valamint ezt követően újra emelkedés volt azonosítható (MUDIYANSELAGE, M. M. R. – EPURAN, G. 2022).

Ugyanakkor jelentős különbség van volumenében a Romániába történő magyar export, valamint a Magyarországra történő román export között (85. ábra): a magyar export ugyanis lényegesen magasabb, mely elsősorban élelmiszerekre, állati takarmányokra, gabonafélékre, alkatrészekre, gépjárművekre, gyógyszerekre, valamint rögzítő berendezésekre terjed ki. A magyar export bő öt százaléka áramlott Romániába 2010-ben, ennek köszönhetően Magyarország három legfőbb partnere között szerepelt Románia is. Emellett a magyar piac is nagy jelentőséggel bír Románia számára, ugyanis a 2010-es évben Németországot, Olaszországot és Franciaországot követve Magyarország is a legfontosabb partnerek között van (SZIGETHY-AMBRUS N. 2023a).

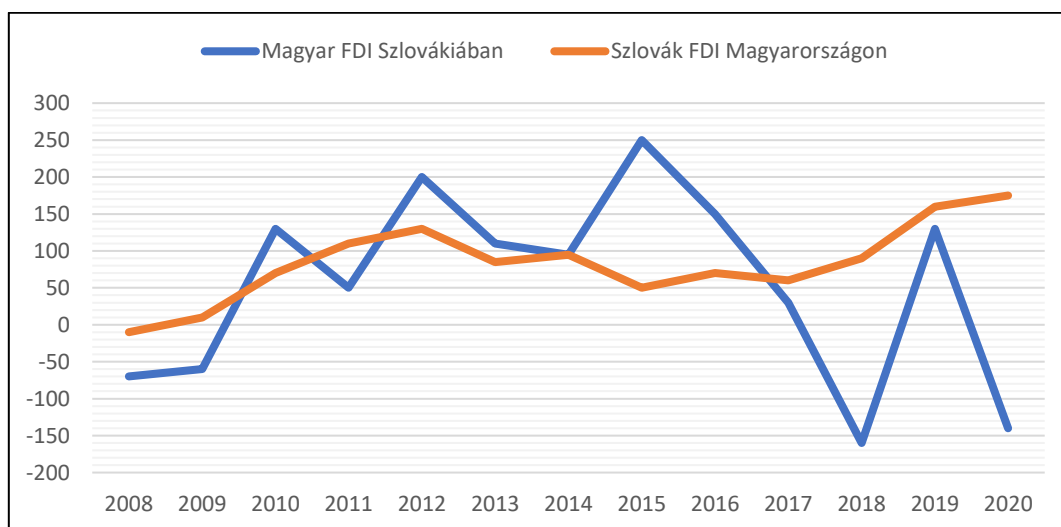

85. ábra: A külkereskedelem alakulása Magyarország és Románia között 2000 és 2010 között (millió USD)
Adatforrás: OEC World

A két ország közötti gazdasági kapcsolatok erősödéséhez nagyban hozzájárult az is, hogy több magyar tulajdonban lévő nagyvállalat döntött a terjeszkedés mellett, melynek keretein belül Romániában is megjelent több ilyen típusú vállalat, melyek közül a legismertebbek a

MOL és a Richter. A MOL számára kiemelten fontos cél volt a terjeszkedés a térség országaiban, és 1995-ben már a létrehozta a MOL Romania vállalatot is. A másik vállalat, a Richter, a kilencvenes években már jelen volt Romániában a terjeszkedési céljainak megfelelően, illetve 1998-ban saját, termeléssel foglalkozó leányvállalatot hozott létre Romániában. A magyar társaságok között kell megemlíteni az OTP Bankot is, amelyek a RoBank nevezetű vállalkozás jelentős részét, 99,99%-át felvásárolta, és ezt követően aktívan jelen volt a román piacon (SZIGETHY-AMBRUS N. 2023a).

A következő időszak a 2010 utáni éveket öleli fel. Ezt az időszakot az FDI beáramlás stabilizációja jellemezte, ugyanakkor a befektetéseket tekintve az egyes régiók között jelentős különbségeket azonosíthatunk. A legtöbb befektetés Bukarest és Ilfov régióban, Románia nyugati részén (elsősorban Arad és Temes megyékben), továbbá Erdély fejlettebb területein, mint Bihar, Maros és Kolozs megyékben történt. Ezekben az években a magyar működőtőke mértéke is növekedett, a fő célterülete továbbra is Erdély volt. A földrajzi közelség mellett a gazdasági és történeti kapcsolatok, az üzleti hálózatok, valamint a jelentős magyar lakosság járultak hozzá leginkább a magyar befektetésekhez ezeken a területeken. A befektetési döntéseket tehát nem kizárólag racionálisan gazdasági információk alapján hozták meg a magyar befektetők, hanem – ahogyan az elméleti keretek között is bemutatásra került – az informális hálózatoknak, a bizalmi kapcsolatoknak, valamint a közös nyelvnek is szerepe volt a döntésben. A szektorokat tekintve a legtöbb FDI a feldolgozóiparba, az élelmiszeriparba, az építőiparba, a kiskereskedelembe és a pénzügyi szolgáltatásokba áramlott (SZIGETHY-AMBRUS N. 2023a).

86. ábra: A román és magyar egymás közötti FDI (millió HUF) változásának alakulása
Adatforrás: MNB

Kifejezetten az FDI alakulását vizsgálja a 2008 és 2021 közötti időszakban a 86. ábra, Románia és Magyarország vonatkozásában. 2008 környékén az FDI rendkívül alacsony volt, azonban ezt követően emelkedés figyelhető meg. Visszaesés az FDI növekedésében 2016 környékén történt, amelyet újra növekedés követett, míg a következő téynyérés 2020-at követően történt. Azonban a román befektetések, illetve a magyar befektetések között is jelentős különbségek azonosíthatók: a magyar befektetések mértéke rendkívül változatosan alakult, míg szemben a román befektetésállomány mérsékeltebb és stabilabb volt: 2008-at követően kismértékben növekedett, majd évekig stagnált, és végül ezt követően kismértékű visszaesés történt, melyet jelentős növekedés követett. A román cégek leginkább csak 2010 után jelentek meg a magyar piacon, melyek közül is kiemelkedik az eMAG, ami 2013-ban lépett a magyar piacra, és az online webáruházak között 10%-os piaci részesedést szerzett. Később az Extreme Digital webáruházat is felvásárolta a magyar leányvállalata a cégnek, így még nagyobb jelentőségre tett szert. Az ékszerkereskedelemben pedig a Teilor vált fontos szereplővé, amely 2021-ben jelent meg a magyar piacon (SZIGETHY-AMBRUS N. 2023a).

Hazánk nem szerepel Románia legnagyobb befektetői között, ugyanis a legtöbb FDI Németországból, Ausztriából vagy Franciaországból érkezik az országba. Azonban regionális szinten vizsgálva az FDI-t már Magyarország is jelentős szereplőnek számít, ugyanis az északnyugati és nyugati megyékben nagyobb arányban és koncentráltan van jelen a magyar tőke. Melescanu román külügyminiszter munkásságát vizsgálva három csoportba sorolhatjuk a szomszédos országokat a velük való kapcsolat jellege szerint. Törökország és Lengyelország fontos államoknak számítottak stratégiaiilag, ezért Románia arra törekedett, hogy szorosabbra vonja a velük való gazdasági kapcsolatokat. Egyes országok, mint Moldova és Magyarország, a problémás kategóriába sorolhatók, ami azt jelenti, hogy habár stabil és dinamikus a velük való gazdasági kapcsolat, azonban vannak más jellegű nehézségek, például nemzetpolitikai problémák, amelyek meghatározzák a velük való kapcsolatokat. A harmadik kategóriába az elhanyagolt országok tartoznak, mint Bulgária, akikkel erősíteni kellene a gazdasági együttműködést. Összességében elmondható tehát, hogy Románia és Magyarország kapcsolata változatos: habár a rendszerváltozás óta eltelt időszakban szorosabbá vált a gazdasági kapcsolat, és a magyar FDI mértéke is nőtt, területileg pedig Erdélybe összpontosult, azonban a történelmi múlt nagyban meghatározza az együttműködéseket (SZIGETHY-AMBRUS N. 2023a).

V.4.2. Délvidék

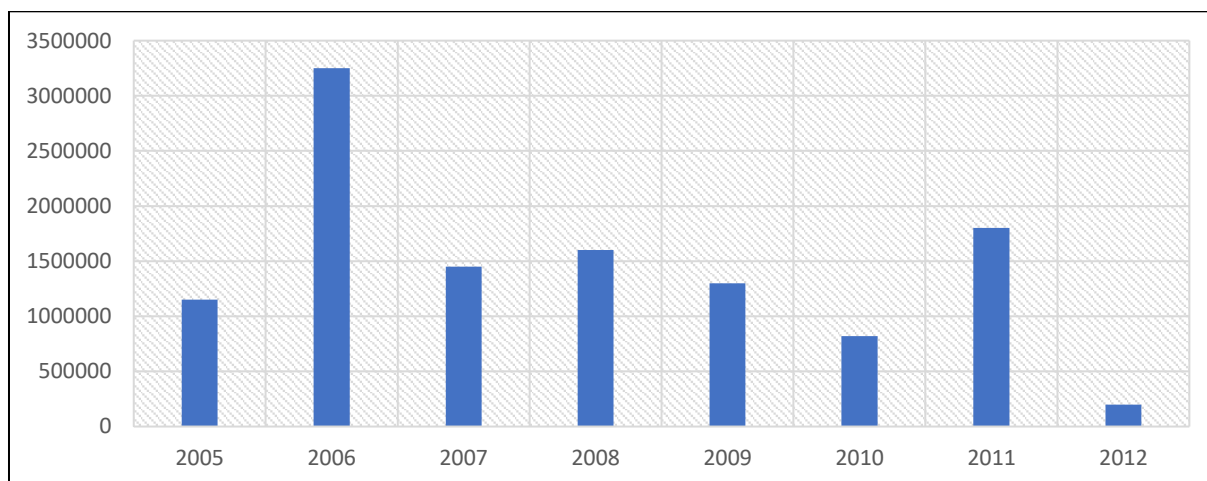
A hazánkból Szerbiába érkező FDI a rendszerváltozást követő években sajátosan alakult,

számos tényező volt rá hatással, mint a délszláv háborúk, az intézményi és politikai instabilitás Szerbiában, valamint a nemzetközi szankciók is. A magyar tőke jelenléte az országban – ahogyan Románia esetében is – a gazdasági dimenzió mellett etnikai dimenzióban is értelmezhető, mégpedig a Vajdaság régióra vonatkoztatva. A két ország közötti gazdasági kapcsolat, és így az FDI beáramlás is különböző időszakokra nézve értelmezhető. A rendszerváltozást követő időszakban Szerbia rendkívül nehéz gazdasági helyzetben volt: a háborús konfliktusok is negatív hatással voltak a gazdaságra, valamint az 1993-as és 1994-es években hiperinfláció sújtotta az országot. Az előzőeken túl nemzetközi szankciók is érvényben voltak Szerbia ellen, amik azt eredményezték, hogy nagyon alacsony volt a külföldi közvetlentőke befektetés ebben az időszakban. Mindez igaz volt a Magyarországról érkező FDI-re, melynek alacsony volumenére nagy hatással volt a bizonytalan szerb politikai és gazdasági helyzet. Ezekben az években a magyar FDI elsősorban a határ menti térségekben összpontosult, a Vajdaság északi részén, és leginkább szolgáltató és kereskedelmi vállalkozások formájában érkezett az országba (ESTRIN, S. – UVALIC, M. 2014).

A két ország közötti kapcsolatra nagy hatással volt a Milosevic-rendszer bukása 2000-ben, ugyanis ezt követően számos reformot vezettek be Szerbiában, mely a gazdaságot és az intézményrendszert is alapjaiban változtatta meg. Az ezredfordulót követően privatizációs program kezdődött az országban, melynek célja az ipar, a telekommunikációs szektor, valamint a bankrendszer átalakítása volt. A privatizációs program hatására jelentősen nőtt a külföldről beáramló FDI, elsősorban a kiskereskedelem, a feldolgozóipar, a telekommunikáció, illetve a pénzügyi szolgáltatások területére. A közép-európai országokhoz képest jóval alacsonyabb volt a Szerbiába áramló FDI, azonban a Nyugat-Balkán területét vizsgálva az FDI szempontjából az egyik legnagyobb vonzerővel rendelkező ország volt. A magyar FDI ezekben az években mérsékelten volt jelen Szerbiában, a befektetések egy része közvetlenül, másik része pedig közvetetten, regionális vállalatcsoportokon keresztül érkezett az országba (UVALIC, M. 2010).

A 2008-as gazdasági világválság Szerbia gazdaságára is nagy hatással volt. Habár az ezredfordulót követő években nőtt az FDI, 2009-ben jelentős visszaesés történt. Ezt ismét növekedés követte, és 2011-ben a legtöbb FDI Ausztriából (a teljes FDI 17,1%-a), Hollandiából (10,1%), Görögországból (9,6%), Németországból (9,1%) és Norvégiából (8,4%) érkezett. Az ezt követő években ugyanakkor fokozatosan stabilizálódott az FDI mértéke, melyet nagyban elősegített az is, hogy Szerbia előrelépést ért el az Európai Unióval folytatott csatlakozási tárgyalásokat tekintve. Ezek a tárgyalások hivatalosan 2014-ben kezdődtek, és hatásukra csökkent az országhoz fűződő bizalmatlanság, valamint a befektetői bizalom megnövekedett. Mindez az FDI mértékét tekintve is megmutatkozott, ugyanis növekedés figyelhető meg 2015-től kezdődően.

A csatlakozási tárgyalások mellett más tényezők is hozzájárultak ahhoz, hogy Szerbia vonzóvá vált az FDI számára: a termelési költségek, ezen belül az egységnyi munkaerőköltségek alakulása, a természeti erőforrások jelenléte az elsődleges szektorban, továbbá a külföldi befektetőt tevékenységét és működését meghatározó intézményi keret (ESTRIN, S. – UVALIC, M. 2016).

87. ábra: A 2005 és 2012 között Szerbiába áramló FDI (millió EUR)
Adatforrás: OEC World

Diagramon vizsgálva az összesített FDI-t millió euróban (87. ábra), látható, hogy a 2005 és 2008 közötti időszakban viszonylag stabil maradt az FDI beáramlás mértéke. A 2006 kimagasló év volt, ami elsősorban a távközlési szolgáltatók privatizációjának köszönhető, a 2009-es és 2010-es visszaesés pedig a gazdasági válság következménye. 2011-re azonban ismét növekedés figyelhető meg, az FDI értéke a válság előtti szintre állt vissza, azonban 2012-ben ismét jelentős visszaesés történt, aminek fő oka az volt, hogy a szerb állam visszavásárolta a távközlési vállalatokban lévő részesedéseit (BITZENIS – ZUGIC, 2014).

Ebben az időszakban a pénzügyi szektor, valamint a gyártás szektor volt a legjelentősebb az FDI szempontjából. A 2005 és 2008 közötti időszakban a pénzügyi szolgáltatások domináltak, azonban hasonló tendencia volt megfigyelhető ezekben az években mindkét szektorban. 2009-ben viszont jelentősen visszaesett az FDI a pénzügyi szolgáltatásokat tekintve, és a válságot követő években már a gyártás dominált (BITZENIS, S. P. – ZUGIC, V. P. 2014).

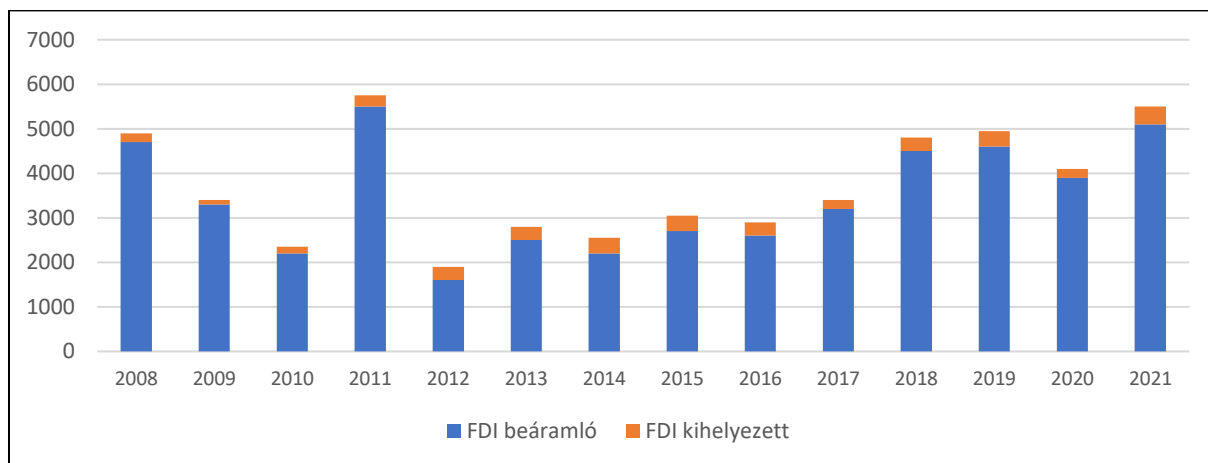
Az ezt követő években Szerbia sikeresen vonzotta a külföldi közvetlentőke-befektetéseket a végrehajtott gazdasági reformoknak köszönhetően. A 2008 és 2010 közötti FDI csökkenés tehát a gazdasági válságnak és annak a szerb gazdaságra gyakorolt hatásának

tudható be. Azonban még ezekben az években is történtek jelentős befektetések: még 2006-ban a norvég Telenor felvásárolta a Mobtel mobilszolgáltatót, 2009-ben a FIAT pedig a Zastava autógyártót, valamint több zöldmezős beruházás is történt. A 2014-es évben Szerbia a FDI beáramlást tekintve a a Nyugat-Balkán régió egyik legjelentősebb FDI-fogadó gazdasága volt, 2 milliárd USD értékkel. 2016-ban a kínai befektetőknek nagyban köszönhető az FDI növekedése, illetve emellett jelentős volt a meglévő külföldi leányvállalatokba történő újrabefektetés is. A zöldmezős beruházások aránya is kimagasló volt ezekben az években. A Szerbiába irányuló külföldi közvetlen tőke beáramlás 2018-ban 44%-kal nőtt, melynek fő oka az volt, hogy Szerbia viszonylag diverzifikált, nagy gazdasággal rendelkezik, illetve stratégiai elhelyezkedése miatt megfelelő célpont logisztikai beruházások számára is (VASA, L. – ANGELOSKA, A. 2020).

A magyar befektetéseket Szerbiában a kis volumen, valamint az erős regionális koncentráció jellemezte, és nagy szerephez jutott a gazdasági kapcsolatokban az etnikai dimenzió is. Területileg vizsgálva a befektetéseket, a legtöbb a Vajdaság területén összpontosul, ezen belül is Újvidék, Zenta, Topolya és Szabadka a fő célpontok. Ezen területek vonzereje egyrészt a földrajzi közelségből adódik, másrészt viszont a történelmi kapcsolatok, a már meglévő üzleti hálózatok, illetve a nagy arányú magyar lakosság is nagyban meghatározta (RÁCZ SZ. 2023). A hasonló jellemzőkkel bíró befektetésekből fontos szerephez jutnak az etnikai hálózatok és a migrációs hálózatok is, ugyanis ezek csökkentik a tranzakciós költségeket és az információs asszimmetriát is (WALDINGER, R. et al. 2006).

A Magyarországról áramló FDI mértékét 2010-et követően a vajdasági gazdaságfejlesztési programok is nagyban meghatározták, amelyeket a magyar állam is támogatott. Ezek a programok a helyi kis- és középvállalkozásokat célozták, és az volt a céljuk, hogy javítsák ezen szervezetek tőkeellátottságát, valamint erősítsék a határokon átvívelő gazdasági integrációt. A legtöbb program a feldolgozóiparban, az élelmiszeriparban, illetve az agráriparban támogatott beruházásokat, és ebből adódóan tovább erősödött a magyar befektetések regionális koncentrációja. A magyar FDI néhány ágazatban összpontosult, a leginkább a feldolgozóipar – ezen belül is az élelmiszeripar, a mezőgazdaság, a kiskereskedelem, a logisztika, valamint a pénzügyi szolgáltatások területe volt az, ahol a legtöbb befektetés történt. Az élelmiszeripari beruházások nagy száma annak köszönhetően, hogy a régióban az agrárszektor kifejezetten erős, ezért a térség gazdasági szerkezete az ilyen típusú beruházásokat támogatja. Az ezredfordulót követő években több magyar nagyvállalat is megjelent Szerbiában: a MOL 2005-ben, az a Richter Gedeon és az OTP Bank 2006-ban, illetve több kis- és középvállalkozás is belépett a szerb piacra, például a KÉSZ Kft. és a Masterplast

Kft. A Szerbiával való partnerségi együttműködéseket erősítendő, és ezzel párhuzamosan a határon túl élő magyarokat támogatandó, 2014-ben Magyarország megalapította a Collegium Hungaricumot Belgrádban, amely kulturális központot biztosít az országban élő magyar kisebbség számára. A két ország közötti kapcsolatokat tovább erősítette a vajdasági gazdaságfejlesztési program, melynek keretein belül a térség fejlesztésére 30 milliárd forint vissza nem térítendő támogatásra és kedvezményes hitelre lehetett pályázni; valamint a Nyugat-Balkán Beruházási Támogatási program is, ami magyar vállalatok segítségével kívánta elősegíteni a balkáni térség fejlesztését. A gazdaság fejlesztését célzó intézkedések, valamint a magyar FDI Vajdaságba áramlása a Szerbiában élő magyar lakosság helyzete is javult (SZIGETHY-AMBRUS N. 2023b).

88. ábra: A 2008 és 2021 közötti időszakban a szerb és magyar egymás közötti FDI változásának alakulása
Adatforrás: SZIGETHY-AMBRUS N. 2023b, p. 15.

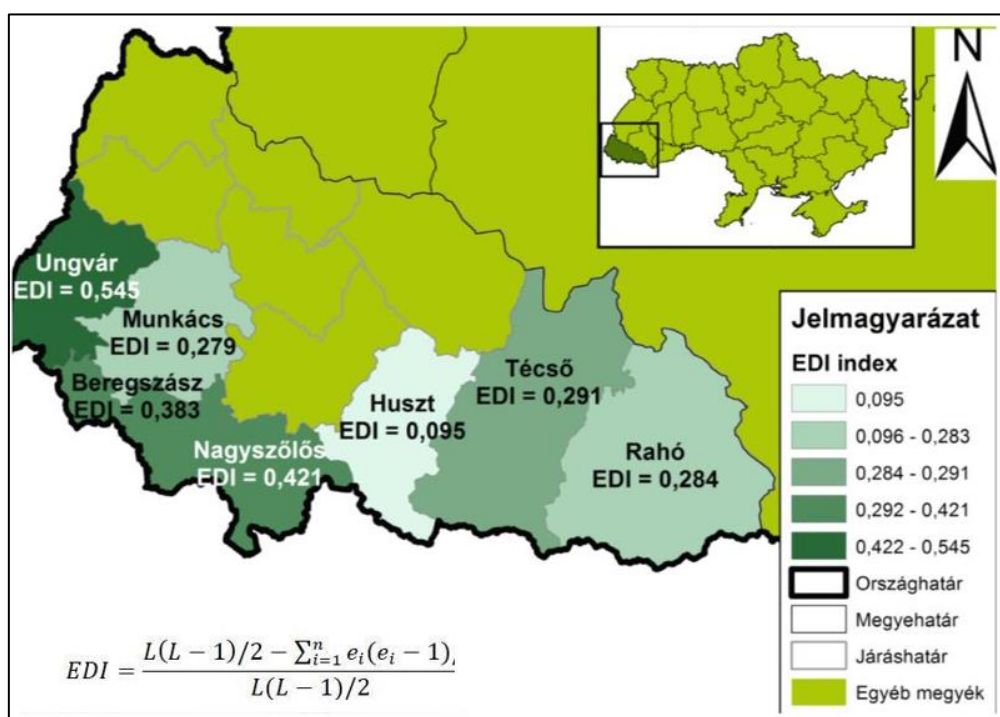
A Külgazdasági és Külügyminisztérium 2025-ös jelentése szerint már az 1,5 milliárd eurót is meghaladta a magyar FDI Szerbiában. Az energetika területén a MOL Srbija az egyik legjelentősebb külföldi cég, míg a bankszektorban az OTP Bank vált meghatározóvá. A legnagyobb magyarországi befektetők közé tartozik még a Sole-Mizo, a Kész Kft., a Masterplast, a Tisza Automotive, a Marso gumibroncs, a Goodwill Pharma, a Richter Gedeon Nyrt., az Exclusive Change és a Bonafarm Csoport is (SCHERCZER K. R. 2025).

Összességében látható, hogy a hazánkból Szerbiába érkező FDI alakulására számos tényező hatással volt. A rendszerváltozást követő években még viszonylag alacsony mértékű volt az FDI, azonban az ezredforduló után stabilizálódott, és az Európai Unióval folytatott csatlakozási tárgyalásoknak köszönhetően nagyobb mértékben növekedett. A magyar tőke azonban elsősorban a Vajdaságban összpontosul, aminek a gazdasági racionalitás mellett történeti és etnikai okai is vannak.

V.4.3. Kárpátalja

Kárpátalja kis területe ellenére négy országgal is határos. Ukrajna itt érintkezik Lengyelországgal, Szlovákiával, Magyarországgal és Romániával. A megye határszakaszának hossza 473,6 km, ahol összesen 18 nemzetközi határátkelőhely üzemel, 17 teher- és autósforgalom részére, valamint egy gyalogos átkelő, Nagyszelmenc–Kisszelmenc, Ukrajna és Szlovákia között (LENGYEL O. – ZSULKANICS N. 2010). A transznacionális etnikai kapcsolatok alakulását, a határokon átvélő gazdasági együttműködések kibontakozását jelentős mértékben befolyásolják a határátlépési procedúrák.

Kárpátalja (Закарпатська область) a Kárpát-medence egyik legnagyobb etnikai diverzitási indexével rendelkező térsége (89. ábra). Egyúttal a legnagyobb negatív migrációs egyenleg is Kárpátalját jellemzi a Kárpát-medence térségei közül.

89. ábra: Az etnikai diverzitási index (EDI) járási szintű egyenlőtlenségei Kárpátalja etnikailag színes járásaiban
Forrás: State Statistics Service of Ukraine (SSSU) alapján saját számítások alapján saját szerkesztés és számítás

Kárpátalja geopolitikai helyzetét meghatározza, hogy az Trianon után a térség napjainkig hat különböző államalakulat részeként, de minden esetben periférikus helyzetben maradt. Ukrajna 1991-es függetlenné válása óta az FDI beáramlásának mértéke, s annak szerkezete átalakulni kezdett, és e folyamat a mai napig is tart.

A 2008-as világválság után a kelet-ukrajnai konfliktus összetett gazdasági és társadalmi

hatásának következtében mindkét esemény súlyosan érintette a térséget, s kedvezőtlen befektetői légkört teremtett. Az elmúlt években ugyanakkor gazdasági növekedésnek, az ukrán nemzeti valuta (hryvnya) erősen hullámzó inflációjának lehettünk tanúi.

Napjainkban Kárpát-medence egyik legjelentősebb geopolitikai és gazdaságföldrajzi paradoxonjává vált, hogy fejlettsége, infrastruktúrája alapján nem csupán a Kárpát-medence legelmaradottabb térségének számító, de még Ukrajnán belül is országos átlag alatti fejlettségű Kárpátalja számára kitűnő geopolitikai helyzetet teremt, hogy viszonylag szerény, közel 13 ezer km² területen elhelyezkedő megye négy országgal is határos (Ukrajna szomszédjai közül mindegyik EU-s tagállammal). Közülük Magyarországgal és Szlovákiával kizárólag a kárpátaljai határszakasz érintkezik.

2018-ra több mint 50 ország közel 700 vállalata képviseltette magát a térségben, melyből több mint 200 magyar érdekeltséggel rendelkezik. Az Ukrán Statisztikai Állami Hivatal adatai tanúsága szerint a megyével szomszédos országok FDI-tevékenysége Kárpátalján meghatározó mértéket ölt: a szomszédos országok működőtőke-befektetésének összege közel 20 százalék, ugyanakkor a Kárpátalján működő összes külföldi cég 60 százalékát (!) a szomszédos országok vállalkozásai alkotják. Ezen arányok rávilágítanak arra, hogy a szomszédos országok főként kis- és középvállalkozásaikat működtetik a megyében, mely szektorokban az informális kapcsolati háló szerepe különösen fontos lehet.

Imre Gabriella interjúkkal igazolta, hogy az 1990-es évek korai működőtőke-befektetéseinek hátterében nem feltétlenül a magyar gazdasági szereplők valós ukrainai befektetési szándéka húzódott meg, hanem azt elsősorban a round tripping FDI (körbeáramló tőke) jelensége magyarázza (IMRE G. 2014). Tehát a kárpátaljai gazdasági szereplők korábban Magyarországra kimenekített ukrán eredetű tőkéje tért vissza külföldi közvetlen befektetés formájában, többnyire a befektető saját helyi vállalkozásába, a külföldi vállalkozásoknak nyújtott kedvezmények megszerzése és az ellenőrzések elkerülése céljából. Ukrajna esetében – ahol Ciprus és a Brit Virgin-szigetek előkelő helyen szerepel a befektető országok listáján – a körbeáramló tőke jelensége egyáltalán nem példa nélküli. A magyar vállalatok megerősödésének, az ukrainai piacgazdasági viszonyok megszilárdulásának és a határőrizeti rendszer szigorodásának együttes eredményeképpen a round tripping jellegű tőkebefektetések jelentősége fokozatosan csökkent és napjainkra már a ténylegesen befektetési céllal kihelyezett magyar eredetű külföldi működőtőke is megjelent Kárpátalján. Ezzel egyidejűleg azonban a határ menti terület Ukrajnában befektetett magyar FDI-ból való részesedése az 1990-es évekhez képest drasztikusan lecsökkent: a Magyar Nemzeti Bank és a Kárpátalja Megyei Statisztikai

Hivatal adatainak összevetése alapján 2009-ben az Ukrajnába kihelyezett magyar tőkének már csak kb. 7 százaléka áramlik Kárpátaljára.

A kárpátaljai társadalmi tőke, s annak altípusainak jelentőségét több ízben is vizsgálták társadalomkutatók az elmúlt időszakban (CSATA Zs. 2010; KOVÁLY K. 2010; 2020). Közös megállapításuk, hogy a kárpátaljai magyar vállalkozók körében a formális alapon szerveződő etnikai kapcsolati tőke az elmúlt kéthárom évben felértékelődni látszik.

Az elmúlt évek kutatási eredményei azt bizonyítják, hogy a kárpátaljai magyar vállalkozók esetében az etnikai kapcsolati tőke az elmúlt négy-öt évben felértékelődni látszik. A magyar kormány kezdeményezésére 2016-ban elindított Egán Ede Gazdaságfejlesztési Program által több pályázati ciklus zajlott le, melynek révén a kárpátaljai magyar vállalkozások széles köre jelentős pénzügyi támogatásban részesült. Az említett program elindítása mellett az elmúlt években Magyarország egyéb nagyszabású támogatásokat is investált a megyébe, amelyek elsősorban a kárpátaljai magyar közösséget célozták. Ezek a támogatások – az egyszerűsített honosítási eljárással megszerezhető magyar állampolgársággal és az ezekkel járó előnyökkel kiegészülve – nagyban hozzájárultak egy formális alapon szerveződő transznacionális etnikai kapcsolati tőke kibontakozásához, mely számos társadalmi-gazdasági előnyhöz juttatja a kárpátaljai magyar lakosságot – beleértve a vállalkozókat is – a többségiekkel szemben. Ilyen értelemben az etnikai alapon szerveződő kapcsolati tőke szerepe is felértékelődik a kárpátaljai magyarság körében, így az etnicitás, a magyar nemzetiség is egyfajta társadalmi tőkeként értékelhető. Ennek értelmében az etnikai kapcsolati tőkének fontos szerepe van a kárpátaljai magyar vállalkozások működésében, ami közvetlen hatással van az egész kárpátaljai gazdaság fejlődésére is (KOVÁLY K. 2021).

Kovály Katalin, 2019-ben megjelent doktori disszertációjának egyik legfontosabb konklúziója, hogy a vizsgált kelet-közép-európai befektetők egyelőre nem használják ki kellő mértékben meglévő etnikai kapcsolati tőkéjüket. Kulcskérdéssé válhat a jövőben, hogy a posztsovjeti térségben szocializálódott vállalkozók képesek lesznek-e közelíteni a nyugati vállalkozói kultúrához, és ezzel egyidejűleg a hatékony fejlődés útjára lépni, vagy megragadnak a kényszeredettség állapotában, ahol a bizalmatlanság és a bizonytalanság dominál.

VI. Összefoglalás

A doktori disszertáció központi vállalkozása annak vizsgálata volt, hogy kimutathatók-e térszerkezeti összefüggések Szlovákia etnikai földrajza és a Magyarországról érkező működőtőke-befektetések (FDI) mintázatai között, valamint hogy a transznacionális etnikai kapcsolati tőke rendelkezik-e olyan sajátos térségfejlesztő hatásokkal, amelyek túlmutatnak a klasszikus társadalmi tőke-elméleteken. A kutatás elméleti alapját a társadalmi tőke, az etnikai kapcsolati tőke és a gazdasági etnocentrizmus fogalmi kerete adta, amely a Kárpát-medence történeti és geopolitikai sajátosságai között nyert értelmezést.

A történeti-empirikus elemzés rámutatott arra, hogy Szlovákia FDI-vonzó képessége az 1990-es években jelentősen elmaradt a régió vezető államaitól. A politikai és intézményi bizonytalanság, az infrastruktúra hiányosságai és a strukturális gazdasági gyengeségek a kezdeti időszakban mérsékeltek a külföldi tőke beáramlását. Az ezredfordulót követően azonban a gazdaságpolitikai fordulat – különösen a befektetés-ösztönzési rendszer kiépítése, az exportorientált iparpolitika és az európai integráció elmélyülése – strukturális változást eredményezett. Szlovákia rövid idő alatt a közép-európai térség egyik legsikeresebb ipari-export modelljévé vált, amelynek csúcspontját az eurózóna-tagság elnyerése is jelezte.

A kétoldalú magyar–szlovák gazdasági kapcsolatok elemzése differenciált képet mutat. Egyrészt Szlovákia Magyarország egyik legfontosabb kereskedelmi partnere, a kétoldalú forgalom volumene és szerkezete a mély integráció jeleit mutatja (MARITY P. – MAGY M. G. 2025). Másrészt a Magyarországról Szlovákiába irányuló működőtőke-áramlás nem tekinthető egyszerűen konjunktúrakövető folyamatnak. A kvantitatív elemzés alapján a magyar GDP és a Szlovákiába irányuló magyar FDI között csak gyenge, bár statisztikailag kimutatható kapcsolat áll fenn, ami arra utal, hogy a tőkekihelyezés elsősorban vállalati stratégiákhoz, termelési láncokhoz és határ menti racionalitásokhoz kötődik.

Konklúzió, a doktori kutatás legfontosabb következtetései

A doktori kutatás rámutat arra, hogy Szlovákián belül jelentős földrajzi koncentráció figyelhető meg az FDI-állomány szempontjából, melynek mintegy 60 százaléka Pozsony megyében összpontosul. Ez a centrális túlsúly strukturális kihívást jelent a dél- és kelet-szlovákiai térségek számára, ahol a magyar kisebbség demográfiai súlya jelentősebb, de a gazdasági felzárkózás üteme elmarad a nyugati térségektől.

A disszertáció eredményei alapján kijelenthető, hogy Szlovákia nem pusztán szomszédos

állam, hanem a magyar nemzetstratégia egyik legfontosabb külső dimenziója. A magyar–szlovák gazdasági tér nem két elkülönült nemzetgazdaság érintkezési felületeként, hanem funkcionálisan integrált térségi rendszerként értelmezhető.

Elsőként indokolt a dél-szlovákiai területek tudatos gazdaságpolitikai kezelése. Az etnikai kapcsolati tőke által meghatározott hálózati előnyök olyan komparatív előnyt jelentenek, melyet célzott vállalkozásfejlesztési és beruházás-ösztönzési programokkal lehetne erősíteni. Ez nem etnikai alapon szerveződő preferenciapolitikát jelent, hanem a meglévő kapcsolati infrastruktúra gazdasági hasznosítását.

Másodszor, a két ország többé-kevésbé hasonlóan exportorientált iparszerkezete – különösen az autóipar és a gépipar – indokolja az iparpolitikai koordináció elmélyítését. A beszállítói láncok integrációja, a közös innovációs klaszterek és a technológiai együttműködések nemcsak versenyképességi, hanem ellátásbiztonsági szempontból is kulcsfontosságúak lehetnek a globális értékláncok átrendeződése idején.

Harmadszor, a térségi kiegyensúlyozás kérdése mindkét ország számára stratégiai jelentőségű. Mindkét országban a főváros dominanciája, a főváros–vidék kettőssége jelent strukturális kihívást. A határ menti térségek közös fejlesztése – infrastruktúra, energetika, logisztika, munkaerőpiaci integráció – olyan multiplikátorhatásokat generálhat, amelyek mindkét nemzetgazdaság számára előnyösek.

Negyedszer, a gazdasági diplomácia intézményesítése elengedhetetlen. A magas kereskedelmi volumen és a jelentős FDI-állomány indokoltá teszi egy hosszú távú, stratégiai szintű magyar–szlovák gazdaságpolitikai párbeszéd kialakítását, amely túlmutat a ciklikus politikai változásokon.

A magyar nemzetgazdaságnak tehát nemzetsratégiai és nemzetpolitikai érdeke is, hogy a magyarországi vállalkozások Szlovákiában is megvessék lábukat. Mindezt érdemes megvizsgálni politikai, gazdasági, társadalmi és technológiai szempontból is, mely számára gyorsan áttekinthető szakpolitikai képet nyújt a PEST-analízis (11. táblázat).

tényező	előnyök	hátrányok
politikai tényezők (P)	- EU-tagság és közös szabályozási környezet Magyarországgal; Stabil politikai és intézményi rendszer; - Beruházásösztönző politika és állami támogatások; - Ipari parkok és gazdaságfejlesztési programok; - Közép-európai integráció és regionális együttműködések	- Regionális támogatási különbségek (pl. Pozsonyban nincs támogatás); - Időnként változó gazdaságpolitika; - Bürokratikus engedélyezési folyamatok bizonyos ágazatokban
gazdasági tényezők (E)	- Földrajzi közelség Magyarországhoz; - Erős kétoldalú kereskedelmi kapcsolatok; - Jelentős magyar FDI jelenlét; - Exportorientált és iparosodott gazdaság; - Logisztikai és ipari együttműködések lehetősége	- FDI erős koncentrációja a pozsonyi régióban; - Regionális gazdasági egyenlőtlenségek; - Erős verseny a fejlettebb térségekben; - Külföldi tőkétől való gazdasági függés
társadalmi tényezők (S)	- Jelentős magyar kisebbség Dél-Szlovákiában; - Közös történelmi és kulturális kapcsolatok; - Kapcsolati és etnikai tőke szerepe a gazdasági együttműködésben; - Közös nyelv használata bizonyos régiókban	- A magyar közösség földrajzi koncentrációja; - Nyelvi különbségek a szlovák többségű térségekben; - A gazdasági etnocentrizmus hatása nem minden régióban erős
technológiai és infrastrukturális tényezők (T)	- Fejlődő ipari parkok és logisztikai infrastruktúra; - Jó közlekedési kapcsolatok a magyar határ mentén; - Technológiai és ipari együttműködések lehetősége; - Regionális gazdasági klaszterek kialakulása	- Egyes periférikus térségekben gyengébb infrastruktúra; - Technológiai fejlettség regionális különbségei; - Egyes ágazatokban magas beruházási költségek

11. táblázat: PEST-analízis Szlovákia politikai, gazdasági, társadalmi és technológiai tényezői a magyar FDI szempontjából

Forrás: a szerző összeállítása

A magyar vállalkozások számára Szlovákia befektetési területként számos előnnyel, lehetőséggel kecsegtet, ugyanakkor természetesen veszélyeket is hordoz magában. A disszertáció elméleti és kutatási vizsgálatai alapján összeállítható egy vállalkozásközpontú, a Szlovákiában megtelepedni kívánó cégek szemszögéből vizsgált SWOT-analízis (12. táblázat).

erősségek (strengths)	lehetőségek (opportunities)
– Földrajzi közelség és a határ menti gazdasági kapcsolatok erőssége (HARDI T. 2009) – Közös EU-tagság és egységes piaci környezet (GERTLER, MARTIN & ZEMAN, 2023) – Etnikai és kapcsolati tőke jelenléte a dél-szlovákiai régiókban (GRANOVETTER, M. 1983; GIORGAS, D. 2000) – A magyar nyelv használata egyes régiókban megkönnyíti az üzleti kommunikációt (GYURGYIK L. 2022) – Stabil magyar–szlovák gazdasági kapcsolatok (SZIGETHY-AMBRUS N. 2023c)	– A szlovák gazdaság exportorientált fejlődési modellje új piaci lehetőségeket teremt (GEREFFI, G. 2018) – A határ menti gazdasági együttműködések erősödése (HARDI T. 2009) – Beruházási ösztönzők a kevésbé fejlett régiókban (FABUS, M. – CSABAY M. 2019) – A transznacionális etnikai kapcsolati tőke gazdasági erőforrásként való hasznosítása (GRANOVETTER, M. 1983; GIORGAS, D. 2000) – A magyar–szlovák gazdasági kapcsolatok további bővülése (GERTLER, P. et al. 2023)
gyengeségek (weaknesses)	veszélyek (threats)
– A magyar befektetések jelentős része KKV-khoz kötődik, korlátozott tőkeerővel (HORBULÁK ZS. – DEMETER G. 2023) – A magyar FDI aránya a teljes szlovák FDI-állományban viszonylag alacsony (HORBULÁK ZS. – DEMETER G. 2023) – A vállalatok gyakran szűk regionális piacra koncentrálnak (logisztikai cég adatközlés) – A szlovák üzleti és intézményi hálózatokba való integráció időigényes (biztosítási cég adatközlés) – A magyar FDI statisztikai mérésének korlátai (EUROSTAT; IMF WORLD ECONOMIC OUTLOOK)	– Erős verseny a multinacionális vállalatokkal (VALEK, J. 2019) – A külföldi működőtőke erős koncentrációja a pozsonyi régióban (FABUS, M. – CSABAY M. 2019) – Regionális gazdasági egyenlőtlenségek Szlovákián belül (DULINOVA, M. 2018, interjúk adatközlései) – A magyar kisebbség demográfiai arányának csökkenése egyes térségekben (GYURGYIK L. 2024) – A globális gazdasági ciklusok és értékláncok változásai (GEREFFI, G. 2018)

12. táblázat: SWOT-analízis a magyarországi cégek szlovákiai telephelynyitásáról
Forrás: saját szerkesztés

A SWOT-elemzés rámutat arra, hogy a Szlovákiában működő magyar tulajdonú vállalatok versenyképességét elsősorban a földrajzi közelség és az etnikai kapcsolati tőke erősíti, míg a korlátozott tőkeerejű KKV-struktúra, a térségi, országon belüli gazdasági egyenlőtlenségek, és a gépgyártás, autóipar túlsúlya, kitettsége jelenthetik a legfontosabb működési korlátokat.

Végző soron a disszertáció eredményei azt támasztják alá, hogy Szlovákia Magyarország számára nem csupán külgazdasági partner, hanem nemzetstratégiai tér. Az etnikai kapcsolati tőke gazdasági hatása empirikusan kimutatható, és olyan strukturális erőforrást jelent, amely megfelelő szakpolitikai keretek között hozzájárulhat a Kárpát-medence és a benne élő magyarság gazdasági kohéziójának erősítéséhez. A magyar nemzetstratégia hosszú távú érdeke ezért nem egyszerűen a jelenlegi gazdasági kapcsolatok fenntartása, hanem azok tudatos, intézményesített és térben kiegyensúlyozott elmélyítése.

Összességében a disszertáció három fő következtetést fogalmaz meg. Egyrészt, az etnikai kapcsolati tőke kimutatható és mérhető térszerkezeti hatással bír a működőtőke-áramlásokra. Másrészt, a magyar–szlovák gazdasági kapcsolatok mély integrációt mutatnak, de a magyar tőkekihelyezés szerkezete elsősorban mikroökonómiai és hálózati logikák mentén szerveződik.

Harmadrészt pedig Szlovákia gazdasági fejlődése és európai integrációja olyan stabil makrogazdasági környezetet teremtett, mely hosszú távon is releváns stratégiai partnerre teszi északi szomszédunkat Magyarország számára.

Diszkusszió

A disszertáció eredményei alapján a Magyarországról Szlovákiába irányuló működőtőke-befektetések térbeli szerkezete nem magyarázható kizárólag a klasszikus makrogazdasági és telephelyválasztási tényezőkkel. A vizsgálatok egyik legfontosabb eredménye, hogy a magyar GDP és a Szlovákiába irányuló magyar FDI között ugyan statisztikailag kimutatható, de csak gyenge kapcsolat áll fenn. Ez arra utal, hogy a tőkekihelyezés alakulásában a konjunkturális folyamatok mellett jelentős szerepet töltenek be a vállalati stratégiák, a termelési és üzleti hálózatok, valamint a földrajzi és társadalmi közelségből eredő sajátosságok. A magyar–szlovák gazdasági kapcsolatrendszer ennek megfelelően nem pusztán két szomszédos nemzetgazdaság közötti külgazdasági kapcsolatként, hanem sokkal inkább mélyen integrált, több szinten szerveződő térségi rendszerként értelmezhető.

Megítélésem szerint a doktori disszertáció legfontosabb empirikus eredményét a járási szintű térszerkezeti elemzések adják. A dél-szlovákiai térségekben, különösen Csallóköz, Mátyusföld és Komáromi térsége esetében a magyar népesség aránya és a Magyarországról érkező tőkebefektetések területi jelenléte között markáns együttmozgás mutatható ki. Az eredmények alapján ez nem vezethető vissza kizárólag a földrajzi közelségre. A közös nyelv, a kulturális háttér, a személyes és üzleti kapcsolatrendszerek és az ezekből létrejövő etnikai kapcsolati tőke szintén hozzájárulhatnak a befektetések térbeli orientációjához. Ebben az értelmezésben a gazdasági etnocentrizmus nem elsősorban más etnikai csoportok kizárását jelenti, hanem olyan hálózati mechanizmusként jelenik meg, amely az információáramlás gyorsításával, a bizalom növelésével és a tranzakciós költségek mérséklésével gazdasági előnyt teremthet.

Ez az eredmény egyben a kutatás szélesebb tudományos relevanciáját is meghatározza. A magyarországi működőtőke-befektetések és a szlovákiai etnikai térszerkezet kapcsolatának vizsgálata a hazai gazdaság- és társadalomföldrajzban mindeddig kevésbé feltárt terület, ezért a téma eredeti és hiánypótló jellegű. A közös etnikai háttér, nyelv és kultúra pedig megkönnyítheti a határon átnyúló gazdasági kapcsolatok kialakulását és működését.

Az eredmények ugyanakkor arra is rámutatnak, hogy az etnikai tényező hatása nem választható el Szlovákia rendkívül egyenlőtlen gazdasági térszerkezetétől. A külföldi

működőtőke-állomány mintegy 60 százaléka Pozsony térségében koncentrálódik, miközben a jelentősebb magyar népességgel rendelkező dél- és kelet-szlovákiai térségek gazdasági felzárkózása lassabb. Ez fontos értelmezési keretet ad: az etnikai kapcsolati tőke képes lehet bizonyos befektetési döntéseket és lokális hálózatokat befolyásolni, de önmagában nem írja felül a makroregionális centrum–periféria viszonyokat. Inkább olyan kiegészítő lokációs erőforrásként értelmezhető, mely más gazdasági tényezőkkel együtt fejti ki hatását.

Mindezek alapján a disszertáció elemzésében makro- és mikroregionális szinten három-három átfogó következtetése kapcsolódik össze.

Makroregionális szint:

1. Szlovákia kelet-közép-európai FDI-kapcsolatrendszerében erősen koncentrált és hierarchikus, amelyben a földrajzi közelség önmagában nem magyarázza a tőkeáramlások intenzitását. A területi FDI-struktúrában Csehország és Ausztria dominanciája figyelhető meg, ami arra utal, hogy a történeti, intézményi és vállalati hálózati kapcsolatok legalább olyan fontosak, mint a pusztán földrajzi távolság;
2. Magyarország Szlovákiához viszonyított földrajzi és történeti közelsége nem eredményez automatikusan meghatározó makroregionális befektetői pozíciót, és a magyar tőke relatív szerepe a térségi versenyben inkább mérsékeltnak és időben gyengülőnek tekinthető. Magyarország relatív makroregionális súlya kisebb annál, mint amit a közvetlen szomszédság, a történelmi kapcsolatok és az intenzív külkereskedelem alapján várhatnánk.
3. A magyar–szlovák gazdasági kapcsolatok jelentősége ezért nem elsősorban a makroregionális FDI-rangsorban elfoglalt magyar pozícióból, hanem a tőkeáramlások sajátos mikro- és mezoszintű térszerkezetéből fakad, így szükséges a mikroregionális szintű vizsgálat is.

Mikroregionális szint:

1. Az etnikai kapcsolati tőke kimutatható és mérhető térszerkezeti hatást gyakorolhat a működőtőke-áramlásokra;
2. A magyar–szlovák gazdasági kapcsolatok mély integrációt mutatnak, miközben a magyar tőkekihelyezés jelentős részben mikroökonómiai és hálózati logikák mentén szerveződik;
3. Végül Szlovákia gazdasági fejlődése és európai integrációja olyan stabil makrogazdasági környezetet alakított ki, mely hosszabb távon is stratégiai jelentőségűvé teszi az országot Magyarország számára. A doktori disszertáció

eredményei ezért azt támasztják alá, hogy a magyar FDI szlovákiai jelenlétét egyszerre szükséges gazdasági, földrajzi és társadalmi–hálózati folyamatként értelmezni; éppen e három dimenzió összekapcsolása jelenti a kutatás legfontosabb hozzáadott értékét.

Összefoglalva, a doktori disszertáció eredményei rámutatnak arra, hogy a Magyarországról Szlovákiába irányuló működőtőke-befektetések nem pusztán gazdasági jelenségeként értelmezhetők, hanem olyan komplex térbeli és társadalmi folyamatok részeként, amelyekben a földrajzi közelség, a történeti kapcsolatok és az etnikai kapcsolati tőke egyaránt meghatározó szerepet játszanak. A kutatás megerősíti, hogy a határon átnyúló gazdasági együttműködések különösen a dél-szlovákiai térségekben képesek olyan gazdasági hálózatokat létrehozni, amelyek túlmutatnak a klasszikus befektetési logikán, és a társadalmi kapcsolatokon alapuló regionális integráció irányába mutatnak. Mindez arra utal, hogy Szlovákia Magyarország számára nem csupán külgazdasági partner, hanem olyan stratégiai gazdasági tér, ahol a gazdasági és társadalmi kapcsolatok tudatos fejlesztése hozzájárulhat a Kárpát-medence gazdasági kohéziójának erősítéséhez. A jövő kihívása ezért nem csupán a meglévő befektetések fenntartása, hanem azok térben kiegyensúlyozott, intézményesen támogatott bővítése, amely a gazdasági racionalitás mellett a régió történeti és társadalmi erőforrásait is képes integrálni.

VII. Irodalomjegyzék

- ADLER, P. S. – KWON, S. W. 2002: Social Capital: Prospect for a New Concept. *The Academy of Management Review*, 27(1), 17-40.
- ALBERT, F., & DÁVID, B. (2004). A kapcsolati tőke dimenziói etnikai metszetben. In T. Kolosi, I. Gy. Tóth, & Gy. Vukovich (Eds.), *Társadalmi riport 2004. TÁRKI*.
- ARROW, J. K. 2000: *Observation on Social Capital. Social Capital: A Multifaceted Perspective*. The World Bank.
- Baláz, V. (2004). Trendy v regionálnom vývoji Slovenskej republiky: ekonomická teória a prax. *Ekonomický časopis*, 52(7), 783-800.
- BARTH, F. 1998: *Ethnic Groups and Boundaries. The Social Organization of Culture Difference*. Waveland Press.
- BAUEROVA, H. 2018: The V4 and European Integration. *Politics in Central Europe*, 14(2), 121-139.
- BEBLACY, M. – MARCINCIN, A. 2000: *Economic policy in Slovakia, 1990-1999*. Slovak Foreign Policy Association.
- Bednáriková, N. (2022). Competitiveness and regional disparities in Slovakia: Selected economic indicators. *Slovak Journal of Public Policy and Public Administration*, 9(1), 5-25. <https://doi.org/10.34135/sjpppa.220901>
- BEDNÁRIKOVÁ, N. 2021: Vplyv priamych zahraničných investícií na konkurencieschopnosť regiónov na Slovensku. In T. Beňuška, P. Šimková, T. Žipaj, & N. Miadoková (Eds.), *Interpolis '21: Recenzovaný zborník vedeckých prác z medzinárodnej vedeckej konferencie Interpolis 2021* (pp. 98–107). Belianum – Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici
- BEREZNAY A. 2020: Trianon: self-defeating self-determination. *Regional Statistics*, 10(1), 151-156.
- Bethlen Gábor Alapkezelő Zrt. (2017). *Határtalanul! 2013-2016*. Emberi Erőforrások Minisztériuma.
- Bethlen Gábor Alapkezelő Zrt. (2026). *Nemzetiségi támogatások*. <https://bgazrt.hu/tamogatasok/nemzetisegi-tamogatasok/>
- Bethlen Gábor Alapkezelő Zrt. (n.a.). *Határon túli irodák*. <https://bgazrt.hu/magunkrol/hataron-tuli-irodak/>
- BITZENIS, S. P. – ZUGIC, V. P. 2014: FDI Motives in the Serbian Manufacturing Sector. *Journal of East-West Business*, 20(1), 1-24.

- BLAHÓ A. – CZAKÓ E. – POÓR J. 2021: *Nemzetközi menedzsment*. Akadémiai Kiadó.
- BLAHÓ A. – KUTASI G. 2016: *Erőközpontok és régiók*. Akadémiai Kiadó.
- BOD P. Á. – PÓCSIK O. – NESZMÉLYI GY. I. 2020: Az euró és a szlovák gazdaság. *Közgazdasági Szemle*, 67(4), 321-351.
- BOHLE, D. – GRESKOVITS, B. 2012: *Capitalist Diversity on Europe's Periphery*. Cornell University Press.
- BOHLE, D. – REGAN, A. 2021: The Comparative Political Economy of Growth Models: Explaining the Continuity of FDI-Led Growth in Ireland and Hungary. *Politics – Society*, 49(1), 75-106. <https://doi.org/10.1177/0032329220985723>
- BORBÉLY M. 2024: A külhoni magyarság társadalmi pozíciógyengülésének területi sajátosságai a diplomások aránya alapján. Doktori értekezéstervezet, Budapesti Corvinus Egyetem, Nemzetközi Kapcsolatok és Politikatudományi Doktori Iskola. Corvinus Doktori Repozitórium. <https://phd.lib.uni-corvinus.hu/1399/>
- BORZÁN A. 2002: *Románia Külgazdasági kapcsolatainak alakulása – A magyar-román kereskedelem fejlődése*. https://geogr.elte.hu/PHD_konferencia_ELTE_2002/doktori_konferencia_anyagai_2002/_borzananita.pdf
- BOURDIEAU, P. 1986: The forms of capital. In: Richardson, J. (szerk.): *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*, 241-258. Greenwood Press.
- BOURDIEAU, P. 2010: Gazdasági tőke, kulturális tőke, társadalmi tőke. In: Angelusz R., Éber M. Á. – Gecser O. (szerk.): *Társadalmi rétegződés olvasókönyv*. TÁMOP 2010-201. ELTE.
- BRUBAKER, R. 2004: *Ethnicity without groups*. Harvard University Press.
- BURT, R. S. 1992: *Structural holes: The social structure of competition*. Harvard University Press.
- BURT, R. S. 2000: The network structure of social capital. *Research in Organizational Behaviour*, 22(1), 345-423.
- BURT, R. S. 2004: Structural Holes and Good Ideas. *American Journal of Sociology*, 110(2), 349-399.
- CAPIK, P. 2011: Regional promotion and competition. An examination of approaches to FDI attraction in the Czech Republic, Poland and Slovakia. – In: CAPIK, P. (ed.): *Territorial Development, Cohesion and Spatial Planning*. Routledge.
- CECI, F. – MASCIARELLI, F. – POLEDRINI, S. 2020: How social capital affects innovation in a cultural network: Exploring the role of bonding and bridging social capital. *European*

- Journal of Innovation Management*, 23(5), 895-918.
- Cibáková, V. & Lidák, J. (2014). Česká a Slovenská republika po roce 1993: Ekonomický a politický vývoj – Vladislav Bachár. *Ekonomický časopis*, 62(4), 441-444.
- COLEMAN, J. S. 1990: *Foundations of Social Theory*. The Belknap Press of Harvard University Press.
- COLEMAN, J. S. 1994: Társadalmi tőke. In: Lengyel Gy. – Szántó Z. (szerk.): *A gazdasági élet szociológiája*. Aula Kiadó, 99-127.
- COLEMAN, J. S. 1998: A társadalmi tőke az emberi tőke termelésében. In: Lengyel Gy. – Szántó Z. (szerk.): *A gazdasági élet szociológiája*, 99-127. Aula Kiadó.
- CLARIDGE, T. (2018). Functions of social capital – Bonding, bridging, linking. *Social Capital Research*, pp. 1–7. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7993853>
- ČVIRIK, M. (2019). Existuje prepojenie medzi spotrebiteľským etnocentrizmom a kultúrnymi dimenziami? In M. Helísek (Ed.), *Ekonomický a finanční výzkum: Prezentace výsledků doktorandů* (pp. 16–27). Vysoká škola finanční a správní.
- ČVIRIK, M. 2021: Consumer Ethnocentrism: Comparison of Slovakia and the Czech Republic, *Acta Universitatis Agriculturae et Silviculturae Mendelianae Brunensis*, 69(2), 259-266.
- CZELLENG Á. 2022: A gazdaságpolitika lehetőségei energiasokk kezelésére kis és nyitott országokban. *Külgazdaság*, 66(11-12), 3-27.
- CSATA, Z., - DEÁK, A. (2010). Gazdasági etnocentrizmus, etnikai fogyasztás az erdélyi magyarok körében. *Közgazdász Fórum*, 13(4), 31–49.
- CSATA Zs. 2015: Ethnicity and economy. A research agenda for Transylvania. *Transylvanian Society*, special issue 3, 9-24.
- CSATH M. 2021: *Versenyképességi mozaik*. Akadémiai Kiadó.
- CSIZMADIA Z. 2013: Lokális társas kapcsolatok – a kapcsolati tőke bizonyos formáinak alakulása és meghatározottsága Győrben. *Szociológiai Szemle*, 24(3), 113-137.
- DÖVÉNYI Z. 2016: *A Kárpát-medence földrajza*. Akadémiai Kiadó.
- DUDAS T. – GRANCAY, M. 2019: Regional Structure of Foreign Direct Investment in Slovakia – a District-level Gravity- type Model 2009-2016. *Ekonomický časopis*, 67(8), 811-836.
- DULINOVA, M. 2018: Determinants of Foreign Direct Investment in CEEC: with focus on Slovakia and Manufacturing Sector. *International Conference on European Integration 2018*, Ostrava, pp. 224-231.
- DUNNING, J. H. 1998: Location and the Multinational Enterprise: A Neglected Factor? *Journal of International Business Studies*, 29(3), 45-66.
- DUNNING, J. H. 2000: The eclectic paradigm as an envelope for economic and business

- theories MNE activity. *International Business Review*, 9(2), 163-190.
- Durkovska, M, Sutaj, S. & Reginacova, N. (2020). *Ethnic Relations in Slovakia at the Beginning of the 21st Century*. Pavol Jozef Šafárik University in Košice, Faculty of Arts.
- EDGAR, T. – FARRAR, J. – MAWANI, A. 2008: Foreign Direct Investment, Thin Capitalization, and the Interest Expense Deduction: A Policy Analysis. *Canadian Tax Journal*, 56(4), 803-869.
- ELTE GEOGO é. n.: Centrum, periféria.
https://geogo.elte.hu/images/03_Gazdasagi_kapcsolatrendszer.pdf
- ÉLTETŐ A. – SZIJÁRTÓ N. 2018: *Változó Európa a változó világban*. Magyar Tudományos Akadémia Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont Világgazdasági Intézet.
- ESTRIN, S. – UVALIC, M. 2014: FDI into transition economies: Are the Balkans different? *Economics of Transition*, 22(2), 281–312.
- ESTRIN, S. – UVALIC, M. 2016: Foreign direct investment in the Western Balkans: What role has it played during transition? *Comparative Economic Studies*, 58(3), 455–483.
- Európai Területi Társulás. (2026). *A Bethlen Gábor Alap támogatási lehetőségei*.
<https://egtc.kormany.hu/a-bethlen-gabor-alap-tamogatasi-lehetosegei>
- EUROPEAN ALTERNATIVE FUELS OBSERVATORY 2025: Slovakia 2024: BEVs 2,38% market share, PHEVs 2,41%. <https://alternative-fuels-observatory.ec.europa.eu/general-information/news/slovakia-2024-bevs-238-market-share-phevs-241>
- EUROPEAN CENTRAL BANK 2019: Tenth anniversary of the euro in Slovakia.
https://www.ecb.europa.eu/press/key/date/2019/html/ecb.sp190111.en.html?utm_source=chatgpt.com
- European Commission (2018). Growing together: EU support to Slovakia since 2004.
https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/factsheet/eu10_2004/factsheet_growing-together_sk_en.pdf (letöltve: 2026.08.14.)
- European Commission (2026). Commission Staff Working Document. 2026 Country Report – Slovakia. https://economy-finance.ec.europa.eu/document/download/621352e0-6c70-488f-b702-d9163980978a_en?filename=SK_SWD_2026_225_1_EN_autre_document_travail_service_part1_v4.pdf (letöltve: 2026.08.16.)
- FABUS, M. – CSABAY M. 2018: State and investment: Case of Slovakia. *Entrepreneurship and Sustainability Issues*, 6(2), 480-488.
- FABUS, M. 2014: Foreign Direct Investment and Its Impact on the Slovak Republic's

- Economy. *Economic Annals-XXI*, 9-10(1), 42-45.
- FALCONE, R. – CASTELFRANCHI, C. 2011: Trust and relational capital. *Computational and Mathematical Organization Theory*, 17(1), 402-418.
- FARKAS Z. 2013: A társadalmi tőke fogalma és típusai. *Szellem és Tudomány*, 4(2), 106-133.
- FARKAS Z. 2022: A társadalmi hálózat fogalma és fő típusai – intézményes szociológiai felfogásban. *Replika*, 2022(124), 179-195.
- FARKASKOVA, E. 2002: Regional aspects of the effects on foreign direct investment. *BIATEC*, 10(6), 14-17.
- Felvidéki Gazdaságfejlesztési Stratégia. (n.a.). Bemutakozás. <https://baross-palyazatok.eu/node/7>
- FERENCIKOVA, S. – FERENCIKOVA, S. 2012: Outward Investment Flows and the Development Path. The Case of Slovakia. *Eastern European Economics*, 50(2), 85-111.
- FUKUYAMA, F. 1995: *Trust: The Social Virtues and the Creation of Prosperity*. Free Press.
- FUKUYAMA, F. 2004: Social Capital and the Global Economy. *Foreign Affairs*, 74(3), 89-103.
- FÜZÉR K. 1995: A bizalom társadalomelmélete és a társadalmi tőke szociológiaelmélete. In: BALOGH P. – BODOR Á. – CSIZMADIA Z. – FÜZÉR K. – GRÜNHUT Z. – MEGYESI G. B. (szerk.): *Századvég. Társadalmi tőke*. Századvég Kiadó.
- GÁL Z. – SASS M. – JUHÁSZ B. 2016: A külföldi közvetlentőke-befektetések és a válság hatása a fogadó gazdaságra: a visegrádi országok egyes szolgáltató ágazatainak vizsgálata. *Külgazdaság*, 60(7-8), 51-80.
- GEELS, F. W. 2004: From sectoral systems of innovation to socio-technical systems: Insights about dynamics and change from sociology and institutional theory. *Research Policy*, 33(6-7), 897-920.
- GEREFFI, G. 2018: *Global Value Chains and Development: Redefining the Contours of 21st Century Capitalism*. Cambridge University Press.
- GERTLER, P. – MARTIN, R. – ZEMAN, J. 2023: *The Economic Benefits of Slovakia's EU Membership*. NBS Policy Briefs Series.
- GIORGAS, D. 2000: Social Capital within Ethnic Communities. *Sociological Sites/Sights. TASA 2000 Conference*. Elérhető: <https://openresearch-repository.anu.edu.au/server/api/core/bitstreams/ddad9716-5a24-473b-8db2-7f9651658a7a/content> (letölve: 2026.01.22.)
- GRANOVETTER, M. 1983: The Strength of Weak Ties: A Network Theory Revisited. *Sociological Theory*, 1983(1), 201-233.

- Grešš, M. (2019). *Slovakia economy briefing: Foreign direct investment in Slovakia*. China-CEE Institute.
- Gruševá, E. & Blaskova, V. (2023). Population aging in the context of education. Comparison of selected EU countries. *Population and Economics*, 7(3), 105-123.
- GÖDRI, I. (2007). A kapcsolati tőke szerepe a magyarországi bevándorlásban. *Kisebbségkutatás*, 16(4), 699–727.
- GYURGYIK L. 2003: Az asszimilációs folyamatok vizsgálata – komplex megközelítésben – a szlovákiai magyarság körében. *Kisebbségkutatás*, 12(1), 10-43.
- GYURGYIK L. 2004: *Asszimilációs folyamatok a szlovák magyarság körében*. Kalligram Könyv- és Lapkiadó Kft.
- GYURGYIK L. 2022: Quo vadis? A szlovákiai magyarsághoz tartozók (száma) a 2021. évi népszámlálás nemzetiségi és anyanyelvi adatai alapján. *Fórum Társadalomtudományi Szemle*, 24(3), 3-20.
- GYURGYIK L. 2024: A szlovákiai magyarság demográfiai változásai 2001-2020. Házasságkötési és válási mozgalom. *Fórum Társadalomtudományi Szemle*, 24(4), 45-64.
- HAJDÚ Z. 2020: Structural and administrative implications of the Trianon Peace Treaty, 1920. *Regional Statistics*, 10(1), 3-22.
- HARDI T. 2009: A határtérség térszerkezeti jellemzői – In: HARDI T. – TÓTH K. (szerk.) *Határaink mentén: A szlovák-magyar határtérség társadalmi-gazdasági vizsgálata* (2008)
- Harrach G. (2023). A felvidéki magyarság főbb demográfiai jellemzői a 2021-es népszámlálás tükrében. *Kisebbségi Szemle*, 8(3), 7-33.
- HARRACH G. 2024a: A felvidéki magyarsághoz kötődő identitáscsoportok jellemzői. *Kisebbségi Szemle*, 2023(4), 37-70.
- HARRACH, G. 2024b: Main demographic characteristics of Hungarians in Slovakia: Insights from the 2021 Census. *Hungarian Journal of Minority Studies*, 7(1), 53-89.
- HOOGHE, M. – REESKENS, T. – STOLLE, D. – TRAPPERS, A. 2006: Ethnic Diversity, Trust and Ethnocentrism and Europe. A Multilevel Analysis of 21 European Countries. *102nd Annual Meeting of The American Political Science Association*. Philadelphia, August 31-September 3, 2006.
- HORBULÁK ZS. – DEMETER G. 2023: A szlovákiai magyar közösség létszáma és területi mintázata a 2021. évi népszámlálás alapján. *Területi Statisztika*, 63(2), 207-233.

Horeczki, R., Lados, G. & Nagy D. (2024). A határhelyzetből adódó lehetőségek és korlátozó tényezők vetületei Magyarország és a szomszédos országok példáján. *Területfejlesztés és Innováció*, 17(2), <https://doi.org/10.15170/terinno.2024.17.02.01>

HORVÁTH A. (2024). A magyar-román-szlovák-ukrán határmenti kapcsolatok az Európai Unió határtérségeinek fényében. *Közép-Európai Közlemények*, 17(1), 67-84.

HORVÁTH GY. & LELKES G. (2010). Területi kohézió a Kárpát-medencében: Trendek és teendők. In: BITSKEY B. (szerk.): *Határon túli magyarság a 21. században*. Köztársasági Elnöke Hivatal, pp. 233-262.

Hošková, A. (1997). Regionálne aspekty pôsobenia priamych zahraničných investícií. *Biatec*, 5(4), 10–12. Národná banka Slovenska.

HOSKOVA, A. 2001: Impact of Foreign Direct Investments on the Economy of Slovakia.

BIATEK, 9(9), 1-4.

ILOIU, M. – CSIMINGA D. – SORIN, M. 2015: FDI in Romania between EU and The Global Economic Crisis. 2nd Global Conference on Business, Economics, Management and Tourism, 30-31 October 2014, Prague, Czech Republic. *Procedia Economics and Finance*, 23(1), 644-651.

ILLYÉS G. – KÁNTOR Z. 2012: Románia 1989 után. *Külügyi Szemle*, 11(4), 79-98.

IMERI, A. – BAJUSOVÁ, Z. 2014: Economic Effects in Slovakia within Integration in the European Union. *The International Scientific Conference INPROFORUM 2014*, November 6 - 7, 2014, České Budějovice, 34-42, online ISSN 2336-6788, ISBN 978-80-7394-484-1.

IMF (2024). Regional Inequality in Slovakia. <https://www.elibrary.imf.org/view/journals/002/2024/076/article-A003-en.xml> (letöltve: 2026.08.12.)

In: Fábrián, A; Bertalan, L (szerk.) *Otthon a Kárpát-medencében : Területfejlesztési Szabadegyetem 2011-2015*. Sopron, Magyarország : Nyugat-magyarországi Egyetem Kiadó (2015) 528 p. pp. 485-513., 29 p.

Institut Zamestnanosti (2026). Základné ukazovatele za regióny Slovenska <https://www.iz.sk/sk/projekty/regiony-slovenska/zakladne-ukazovatele> (letöltve: 2026.08.18.)

IZING M. A. 2019: A magyar társadalom rétegei és nemzetiségei az 1910-es és 1920-as népszámlálási adatok alapján – In: *Tehetségek a Történettudomány Szolgálatában V*. Szegedi Tudományegyetem. 115-129.

- Jacobs, A. J. (2017). Nested dependent city-regions: FDI, uneven development, and Slovakia's Bratislava, Nitra, Trencin, Trnava, and Zilina city-regions. *Journal of Urban Affairs*, 39(6), 800-818. <https://doi.org/10.1080/07352166.2017.1282768>
- JADUDOVA, J. – MARKOVA, I. – VIVIANOVA, J. H. – BOHERS, A. – MURIN, I. 2018: Study of consumer preferences of regional labeling. Slovak Case Study. *European Countryside*, 10(3), 429-441.
- JANCOVIC, P. 2024: Chapter 7: External Economic Relations of the Slovak Republic: Trade, Investment, and Related Policies. In: AUGUSTIN, M. – JANCOVIC, P. – SEGI, B. S. 2024: *Modeling Economic Growth in Contemporary Slovakia*. Esmerald Publishing Limited. <https://doi.org/10.1108/978-1-83549-454-720241010>
- KÁNTOR Z. 2026: Kin-state responsibility: From feeling to bearing. *Hungarian Journal of Minority Studies*, 8(1), 79-92.
- KANYICKA BELÁN D. – POPPER M. 2022: Attitudes and relations between the Slovak majority and the Hungarian minority in Slovakia. *East European Journal of Society and Politics*, 8(3), 192-215.
- Kárpát-medencei Óvodafejlesztési Program (2026). A Program. <https://ovodaprogram.eu/program>
- Kašťáková, E., Ružeková, V. & Žatko, M. (2016). Importance of the CIS Countries to the Development of Foreign Trade Relations of Slovakia. *Studia commercialia Bratislavensia*, 9(33), 36-48. <https://doi.org/10.1515/stcb-2016-0004>
- KISFALUSI D. 2013: Kapcsolati és hálózati tőke. Vázlat a társadalmi tőke kettős természetéről. *Szociológiai Szemle*, 23(3), 84-101.
- KISS T. 2010: Támpontok az erdélyi etnikai rétegződési rendszer vizsgálatához I. Pro Minoritate, 2010/2, pp. 3–42.
- KLICH, J. 2014: Foreign Direct Investment in the Visegrad Countries after 2004: Have the Visegrad Countries' Membership in the European Union Changed Something? *Entrepreneurial Business and Economics Review*, 2(3), 19-32.
- KOCSIS, J. B., & TOMAY, K. (2025). Város és környéke.. Pécsi Tudományegyetem Bölcsészeti és Társadalomtudományi Kar. <https://doi.org/10.15170/varoseskonye-BTK-2025>
- KOCSIS K. – TÁTRAI P. – AGÁRDI N. – BALIZS D. – KOVÁCS A. 2015: *A Kárpát-Pannon-térség változó etnikai arculata a 15. század végétől a 21. század elejéig*. MTA CSFK Földrajztudományi Intézet.
- KOCSIS K. – TÁTRAI P. – BOTTLIK ZS. – VARGA E. Á. – AGÁRDI N. – KERESZTESI Z. – KOVÁCS A. – SZABÓ B. (2015). A Kárpát-Pannon térség etnikai térképe 1930. In: *21st century*

- Hungarian language survival in Transylvania*. Helena History Press, Reno. ISBN 978-0-98-59433-8-7
- Koišová, E. & Masárová, J. (2018). Regional disparities in Slovak Republic. *5th International Multidisciplinary Scientific Conference on Social Sciences and Arts SGEM 2018, Economics & Tourism*, 731-738.
- Koisova, E., Marasova, J. & Habanik, J. (2018). Regional differences in the labour market in Slovakia and the Czech Republic. *Journal of Competitiveness*, 10(2), 104-117.
- KORCSMÁROS E. – MACHOVA, R. – SEBEN, Z. – FEHÉR L. 2019: *Slovakia after the Introduction of the Euro (overview of the period 2009-2011)*. Hradec Economic Days 2019 – Conference Paper.
- KOVÁLY K. 2019: Az etnikai kapcsolati tőke szerepe a vállalkozások térszerveződésében kelet-közép-európai befektetések példáján (Doktori értekezés, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Földtudományi Doktori Iskola).
- KOŽIAK, R. 2010: Regionálne disparity v SR z hľadiska priamych zahraničných investícií. In M. Workie Tiruneh & M. Radvanský (Eds.), *Regional disparities in Central and Eastern Europe: Theoretical models and empirical analyses* (pp. 305–314). Institute of Economic Research of the Slovak Academy of Sciences
- KSH 2022: V4 – Main indicators of the Visegrad Group Countries.
https://www.ksh.hu/docs/eng/xftp/idoszaki/v4_main_indicators_2022.pdf
- KUKULSKI, J. – RYAN, M. 2011: Investment History and Market Orientation Effects in the TFP–FDI Relationship. *The World Economy*, 34(4), 546-567.
- KUTTOR D. 2009: *A gazdasági-politikai átmenet regionális hatásai a visegrádi országokban 1995-től 2006-ig*. PhD értekezés. Miskolci Egyetem Gazdaságtudományi Kar.
- KUTTOR D. 2010: A gazdasági-politikai átmenet regionális hatásainak vizsgálata a visegrádi országokban 1995-től 2006-ig. *Tér és Társadalom*, 24(4), 249-266.
- KUTTOR DÁNIEL, OCSKAY GYULA (2015): A határok változó szerepe, határ menti kapcsolatok
- LAJTAI M. 2020: Nemzetiségi viszonyok és a statisztikai adatgyűjtés Magyarországon. *Statisztikai Szemle*, 98(6), 547-572.
- LAKE, R. – HUCKFEDT, R. 1998: Social Capital, Social Networks, and Political Participation. *Political Psychology*, 19(3), 567-584.
- LANRE-ABASS, B. 2001: Education and Moral Development: Towards a Pragmatic Philosophy of Moral Education in Nigeria. *Journal of Philosophy and Development*, 7(1-2), 80-97.
- LELKES GÁBOR (2014): Az emberi erőforrások Dél-Szlovákiában. In: Andrassy, Zsuzsanna et al.; Boros, Szilárd (szerk.): *Baross Gábor Terv: Dél-Szlovákia/Felvidék regionális*

- gazdasági fejlesztési terve*. Somorja: Szlovákiai Magyar Közgazdász Társaság, 140–142.
- Leško, P. (2025). European Regional Disparities and Application Cohesion Policy – The Case of Slovakia. *Athens Journal of Business & Economics*, 11(49), 417-428.
- LIGHT, I. – GOLD, S. J. 2000: *Ethnic Economies*. Academic Press.
- LIN, N. 2001: *Social Capital: A Theory of Social Structure and Action*. Cambridge University Press.
- LOORBACH, D. – ROTMANS, J. (2006). Managing Transitions for Sustainable Development. In: XANDER, O. – WIECZOREK, A. J. (eds.): *Understanding Industrial Transformation*. Springer. pp. 187-206.
- MACHACEK, L. – CHVOROSTOV, A., HEINRICH, H-G. – ALEKSEEVA, O. 2011: *The Hungarian minority in Slovakia*. ENRI-East project reports: #13.
- MAGAS I. 2018: A pénzügyi alkalmazkodás kis, nyitott gazdaságokban a „lehetetlen szentháromság” trilemma tükrében. *Hitelintézeti Szemle*, 17(1), 5-33.
- MAGYAR KERESKEDELMI ÉS IPARKAMARA 2024: Piaci útmutató a Szlovák Köztársaságról. <https://mkik.hu/download/300/szlovak-koeztarsasag-mkik-orszagprofil-2024>
- Marcincin, A. & Beblavy, M. (2000). *Economy policy in Slovakia 1990-1999*. Slovak Foreign Policy Association.
- MARITY P. – MAGY M. G. 2025: *Szlovák Köztársaság országinformáció*. Külgazdasági és Külügyminisztérium.
- MARTISKOVA, M. – UHLEROVA, M. 2016: Union Organizing in the Automotive Industry in Slovakia in Times of Crisis: Do They Help Workers or Protect Themselves? *Changing Employment Working Paper Series 2016/6*.
- MOKRA, L. – KOVACIKOVA, H. 2023: The Future of Slovakia and Its Relation to the European Union: From Adopting to Shaping EU Policies. *Comparative Southeast European Studies*, 71(3), 357-387.
- Mokra, L. & Kovacikova, H. (2023). The Future of Slovakia and Its Relation to the European Union: From Adopting to Shaping EU Policies. *Comparative Southeast European Studies*, 71(3), 357-387. <https://doi.org/10.1515/soeu-2022-0053>
- Morauszki A. (2020). Határon túli magyar szervezetek nyílt pályázati támogatása a Bethlen Gábor Alap magyar kultúráért és oktatásért pályázatainak elemzése (2012-2019). *Kisebbségi Szemle*, 2020(1), 7-32.
- Morvay, K., Frank, K., Jeck, T., Okáli, I., Gabrielová, H. & Sikulová, I. (2009). Hospodársky vývoj Slovenska v roku 2008. *Ekonomický časopis*, 57(6), 524-567.

- MU, J. – PENG, G. – LOVE, E. 2009: Interfirm networks, social capital, and knowledge flow. *Journal of Knowledge Management*, 12(4), 86-100.
- MUCHA L. – KOVÁCS I. – ORACECZ, T. – TOTTH G. 2020: Az etnocentizmus szerepe a vásárlói döntésekben. *Gazdálkodás*, 64(1), 35.
- MUDIYANSELAGE, M. M. R. – EPURAN, G. 2022: The Determinants of FDI Inflows in Romania. *New Challenges in Accounting and Finance*, 2022(8), 10-26.
- MULLEN, J. K. – WILLIAMS, M. 2005: Foreign Direct Investment and Regional Economic Performance. *Kyklos*, 58(2), 265-282.
- NAHAPIET, J. – GHOSHAL, S. 1998: Social Capital, Intellectual Capital, and the Organizational Advantage. *The Academy of Management Review*, 23(2), 242-266.
- NÁRODNÁ BANKA SLOVENSKA 1994: Annual Report of Národná banka Slovenska 1993. National Bank of Slovakia (2025). Structural Challenges 2025. <https://nbs.sk/en/publications/structural-challenges/structural-challenges-2025/> (letöltve: 2026.08.21.)
- NAVARRO-GARCIA, A. – RONDAN-CATALUNA, F. J. – ACEDO-GONZALES, F. J. 2013: The importance of an export-oriented culture for export performance. *European Journal of International Management*, 7(3), 354-277.
- NÖLKE, A. – Vliegenthart, A. 2009: Enlarging the Varieties of Capitalism: The Emergence of Dependent Market Economies in East Central Europe. *World Politics*, 61(4), 670-702.
- OBÁDOVICS Cs. 2019: Népesedési folyamatok területi egyenlőtlenségei a Kárpát-medence országaiban. *Gazdaság – Társadalom*, 12(2), 5-22.
- OECD (2004). *Economic Surveys – Slovak Republic*. OECD.
- OECD (2022). Strengthening FDI and SME Linkages in the Slovak Republic. https://www.oecd.org/en/publications/strengthening-fdi-and-sme-linkages-in-the-slovak-republic_972046f5-en/full-report/component-7.html?utm_source=chatgpt.com (letöltve: 2026.08.15.)
- OECD 2022: Strengthening FDI and SME Linkages in the Slovak Republic. OECD. https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2022/12/strengthening-fdi-and-sme-linkages-in-the-slovak-republic_f2b6131e/972046f5-en.pdf?utm_source=chatgpt.com
- OLADIPO, T. D. 2023: A Review of Social Capital as a Concept. *Journal of Social and Management Sciences*, 4(2), 283-297.

- Oláh, J., Hajduová, Z., Lacko, R. & Andrejovsky, P. (2020). Quality of Life Regional Differences: Case of Self-Governing Regions of Slovakia. *Sustainability*, 12(7), 2924. <https://doi.org/10.3390/su12072924>
- OLSAVSKY, F. – STARCHON, P. – MITKOVA, L. – DUDIC, B. 2022: Dynamics of the Slovak consumer behaviour in the context of ethnocentrism: managerial implications. *Agriculture – Forestry*, 68(3), 7-21.
- ORBÁN A. – SZÁNTÓ Z. 2005: Társadalmi tőke. *Erdélyi Társadalom*, 2(1), 55-70.
- PAPP Z. A. 2006. Oktatási támogatások a határon túli magyar közösségeknek, 2003–2006. *Educatio*, 2006(1), 130-146.
- PÁSZTÓOVÁ V. – FÓTHY N. 2022: Developments of FDI for Slovakia and Hungary. *Acta Oeconomica Universitatis Selye*, 10(1), 77-86.
- PAVLINEK, P. 2017: *Dependent Growth: Foreign Investment and the Development of the Automotive Industry in East-Central Europe*. Springer.
- PÉTI MÁRTON – CSATA ZSOMBOR – SCHWARCZ GYÖNGYI – BORBÉLY MÁTYÁS(2021]): Hogy élnek a magyarok? A Kárpát-medencei magyarság életminőségének átfogó vizsgálata. *Magyar Tudomány*, 182/6, pp. 755–768. DOI: 10.1556/2065.182.2021.6.4
- PÉTI MÁRTON – SZABÓ BALÁZS (2016): A Kárpát-medence külhoni magyarságának társadalmi, gazdasági és geopolitikai pozíciói. In: Duray Miklós et al. (szerk.): *Együttgondolkodás nemzetstratégiáról és nemzetpolitikáról*, Nemzetstratégiai Kutatóintézet, Budapest
- PICCIOTTO, B. 2003: Foreign direct investment in the New Central and Eastern European member states: what could change with enlargement? *Research and Policy Paper No. 24*.
- POPÉLY GY. 1995: *Ellenszélben*. Kalligram.
- POPOVICI, O. C. – CALIN, A. C. – SIMIONESCU, M. 2014: Investigating FDI inflows in Romania through an ARMA model. *Internal Auditing – Risk Management*, 3(35), 50-66.
- PORTES, A. – SENSENBRENNER, J. 1993: Embeddedness and Immigration: Notes on the Social Determinants of Economic Action. *American Journal of Sociology*, 98(1), pp. 1320-1350.
- PORTES, A. 1998: Social capital: Its origins and applications in modern sociology. *Annual Review of Sociology*, 24(1), 1–24.
- PUTNAM, R. D. 1993: *Making Democracy Work. Civic Tradition in Modern Italy*. Princeton University Press.

- PUTNAM, R. D. 2000: *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*. Simon – Schuster.
- RÁCZ SZ. 2023: Nagyvárosfejlődés Szerbiában : Belgrád, Újvidék, Nis, Kragujevac és Szabadka pozíciói. *Észak-Magyarországi Stratégiai Füzetek*, 20(3), 93-105.
- RENSHON, S. A. 2000: Political Leadership as Social Capital: Governing in a Divided National Culture. *Political Psychology*, 21(1), 119-226.
- Rievajova, E. & Klimko, R. (2018). Regional Disparities in the Slovak Republic. *Scientific Conference on Economic and Social Development*, 146(1), 1-8.
- SÁRINGER J. 2015: *Iratok az Antall-kormány külpolitikájának és diplomáciájához. I. Veritas Könyvek*. <https://veritasintezet.hu/storage/files/antallIratokIII15501.pdf>
- SASS M. 2024: 20 év az Európai Unióban – A külföldi közvetlentőke-befektetések és az integráció. *Műhelytanulmányok 153*. HUN-REN Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont Világgazdasági Intézet, 1-27.
- SAVANYA P. 2013: A társadalmi tőke jelentősége a gazdaságban, szerepe az innovációk társadalmi megformálásában. In: Bajmóczy Z. – Elekes Z. (szerk.): *Innováció: a vállalati stratégiától a társadalmi stratégiáig*. JATEPress, p. 140-159.
- SCHERCZER K. R. 2025: *Szerbia – országinformáció*. Külgazdasági és Külügyminisztérium.
- SEARS, J. 2010: Nina Bandelj. From Communists to Foreign Capitalists. The Social Foundations of Foreign Direct Investment in Post-Socialist Europe. *Enterprise and Society*, 11(2), 275-315.
- SIK E. 2005: *Kapcsolati tőke*. Elérhető: <https://www.tarki.hu/adatbank-h/kutjel/pdf/a761.pdf> (letöltve: 2026.01.20.)
- ŠIKULOVÁ, I. (2014). *Priame zahraničné investície v Slovenskej republike a súvislosti ich vplyvu na ekonomiku* (Working Paper No. 64). Ekonomický ústav Slovenskej akadémie vied.
- Šikulová, I. (2015). Možnosti zvýšenia prílevu a lepšieho využitia priamych zahraničných investícií na Slovensku. *Working Paper 78*, 4-31.
- ŠIKULOVÁ, I. (2015). *Možnosti zvýšenia prílevu a lepšieho využitia priamych zahraničných investícií na Slovensku* (Working Paper No. 78). Ekonomický ústav Slovenskej akadémie vied.
- SIMIONESCU, M. – LAZÁNYI, K. – SOPKOVA, G. – DOBES, K. – BALCERZAK, A. P. 2017: Determinants of economic growth in V4 countries and Romania. *Journal of Competitiveness*, 9(1), 103-116.
- SOCHULAKOVA, J. – IGAZOVA M. 2013: Foreign Direct Investment in Slovak Regions and Their Impact on Regional Economic Growth. *Economics – Management*, 18(3), 501.
- SOLOW, R. M. 2000: *Notes on Social Capital and Economic Performance. Social Capital: A Multifaceted Perspective*. The World Bank.

Somorja, Szlovákia: Fórum Kisebbségkutató Intézet, 283 p. pp. 19-37. , 19 p.

Statistical Office of the Slovak Republic (2026). Dashboard of Slovak regional cities – Population. <https://krajskemesta.statistics.sk/?lang=en&utm> (letöltve: 2026.08.14.)

ŠÚ SR Sčítanie 2021/2011, DEM0087RS

SZABÓ J. 2024: The Political-Economic Foundations of Slovakia's Dependent Growth Model.

In: AUGUSTIN, M. – JANCOVIC, P. – SEGI, B. S.: *Modeling Economic Growth in Contemporary Slovakia*. Esmerald Publishing Limited.

SZIGETHY-AMBRUS N. 2022: Az FDI kelet-közép-európai jelenlétének fejlődése és fontossága a térség gazdasági növekedésében. <https://www.oeconomus.hu/irasok/az-fdi-kelet-kozep-europai-jelenletenek-fejlodesese-es-fontossaga-a-terseg-gazdasagi-novekedeseben/>

SZIGETHY-AMBRUS N. 2023a: A magyar-román kapcsolatok alakulása.

<https://www.oeconomus.hu/wp-content/uploads/2023/02/roman-magyar-kapcsolatok-es-roman-gazdasag.pdf>

SZIGETHY-AMBRUS N. 2023b: Szerbia gazdasági helyzete és a szerb-magyar kapcsolatok változása. <https://www.oeconomus.hu/irasok/szerbia-gazdasagi-helyzete-es-a-szerb-magyar-kapcsolatok-valtozasa/>

SZIGETHY-AMBRUS N. 2023c: Szlovákia gazdasági helyzete, a magyar-szlovák kapcsolatok alakulása 1989 óta. <https://www.oeconomus.hu/irasok/szlovakia-gazdasagi-helyzete-a-magyar-szlovak-kapcsolatok-alakulasa-1989-ota/>

TÁNCOŠOVÁ J. 2014: Investment attractiveness of Slovak republic and its determinants. *Economic Annals-XXI*, 3.4(1), 8-11.

TÁNCOŠOVÁ, J. 2012: Priame zahraničné investície v Slovenskej republike a regionálne disparity. In J. Šelešovský & P. Valouch (Eds.), *Dopady vybraných veřejných politik na regionální rozvoj v České a Slovenské republice* (pp. 107–114). Masarykova univerzita. <https://doi.org/10.5817/CZ.MUNI.M210-5805-2012-107>

TÁNCOŠOVÁ, J. 2019: The role of foreign direct investment in the economy of Slovakia. *Entrepreneurship and Sustainability Issues*, 6(4), 2127-2135.

TÁTRAI P. 2023: Etnikai rétegződési rendszer Szlovákiában a 2021-es népszámlálás tükrében. *Kisebbségi Szemle*, 2023(4), 7-36.

Teleki Alapítvány (2024). *A Borsi Rákóczi-kastély továbbra is sikertörténet – évkezdő beszélgetés dr. Diószegi Lászlóval, a Teleki László Alapítvány igazgatójával*. <https://www.telekialapitvany.hu/a-borsi-rakoczi-kastely-tovabbra-is-sikertortenet-evkezdobeszegeltes-dr-dioszegi-laszloval-a-teleki-laszlo-alapitvany-igazgatojaval-borsi-rakoczi-kastely-tovabbra-is-sikertortenet/>

- THE GLOBAL ECONOMY 2025: Slovakia: Foreign Direct Investment, billion dollars.
https://www.theglobaleconomy.com/Slovakia/fdi_dollars/
- THEISEN, N. – HUBATKA, S. 2021: *Slovakia: An Automotive Industry Perspective*. Globsec.
- TÓTH Á. 2006: Magyarország gazdasági szerkezetének átalakulása a kilencvenes években a globalizáció körülményei között. *Tudományos Közlemények* 16. 73-86.
https://www.epa.hu/02000/02051/00006/pdf/EPA02051_Tudomanyos_Kozlemenyek_16_073-086.pdf
- TÓTH J. 2022: *Társadalmi tőkeelmélet és az iskolai eredményesség*. Akadémiai Kiadó.
- TÓTH Zs. 2007: *Konvergencia és reformok*. EU Working Papers, 10(1), 56-65.
- TÖRÖK L. 2022: The contribution of the Visegrad four automotive industry to economic growth. *Journal of International Studies*, 14(1), 90-103.
- UVALIC, M. 2010: Transition in Southeast Europe: Understanding economic development and institutional change. *World Institute for Development Economic Research, Working Paper*, 2010/41.
- VALEK, J. 2019: Impact of the European Union membership on illicit trade in selected goods (case of Slovakia). *European Journal of Transformation Studies*, 7(1), 49-66.
- VALKÓ V. – FOTHY N. 2023: Developments of FDI for Slovakia and Hungary. *Acta Oeconomica Universitatis Selye*, 11(1), 77-86.
- VASA, L. – ANGELOSKA, A. 2020: Foreign direct investment in the Republic of Serbia: Correlation between foreign direct investments and the selected economic variables. *Journal of International Studies*, 13(1), 170-183.
- VILCEKOVA, L. 2014: Consumer ethnocentrism and consumer associations with Slovak brands. *CBU International Conference Proceedings*, 2014(2),
<https://doi.org/10.12955/cbup.v2.452>
- Vošta, M. (2023). Regional Differentiation of Selected States of the Eastern Wing of the EU at the NUTS 2 Level in Relation to Rural Regions. *Politické vedy*, 26(4), 165-179.
- WAITE, P. – WILLIAMS, P. 2009: Collaboration or opportunism? The role of social capital in developing successful export clusters. *Journal of Strategic Marketing*, 17(6), 499-512.
- WALDINGER, R. – ALDRICH, H. – WARD, R. 2006: *Ethnic Entrepreneurs*. Sage.
- WALLERSTEN, I. 2004: *World-Systems Analysis: An Introduction*. Duke University Press.
- Waterbury, M. A. (2006). Internal Exclusion, External Inclusion: Diaspora Politics and Party-Building Strategies in Post-Communist Hungary. *East European Politics and Societies*, 20(3), <https://doi.org/10.1177/0888325405280897>
- WORLD BANK 2026: Foreign direct investment, net inflows (% of GDP) – Slovak Republic.

<https://data.worldbank.org/indicator/BX.KLT.DINV.WD.GD.ZS?locations=SK>

ZEQIRI, N. – BAJRAMI, H. 2016: Foreign Direct Investment (FDI) Types and Theories: The Significance of Human Capital. *UBT International Conference*. 23.

<https://knowledgecenter.ubt-uni.net/conference/2016/all-events/23>

ZUBALOVA, L. – DRIENIKOVA, K. – SMOLKOVA, S. – SOLTESOVA, S. 2025: Slovakia's Trade and Investment Relations with the Czech Republic and the Impact of the Inflow of Foreign Direct Investment on GDP per Capita and Unemployment in Slovak Republic. *Studia Commercialia Bratislavensia*, 18(63), 237.

ZUDEL, B. – MELIORIS, L. 2016: *Five years in a balloon: Estimating the effects of Euro adoption in Slovakia using the synthetic control method*. OECD Economics Department Working Papers, No. 1317.

Egyéb internetes források és adatbázisok

GRAVITÁCIÓS MODELL VÁLTOZÓK (TÁVOLSÁG, HATÁROK):

http://www.cepii.fr/cepii/en/bdd_modele/presentation.asp?id=6 – 2026. 02. 28.

JÁRÁSI GDP (HRUBÝ DOMÁCI PRODUKT NA OBYVATEĽA): <https://www.statistics.sk> – 2026. 02.

28.

MAGYAR KISEBBSÉG SZÁMA ÉS ARÁNYA JÁRÁSONKÉNT: – <https://www.statistics.sk> – 2026. 02.

28.

MAGYAR→SZLOVÁK FDI BEÁRAMLÁS (ÉVES ÁTLAG):

<https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/> – 2026. 02. 28.

MAGYARORSZÁG KIMENŐ FDI ÁLLOMÁNY ÉS BEÁRAMLÁS: <https://www.mnb.hu/statisztika/>

(Utolsó letöltés: 2026. 02. 28.)

NÉPSZÁMLÁLÁSI ÖSSZEFOGLALÓ, JÁRÁSI BONTÁS:

<https://felvidek.ma/2022/01/21/nepszamlalas-2021> – 2026. 02. 28.

REGIONÁLIS FDI ELOSZLÁS NUTS-2 SZINTEN: <https://nbs.sk/en/statistics/statistical->

[data/balance-of-payments/](https://nbs.sk/en/statistics/statistical-data/balance-of-payments/) – 2026. 02. 28.

TRADING ECONOMIC (2026B). SLOVAKIA CENTRAL GOVERNMENT DEBT:

<https://tradingeconomics.com/slovakia/government-debt> – 2026. 02. 11.

TRADING ECONOMICS (2026A). SLOVAKIA UNEMPLOYMENT RATE:

<https://tradingeconomics.com/slovakia/unemployment-rate> – 2026. 02. 19.

TRADING ECONOMICS (2026C). SLOVAKIA EXPORTS BY COUNTRY:

<https://tradingeconomics.com/slovakia/exports-by-country> – 2026. 02. 18.

UNCTAD (2009). WORLD INVESTMENT REPORT. UNITED NATIONS:

https://unctad.org/system/files/official-document/wir2009_en.pdf – 2026. 02. 27.

WORLD BANK (2025A). EXPORTS OF GOODS AND SERVICES (% OF GDP) – SLOVAK REPUBLIC:

<https://data.worldbank.org/indicator/%20NE.EXP.GNFS.ZS?locations=SK> – 2026. 02.

26.

WORLD BANK (2025B). GDP (CURRENT US\$) – SLOVAK REPUBLIC:

<https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?end=2024-locations=SK-start=1990-view=chart> – 2026. 02. 23.

NÁRODNÁ BANKA SLOVENSKA 2003: Priame zahraničné investície 2003.

https://nbs.sk/_img/documents/statist/spb/pzi/pzi_2003.pdf (letöltve: 2026. 07. 02.)

NÁRODNÁ BANKA SLOVENSKA 2006: Priame zahraničné investície 2006.

https://nbs.sk/_img/documents/statist/spb/pzi/pzi_2006.pdf (letöltve: 2026. 07. 03.)

NÁRODNÁ BANKA SLOVENSKA 2007: Priame zahraničné investície 2007.

https://nbs.sk/_img/documents/statist/spb/pzi/pzi_2007.pdf (letöltve: 2026. 07. 04.)

ENCYCLOPEDIA.COM: MOL Rt. <https://www.encyclopedia.com/> (letöltve: 2026. 07. 06.)

MOL GROUP: Our History. <https://molgroup.info/> (letöltve: 2026. 07. 07.)

ENERGY INTELLIGENCE 2002: Mol Acquires Majority In Slovnaft.

<https://www.energyintel.com/> (letöltve: 2026. 07. 09.)

THE SLOVAK SPECTATOR 2003: MOL completes Slovak refinery takeover.
<https://spectator.sme.sk/> (letöltve: 2026. 07. 10.)

SLOVNAFT 2015: Výročná správa 2015. <https://www.slovnaft.sk/> (letöltve: 2026. 07. 11.)

INDEX.SME.SK 2018: Slovnafttal kapcsolatos vállalati és pénzügyi adatok, 2018. 05. 07.
<https://index.sme.sk/> (letöltve: 2026. 07. 13.)

WEBNOVINY.SK – SITA 2018: Slovnafttal kapcsolatos vállalati és pénzügyi adatok, 2018. május. <https://www.webnoviny.sk/> (letöltve: 2026. 07. 14.)

SLOVNAFT 2018: Výročná správa 2018. <https://www.slovnaft.sk/> (letöltve: 2026. 07. 15.)

SLOVNAFT 2019: Výročná správa 2019. <https://www.slovnaft.sk/> (letöltve: 2026. 07. 16.)

MOBILITYPLAZA 2019: MOL becomes the majority stakeholder of Slovnaft.
<https://www.mobilityplaza.com/news/mol-becomes-the-majority-stakeholder-of-slovnaft> (letöltve: 2026. 07. 17.)

SLOVNAFT 2019: Information on the shares buy out by MOL. <https://slovnaft.sk/en/about-us/our-company/information-on-the-shares-buy-out-by-mol/> (letöltve: 2026. 07. 18.)

PRAVDA: Slovnaft – témaoldal. <https://www.pravda.sk/> (letöltve: 2026. 07. 19.)

MOL GROUP 2021: Sajtóközlemény, 2021. 03. 24. <https://molgroup.info/> (letöltve: 2026. 07. 20.)

STARTITUP 2023: Slovnafttal kapcsolatos vállalati és pénzügyi adatok, 2023. 07. 04.
<https://www.startitup.sk/> (letöltve: 2026. 07. 21.)

FORBES SLOVENSKO 2024: Slovnafttal kapcsolatos vállalati és pénzügyi adatok, 2024. 07. 10. <https://www.forbes.sk/> (letöltve: 2026. 07. 22.)

TASR – TERAZ.SK 2024: Slovnafttal kapcsolatos vállalati és pénzügyi adatok, 2024. 07. 01.
<https://www.teraz.sk/> (letöltve: 2026. 07. 23.)

ŠTANDARD 2024: Slovnafttal kapcsolatos vállalati és pénzügyi adatok. <https://standard.sk/> (letöltve: 2026. 07. 24.)

FINSTAT 2025: Slovnaft, a.s. – vállalati és pénzügyi adatok.
<https://www.finstat.sk/31322832> (letöltve: 2026. 07. 25.)

REGISTER ÚČTOVNÝCH ZÁVIEROK: Slovnaft, a.s. – számviteli és vállalati adatok.
<https://www.registeruz.sk/> (letöltve: 2026. 07. 26.)

VIII. Mellékletek

Félig strukturált interjúkérdések

Alapinformációk a vállalkozásról

1. Mikor alapította a vállalkozását, és milyen tevékenységi területen működik?
2. Hol található a vállalkozás székhelye és fő működési területe?
3. Mekkora a vállalkozás mérete (alkalmazottak száma, árbevétel kategória)?
4. A vállalkozás főként helyi, regionális vagy nemzetközi piacra termel/szolgáltat?

A vállalkozás elhelyezkedésének okai

5. Miért éppen ebben a településben / régióban alapította a vállalkozását?
6. Mennyiben játszott szerepet a helyi magyar közösség jelenléte a vállalkozás helyszínének kiválasztásában?
7. Tapasztalata szerint a magyar többségű települések gazdasági környezete különbözik-e a vegyes vagy szlovák többségű településektől?

Üzleti kapcsolatok és hálózatok

8. Hogyan találja meg üzleti partnereit (beszállítók, ügyfelek)?
9. Előfordul-e, hogy tudatosan magyar tulajdonú vállalkozásokkal működik együtt?
10. Mennyire fontos a közös nyelv vagy kulturális háttér az üzleti kapcsolatok kialakításában?
11. Tapasztalata szerint a magyar vállalkozók között erősebb-e a bizalom vagy az együttműködés?
12. Magyarországi gazdasági kapcsolatok
12. Van-e üzleti kapcsolata magyarországi cégekkel vagy befektetőkkel?
13. Ha igen, ezek a kapcsolatok hogyan alakultak ki (személyes hálózat, családi kapcsolat, üzleti megkeresés)?
14. Véleménye szerint a magyarországi cégek előnyben részesítik-e a magyar lakosságú térségeket Szlovákiában?

Gazdasági etnocentrizmus megjelenése

15. Tapasztalta-e, hogy egyes vállalkozók inkább saját nemzetiségükhöz tartozó partnerekkel működnek együtt?
16. Ön személy szerint fontosnak tartja-e, hogy magyar vállalkozókkal dolgozzon együtt? Miért?
17. Véleménye szerint a magyar közösség jelenléte előnyt vagy hátrányt jelent egy vállalkozás számára a régióban?

A vállalkozás mérete és kapcsolati hálója

18. Tapasztalata szerint a kisebb vagy a nagyobb vállalkozások támaszkodnak inkább

etnikai kapcsolati hálókra?

19. A vállalkozás növekedésével változott-e az üzleti kapcsolatok jellege (pl. helyi → nemzetközi)?

Jövőbeli kilátások

20. Hogyan látja a magyar vállalkozások jövőjét Szlovákia déli régióiban?

21. Szükség lenne-e erősebb gazdasági együttműködésre a magyar vállalkozók között?

22. Mit gondol, a magyarországi tőke milyen szerepet játszhat a régió gazdasági fejlődésében?